

JULKAISU

Jyri Manninen, Anna Karttunen, Matti Meriläinen,
Anna Jetsu & Anna-Kaisa Vartiainen

**Hyvinvointia ja sosiaalista pääomaa
– kansalaisopiston hyödyt
osallistujille, kaupungille ja alueelle**

**Hyvinvointia ja sosiaalista
pääomaa - kansalaisopiston
hyödyt osallistujille,
kaupungille ja alueelle**

Jyri Manninen, Anna Karttunen,
Matti Meriläinen,
Anna Jetsu & Anna-Kaisa Vartiainen

**Hyvinvointia ja sosiaalista
pääomaa – kansalaisopiston
hyödyt osallistujille,
kaupungille ja alueelle**

**KAKS – Kunnallisan
kehittämissäitiö**

Kunnallisan kehittämissäitiön Julkaisu 24
2019

ISBN 978-952-349-030-7
ISSN 2489-9631

Sisällys

Tiivistelmä	1
Esipuhe.....	3
1 Johdanto	4
1.1 Tavoitteena arvioida kansalaisopiston merkitystä kuntakontekstissa	4
1.2 Kansalaisopiston tuottamat laajemmat hyödyt tutkimuskohteena	7
1.3 Kansalaisopiston taloudellisten vaikutusten arviointi.....	10
1.4 Joensuun kaupunki ja kaupunkilaiset.....	15
1.5 Joensuun seudun kansalaisopisto.....	18
2 Tutkimuksen tavoitteet, näkökulma ja toteutus	21
2.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	21
2.2 Kansalaisopiston tuottamat hyödyt neljän pääoman ryppäinä	24
2.2.1 Sosiaalinen pääoma: sosiaalinen osallistuminen ja aktiivinen kuntalaisuus.....	24
2.2.2 Osaamispääoma: koulutus, osaaminen ja työ.....	27
2.2.3 Identiteettipääoma: toimijuus	28
2.2.4 Terveyspääoma: terveys ja hyvinvointi	29
2.3 Sosiaali- ja terveystalouden ja erilaisten yhteiskunnan tukien käytön arviointi.....	31
2.4 Hyötyjen ja taloudellisten vaikutusten arvioinnin muutosteoria	32
2.5 Aineistojen keruu ja analyysi.....	34
2.5.1 Kyselyaineistojen keruu.....	34
2.5.2 Teema- ja ryhmähaastattelujen toteutus	35
2.5.3 Aineistojen analyysi.....	36
2.6 Tulosten luotettavuus ja mahdolliset virhelähteet	38
3 Tutkimustulokset: elämäntilanne ja siinä tapahtuneet muutokset	41
3.1 Kyselyvastaajien profiilit.....	41
3.2 Mitä opiskellaan ja miksi osallistutaan?	44
3.3 Opiskelijoiden elämäntilanne ja siinä tapahtunut muutos summamuuttujien tasolla	47
3.4 Elämäntilannetyypit lähtötilanteessa syksyllä 2017	53
3.5 Opiskelijoiden elämäntilanne ja siinä tapahtuneet muutokset hyötyryppäittäin.....	59
3.5.1 Toimijuus	59
3.5.2 Sosiaalinen osallistuminen ja aktiivinen kuntalaisuus	63
3.5.3 Osaaminen, työ ja koulutus.....	70

3.5.4	Terveys ja hyvinvointi.....	76
3.6	Avovastausten ja haastatteluiden tulosten kokoava tarkastelu	81
3.7	Teemahaastattelun pohjalta määritellyt osallistujaryhmät	85
3.8	Muutokset erilaisten sosiaali- ja terveystaloudellisten palveluiden käytössä.....	91
4	Mahdolliset taloudelliset vaikutukset	96
4.1	Vastaajien tunnistamat koetut taloudelliset vaikutukset.....	96
4.2	Näyttöön ja arvioihin pohjautuvat mahdolliset taloudelliset vaikutukset	102
4.3	Voiko Joensuun seudun kansalaisopiston sosiaalista tuottavuutta arvioida?	107
5	Pohdinta ja johtopäätökset.....	110
5.1	Yhteenveto tuloksista	110
5.2	Hyötyjen ja taloudellisten vaikutusten jatkotutkimustarpeet.....	113
5.3	Joensuun seudun kansalaisopiston merkitys kaupungille ja alueelle	115
	Lähteet.....	119
	Liitteet	135

Tiivistelmä

Kansalais- ja työväenopistot ovat olleet jo yli 100 vuotta tärkeä osa kuntien ja kaupunkien sivistyspalveluita, mutta niiden merkitystä erityisesti kunnan ja kuntalaisten näkökulmasta on tutkittu vähän. Tässä tutkimuksessa arvioidaan, millaisia hyötyjä kansalaisopisto tuottaa kuntalaisille, kunnalle ja alueelle. Tapausopistona käytetään Joensuun seudun kansalaisopistoa, jonka tuottamia hyötyjä arvioidaan Joensuun kaupungin ja lähialueen kontekstissa. Kyseessä on seuranta tutkimus, jossa syksyllä 2017 Joensuun seudun kansalaisopiston kursseille ilmoittautuneet aikuiset vastasivat lähtötilannekyselyyn (n = 638) ja vuosi myöhemmin seurantakyselyyn (n = 868). Vuoden aikana suoritettujen kurssien tuottamia hyötyjä arvioidaan lomakeväittämiä tilastollisen analyysin lisäksi laadullisesti avovastausten ja teemahaastatteluiden (n = 10) avulla. Lisäksi arvioidaan näiden yksilötason hyötyjen heijastusvaikutuksia kaupungin ja alueen tasolle identiteettipääoman, osaamispääoman, terveyspääoman ja sosiaalisen pääoman näkökulmasta. Lisäksi arvioidaan sosiaali- ja terveyspalveluiden käytössä tapahtuneita muutoksia ja mahdollisia taloudellisia vaikutuksia.

Tulosten mukaan Joensuun seudun kansalaisopistoon syksyllä 2017 ilmoittautuneista aikuisista suurin osa (91 %) oli kansalaisopiston vakioasiakkaita. Vastaajat arvioivat elämänlaatunsa paremmaksi ja olivat muillakin mittareilla jo lähtökohtaisesti hyvinvoivempia kuin väestö keskimäärin. Osallistujista löytyi kuitenkin neljä elämäntilannetyyppiä, joista kahdella oli heikentynyt elämäntilanne, esimerkiksi vähemmän ystävverkostoja ja heikompi tunne omaan elämään liittyvistä vaikutusmahdollisuuksista. Seurantakyselyn avovastauksissa ja haastatteluissa kursseja vuoden aikana suorittaneet aikuiset mainitsivat yleisimpinä hyötyinä hyvinvointi- ja terveysvaikutukset, sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kielitaidon paranemisen. Tilastollisesti merkitseviä muutoksia tapahtui koulutusesenteissa, ystävverkostoissa ja suvaitsevaisuudessa. Muutosten luonne oli erilainen neljän elämäntilannetyypin kohdalla: eniten kursseista hyötyivät heikommassa lähtötilanteessa olleet. Sosiaali- ja terveyspalveluiden käyttö oli jo lähtötilanteessa syksyllä 2017 vähäisempää kuin väestöllä keskimäärin, eikä siinä tapahtunut juuri muutosta vuoden aikana.

Kansalaisopistossa opiskelevat aikuiset ovat ”edullisia kuntalaisia” sote-kulujen (464 €) suhteen, jotka väestöllä keskimäärin ovat 1 049 €. Tulosten pohjalta ei voi kuitenkaan arvioida, selittääkö aikaisempi aktiivinen kansalaisopistossa opiskelu eroa, vai hyvinvoivempien aikuisten aktiivisempi hakeutuminen kansalaisopistoon. Vastaajien elämäntilanteessa tapahtui vuoden aikana mitattuja muutoksia, joille voidaan viitearvojen avulla määritellä rahallinen arvo (esimerkiksi vapaaehtoistyön lisääntymisen rahallinen arvo seurantar ryhmän kohdalla kuuden kuukauden aikana oli 2 438 €). Vastaajat tunnistivat myös itse jonkin verran koettuja taloudellisia vaikutuksia (esimerkiksi mahdollisuus lisätuloihin), mutta niille on vaikea määritellä rahalliset viitearvot. Perustulos kuitenkin on, että kansalaisopistossa opiskelu tuottaa lukuisia hyötyjä, joilla on myös taloudellisia vaikutuksia sekä yksilö- että yhteiskuntatasolla, mutta tarkkoja rahallisia arvioita on mahdotonta tehdä.

Kansalaisopiston sosiaalisen tuottavuuden laskeminen ei onnistu ilmiön monimutkaisuuden vuoksi.

Avainsanat: Kansalaisopistot, Aikuisopiskelun laajemmat hyödyt, Terveys, Elämänlaatu, Sosiaalinen pääoma, Koulutuksen taloudelliset vaikutukset, Kunnat, Kuntalaiset, Sosiaalisen tuottavuuden arviointi

Esipuhe

Tutkimuksen toteuttaminen on ollut mahdollista Kunnallisalan kehittämissäätiön tutkimusrahoituksella, mistä suuri kiitos. Rahoitus on mahdollistanut aineistonkeruiden ja hankkeeseen liittyvien erilaisten asiantuntija- ja tulospajojen toteuttamisen ja monitieteisen yhteistyöverkoston kokoamisen. Hankkeen ohjausryhmä (kansalaisopistojen liiton toiminnanjohtaja Jaana Nuottanen, Suomen Kuntaliiton erityisasiantuntija Päivi Väisänen-Haapanen ja Joensuun seudun kansalaisopiston rehtori Tero Väänänen) on antanut merkittävää tukea. Joensuun seudun kansalaisopiston apu tutkimushankkeen toteuttamisessa on ollut korvaamaton. Palvelukoordinaattori Katja Laasonen ansaitsee erityiskiitoksen siitä, että on mainiosti mahdollistanut kyselyaineistojen keruun kahtena eri ajankohtana toteuttamalla kyselykutsujen lähettämisen kansalaisopiston opiskelijoille. Kansalaisopistolla rehtorin lisäksi myös apulaisrehtori Outi Krohns ja suunnittelijaopettaja Juha Pasanen ovat helpottaneet merkittävästi opiston tilastojen tulkintaa ja hyödyntämistä, ja yksittäiset opettajat auttaneet tutkimuskyselyistä tiedottamisessa. Kiitokset myös Joensuun kaupungille mahdollisuudesta toteuttaa tutkimus Joensuussa. Tutkimusaineiston ovat tarjonneet Kahteen eri kyselyyn vastanneet sadat kansalaisopiston opiskelijat, minkä lisäksi teema- ja ryhmähaastatteluihin osallistuneet opiskelijat ovat olleet arvokas apu, kun on yritetty paikantaa opiskelun tuottamia hyötyjä ja tulkita tuloksia. Joensuussa 12.12.2018 toteutettuun tulosseminariin osallistuneet monien eri tahojen edustajat toivat mukaan kiinnostavia näkökulmia ja ideoita tulosten hyödyntämiseksi jatkossa. Talousvaikutusten arvioinnin asiantuntijatyöpajaan 5.2.2019 osallistui 15 kuntien hyvinvointipalveluiden ja niiden taloudellisen arvioinnin asiantuntijaa, ja pajan tuottamien tulosten ansiosta tutkimus vahvistui selvästi. Erityiskiitos pajassa alustaneille Diakonia-ammattikorkeakoulun aluekoordinaattori Aija Kettuselle sekä Itä-Suomen yliopiston Sosiaali- ja terveysjohtamisen laitoksen yliopistonlehtori Eila Kankaanpäälle, joista jälkimmäinen on muutenkin tuonut yksikkönsä osaamista tutkimushankkeen tueksi. Tutkimuksen toteuttaminen kirjoittajatiimin yhteistyönä on ollut kiinnostava prosessi, jossa erilaiset osaamiset ovat yhdistyneet. Tutkimusavustaja Anna Jetsu on haastattelujen ja niiden analyysien lisäksi pitänyt myös mainiosti erilaisia lankoja käsissään syksyllä 2018, kun seuranta-aineiston keruun kiireisimmät kuukaudet olivat käynnissä.

1 Johdanto

1.1 Tavoitteena arvioida kansalaisopiston merkitystä kuntakontekstissa

Tämän tutkimuksen tavoitteena on arvioida ja kuvata (1) kansalaisopisto-opiskelun tuottamia ns. laajempia hyötyjä (esimerkiksi hyvinvointi, osaaminen) ja (2) näiden hyötyjen aikaansaamia mahdollisia taloudellisia vaikutuksia. Tulosten pohjalta pohditaan, millainen rooli ja merkitys kansalaisopistolla voisi olla kansalaisopiston opiskelijoiden, kunnan ja muutoutumassa olevien soite-alueiden näkökulmasta. Tapausopistona käytetään Joensuun seudun kansalaisopistoa. Sen tuottamia laajempia hyötyjä tarkastellaan kursseille syksyllä 2017 ilmoittautuneiden aikuisten lisäksi myös Joensuun kaupungin ja maakunnan tasolla. Tutkimus tuottaa siten tietoa kunnallisen päätöksenteon ja keskustelun pohjaksi, avaamalla mm. niitä mekanismeja, joilla kansalaisopisto-opiskelu voisi tukea esimerkiksi osallistujien sosiaalisten verkostojen vahvistumista, työllistymisvalmiuksia, elämänlaatua ja hyvinvointia, ja sitä kautta mahdollisesti tasapainottaa myös kuntataloutta ja vähentää alueen sosiaali- ja terveyskuluja.

Kansalais- ja työväenopistot¹ ovat jo yli 100 vuotta olleet keskeinen kunnallinen aikuisten sivistyspalvelu. Autonomian aikana opistoja perustettiin eri kaupunkeihin työväenopiston nimellä (Suomen ensimmäinen Tampereelle 1899). Kaikki ensimmäiset työväenopistot olivat kaupunkien perustamia, ja niiden tavoitteena oli tarjota työväestölle mahdollisuus opiskeluun ja siten omien olojensa parantamiseen ja sivistymiseen. Taustalla vaikuttivat myös itsenäistymispyrkimykset eli kansallisen kulttuurin edistäminen ja demokraattisen ja tasa-arvoisen yhteiskunnan rakentaminen. Itsenäistymisen jälkeen opistoja alkoivat perustaa myös erilaisilla aate- ja tavoitepohjilla toimivat kannatusyhdistykset, ja käyttöön tulivat myös nimimuodot vapaaopisto ja kansalaisopisto. Nimivalinnat kertoivat sekä perustamisen taustalla olleista tahoista että tavoitelluista kohderyhmistä. (Karjalainen & Toiviainen 1984; Manninen 2017; Pätäri, Teräsahde, Harju, Manninen & Heikkinen 2019.)

Tällä hetkellä Suomessa on 181 kansalaisopistoa, ja käytännössä niiden kursseja ja muuta toimintaa on tarjolla kaikissa kunnissa, joko kunnan oman tai alueellisen opiston kautta. Kansalaisopistoissa opiskelee vuosittain hieman yli 600 000 yksittäistä henkilöä (aikuisten lisäksi ikärajojen poiston jälkeen myös lapsia ja nuoria), joista suuri osa osallistuu useammalle kuin yhdelle kurssille, joten kokonaisosallistujamäärä on noin 1,1 miljoonaa. (Pätäri ym. 2019.)

Tutkimusten mukaan omaehtoinen harrastustavoitteinen aikuisopiskelu (jonka suurin tarjoaja Suomessa ovat kansalaisopistot) tuottaa merkittäviä ns.

¹ Raportissa käytetään jatkossa kansalaisopisto -termiä, kun kirjoitetaan yleisesti kansalais- ja työväenopistoista, koska kansalaisopisto on nykyään oppilaitosmuodon lakisääteinen nimi. Joissakin kunnissa toimii silti edelleen myös työväenopistoja, lisäksi löytyy esimerkiksi aikuisopistoja ja opistoja (esimerkiksi Vaasa-opisto).

laajempia hyötyjä kuten sosiaalista pääomaa, terveyttä, hyvinvointia, itseluotamusta ja osaamista (ks. luku 1.2). Kansalaisopisto on siten tärkeä tutkimuskohde kunnan ja kuntalaisten näkökulmasta. Tutkimisen arvoista on esimerkiksi ketkä kansalaisopiston kursseille osallistuvat ja miksi, mitä opiskellaan ja mitä hyötyjä siitä syntyy osallistujille ja yhteiskunnalle. Myös mahdollisten yksilö- ja yhteiskuntatason taloudellisten vaikutusten (Manninen 2018a) ja jopa kansalaisopiston sosiaalisen tuottavuuden (Banke-Thomas, Madaj, Charles & van den Broek 2015; Manninen 2016) arviointi on kiinnostavaa, vaikka-kin haastavaa.

Tässä raportissa kuvataan Joensuun seudun kansalaisopistossa lukuvuoden 2017–2018 aikana kerätyn seuranta-aineiston avulla, millaisia Joensuun seudun kansalaisopistoissa syksyllä 2017 jollekin kurssille ilmoittautuneet aikuiset ovat, ja millaisia hyötyjä vuoden aikana suoritettujen kurssien tuottavat osallistujille itselleen, kunnalle ja alueelle. Muutosta ja koettuja hyötyjä arvioidaan syksyllä 2017 tehdyn lähtötilannekyselyn (n = 638) ja syksyllä 2018 tehdyn seurantakyselyn (n = 868) avulla. Kyseessä on Kunnallisalan kehittämissäätiön (KAKS) rahoittama KASTU-tutkimus (Kansalaisopiston sosiaalinen tuottavuus kuntakontekstissa). Soveltuvien osien arvioinnissa hyödynnetään samaan aikaan käynnissä olleen Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittaman TOSTU-rinnakkaistutkimuksen (Työväen- ja kansalaisopisto, opiskelu-urat ja sosiaalinen tuottavuus; Manninen 2018a²) tuloksia. Siinä oli käytössä samat hyötyryppäät (ks. luku 2.2) mutta kyselyvastaajina (n = 5 214) koko maan kansalais- ja työväenopistojen vakioasiakkaat eli vähintään kolmena vuotena kansalaisopistoissa opiskelleet aikuiset. Käytännössä myös Joensuun seudun kansalaisopiston opiskelijoista suurin osa on vakioasiakkaita, sillä vain 9 prosenttia syksyllä 2017 kursseille ilmoittautuneista oli uusia opiskelijoita. Molemissa tutkimuksissa on ollut käytössä monimenetelmällinen tutkimusasetelma (Hammond 2005), eli niissä yhdistetään laadullinen (haastattelut, verkkokyselyjen avokysymysten vastaukset) ja määrällinen (verkkokyselyjen väittämät) aineisto kokonaiskuvan luomiseksi kansalaisopiston tuottamista laajemmista hyödyistä ja mahdollisista taloudellisista vaikutuksista.

Tämän ja TOSTU-rinnakkaistutkimuksen yhteinen teoriapohja on rakennettu kuntalaisuuteen ja aikuisopiskeluun liittyvien teoreettisten käsitteiden ympärille. Aikaisemmissa tutkimuksissa todennetut aikuiskoulutuksen tuottamat laajemmat hyödyt on ryhmitelty neljään hyötyryppäeseen, joilla on merkitystä erityisesti kuntalaisen ja kunnan näkökulmasta. Hyötyryppäitä on käytetty aineistonkeruun suunnittelussa, eli aineistonkeruuta varten kehitetty kyselylomake ja teemahaastattelurunko (ks. luku 2.5) on suunniteltu siten, että niillä saadaan aineistoa erityisesti näistä kuntalaisen ja kuntien kannalta keskeisistä hyödyistä. Ryppäitä käytetään myös tulosten raportoinnin runkona, sillä niiden avulla on selkeämpi kuvata, millaisia laajempia hyötyjä kansalaisopisto näyttäisi tuottavan Joensuun ja alueen aikuisille, kaupungille ja alueelle. Tätä kautta tutkimus linkittyy myös Kuntaliiton Tulevaisuuden kunnat 2021 -kehittämishjelmaan (Suomen Kuntaliitto 2016a) ja sote- ja maakuntaudistuksen

² Koska näissä kahdessa tutkimuksessa on yhteinen teoriatausta ja mittarit, on osa tässä raportissa olevista teksteistä julkaistu jo aikaisemmin TOSTU-rinnakkaistutkimuksen raportissa (Manninen 2018a).

myötä muuttuviin kuntien tulevaisuuden rooleihin, jotka on kuvattu seuraavassa kuviossa.

Kuvio 1 Tulevaisuuden kunnan roolit (Suomen Kuntaliitto 2016a)

Kuten edellä todettiin, on kansalaisopistoilla ollut koko historiansa ajan merkitystä kuntien ja alueellisen kehityksen näkökulmasta, joten tulevaisuuden kunnan monista rooleista kansalaisopistoilla on jo vankka kokemus ja tunnus-tettu asema (vrt. Pätäri ym. 2019; Mäki 2019). Aikuisopiskelun laajempien hyötyjen kautta kansalaisopistot tukevat oman sivistysroolinsa lisäksi selvästi myös kuntien hyvinvointiroolia sekä osallisuus- ja yhteisöroolia. Aikuisten osaamisen lisääntymisen ja muiden työhön liittyvien hyötyjen kautta tukea saa myös kunnan elinkeino- ja työllisyysrooli. Aktiivisen kansalaisuuden, vapaaehto- ja järjestötyön sekä lähiympäristöstä välittämisen lisääntymisen myötä hyödyt saattavat heijastua myös elinympäristön, itsehallinnon ja kunnan kehittäjä- ja kumppaniroolien vahvistumiseen.

Kansalaisopistojen järjestämisluvissa ja tehtäväkuvauksissa on aina paino-tettu ns. alueellisia ja paikallisia koulutus- ja sivistystarpeita, minkä vuoksi myös niiden kurssitarjonta painottuu hieman eri tavalla eri kunnissa ja alueilla (Keto & Takamaa 2008, 45; Pätäri ym. 2019; Mäki 2019). Leea Keto ja Mari Takamaa (2008) painottavat myös maakuntien ja maaseudun kehityksen uhkien tunnistamisen ja niihin reagoimisen tärkeyttä kansalaisopistojen tulevai-suuden kannalta. Näitä ovat mm. maakuntien väestörakenteen kehitys ja työl-lisyyden heikkeneminen. Tämä näkyy myös Joensuun seudun kansalaisopis-ton opiskelijoiden ikärakenteessa, sillä opiskelijoiden keski-ikä on korkeampi kuin joensuulaisilla keskimäärin (vuonna 2017 42,2 vuotta). Aikaisempien tut-kimusten mukaan kansalaisopisto näyttäisikin olevan tärkeä hyvinvointia li-säävä palvelu erityisesti ikääntyville ja ikääntyneille. Kansalaisopistoilla on myös tärkeä rooli tasa-arvoisten toimintamahdollisuuksien ja palvelujen tar-joamisessa, etenkin taajama-alueiden ulkopuolella (mt., 45). Kansalaisopisto-ten valtion- ja kuntarahoitusta on kuitenkin leikattu vuodesta 2014 alkaen, mikä on johtanut kurssitarjonnan karsimiseen ja kurssien hintojen

nostamiseen, minkä on nähty heijastuvan myös kansalaisten sivistyksellisiin oikeuksiin (Pitkänen, Hievanen, Kirjavainen, Suortamo & Lepola 2017).

Kansalaisopiston paikallisen ja alueellisen merkityksen vuoksi tämän tutkimushankkeen tavoitteena on ollut myös keskustelun herättäminen tutkimuksen aihepiiriin liittyvistä teemoista Joensuussa ja alueella kansalaisopiston eri sidosryhmien (aikuisopiskelijat, opettajat, hallinto), kaupungin ja Siun soten toimijoiden (päättäjät, viranhaltijat, järjestöjen ja yhdistysten edustajat) sekä tutkijoiden välillä. Keskustelua on käynnistetty kyselyvastaajille järjestetyssä ryhmähaastattelussa 13.11.2018 (11 osallistujaa), tulosseminaarissa 12.12.2018 (27 osallistujaa) sekä tutkimuksessa paikannettuja taloudellisia vaikutuksia arvioivassa asiantuntijatyöpajassa 5.2.2019 (15 osallistujaa). Tulosten käsittely eri sidosryhmien kanssa on tehnyt näkyväksi Joensuun seudun kansalaisopiston roolia ja merkitystä osallistujille, kaupungille ja alueelle. Keskustelujen tuloksia on hyödynnetty aineistojen analyysissä ja tutkimusraportissa.

Valtio ja kunnat ovat rahoittaneet kansalaisopistotoimintaa jo autonomian aikana perustettujen ensimmäisten työväenopistojen perustamisesta lähtien, koska ne on nähty kaupungin ja sen työväestön sivistystarpeiden näkökulmasta tärkeiksi. Niiden toimintaa säätelevät lait ja asetukset sekä niihin pohjautuvat rahoitusmallit ovat luonnollisesti vaihdelleet reilun sadan vuoden aikana (ks. Valkonen 2016 ja Pätäri ym. 2019, joissa kattava yhteenveto). Tällä hetkellä kansalaisopistojen toimintaa ja rahoitusta ohjaa laki (632/1998) ja asetus (805/1998) vapaasta sivistystyöstä. Valtion rahoituksen saaminen edellyttää opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämää ylläpitämislupaa³, jossa määritellään oppilaitoksen koulutustehtävä ja muut koulutuksen järjestämiseen liittyvät ehdot. Kansalaisopistojen valtionosuusrahoituksen perustana ovat ja opetus- ja kulttuuriministeriön vahvistamat ja myöntämät opetustunnit ja yksikköhinnat. Valtionosuusprosentti oli 57 vuonna 2017. Kansalaisopistoille voidaan myöntää lisäksi harkinnanvaraista valtionavustusrahoitusta, kuten esimerkiksi opintosetelirahoitusta. Lisäksi kansalaisopistot perivät kurssimaksuja, joiden tulee lain mukaan olla kohtuullisia. Kansalaisopistojen ylläpitäjät (kunta, kuntayhtymä, rekisteröity yhteisö tai säätiö) osallistuvat myös itse toiminnan rahoittamiseen, vaikka lakisääteistä kunnan rahoitusosuutta ei enää ole. (Suomen Kuntaliitto 2016b.) Vuodesta 2018 alkaen valtionosuusrahoituksen perusteeksi vahvistetuista opetustunneista on myönnetty 100 prosentin valtionosuusrahoitus maahanmuuttajien kotoutumissuunnitelman mukaisen koulutuksen opetustunteihin.

1.2 Kansalaisopiston tuottamat laajemmat hyödyt tutkimuskohteena

Kyseessä on niin sanottu aikuiskoulutuksen laajempien hyötyjen (wider benefits; Desjardins 2008; Manninen & Meriläinen 2015) tutkimus, jossa

³ Kaikkien kansalaisopistojen ylläpitämisluvat uusittiin 2010-luvun alkupuolella, ja niistä on kiinnostava sisällönanalyysi Matti Mäen väitöskirjassa (Mäki 2019).

arvioidaan, millaisia hyötyjä kansalaisopisto-opiskelu tuottaa yksilöille, yhteisöille ja yhteiskunnalle. Kaikki koulutus tuottaa välittömien oppimistulosten ja osaamisen lisääntymisen lisäksi myös tällaisia laajempia hyötyjä, eli erilaisia koulutukseen osallistumisen aikaansaamia rinnakkais- ja seurannaisvaikutuksia. Niitä on usein tarkasteltu Fieldin (2012) kolmijaon avulla (1) yksilön hyvinvointivaikutusten, (2) yhteisön ja yhteiskunnan saamien hyötyjen sekä (3) taloudellisten vaikutusten näkökulmasta. Formaalin koulujärjestelmän (perus- ja toisen asteen koulutus ja korkeakoulutus) tuottamia yhteiskunnallisia hyötyjä on tutkimuksissa listattu kohtuullisen hyvin (esim. McMahon 1998 ja 2018; Vila 2000, 24–25, myös Hoeckel 2008, 10; Oreopoulos & Salvanes 2011). Aikuiskoulutuksen alueella yhteiskunta- ja yksilötason hyödyistä tutkimuksia on tehty esimerkiksi OECD:n (2007; 2010), Lontoon yliopiston Wider benefits -tutkimusryhmän (esim. Feinstein, Budge, Vorhaus & Duckworth 2008), Fieldin (2009, 2011, 2012) ja NIACE-organisaation (Schuller & Watson 2009) toimesta. Vapaan sivistystyön tyyppisen eli nonformaalin ei-ammattillisen aikuiskoulutuksen osalta tutkimustietoa on vähemmän (Motschilnig 2012). Laajin sen tyyppiseen aikuisopiskeluun liittyvä oli kymmenessä maassa toteutettu BeLL-tutkimus (Benefits of Lifelong Learning, n = 8 646, jossa oli mukana 1 252 suomalaisvastaajaa, joista 883 oli opiskellut kansalaisopistossa; Manninen, Sgier, Fleige, Thöne-Geyer ym. 2014; Manninen & Meriläinen 2015) ja tuorein Suomessa toteutettu kansalaisopistojen vakioasiakkaiden tutkimus (Manninen 2018a).

Hyviä yhteenvetoja tutkimuksissa paikannetuista aikuiskoulutuksen tuottamista laajemmista hyödyistä löytyy varsin paljon (esim. Field 2009; Motschilnig 2012; Feinstein 2008; Panitsides 2013; Manninen & Meriläinen 2015; What works wellbeing 2017; Pätäri ym. 2019). Tutkimusten mukaan aikuis-koulutukseen osallistuminen lisää esimerkiksi fyysistä ja henkistä hyvinvointia, sosiaalista osallistumista ja verkostoja, itseluottamusta, opiskelutaitoja ja opiskelumotivaatiota. Osallistuminen myös parantaa vanhemmuuteen ja kansalaisuuteen liittyviä taitoja, minäkuvaa, luottamusta omiin kykyihin ja elämänhallinnan tunnetta. Yhteisötasolla koulutus edistää sosiaalista koheesiota ja siten vahvistaa sosiaalista pääomaa (Côté 2005), koska se lisää luottamuksen tunnetta, suvaitsevaisuutta, yhteisöllisyyttä ja poliittista aktiivisuutta. Terveystieteissä on todennettu koulutuksen ja terveydentilan, terveyskäyttäytymisen ja hyvinvoinnin yhteys, esimerkiksi tupakoinnin ja alkoholinkäytön vähentymisenä (Feinstein & Hammond 2004; toisaalta joidenkin tulosten mukaan tupakointi saattaa myös lisääntyä tietyn tyyppisillä kursseilla, ks. Manninen & Meriläinen 2014, 91–94).

Hyötytutkimukset ovat pääosin kohdentuneet formaaliin (tutkintotavoitteisen) ja ammatilliseen koulutukseen ja paikantamaan lähinnä ns. ”kovia hyötyjä” (Dewson, Eccles, Tackey & Jackson 2000; Panitsides 2013) kuten osaamisen lisääntyminen, tutkinnot, työllistyminen, työn tuottavuuden lisääntyminen ja sosioekonomiset vaikutukset yksilö- ja yhteiskuntatasolla. Näiden kovien hyötyjen arviointi on helpompaa, koska niitä on mahdollista mitata usein objektiivisesti (suoritettu tutkinto, työpaikan saaminen, verotulojen nousu, terveys) ja tehdä tilastollisesti isojen rekisteriaineistojen avulla vertailemalla esimerkiksi erilaisen koulutustason omaavien työllisyysastetta ja tulotasoa.

Myös koulutuksen taloudellisia vaikutuksia on arvioitu pääosin formaalin (eli hyvin tilastoidun) koulutuksen osalta esimerkiksi vertailemalla maittain koulutustason ja bruttokansantuotteen suhdetta tai yliopistotutkintojen tuottavuutta laskemalla korkeakoulututkinnon tuottama rahallinen hyöty tutkinnon aikaansaaman palkkatason nousun avulla (wage return; Asplund & Maliranta 2006; OECD 2009; AONTAS 2009; Koerselman & Uusitalo 2014; McMahon 2018). Samaten yksilötason terveyshyötyjä on tutkittu formaalin koulutuksen osalta tilastollisesti, esimerkiksi vertailemalla erilaisen koulutustason omaavien terveydentilaa tai elinajanodotetta (esim. OECD 2010; Hyyppä, Mäki, Impivaara & Aromaa 2005).

Kansalaisopisto-opiskelu sijoittuu nonformaalin eli ei-tutkintotavoitteisen aikuiskoulutuksen alueelle, jota leimaa omaehtoisuus, harrastustavoitteisuus ja vapaaehtoisuus. Tämänäyttypisen aikuisopiskelun tuottamia laajempia hyötyjä on tutkittu pääosin ”pehmeiden hyötyjen” osalta. Yksilötason pehmeitä hyötyjä ovat esimerkiksi uusien ystävyysuhteiden ja sosiaalisten verkostojen syntyminen, henkisen hyvinvoinnin lisääntyminen ja muut koetut terveyshyödyt, opiskelumotivaation lisääntyminen sekä kanssaihmiin ja instituutioihin kohdistuvan luottamuksen lisääntyminen, mikä lisää yhteisöjen ja yhteiskunnan sosiaalista koheesiota ja vahvistaa näin sosiaalista pääomaa (Schuller & al. 2002; Côté 2005; Cocquyt, Diep, Zhu, De Gree & Vanwing 2017).

Pehmeiden hyötyjen arviointi on menetelmällisesti haastavampaa, koska niiden mittaaminen ja todentaminen on vaikeampaa. Lisäksi omaehtoiseen koulutukseen osallistumista rekisteröidään ja tilastoidaan huonosti (Manninen 2017; Kuusipalo 2018). Myös kurssien tavoitteet ja osallistujien osallistumissyöt ovat hyvin moninaisia, minkä lisäksi myös osallistujien elämäntilanteet vaihtelevat paljon ja yksilölliset erot ovat suuria (Field 2011, 288). Hyödyille ei myöskään aina löydy objektiivisia mittareita, joten niiden paikantaminen onnistuu lähinnä osallistujien kokemuksia kysymällä (esimerkiksi koettu hyvinvointi) tai opiskelun myötä tapahtuneita muutoksia mahdollisuuksien mukaan arvioimalla (esimerkiksi ystäväverkostojen lisääntyminen).

Osa hyötytutkimusten tuloksista saattaa olla tilastoharhaa, sillä joskus ne pohjautuvat vain korrelaatioihin koulutukseen osallistumisen ja jonkun ominaisuuden välillä. Joukossa on kuitenkin myös tutkimuksia, joissa syy-seurausyhteyttä on arvioitu tarkemmin. Esimerkiksi Preston & Feinstein (2004) löysivät yhteyden aikuiskoulutukseen osallistumisen ja poliittisen aktivoitumisen välille, ja Field (2005) vastaavasti koulutukseen ja yhteisöön osallistumisen välille. Hyödyt näyttävät heijastuvan myös yhteisön hyvinvoinnin tasolle (Merriam & Kee 2014).

Kansalaisopistossa opiskelun tuottamien hyötyjen arviointia vaikeuttaa se, että taustaltaan kansalaisopistojen opiskelijat ovat eri tilastojen (SVT 2014a ja 2017) ja tutkimusten (ks. Manninen 2018b) mukaan väestöön verrattuna keskimääräistä paremmin koulutettuja, paremmassa sosioekonomisessa asemassa ja muutenkin hyväosaisia. Koulutukseen osallistumisen ja hyvinvoinnin välillä on siis vahva korrelaatio, mutta kyseessä on perinteinen muna vai kana -ongelma: osallistuuko koulutukseen enemmän hyväosaisia, vai lisääkö

koulutukseen osallistuminen hyväosaisuutta? Hyötyjen arviointia vaikeuttaa myös se, että kansalaisopistossa opiskelu myös kasautuu paljolti samoille henkilöille. Esimerkiksi Joensuun seudun kansalaisopistossa syksyllä 2017 aloitaneille aikuisopiskelijoille tehdyn lähtötilannekyselyn vastaajista (n = 638) vain 9 prosenttia ei ollut osallistunut ainakaan viiden edellisen vuoden aikana minkään kansalaisopiston kursseille, eli oli mahdollisesti uusi opiskelija. Viiden vuoden aikana 1–2 kurssille osallistuneita oli 47 prosenttia ja kolmelle tai useammalle osallistuneita 43 prosenttia. Tutkimuksissa on sen vuoksi vaikea arvioida ja todentaa, lisääkö kansalaisopistossa opiskelu hyvinvointia, vai haakeutuuko sinne jo lähtökohtaisesti enemmän hyvinvoivia aikuisia, ellei käytössä ole seuranta-aineistoja (kuten tässä KASTU-tutkimuksessa on tavoitteena). Seurantatutkimuksia on toteutettu jonkun verran, ja niiden mukaan aikuiskoulutukseen osallistumisella on vaikutusta monien hyötyjen syntymiseen (hyvä yhteenveto Field 2011). Pidemmän aikavälin seurantatutkimukset pohjautuvat pääosin laajoihin rekisteriaineistoihin, jotka on kerätty väestötutkimusten yhteydessä. Tällaisissa aineistoissa ongelmana on usein aikuiskoulutuksen määrittely vain ammatilliseksi koulutukseksi, jolloin vapaan sivistystyön tyyppinen harrastustavoitteinen opiskelu jää huomiotta (Manninen 2017). Poikkeuksena on Tuijnmanin (1990) pitkään seuranta-aineistoon pohjautuva tutkimus miesten koetun hyvinvoinnin lisääntymisen ja mihin tahansa aikuiskoulutukseen osallistumisen yhteydestä. Joissakin lyhyemmän aikavälin tutkimuksissa on seurattu vuoden ajan harrastustavoitteisten kurssien opiskelijoita, ja todettu osallistumisen tuottavan hyötyjä. Esimerkiksi Pearce, Launay, MacCarron & Dunbar (2016a) sekä Pearce, Launay, Machin & Dunbar (2016b) todensivat erityyppisille kursseille (puutyöt, kuorolaulu) osallistuvien aikuisten seurantatutkimuksessa opiskelun lisäävän ryhmään kuulumisen tunnetta ja ystävien määrää, ja tuottavan hyvinvointi- ja terveysvaikutuksia.

Tämä tutkimus on jatkoa aikaisemmille arvioinneille, joissa vapaan sivistystyön tai erityisesti kansalaisopisto-opiskelun koettuja hyötyjä on arvioitu erilaisilla tutkimusasetelmilla ja aineistoilla (Manninen & Luukannel 2008; Manninen ym. 2014; Manninen & Meriläinen 2014; Manninen & Meriläinen 2015). Tuorein tutkimus on tämän tutkimuksen rinnakkaistutkimus, jossa arvioitiin kansalaisopistojen vakioasiakkaiden (n = 5214) vähintään kolmen vuoden aikana suorittamien kurssien aikaansaamia muutoksia ja taloudellisia vaikutuksia (Manninen 2018a).

1.3 Kansalaisopiston taloudellisten vaikutusten arviointi

Laajempien hyötyjen paikantamisen ohella yksi lisätavoite tässä tutkimuksessa on arvioida, tuottaako kansalaisopisto muiden hyötyjen ohella myös joi-takin taloudellisia vaikutuksia osallistujille itselleen, kunnalle tai alueelle, ja onko niitä mahdollista arvioida erilaisilla taloudellisten vaikutusten arviointimenetelmillä (ks. Manninen 2016, jossa on kattava kuvaus koulutustaloustieteen kehityksestä ja erilaisista arviointimenetelmistä). Taloudellisten vaikutusten arvioinnin rinnalla tai sijasta voidaan puhua myös erilaisten kuntapalveluiden taloudellisista perusteluista, eli vaihtoehtoisten palveluiden

vertailua sen suhteen, miten kustannus-vaikuttavasti ne auttavat saavuttamaan halutun tavoitteen (Kettunen 2019).

Käytännössä tässä tutkimuksessa eri aineistojen avulla arvioidaan, (1) tunnistavatko osallistujat itse joitakin opiskelun tuottamia taloudellisia vaikutuksia (esimerkiksi lisätulot, palkankorotus), ja (2) onko aineistojen avulla mahdollista paikantaa muita sellaisia opiskelun aikaansaamia muutoksia (esimerkiksi sote-palveluiden käytön väheneminen, vapaaehtoistyön lisääntyminen), joilla voisi olla euroina mitattavissa olevia vaikutuksia. Nämä kohdentuvat pääasiassa yhteiskunnalle tai erilaisille kolmannen sektorin ja työelämän organisaatioille (esimerkiksi palkka- tai vapaaehtoistyössä tarvittavan osaamisen ja sitä kautta työn tehokkuuden lisääntyminen, hyvinvoinnin lisääntymisestä syntyvät sosiaali- ja terveystalouden säästöt). Tällaisia osallistujien itse tunnistamia mahdollisia rahallisia vaikutuksia jo valmistuneen TOSTU-rinnakkaistutkimuksen (Manninen 2018a) mukaan ovat esimerkiksi erilaisten asioiden (remontti, ruuat, lahjat) tekeminen itse sen sijaan, että ostaisi ne ulkopuolisilta. Lisäksi kansalaisopistossa opiskelu näyttäisi osallistujien oman kokemuksen mukaan ainakin pidemmällä aikajaksolla vähentävän terveystalouden käytön tarvetta (Manninen 2018a). Näin olisi ainakin teoriassa mahdollista arvioida viitearvojen (proxies; Simsa, Herndler & Totter 2015, 5) avulla rahallisia vaikutuksia yhteiskunnalle (esim. terveystalouden käytön väheneminen hyvinvoinnin ja terveystalouden käyttäytymisen muutosten vaikutuksesta).

Yhtenä lisätavoitteena on arvioida, onko mahdollista laskea jopa Joensuun seudun kansalaisopiston sosiaalinen tuottavuus SROI-laskentamallin (Social Return of Investment; Banke-Thomas, Madaj, Charles & van den Broek 2015; Maier, Schober, Simsa & Millner 2015) avulla. Tätä testattiin esitutkimuksessa (Manninen 2016), ja esitettiin arvio, että kansalaisopistoon sijoitettu yksi euro saattaisi tuottaa 3,4–5,6 € hyödyt. Tällaiseen kustannus-hyöty arviointiin aikuiskoulutuksen alueella kuitenkin liittyy lukuisia ongelmia (ks. Field 2011, 288; Manninen 2016, 47–48 ja 58–61). Joissakin muilla alueilla se on helpompaa. Esimerkiksi terveystaloustieteessä on jo pitkään kehitetty menetelmiä esimerkiksi rokotusten ja muiden sairaanhoito- ja terveystalouden kustannus-hyötyanalyysien tekemiseksi (esim. Bärnighausen, Bloom, Canning ym. 2011). Näissä on yleensä käytössä 'mitä jos ei tehdäkään' -laskentamalli (Brauschle & Schmidt 2004, 2), eli arvioidaan, mitkä voisivat olla vaikkapa rokkottamatta jättämisen vaihtoehtoiset kustannukset lisääntyvinä sairaanhoitokuluina, kuolemina ja erilaisina muina seurannaisvaikutuksina kuten vanhempien työpoissaoloina sairaan lapsen takia. Tällaisia kuluja on suhteellisen helppo arvioida, jos tiedetään kyseisen sairauden leviämisenuste, hoitopäivän hinta ja poissaolojen kustannukset. Aikuiskoulutuksen alueella on samalla periaatteella arvioitu ainakin lukutaidottomuuden aiheuttamia kustannuksia (Carr-Hill 1999). Jos tätä arviointitapaa sovellettaisiin kuntatasolla kansalaisopiston taloudellisten vaikutusten arviointiin, laskettaisiin mitä tapahtuisi yksilö- ja kuntatasolla, jos kansalaisopistotoiminta loppuisi.

Erilaisten 'pehmeämpien' kuntapalveluiden (esimerkiksi kirjasto, kansalaisopisto) tuottamat hyödyt ovat pääosin sellaisia, että niille on hyvin vaikeaa määrittellä tarkka rahallinen arvo ja tehdä niiden pohjalta samanlaisia

kustannus-hyötyanalyyssejä kuin esimerkiksi terveystaloustieteissä. Niiden arviointiin on sen vuoksi kehitetty sosiaalisen tuottavuuden arviointimalli (SROI, social return of investment), jossa arvioitavan palvelun tuottamille ei-rahallisille hyödyille pyritään määrittelemään tavalla tai toisella rahalliset arvot, ja laskemaan sitten palvelun sosiaalinen tuottavuus. Tällaista erilaisten kuntapalveluiden taloudellisten vaikutusten arviointia on tehty Suomessa jonkin verran, esimerkiksi kirjastojen (Laitinen 2013) ja retkeilyalueiden (Sitra 2013) sosiaalisesta tuottavuudesta. Ulkomailta löytyy paljon esimerkkejä kuntakonteksteissa tehdyistä arvioinneista, esimerkiksi taiteen, liikuntapalveluiden, puistojen ja retkeilyalueiden, julkisen liikenteen, museoiden, vapaaehtoistyön ja yhteisöhankeiden taloudellisista vaikutuksista (ks. tarkemmin Manninen 2016, 11–12; myös Maier ym. 2015). Suomessa on arvioitu työllistymistä edistävien toimenpiteiden (Pehkonen-Elmi, Kettunen, Surakka & Piirainen 2015), sosiaalisten yritysten (Merenmies & Kostilainen 2007) ja vapaaehtoistyön (OK-Opintokeskus 2015) taloudellisia vaikutuksia. Myös aikuis-koulutukseen osallistumisen taloudellisia vaikutuksia on yritetty arvioida muutamissa tutkimuksissa (Matrix Knowledge Group 2009; Fujiwara 2012; Dolan & Fujiwara 2012).

Käytännössä kunnallisten palveluiden ja erityisesti vapaan sivistystyön tyyppisen aikuiskoulutuksen taloudellisten vaikutusten arviointi on erittäin haastavaa (Nicholls 2009, 758; Vila 2000, 23; OECD 2000a, 93; OECD 2000b; Field 2011, 288; Manninen 2016). Tällaisten yleishyödyllisten kunnan tarjoamien palveluiden tuottamat hyödyt ovat pääosin ei-rahallisia (non-monetary; McMahon 2018, 16), mutta niiden merkitys ja tarve on silti yleensä tunnustettu, ja niiden tarjoamista kuntapalveluina ei ole yleensä kyseenalaistettu. Uusliberaalin talous- ja koulutuspolitiikan myötä on kuitenkin päättäjien taholta alettu entistä useammin kyselemään palveluiden tuottavuuden, vaikuttavuuden ja taloudellisten hyötyjen perään. Siten myös jotkut palveluja tuottavat tahot ovat joutuneet tai pyrkineet ottamaan vaikutusten rahallisen arvon todentamisen perusteluksi, jolla päättäjätkin saadaan vakuuttuneiksi palveluiden tarpeesta ja merkityksestä (vrt. Nicholls 2009, 757).

Mainituissa arvioinneissa on käytetty erilaisia tutkimusasetelmia ja laskentamalleja, joissa kaikissa on haasteita ja puutteita (Carr-Hill 1999, 10–12). Yleisin käytetty tapa on arvioida, mikä olisi käytetyn palvelun (esimerkiksi kirjasto, kansalaisopiston kurssi) hinta, jos vastaavan palvelun joutuisi ostamaan markkinahinnalla yksityisiltä palveluntuottajilta, tai paljonko palvelun käyttäjä olisi (ollut) valmis siitä maksamaan (ns. maksuhalukkuus). Palveluiden tuottamien hyötyjen rahallisen arvon määrittely sen sijaan on haastavampaa. Joissakin arvioinneissa on pyydetty käyttäjiä arvioimaan, mikä voisi olla heidän saamansa hyödyn (esimerkiksi osaamisen lisääntyminen) tai kokemansa muutoksen (esimerkiksi parantunut terveydentila) rahallinen arvo, tai arvioitu, paljonko henkilön tulotason pitäisi nousta, jotta hän saavuttaisi samat hyödyt kuin koulutukseen osallistumalla (esim. Matrix Knowledge Group 2009; ks. tarkempi kuvaus Manninen 2016).

Erilaisten sosiaalisten ja yhteiskunnallisten palveluiden taloudellisen arvioinnin prosessi sisältää palvelun tuottamien hyötyjen paikantamisen ja

todentamisen, hyötyneiden määrän (yleensä siis palvelun käyttäjien) määrän laskemisen ja lopuksi hyötyjen tuottamien vaikutusten rahallisen arvon laske-
misen ja ei-rahallisten vaikutusten muuntamisen rahalliseen muotoon (jos
mahdollista) tai näiden raportoinnin sanallisesti (Spackman 2013, 13). Käy-
tännössä kunnan tai kaupungin osarahoittaman kansalaisopiston taloudelli-
nen arviointi lähtisi liikkeelle kansalaisopiston käyttäjien kokemien hyötyjen
kartoittamisesta (esim. kysely, haastattelut, muutosten mittaus), minkä jäl-
keen katsotaan tilastoista kansalaisopiston käyttäjien kokonaismäärä, muun-
netaan hyödyt rahalliseen muotoon ja kerrotaan saadut summat kansalais-
opiston käyttäjien määrällä. Kansalaisopiston sosiaalinen tuottavuus laske-
taan lopuksi jakamalla saadut nettohyödyt kansalaisopistotoiminnan kustan-
nuksilla (valtionosuus, kuntien tuki ja osallistujamaksut).

Rahallisten arvojen määrittelyssä on hyvä huomioida erilaiset rahan muodot,
jotka Merenmies (2012) määrittelee seuraavassa taulukossa kuvatulla tavalla.

Taulukko 1. Erilaiset rahan muodot talousvaikutusten arvioinnissa (pohjana Meremies 2012)

"Rahan muoto"	Kuvaus	Kansalaisopistoon liittyviä esimerkkejä
Absoluuttinen raha	Jollain henkilöllä tai taholla on toiminnan vaikutuksesta enemmän tai vähemmän todellista rahaa	* työllistyneen tulot paranevat * omia töitään myyvä taideharrastaja saa lisätuloja * musiikin harrastaja esiintyy palkkiota vastaan juhlissa
Näyttöön pohjautuva raha	On osoitettavissa, että vaikutuksella on rahallista arvoa, joka voidaan todentaa tilastoilla ja tutkimuksella	* hyvinvoinnin lisääntymisestä seuraava terveyskeskuskäyntien väheneminen vähentää kunnan sote-kuluja (yhden terveyskeskuskäynnin keskimääräinen hinta on 110 €; Kapiainen, Väisänen & Haula 2014)
Arvioon pohjautuva raha	Ei-rahallisia arvoja muutetaan rahaksi arviointimenetelmien avulla	* itseluottamuksen ja opiskelumotivaation lisääntyminen lisää oman osaamisen kehittämistä, mikä lisää työn tuottavuutta, jolle voidaan tehdä rahallisen arvon arviointi

Taulukkoa on käytetty viitekehyksenä sekä tässä että TOSTU-rinnakkaistutkimuksessa tehdyille kansalaisopistojen taloudellisten vaikutusten arvioinnille, jonka periaatteet on kuvattu tarkemmin TOSTU-raportissa (Manninen 2018a, 9–13; rinnakkaistutkimuksen tulokset 88–105). Tämän seurantatutkimuksen tulokset mahdollisten taloudellisten vaikutusten osalta kuvataan myöhemmin tässä raportissa (luku 4). Vaikka taulukossa kuvatut erilaiset rahan muodot tarjoavat hyvän näkökulman erilaisiin kansalaisopiston taloudellisiin vaikutuksiin, on hyvä muistaa, että erityisesti arvioon pohjautuvan rahan kohdalla laajempien hyötyjen arvottaminen euroissa on haastavaa (Vila 2000, 23; Simsa ym. 2014; Manninen 2016).

Kansalaisopiston taloudellisten vaikutusten arviointiin liittyy edellä kuvattujen lisäksi myös toiminnan luonteesta nousevia haasteita. Toiminta on esimerkiksi hyvin heterogeenista kansalaisopiston sisällä, eli se sisältää monenlaista varsin erilaista toimintaa (esim. kulttuuria, kieliä, taidetta, liikuntaa, musiikkia, tietotekniikkaa, käsitöitä). Jos halutaan verrata kansalaisopistoa muihin samanlaisiin palveluihin, on haasteena oikean vertailukohdan löytäminen: verrataanko toimintatyypeittäin muualla tapahtuvaan vastaavaan toimintaan (esimerkiksi yksityiset liikuntapalvelut) vai koko kansalaisopistoa toimintamuotona (jolloin ei ole löydettävissä vertailukohtaa). Vai verrataanko kansalaisopistoa siihen kuvitteelliseen tilanteeseen, ettei tällaista kuntapalvelua olisi saatavilla (ei tehdä mitään -arviointimalli). Myös osallistujien elämäntilanteet vaihtelevat paljon, ja vaikka osallistuminen kasautuu enemmän hyväosaisiin ja hyvinvoiviin, on joukossa myös erityisryhmiä (esim. NEET-nuoret, ikääntyneet, syrjäytymisvaarassa olevia, työttömiä, maahanmuuttajataustaisia). Aikaisempien tutkimusten mukaan vaikeammassa lähtötilanteessa olevat

hyötyvät enemmän vapaan sivistystyön opinnoista (Manninen ym. 2014; Manninen 2017), jolloin myös taloudelliset vaikutukset vaihtelevat osallistujarakenteen mukaan. Terveystaloustieteellisestä näkökulmasta kansalaisopisto voidaan nähdä joko muita kunnan tai alueen palveluita **täydentävänä** (komplementtihyödykkeenä; esimerkiksi Joensuun seudun kansalaisopistolle on sovittu selkeä Siun soten kuntoutuspalveluita täydentävä rooli) tai muita palveluita **korvaavana** (substituuttihyödykkeenä; esimerkiksi kansalaisopistot ja muut vapaan sivistystyön oppilaitokset nuorten taiteen perusopetuksen järjestäjinä). Kansalaisopistotoiminnan kustannukset ja syntyvät hyödyt voivat siten olla osin päällekkäisiä tai vaihtoehtoisia muiden toimintojen kanssa.

Myös taloustieteessä on tutkittu koulutuksen vaikutuksia sekä yksilön että yhteiskunnan näkökulmasta. Koulutusta käytetään taloustieteessä usein esimerkkinä hyödykkeestä, jolla on positiivisia **ulkoisvaikutuksia** (external benefits), joita hyödykkeen käytöstä syntyy käyttäjän ulkopuolisille tahoille. Negatiivisia ulkoisvaikutuksia voivat olla esimerkiksi liiketoiminnan päästöt ympäristölle (esim. Tuomala 2009). Koulutuksella on todettu yleensä olevan positiivisia ulkoisvaikutuksia: yksilön kouluttaminen voi auttaa myös koulutetun lähipiiriä ja tuottaa yhteiskunnalle säästöjä (McMahon 1987 ja 2018). Ulkoisvaikutuksen merkitys on se, että mikäli kulutus päätöksiä (tässä koulutukseen osallistumista) ulkoisvaikutuksia omaavan hyödykkeen tapauksessa tehdään ainoastaan yksilön hyötyjen ja kustannusten pohjalta, ei kulutus (tässä koulutukseen osallistuminen) vastaa yhteiskunnan kannalta optimaalista määrää. Positiivisen ulkoisvaikutuksen tapauksessa hyödykettä kulutettaisiin liian vähän ja yhteiskunta kärsisi hyvinvointitappiota. Siksi on tärkeä arvioida hyödykkeen vaikutukset myös yhteiskunnan näkökulmasta, jotta hyödykkeen kulutuksen (koulutukseen osallistumisen) määrä saataisiin päätettyä yhteiskunnan kannalta optimaalisesti (hyvinvointia maksimoiden). Koulutusta voidaan toisaalta pitää myös **meriittihyödykkeenä** (merit goods; Musgrave 1957). Meriittihyödykkeellä on jo itsessään itseisarvoa, jolloin sen hinnoittelu markkinoilla ei välttämättä onnistu (esim. Viren 2013, 101). Meriittihyödykkeen kuluttamisesta on hyötyä yhteiskunnalle, joten niitä tuetaan usein julkisella rahoituksella. Ilman julkista tukea meriittihyödykkeitä kulutettaisiin yhteiskunnan optimiin nähden liian vähän, ja yhteiskunta haluaisi niitä kulutettavan enemmän. Kansalaisopiston meriittihyödykeluonteisuus on siis yksi taloustieteellinen perustelu sen julkiselle rahoitukselle (Suoniemi, Tanninen & Tuomala 2003).

1.4 Joensuun kaupunki ja kaupunkilaiset

Joensuussa oli vuoden 2018 alussa 76 067 asukasta. Se on Suomen 12. suurin ja maantieteellisesti laaja kaupunki, joka käsittää muutakin kuin varsinaisen kaupunkialueen, ja pohjoisimmista kylistä on matkaa seutukunnan eteläosiin lähes 100 kilometriä. Idässä Joensuu ylittää Venäjän rajaan saakka ja yhteistä raajaviivaa on Venäjän kanssa noin 30 kilometriä. (Joensuun kaupunki 2019.) Siihen on liittynyt kuntaliitosten myötä maaseutukuntia (esim. Kiihtelysvaara, Hammaslahti), mikä on eriarvoistanut eri alueita palveluiden tarjonnan osalta. Joensuun keskustassa on paljon yhdistystoimintaa ja

harrastusmahdollisuuksia, kun taas reuna-alueilla kansalaisopiston paikalliset toimipisteet voivat olla lähes ainoa mahdollisuus harrastaa samoja asioita, etenkin jos liikkuminen on vähenevien julkisten liikenneyhteyksien varassa. Reuna-alueilla kansalaisopisto voi olla siten sosiaalisesti paljon merkittävämpi, kun sitä ei voi korvata muiden tuottamalla toiminnalla (vrt. Keto & Takamaa 2008).

Joensuu on yliopistokaupunki, jonka juuret pohjautuvat paikallisiin seminaareihin. Vuonna 1880 perustetun Sortavalan opettajaseminaarin toiminta siirtyi sotien jälkeen Suomeen ja sittemmin Joensuuhun vuonna 1953, ja sen pohjalta syntyi Joensuun korkeakoulu vuonna 1969. Korkeakoulu muuttui yliopistoksi vuonna 1984 ja Itä-Suomen yliopistoksi vuonna 2010. Korkeakouluopiskelijat vaikuttavat Joensuun ikärakenteeseen, jossa merkillepantavaa on 20–29-vuotiaiden suuri osuus väestöstä. Koska suuri osa yliopisto-opiskelijoista muuttaa valmistumisen jälkeen alueelta työpaikkojen perässä muualle, joten korkeakoulutettujen henkilöiden nettomuutossa Joensuu on ollut miinuksella jo lähes kymmenen vuoden ajan. Sen vuoksi myös Joensuun väestön koulutusrakenteessa painottuvat toisen asteen tutkinnot, joka oli 15 vuotta täyttäneistä 45 prosentilla vuonna 2017. Korkea-asteen tutkinto oli 31 prosentilla, perustutkinnon jälkeistä tutkintoa ei ollut 23,2 prosentilla joensuulaisista. (Pohjois-Karjalan Maakuntaliitto 2019.)

Vuonna 2016 Joensuun väestöstä palkansaajia oli 26 474 (40,7 % 15 vuotta täyttäneistä), yrittäjiä 2344 henkeä eli 3,6 prosenttia ja eläkeläisiä 18 994 (29,2 %). Opiskelijoita joensuulaisista oli 12,9 prosenttia. Työttömien osuus työvoimasta oli joulukuussa 2018 Joensuussa 14,3 prosenttia ja Pohjois-Karjalassa 13,7 prosenttia, koko maassa 9,7 prosenttia. Työllisestä työvoimasta suurin osa (76,9 %) työskentelee palvelualalla, muut ovat jalostus (19,9 %) ja alkutuotanto (2,1 %). (Pohjois-Karjalan Maakuntaliitto 2019.)

Joensuun seudulla kunnallisesti järjestetyt sosiaali- ja terveyspalvelut järjestää Pohjois-Karjalan sosiaali- ja terveyspalvelujen kuntayhtymä eli Siun sote. Siun sote toimii 14 kunnan alueella, joista suurin on Joensuu. Siun soteen kuuluu myös mm. Pohjois-Karjalan keskussairaala, joka on laajan päivystyksen sairaala. Sote-palveluntuottajina toimii Siun soten lisäksi järjestöjä, kuntia ja yksityisiä palveluntuottajia. Siun soten alueella on noin 166 400 asukasta. (Siun sote 2019.) Myös Joensuun seudun kansalaisopistolle on tullut erityisrooli alueen terveyspalveluiden tuottamisessa, sillä syksyllä 2018 ikäihmisten tuolijumppat on määritetty matalan kynnyksen liikunta- ja harrastetoiminnaksi ja siirretty Siun sotelta kansalaisopiston toteutettavaksi kurssimuotoisena.

Sosiaali- ja terveyspalveluiden kokonaiskustannukset vuonna 2017 olivat Joensuussa 322 849 000 €, eli asukasta kohden 4 248 €, mikä vastaa kaikkien kuntien keskiarvoa (4 282 €; Soten rahapuu 2019). Tarkempi kustannusvertailu Joensuun ja kaikkien kuntien sote-kuluista on esitetty seuraavassa taulukossa.

Taulukko 2. Sote-palveluiden kustannukset Joensuussa ja kunnissa keskimäärin vuonna 2017

	Joensuu, €/asukas	Kunnat keskimäärin, €/asukas
Terveyspalvelut yhteensä	1 915	1 980
Erikoissairaanhoido	1 252	1 228
Perusterveydenhuollon avohoido	257	370
Perusterveydenhuollon vuodeosastohoido	191	159
Asiakasmaksut	132	132
Suun terveydenhuolto	69	78
Ympäristöterveydenhuolto	14	13
Sosiaalipalvelut yhteensä	1 562	1 500
Ikääntyneiden ympärivuorokautisen hoivan asumispalvelut	261	293
Vammaisten ympärivuorokautisen hoivan asumispalvelut	119	131
Kotihoito	182	177
Muut vammaisten palvelut	204	171
Työllistymistä tukevat palvelut	160	93
Asiakasmaksut	135	142
Lastensuojelun laitos- ja perhehoito	134	132
Muut lasten ja perheiden avopalvelut	38	47
Päihdehuollon erityispalvelut	35	36
Lastensuojelun avohuoltopalvelut	40	47
Ikääntyneiden laitoshoido	-	74
Vammaisten laitoshoido	17	24
Muut ikääntyneiden palvelut	52	77
Muu sosiaali- ja terveystoiminta	136	56
Kunnallisesti järjestetyt sote-palvelut yht.	3 472	3 480

Lähde: Soten rahapuu (2019)

Taulukosta voi päätellä, että joensuulaisten sote-kulut ovat melko keskimääräisiä. Joensuussa keskimääräiset terveyspalveluiden kustannukset vuonna 2017 asukasta kohden olivat 1 915 €, joka on hieman vähemmän kuin kunnissa keskimäärin (1 980 €). Sosiaalipalveluihin käytettiin kuitenkin Joensuussa kuitenkin hieman enemmän (1 562 €/asukas) kuin kunnissa keskimäärin (1 500 €/asukas). Erityisesti kotihoidon, ”muiden vammaisten palveluiden”, työllistymistä tukevien palveluiden, lastensuojelun laitos- ja perhehoidon ja ”muun sosiaali- ja terveystoiminnan” kustannukset olivat Joensuussa suurempia asukasta kohden kuin kunnissa keskimäärin.

Kelan sairausvakuutuksen asukaskohtaiset kustannukset Joensuussa ja kunnissa keskimäärin on esitetty seuraavassa taulukossa, jossa on kuvattu Kelan sairausvakuutuksen kustannukset erilaisista kulujen korvauksista (lääkkeet,

kuntoutuspalvelut, hammashoito, lääkärinpalkkiot, tutkimukset ja hoidot sekä matkakustannukset). Myös tämän osalta Joensuun asukkaat ovat lähellä maan keskiarvoa. Joensuulaisilla Kelan sairausvakuutuksen kustannukset olivat hie-
man pienemmät kuin kunnissa yleensä: joensuulaisilla ne olivat keskimäärin 771 € per asukas vuonna 2017, kun kunnissa keskimäärin ne olivat 802 €. (Soten rahapuu 2019.)

Taulukko 3. Kelan sairauskuluvakuutuksen kustannukset Joensuussa ja kunnissa keskimäärin 2017

	Joensuu, €/asukas	Kunnat keski- määrin, €/asukas
Sairaanhoitovakuutuksen alaiset lääkkeet, palvelut ja matkat yhteensä	635	652
Lääkkeet ja vastaavat valmisteet (sis. korvaukset ja omavastuuosuudet)	355	352
Kuntoutuspalvelut, kokonaiskustannukset	74	61
Hammashoito	58	63
Lääkärinpalkkiot	50	64
Tutkimus ja hoito	49	53
Matkat	49	59
Työtulovakuutuksen työterveyshuolto yhteensä	136	150
Työnantajien työterveyshuolto	136	149
KELAN SAIRAUSVAKUUTUS YHTEENSÄ	771	802

Lähde: Soten rahapuu (2019)

1.5 Joensuun seudun kansalaisopisto

Joensuun vapaaopisto (sittemmin Joensuun seudun kansalaisopisto vuodesta 2006 alkaen) perustettiin vuonna 1920 eli samaan aikaan, kun eri nimisten opistojen perustamisessa alkoi koko Suomessa aktiivinen vaihe itsenäisyyden alkuvuosina. Joensuussa vapaaopisto-nimikkeellä tavoiteltiin poliittisesti neutraalia mielikuvaa ja opiskelijoiksi maakuntakaupungin väestöä tasapuolisesti, tavoitteena tarjota valistusta ja sivistystä tavalliselle kansalle, sekä opiskelumahdollisuuksia aikuisille, jotka eivät enää ehtineet hyötymään uudesta vuoden 1921 oppivelvollisuuslaista ja kansakoulujärjestelmästä. Vapaaopiston perustamisen alkuvaiheessa toiminta painottui luentoihin, joiden aiheita olivat esimerkiksi terveysoppi, luonnontieteet, tähtitiede ja historia. Kurssitarjonta heijasti itsenäisen Suomen valistusinnostusta ja pyrkimystä kansakunnan eheyden lisäämiseen sivistyksen avulla. (Välitalo 1990, 14–15.) Seudullinen toiminta-ajatus oli mukana jo tuolloin. Esimerkiksi opiston johtajana vuosina 1922–1933 toiminut Olla Teräsvuori halusi laajentaa Joensuun Vapaaopiston koko Pohjois-Karjalan keskusopistoksi. Suunnitelmissa oli, että opisto perustaisi pienoispääopistoja, eräänlaisia sivutoimipisteitä, myös Joensuun ulkopuolelle. Tavoitteena oli jopa koko Rajaseudun Kansankorkeakoulun

perustaminen Joensuuhun, mikä ei kuitenkaan saanut opetusministeriön ja kouluhallituksen tukea. (Välitalo 1990, 17–22.)

Myös Joensuun vapaaopiston muuttuminen ja laajentuminen Joensuun seudun kansalaisopistoksi vuonna 2006 liittyy laajempaan koko maata koskevaan pidempään kehityskulkuun, eli monien opistojen yhdistymisiin alueopistoiksi. Sitä ajettiin sekä valtiovallan toimesta että opistojen ylläpitäjien omasta aloitteesta toiminnan turvaamiseksi. Joensuun vapaaopiston maantieteellinen toiminta-alue on vuosikymmenten aikana vaihdellut (Välitalo 1990, 23; 51–55). Nykyisin Joensuun seudun kansalaisopisto toimii viiden kunnan alueella: opiston päätoimipaikka sijaitsee Joensuussa, ja seudulliseen kansalaisopistoon kuuluvat Joensuun lisäksi Kontiolahti, Liperi, Polvijärvi ja Outokumpu. Joensuun seudun kansalaisopisto on Suomen yhdeksänneksi suurin valtionosuustuntien perusteella. Joensuun kaupungin hallinnossa kansalaisopisto sijoittuu hyvinvoinnin toimialaan hyvinvointilautakunnan alaisuuteen. Kurssien osallistujamäärä (brutto) oli vuonna 23 589, opiskelijoita (netto) on vuosittain noin 15 000.

Kansalaisopistossa työskentelee tällä hetkellä 18 päätoimista työntekijää ja tuntiopettajia on noin 400. Opetustunteja oli vuonna 2017 yhteensä 43 875 ja niitä pidetään lähes 160:ssa eri toimipaikassa. Kansalaisopiston kurssitarjonnan kirjo onkin suuri, valittavana on esimerkiksi liikuntaa ja tanssia, kuvataidetta, musiikkia, kieliopintoja, tieto- ja viestintätekniikkaa sekä erilaisia kädentaitokursseja. (Kansalaisopisto 2018.)

Kansalaisopiston toimintaa rahoitetaan tyypilliseen tapaan jäsenkuntien tuella, valtionosuuksilla ja kurssimaksuilla. Jäsenkuntien kanssa tehdyssä sopimuksessa on sovittu tuntitilausten tekemisestä ja tuntihinnoista. Vuonna 2018 jäsenkuntien tuntihinta oli 31,02 €/h. Kunnat tilasivat eri määrän tunteja ja kursseille osallistui eri määrä osallistujia, joten jokaisen kunnan kohdalla kunnan osuus vaihtelee.

Valtion talousarviossa vuodelle 2017 kansalaisopistojen valtionosuuden yksikköhinta oli 82,91 €. Joensuun seudun kansalaisopiston valtionosuuden laskennan pohjana oleva vahvistettujen opetustuntien määrä oli silloin 32 605 tuntia ja valtionosuuden laskennallinen peruste 2 703 281 €. (Opetustoimen valtionosuussovellus 2017). Vuonna 2018 Joensuun kaupungin saama toteutunut valtionosuus oli 1 559 957 €, josta kaupunki osoitti rahoitusta vuosittain talousarvion kautta opistolle. Toiminnan kokonaiskustannukset olivat 3 709 806 € (eli 148 € kurssilaista kohti) ja se jakautui eri rahoittajien kesken seuraavan taulukon mukaan.

Taulukko 4. Joensuun seudun kansalaisopiston kulu- ja rahoitusrakenne vuonna 2018

Rahoittaja	Osuus ku- luista	Osuus %	€/kurssilainen
Joensuun kaupunki ja jäsenkunnat	927 452 €	25 %	37 €
Valtionosuus (+ hankerahoitus)	1 558 119 €	42 %	62 €
Kurssimaksut	1 224 236 €	33 %	49 €
yhteensä	3 709 806 €	100 %	148 €

Kansalaisopiston kursseille osallistuvat maksavat siten kursseista keskimäärin 49 €, mutta hinnat vaihtelevat kurssin keston ja aiheen mukaan, lisäksi tietyt erityisryhmät (esimerkiksi työttömät, opintotuetuuden saaneet) saavat alennusta kurssimaksuista. Esimerkiksi kevään pituinen noin 20 tunnin luovan kirjoittamisen kurssi maksaa noin 59 €, allasjumppa (8,5 tuntia) 25 €, ja 48 tunnin puutyökurssi 103 €. Kansalaisopistojen vakioasiakkaille tehdyn kysely- ja haastattelututkimuksen (Manninen 2018a, 121–122) mukaan työssä olevat ja hyvän eläkkeen varassa elävät kurssilaiset pitävät kurssimaksuja edullisina, ja edullinen harrastusmahdollisuus mainitaan usein myös taloudellisenä hyötynä (mt., 74). Matalamman tulotason varassa eläville ja etenkin kurssien suurkäyttäjille kurssimaksut voivat kuitenkin olla osallistumiskynnyks. Joensuun seudun kansalaisopiston kurssihinnat ovat jonkin verran korkeampia verrattuna muiden isojen kaupunkien kurssihintoihin. Kurssien tuntihinnat ovat kuitenkin käytännössä hyvin edullisia osallistujille, eli vaihtelevat lastenryhmien 2,09 eurosta liikunnan 2,86 euron tuntihintaan. Joensuun seudun kansalaisopistossa ei ole korotettu kurssimaksuja vuosina 2016–2018, mutta syksyllä 2019 on luvassa pieniä korotuksia.

2 Tutkimuksen tavoitteet, näkökulma ja toteutus

Tässä luvussa kuvataan KASTU-tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset sekä teoreettinen viitekehys ja hyötyryppäät, jotka on rakennettu erityisesti kuntalaisuuden ja kuntien nykyisten ja tulevien tehtävien näkökulmasta. Näiden yhteydessä kuvataan myös tässä tutkimuksessa käytetyt aikuisopiskelun tuottamien laajempien hyötyjen arvioinnissa käytetyt mittarit sekä lo-make- ja haastattelukysymykset. Lisäksi kuvataan aineistojen keruu ja analyysimenetelmät, ja pohditaan tulosten luotettavuutta.

2.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimustehtävän voi tiivistää seuraavasti: millainen on Joensuun seudun kansalaisopistossa opiskelevien aikuisten elämäntilanne ja millaisia he ovat sosiaali- ja terveystalouden (jatkossa sote-palvelut) käyttäjinä verrattuna joensuulaisiin ja väestöön keskimäärin, ja tapahtuuko elämäntilanteessa ja sote-palveluiden käytössä muutoksia vuoden aikana? Lisäksi tehtävänä on arvioida, onko elämäntilanteessa tapahtuvien muutosten pohjalta mahdollista paikantaa kansalaisopiston taloudellisia vaikutuksia tai jopa laskea Joensuun seudun kansalaisopiston sosiaalista tuottavuutta. Tutkimusasetelma on kuvattu alla olevassa kuviossa.

Kuvio 2 Tutkimusasetelma

Tutkimusasetelman taustalla oleva hyötyjen ja taloudellisten vaikutusten oletettua syntymekanismia kuvaava muutosteoria (Breuer, Lee, De Silva & Lund 2016) kuvataan myöhemmin luvussa 2.4.

Seuranta-aineiston avulla haetaan vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Miksi ja millaisia aikuisia Joensuun seudun kansalaisopistoon syksyllä 2017 hakeutuu?
2. Millainen on heidän elämäntilanteensa syksyllä 2017?
3. Mitä kursseja he suorittavat lukuvuoden 2017–2018 aikana?
4. Millaisia koettuja hyötyjä lukuvuoden 2017–2018 aikana suoritetuista kursseista syntyy?
5. Millaisia muutoksia lukuvuoden aikana tapahtuu osallistujien elämäntilanteessa?
6. Millaisia muutoksia lukuvuoden aikana tapahtuu sote-palveluiden ja erilaisten tukien käytössä?
7. Millaisia taloudellisia vaikutuksia kansalaisopistossa opiskelulla voisi olla?
 - 7.1. Tunnistavatko osallistujat joitakin taloudellisia vaikutuksia, joita kurssit ovat saaneet aikaan?
 - 7.2. Eroavatko kansalaisopistossa opiskelevat väestöstä sote-kulujen osalta?
8. Onko mahdollista laskea Joensuun seudun kansalaisopiston sosiaalinen tuottavuus?

Tutkimuskysymyksiin vastaaminen vaatii seuranta-aineiston lisäksi monimene-
telmällistä lähestymistapaa (mixed methods; Hammond 2005; Mason 2006; Manninen & Meriläinen 2015). Koska kansalaisopisto-opiskelun hyödyt ja mahdolliset taloudelliset vaikutukset ovat hyvin yksilöllisiä, pitää monimene-
telmällisten aineistojen avulla arvioida, millaisia muutoksia osallistujien elä-
mäntilanteessa (esimerkiksi ystävyysuhteissa) ja erilaisten yhteiskunnan
sote-palveluiden käytössä tapahtuu, ja voisiko näillä muutoksilla olla myös ta-
loudellisia vaikutuksia. Lisäksi pitää arvioida, voisiko kansalaisopistossa opis-
kelulla olla jotain vaikutusta näihin muutoksiin. Vastaava monimenetelmälli-
nen lähestymistapa on ollut käytössä aikaisemmissa tutkimuksissa (Manninen
& Luukannel 2008; Manninen & Meriläinen 2015, Manninen 2018a) ja se on
tuottanut hyvän kokonaiskuvan aikuisopiskelun laajemmista hyödyistä. Tut-
kimusta varten kerätyt aineistot kuvataan seuraavassa taulukossa.

Taulukko 5 Eri aineistot ja niiden rooli tutkimuskokonaisuudessa

Aineisto	Vastaajat	Mitä arvioidaan?
Lähtötilannekysely (syksy 2017)	Syksyllä 2017 jonkun kurssin Joensuun seudun kansalaisopistossa aloittaneet aikuiset (n = 638)	Kaikki: osallistumissytyt? elämäntilanne? sote-palveluiden käyttö 2017? Seurantaryhmä: elämäntilanne syksyllä 2017? elämäntilannetyypit?
Seuranta-kysely (syksy 2018)	Seurantakysely syksyllä 2017 jonkun kurssin Joensuun seudun kansalaisopistossa aloittaneille aikuisille (n = 868; näistä on vastannut molempiin kyselyihin 267 opiskelijaa, joita käytetään seurantaryhmänä)	Kaikki: mitä vuoden aikana on opiskeltu? millaisia kansalaisopisto-opiskelijat ovat? millaisia koettuja hyötyjä tunnistetaan? mahdolliset koetut taloudelliset vaikutukset? sote-palveluiden käyttö 2018? Seurantaryhmä: mitä muutoksia opiskelu on saanut aikaan elämäntilanteessa? onko elämäntilannetyyppien välillä eroja muutosten osalta? onko sote-palveluiden käytössä tapahtunut muutoksia?
Teemahaastattelut (syksy 2018)	n = 10	Millaisia koettuja hyötyjä vuoden aikana suoritetut kurssit ovat tuottaneet? Laadullinen näkökulma kansalaisopisto-opiskeluun ja sen merkityksiin
Ryhmähaastattelu	n = 11	Tulosten ja niiden tulkinnan tarkennukset
Sroi-työpaja	n = 13	Mahdollisten taloudellisten vaikutusten syntyprosessien paikantaminen

Taulukossa kuvattujen aineistojen lisäksi käytetään soveltuvin osin vertailuaineistona TOSTU-rinnakkaistutkimuksessa (Manninen 2018a) kerättyjä aineistoja. Elämäntilanne on määritelty molemmissa tutkimuksissa kuntakontekstin näkökulmasta neljän erilaisen pääoman alle sijoittuvien hyötyryppäiden (ks. seuraava alaluku) avulla.

Syyskuussa 2017 toteutetun lähtötilannekyselyn (liite 3) avulla mitattiin seuranta-tutkimusta varten Joensuun seudun kansalaisopiston kursseille ilmoitautuneiden aikuisopiskelijoiden elämäntilannetta kuvaavat lähtötilannearvot, eli miten hyvinvoivia, motivoituneita, verkostoituneita ja aktiivisia kansalaisopistossa opiskelevat ovat. Vuotta myöhemmin eli syksyllä 2018 toteutetun seurantakyselyn (liite 4) tuloksia käytetään arvioimaan ja kuvaamaan

kansalaisopisto-opiskelijoiden elämäntilannetta vuoden kansalaisopisto-opiskelun jälkeen syksyllä 2018.

Varsinainen seuranta-aineistoon pohjautuva muutosanalyysi voidaan luonnollisesti tehdä vain seurantaryhmän eli molempiin kyselyihin vastanneiden (n = 267) osalta. Elämäntilanteessa ja sote-palveluiden käytössä mahdollisesti tapahtuneita muutoksia arvioidaan vertailemalla tämän ryhmän vastauksia syksyllä 2017 ja vuotta myöhemmin syksyllä 2018.

2.2 Kansalaisopiston tuottamat hyödyt neljän pääoman ryppäinä

Bourdieu (1986) määritteli aikoinaan taloustieteissä käytetyn taloudellisen pääoman käsitteen rinnalle sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman käsitteet. Sen jälkeen on ehdotettu ja käytetty lukuisia muitakin pääomakäsitteitä, joista osa on jäänyt yleisempään käyttöön. Pääoman käsite on eräänlainen metafora ja sateenvarjokäsite, jolla viitataan yksilön ja yhteisön käytössä oleviin resursseihin (Côté 2005, 224). Osa lukuisista pääomakäsitteistä toimii hyvin myös koulutuksen laajempien hyötyjen ja erityisesti tässä tutkimuksessa neljän hyötyryppään viitekehyksenä. Nämä pääoman lajit ovat **sosiaalinen pääoma** (social capital), **identiteettipääoma** (identity capital), **osaamispääoma** (human capital) ja **terveyspääoma** (health capital). Näistä kolme ensimmäistä ja etenkin sosiaalinen pääoma ovat olleet laajasti käytössä koulutuksen laajempien hyötyjen tutkimuksissa. Esimerkiksi Schuller ym. (2002) analysoivat tuloksiaan sosiaalisen ja osaamispääoman sekä myöhemmin myös identiteettipääoman avulla (Schuller 2004). Terveyspääomaa ei tiettävästi ole aikaisemmin ollut käytössä koulutustutkimuksissa, vaikka koulutuksen terveyteen ja hyvinvointiin liittyvät vaikutukset ovat keskeinen tutkimus- ja hyötyalue.

Tässä tutkimuksessa Joensuun seudun kansalaisopiston kursseille syksyllä 2017 ilmoittautuneiden aikuisten elämäntilannetta ja siinä mahdollisesti vuoden aikana tapahtuvaa muutosta arvioidaan yllä kuvattujen neljän pääoman ja niiden alle sijoittuvien hyötyryppäiden avulla. Näitä käytetään kuvaamaan sitä kokonaisuutta, jonka avulla kansalaisopisto-opiskelijoiden elämänlaatua, osaamista, hyvinvointia, ystävöverkostoja ja toimijuutta arvioidaan. Hyötyryppäät on muodostettu aikaisempien vapaan sivistystyön ja kansalaisopistojen hyötytutkimusten (Manninen & Luukannel 2008; Manninen & Meriläinen 2015) tulosten pohjalta kokoamalla yksittäiset aikuisopiskelun hyödyt kuntalaisen ja kunnan näkökulmasta keskeisiksi hyötyryppäiksi. Erilaisten pääomien lajit sopivat hyvin yläkäsitteinä kuvaamaan muodostettuja hyötyryppäitä. Niiden avulla on myös arvioitu rinnakkaistutkimuksessa (Manninen 2018a) kansalaisopistojen vakioasiakkaiden koettuja hyötyjä ja tehty lisäksi laadullista meta-analyysia eri tutkimuksissa löydetyistä laajemmista hyödyistä (Pätäri ym. 2019).

2.2.1 Sosiaalinen pääoma: sosiaalinen osallistuminen ja aktiivinen kuntalaisuus

Alun perin Bourdieun (1986) kehittämä **sosiaalinen pääoma** määritellään nykyään yleisesti Putnamin (1995) pohjalta sosiaalisiin verkostoihin, luottamukseen, normeihin ja yhteistyöhön liittyväksi käsitteeksi, joka ei kuvaa vain yksilön ominaisuuksia vaan on sosiaalinen, ihmisryhmien toimintaan liittyvä ilmiö. Näin myös aikuiskoulutukseen osallistumisen hyötyjen tarkastelu laajenee yksilön saamien hyötyjen ohella yhteisötason hyötyjen arvioinniksi. Sosiaalisen pääoman konkreettisia ilmenemismuotoja ovat ystävyysuhteet, verkostot, yhteiskunnallinen osallistuminen ja vapaaehtoistyö. Tutkimusten (esim. Schuller, Brassett-Grundy, Green, Hammond & Preston 2002; Field 2005; McIntyre 2012) mukaan sosiaalinen pääoma on sekä aikuiskoulutukseen osallistumista selittävä tekijä (yhteiskunnallinen osallistuminen näkyy myös koulutukseen osallistumisena, lisäksi moni hakeutuu kansalaisopistoon kaveriporukassa tai kavereiden innostamana) että opiskelun tuottama hyöty (kansalaisopistossa opiskelu tuo lisää ystäviä, verkostoja ja luottamusta kansaisiin; OECD 2007a, 80; Manninen 2010; Merriam & Kee 2014; Manninen ym. 2014; Pearce ym. 2016a ja b; Manninen 2018a). Useissa tutkimuksissa keskeinen havaittu hyöty on ollut juuri ystävien määrän lisääntyminen, luottamuksen lisääntyminen sekä sosiaalisten verkostojen syntyminen ja vahvistuminen (esim. Schuller ym. 2002). Sosiaalisella pääomalla ja yhteisön yhteenkuuluvuutta lisäävällä sosiaalisella koheesiolla on liittymäkohta aktiiviseen kansalaisuuteen, joka vaatii verkostoitumista ja tiettyjä taitoja, joita aikuiskoulutukseen osallistuminen puolestaan vahvistaa (esim. itseluottamus, tunne yhteisöön kuulumisesta, yhteiskunnallinen osallistuminen). Schuller ym. (2002) puhuvat kansalaisen perustaidoista, joita jokaisella kansalaisella tulisi olla, jotta he täyttäisivät ”kansalaisuuden perusvaatimukset” (Schuller ym. 2002, 7). Sosiaalisella pääomalla näyttäisi olevan myös terveystaikutuksia (Hyypää 2004).

Sosiaalisen pääoman alle sijoittuva hyötyrypäs on nimeltään **Sosiaalinen osallistuminen ja aktiivinen kuntalaisuus**. Siihen sisältyy aikaisemmissa tutkimuksissa todennettuja aikuisopiskelun hyötyjä: ystäväverkostot, yhteisöön kuulumisen tunne, luottamus muihin ihmisiin ja päättäjiin, yhteiskunnallinen osallistuminen (kiinnostus omaa kuntaa ja asuinalueita kohtaan), sosiaalinen osallistuminen (vertaistuki, ystävien ja tuttavien tapaaminen), kiinnostus vapaaehtoistyötä kohtaan ja vapaaehtoistyön tekeminen sekä suvaitsevaisuus (erilaisten näkemysten ja kulttuurien arvostaminen). Sosiaalista pääomaa arvioidaan paikantamalla ystävien lisääntymiseen, luottamukseen ja vapaaehtoistyöhön liittyviä hyötylausumia avovastauksista ja teemahaastatteluista sekä kyselyväittämien avulla. Kyselylomakkeissa ystävyysuhteiden määrää ja luonnetta arvioidaan seuraavilla De Greefin, Segersin & Vertén (2010) kehittämällä väittämillä. Näissä ja lähes kaikissa kyselylomakkeiden väittämässä käytettiin 7-portaista vastausasteikkoa⁴, ellei toisin ole mainittu.

- Minulla on ihmisiä, joiden kanssa voin keskustella, jos tunnen itseni yksinäiseksi

⁴ 1 = täysin eri mieltä, 2 = eri mieltä, 3 = lähes eri mieltä, 4 = tältä väliltä, 5 = lähes samaa mieltä, 6 = samaa mieltä, 7 = täysin samaa mieltä

- Minulla on ihmisiä, jotka voivat antaa neuvoja tärkeissä päätöksentekotilanteissa
- Tunnen ihmisiä, jotka voisivat toimia suosittelijoina, jos hakisin työpaikkaa
- Minulla on ihmisiä, joiden tukeen voin luottaa ongelmatilanteissa
- Tunnen henkilöitä, joiden puoleen voin kääntyä, jos tarvitsen taloudellista tukea

Väittämät mittaavat tuttaviksi ja ystäviksi määriteltävissä olevien ihmisten määrän lisäksi myös ystävyys-suhteiden luonnetta, ja väittämät on kuvattu ystävyys-suhteen luonteen mukaisessa vaativuusjärjestyksessä. Yksinäiselle keskusteluseuraa esimerkiksi kurssin tauolla tai kadulla kohdattaessa tarjoava tuttavuus-suhde syntyy helpohkosti esimerkiksi kansalaisopiston harrastusryhmässä syksyn aikana, mutta muissa väittämässä mainitut ihmissuhteet vaativat vahvempaa luottamusta ja molemminpuolista syvällisempää tuntemista puolin ja toisin. Etenkin taloudellisen tuen pyytäminen ja antaminen vaatii hyvää ystävyys-suhdetta, ja kertoo henkilön vahvasta tukiverkostosta.

De Greefin ym. väittämien lisäksi käytettiin kahta BeLL-tutkimuksessa kehitettyä ja testattua samaa aihealuetta mittaavaa väittämää:

- Tunnen kuuluvani laajempaan yhteisöön
- Minulla on hyvät ystävä- tai kollegaverkostot

Myös suvaitsevaisuutta, luottamusta ja sosiaalista osallistumista mittaavat väittämät poimittiin BeLL-tutkimuksesta. Väittämien taustat on kuvattu BeLL-tutkimusraportissa (Manninen ym. 2014) ja suomeksi Mannisen ja Meriläisen artikkelissa (2015):

- Arvostan muiden ihmisten näkemyksiä
- Arvostan erilaisia kulttuureja
- Luotan kaupungin päätöksentekijöihin
- Luotan yleensä muihin ihmisiin
- Olen kiinnostunut omaa asuinkuntaani koskevista asioista
- Olen kiinnostunut kuntapolitiikasta
- Toimin aktiivisesti lähialueeni hyväksi
- Voisin osallistua vapaaehtoistoimintaan

Edellä mainituista kaksi viimeistä väittämää mittasivat sosiaalisen osallistumisen asennetta, minkä lisäksi arvioitiin myös konkreettista toimintaa viimeisten 6 kuukauden aikana seuraavilla kysymyksillä, joissa oli käytössä neliportainen toiminnan useutta mittaava asteikko (0 = en kertaakaan, 1 = muutaman kerran kuukaudessa, 2 = muutaman kerran viikossa, 3 = (lähes) päivittäin):

- Auttanut ystäviä tai tuttaviani arjen asioissa (esim. liikkuminen, lastenhoito)

- Saanut itse apua ystäviltä tai tuttavilta arjen asioissa (esim. liikkuminen, lastenhoito)
- Tehnyt vapaaehtoistyötä jossakin järjestössä tms. (esim. SPR)
- Tavannut ystäviä tai tuttavuuksia
- Harrastanut liikuntaa tai ulkoilua yhdessä muiden kanssa

Vapaaehtoistyötä viimeisten 6 kuukauden aikana tehneitä pyydettiin lisäksi arvioimaan, kuinka monta tuntia keskimäärin kuukaudessa sitä olivat tehneet.

Viimeinen väittämä tuottaa sosiaalisen osallistumisen (ystävien kanssa ulkoilu) lisäksi tietoa myös terveyskäyttäytymisestä (liikunta ja ulkoilu).

2.2.2 Osaamispääoma: koulutus, osaaminen ja työ

Koulutuksen yhteydessä on yleisimmin käytetty **osaamispääoman** (human capital) käsitettä, joka on joskus käännetty myös inhimilliseksi pääomaksi. Se nousi esiin jo 1960-luvulla, kun havaittiin ettei taloudellinen pääoma yksin selitä kansakuntien ja yritysten taloudellista menestymistä, jolloin tarvittiin myös ihmisten osaamiseen ja koulutukseen liittyvien tekijöiden huomioimista. Osaamispääomalla tarkoitetaan koulutukseen osallistumista, oppimishalukkuutta, osaamista, työkokemusta ja muita työelämässä menestymiseen tarvittavia ominaisuuksia (esim. Schuller 2004, 14; Côté 2005, 224; Hyry-Honka, Määttä & Uusiautti 2012, 128).

Hyötyrypäs **Koulutus, osaaminen ja työ** pitää sisällään arkeen sekä järjestö- ja palkkatyöhön liittyvää tietoyhteiskuntaosaamista arvioivia kysymyksiä, koulutususkon arviointia ja työhön ja työllistettävyyteen liittyviä väittämiä. Kaikki koulutususkoon ja työhön liittyvät väittämät olivat käytössä jo BeLL-tutkimuksessa (Manninen & Meriläinen 2015). Osaamista mittaavat väittämät kehitettiin tätä ja rinnakkaistutkimusta (Manninen 2018a) varten, ja niillä pyrittiin arvioimaan ammattiin liittyvän osaamisen tasoa sekä arkeen ja työhön liittyvän tietotekniikan hallintaa. Työhön liittyvää osaamista ja muita kuin työhön ja uraan liittyviä asioita (mahdollisuudet parantaa tulotasoa, vaihtoehtoiset työ- ja uravaihtoehdot, liikkuvuus) kysyttiin vain työikäisiltä eli alle 63-vuotiailta vastaajilta. Maantieteellinen liikkuvuus on työvoimapolitiittisesti keskeinen ja työllistettävyyteen liittyvä teema, ja tavoitteena oli arvioida, lisääkö kansalaisopistossa opiskelu sitä.

Koulutususkoa kuvaava summamuuttuja kehitettiin BeLL-tutkimuksessa, ja se kuvaa yksilön opiskelumotivaatiota, luottamusta omaan oppimiskykyyn ja yleistä aikuisopiskeluun suhtautumista. Näitä arvioitiin seuraavilla väittämillä:

- Olen motivoitunut opiskelemaan myös aikuisiällä
- Näen aikuisopiskelun tärkeänä mahdollisuutena
- Luotan omaan oppimiskykyyni
- Kannustan myös muita opiskelemaan

Osaamisen koettua tasoa vastaajat arvioivat seuraavien väittämien avulla, joista kaksi ensimmäistä näkyi vain työiässä oleville:

- Koen, että ammattiini liittyvä osaamiseni on ajan tasalla
- Hallitsen hyvin ammattiini liittyvän tietotekniikan käytön
- Hallitsen pankkiasioihin, nettivarauksiin ym. liittyvän tietotekniikan käytön
- Hallitsen ihmisten väliseen yhteydenpitoon liittyvän tietotekniikan käytön (esim. sähköposti)

Lisäksi työiässä olevia pyydettiin arvioimaan työhön ja uraan liittyviä elämäntilannetekijöitä seuraavilla väittämillä:

- Minulla on mahdollisuus parantaa tulotasoani
- Minulla on vaihtoehtoisia työ- ja uravaihtoehtoja
- Olen valmis muuttamaan tarvittaessa työn perässä toiselle paikkakunnalle

2.2.3 *Identiteettipääoma: toimijuus*

Identiteettipääoma on hieman harvemmin käytetty pääoman laji, mutta sillä on selkeä rooli koulutuksen laajempien hyötyjen tutkimuksissa. Schullerin (2004) ohella sitä on käyttänyt ja kehittänyt Côté (2005) kuvaamaan hyötyjä, jotka liittyvät yksilön elämäntilanteeseen ja identiteetin vahvistumiseen. Côté (2005, 224–225, 227) viittaa käsitteellä eräänlaiseen yksilön arjen toimijuuteen, johon liittyy kyky tehdä omaan elämäntilanteeseen liittyviä valintoja ja mahdollisuus määritellä omia arvoja, asenteita, ryhmäytymistä ja harrastuksia. Painotus on siten ei-ammattillisissa resursseissa, kun osaamispääoma taas painottaa työhön ja koulutukseen liittyviä resursseja. Samaa ilmiötä kuvaavia teoreettisia käsitteitä ovat esimerkiksi yksilön kykyuskomukset (ability self; Rätty & Snellman 1998) ja minäpystyvyys (self efficacy; Cervone, Artisito & Berry 2006). Identiteettipääomaa parhaiten kuvaava käsite on toimijuus (agency; Archer 2003). Kyseessä on paljon tutkimuksissa nykyään käytettävä käsite, jolla kuvataan yksilön oman tahdon ja koettujen mahdollisuuksien sekä hänen ympäristönsä välistä suhdetta – eli yksilön kokemusta siitä, miten paljon hän voi itse määritellä oman elämänsä tapahtumia ja tehdä siihen liittyviä valintoja, ja miten paljon taas ympäristö ja yhteiskunnan rakenteet vaikuttavat niihin. Toimijuuteen liitetään usein erilaisia etuliitteitä sen mukaan, miten sen oletettua luonnetta halutaan korostaa. Sidotusta toimijuudesta (bounded agency) puhutaan, jos korostetaan kuinka yksilön opiskeluvaihtoehdot eivät ole riippumattomia esimerkiksi lainsäädännön säätelystä koulutustarjonnasta, kuten Rubenson ja Desjardins (2009) kirjoittavat. Käytännön esimerkki sidotusta toimijuudesta on paikallisen kansalaisopiston kurssitarjonta ja kurssien vuosittain kohoava hintataso, joka ei välttämättä mahdollista kaikkien potentiaalisten osallistujaryhmien hakeutumista kursseille. Suhteellinen toimijuus (relational agency; Edwards & Mackenzie 2005) kuvaa, kuinka yksilön toimijuutta säätelevät myös sosiaaliset suhteet ja muut ihmiset. Jopa notkean toimijuuden (fluid agency; Laakkonen, Manninen & Kauppila 2017) käsitettä on käytetty kuvaamaan aikuistuvien naisten koulutusvalintoja, joiden avulla he

tasapainoilevat nuorekkaan opiskelijan ja työtätekevän ikääntyvän aikuisen roolien ja rooliodotusten ristiaallokossa.

Tässä tutkimuksessa identiteettipääomaa tarkastellaan **toimijuus** -hyötyryppään avulla. Se kuvaa kuinka tarkoitukselliseksi henkilö kokee elämänsä ja kokeeko hän voivansa tehdä elämäänsä liittyviä valintoja tarjolla olevien reunaehtoien puitteissa. Toimijuutta mitataan arvioimalla elämän tarkoituksellisuuden kokemusta (Sense of Purpose in Life) sekä sisäistä ja ulkoista kontrolliodotusta (Locus of Control; Rotter 1966). Sisäinen kontrolliodotus kuvaa, että henkilö kokee pystyvänsä vaikuttamaan elämäntilanteessaan tapahtuviin asioihin, kun taas ulkoinen kontrolliodotus näkee sattuman, viranomaisten tai muiden ulkoisten tekijöiden vaikuttavan itselle tapahtuviin asioihin. Käytännössä on kyse siitä, miten vahvasti henkilö uskoo ja kokee, että pärjää elämässä ja voi tehdä siihen liittyviä valintoja. Kyseessä on tiedostamaton ja hitaasti muuttuva käsitys, joka muokkautuu elämäkokemusten kautta. Esimerkiksi pitkittyvä sairaus tai työttömyys saattaa lisätä tunnetta, ettei oma elämä ole täysin omassa hallinnassa. Kyselylomakkeessa Rotterin kontrolliodotusta mitataan seuraavilla Zimbardon (1985, 275) väittämillä, joita käytettiin myös BeLL-tutkimuksessa:

- Kun teen suunnitelmia, olen varma että pystyn myös toteuttamaan ne
- Uskon, että pystyn itse määräämään elämäni suuntaa
- Tunnen, että minulla on mahdollisuuksia vaikuttaa minulle tapahtuviin asioihin
- Minun on helppo keskittyä tavoitteisiini ja saavuttaa päämääräni
- Luotan siihen, että pystyn toimimaan tehokkaasti yllättävissä tilanteissa

Elämän tarkoituksellisuutta mitattiin Ryffin (1989) kahdella väittämällä, jotka myös olivat mukana BeLL-tutkimuksessa. Kysymyksillä arvioidaan, onko vastaajalla elämäntavoitteita, tulevaisuuden odotuksia ja tunne, että elämällä on merkitys, tarkoitus ja tavoitteet:

- Suhtaudun myönteisesti elämään
- Tiedän, mitä haluan elämältäni

Mittareiden taustaa on kuvattu tarkemmin BeLL-raporteissa (Manninen ym. 2014; Manninen & Meriläinen 2014).

2.2.4 Terveyspääoma: terveys ja hyvinvointi

Terveyspääoman käsite on syntynyt jo 1970-luvulla, ja määritelty hieman eri tavoin eri aikoina (Im 2018, 3). Terveyspääoma voidaan nähdä elämän aikana kasautuvaksi resurssivarastoksi, jossa terveydentilan, elinajanodotteen ja hyvinvoinnin ohella ovat mukana yksilön kyky ja mahdollisuudet ylläpitää hyvää terveydentilaa, kuten esimerkiksi terveyslukutaito ja terveyskäyttäytyminen (Im 2018, 3; Hyry-Honka ym. 2012, 130). Käsite on linkitetty yleensä terveyskasvatukseen (esim. Hyry-Honka ym. 2012) ja käytetty usein yhdessä muiden

pääomajien kanssa ennustamaan esimerkiksi yksilön palkkatasoa (esim. Gilleskie, Han & Norton 2017).

Terveys, hyvinvointi ja elämänlaatu ovat tämän tutkimuksen keskiössä, sillä ne ovat kuntalaisten ja kunnan kannalta olennaisia alueita, joita ei kuitenkaan välttämättä ymmärretä täysipainoisesti kehittää toisen hallinnonalan alle sijoittuvan kansalaisopiston avulla. Aikaisempien tutkimusten mukaan aikuisopiskelulla on selkeitä vaikutuksia näihin – eli aikuiskoulutukseen osallistuminen näyttäisi lisäävän sekä fyysistä että henkistä hyvinvointia, tukevan terveyttä edistäviä asenteita ja käyttäytymistä sekä parantavan elämänlaatua. Vaikka kyseessä on vaikeasti tutkittava ”muna vai kana?” -ilmiö (hyvinvoivat ihmiset myös hakeutuvat aktiivisemmin koulutukseen), on tutkimuksissa pysytty myös todentamaan osallistumisen terveyttä ja hyvinvointia lisäävä vaikutus (esim. Tuijnman 1990; Hyyppä, Mäki, Impivaara & Aromaa 2005). Koska tässä tutkimuksessa yhtenä tavoitteena on arvioida, tuottaako kansalaisopistossa opiskelu taloudellisia vaikutuksia, ovat terveyden ja hyvinvoinnin mahdollinen lisääntyminen keskeisiä tarkastelukohteita. Sosiaali- ja terveystenon mahdollinen väheneminen hyvinvoinnin lisääntyessä on yksi konkreettinen taloudellisten vaikutusten indikaattori, jolle myös voidaan suhteellisen helposti määritellä viitearvot. Esimerkiksi yksi terveyskeskuslääkärikäynti maksaa keskimäärin 110 € (Kapiainen, Väisänen & Haula 2014), ja jos opiskelun ansiosta terveyskeskuskäynnit vähenevät edes hieman, saadaan lasketta- vissa olevia säästöjä sote-kuluissa.

Terveys ja hyvinvointi -hyötyryppään alle tässä tutkimuksessa sijoitettiin elämänlaatua, terveyskäyttäytymistä, terveydentilaa ja onnellisuuden tunnetta mittaavia väittämiä. Terveyskäyttäytymisellä tarkoitetaan pyrkimystä nou- dattaa terveitä elämäntapoja ja ruokavaliota, tupakointia, alkoholin käyttöä ja liikunnan harrastamista. Elämänlaatua arvioitiin yleisesti käytetyllä EUROHIS8-mittarilla (Saarni, Luoma, Koskinen & Vaarama 2012). Mittarissa on kahdeksan väittämää, joiden avulla vastaajaa pyydetään arvioimaan as- teikolla 1–5⁵, kuinka riittäväksi kahden viimeksi kuluneen viikon aikana kokee erilaiset elämässä tarvittavat resurssinsa (raha, arjen tehtävissä tarvittava tarmo), kuinka tyytyväinen on erilaisiin elämänlaatuun vaikuttaviin tekijöihin (itseensä, asuinalueeseen, terveyteensä, kykyyn selviytyä päivittäisistä toi- minnoista ja ihmissuhteisiinsa). Lisäksi on kysymys, millaiseksi arvioi itse oman elämänlaatusa:

- Millaiseksi arvioit elämänlaatusi?
- Onko sinulla riittävästi tarmoa arkipäivän elämääsi varten?
- Onko sinulla tarpeeksi rahaa tarpeisiisi nähden?
- Oletko tyytyväinen terveyteesi?
- Oletko tyytyväinen kykyysi selviytyä päivittäisistä toiminnoistasi?
- Oletko tyytyväinen itseesi?
- Oletko tyytyväinen ihmissuhteisiisi?
- Oletko tyytyväinen asuinalueesi olosuhteisiin?

⁵ 1 = erittäin tyytymätön, 2 = melko tyytymätön, 3 = en tyytyväinen enkä tyytymätön, 4 = melko tyytyväinen, 5 = erittäin tyytyväinen

Samaa aihepiiriä arvioitiin lisäksi BeLL-tutkimuksessa käytetyllä henkistä hyvinvointia mittaavalla väittämällä:

- Kokonaisuuden huomioiden olen onnellinen.

Terveyskäyttäytymisen asennepohjaa arvioitiin BeLL-tutkimuksessa kehitetyillä ja testatuilla väittämillä, joista seuraavissa oli käytössä vakioasteikko 1–7 (1 = täysin eri mieltä, 7 = täysin samaa mieltä):

- Pysin noudattamaan terveitä elämäntapoja.
- Kiinnitän riittävästi huomiota ruokavaliooni.

Lisäksi konkreettista terveyskäyttäytymistä arvioitiin kysymällä, polttaako tupakkaa ja käyttääkö alkoholia (0 = en lainkaan, 1 = kyllä, satunnaisesti, 2 = kyllä, säännöllisesti) ja kuinka usein viimeisten kuuden kuukauden aikana on harrastanut liikuntaa tai ulkoilua (joko yksin tai ryhmässä; asteikko 0= en lainkaan, 1 = muutaman kerran kuukaudessa, 2 = muutaman kerran viikossa, 3 = (lähes) päivittäin).

Seurantakyselyssä syksyllä 2018 kysyttiin lisäksi, onko kursseille osallistuminen vuoden aikana vähentänyt tupakointia tai alkoholinkäyttöä.

2.3 Sosiaali- ja terveyspalveluiden ja erilaisten yhteiskunnan tukien käytön arviointi

Terveys ja hyvinvointi -hyötyryppäeseen linkittyy myös erilaisten lääkäri- ja terveyspalveluiden, yhteiskunnan tukien ja muiden sote-palveluiden käyttö viimeisten 6 kuukauden aikana. Näitä kysyttiin listaamalla erilaisia palveluita ja tukimuotoja, joista osa oli poimittu Ohisalonen (2017) tutkimuksesta. Lääkäri- ja terveyspalveluiden käyttöä arvioitiin kysymällä, kuinka monta kertaa on käynyt viimeisten kuuden kuukauden aikana

- terveyskeskuslääkärillä
- sairaalan tai terveyskeskuksen päivystysvastaanotolla
- työterveyslääkärillä
- yksityislääkärin vastaanotolla
- opiskelijaterveydenhuollon lääkärin vastaanotolla
- terveyskeskuksen terveyden- tai sairaanhoitajan vastaanotolla
- työterveyshoitajan vastaanotolla
- opiskelijaterveydenhuollon terveyden- tai sairaanhoitajan vastaanotolla.

Erilaisten yhteiskunnan tukien käyttöä kysyttiin pyytämällä vastaajia merkitsemään ne tuet, joita ovat käyttäneet kuuden edeltävän kuukauden aikana:

- toimeentulotukea

- asumistukea
- sairauspäivärahaa
- työmarkkinatukea/työttömyysturvan peruspäivärahaa
- ansiosidonnaista työttömyysturvaa
- en mitään näistä

Samalla tavalla pyydettiin arvioimaan, onko käyttänyt viimeisten kuuden kuukauden aikana alla kuvattuja sosiaali- ja terveyspalveluita:

- mielenterveyspalveluja
- päihdepalveluja
- sosiaalitoimiston palveluja
- Kelan kuntoutus-, terapia- jne. palveluja
- TE-keskuksen työvoimatoimiston palveluja
- Kaupungin työllisyyspalveluita (kuntouttava työtoiminta, yksilövalmennus ja työllistymispalvelut)
- en mitään näistä

Edellä kuvattujen konkreettisten käyntikertojen ja tukien käytön lisäksi seurantakyselyssä syksyllä 2018 kysyttiin koettua muutosta joissakin edellä kuvatuissa asioissa (esimerkiksi onko vuoden aikana kansalaisopistossa opiskelu vähentänyt lääkäri- ja terveyspalveluiden tai Kelan tukien käyttöä). Aineisto mahdollistaa siten vuodessa tapahtuneiden mahdollisten muutosten mittaamiseen (lähtö- ja seurantatilanteen lääkärikäyntien ero) sekä vastaajien omien muutoskokemusten arvioinnin.

2.4 Hyötyjen ja taloudellisten vaikutusten arvioinnin muutosteoria

Aikuisopiskelun laajemmissa hyödyissä on aina kyse koulutukseen osallistuneen henkilön elämäntilanteessa, osaamisessa, asenteissa ja ajattelutavoissa tapahtuneista muutoksista. Jotta kansalaisopistossa opiskelun tuottamia mahdollisia hyötyjä voi arvioida, pitää osoittaa jollakin tavalla, että tapahtuneet muutokset ovat syntyneet ainakin osittain juuri suoritettujen kurssien ansiosta. Tällöin pitää pystyä kuvailemaan se todennäköinen prosessi ja mekanismi, jolla kurseille osallistuminen voisi saada aikaan lyhyen, keskipitkän ja pitkän aikavälin vaikutuksia. Tällainen muutosteoria (theory of change; Breuer, Lee, De Silva & Lund 2016, 2) tarvitaan osoittamaan myös se, minkälaisen mekanismin kautta kansalaisopistossa opiskelun tuottamat hyödyt voisivat tuottaa taloudellisia vaikutuksia (tässä tutkimuksessa esimerkiksi sote-kulujen vähenemistä). Muutosteorian käsite on kehitetty teorialähtöisen ohjelma-arvioinnin alueella, ja sitä on käytetty paljon erilaisten terveyden edistämisen hankkeiden ja niiden vaikuttavuuden arviointiin (näistä on kattava kuvaus Breuerin ym. artikkelissa).

Kansalaisopiston tyyppisen omaehtoisen harrastustavoitteisen aikuisopiskelun hyötyjen syntymekanismi on varsin hyvin todennettu BeLL-

tutkimuksessa, jossa kymmenessä maassa tämän tyyppisiä kursseja suorittaneita pyydettiin syntyneiden hyötyjen lisäksi myös arvioimaan, mikä opiskelutilanteissa on saanut aikaan näitä hyötyjä. Kyselylomakkeen valmiiden väittämien listalta vastaajat (8 269) arvioivat tärkeimmiksi hyötyjen syntymiseen vaikuttaneiksi tekijöiksi oppimisen kokemukset, kiinnostavan aiheen, koulutajan tuen ja ryhmän tarjoaman vuorovaikutuksen (Manninen & Meriläinen 2014, 117; Sava, Thöne-Geyer, Duncan & Manninen 2016). Myös opiskelusta syntyneillä hyödyillä oli toisiinsa selviä vaikutussuhteita, jotka selittävät muiden hyötyjen kehittymisen prosessia: rakenneyhtälömallinnuksen mukaan opiskelun tarjoama sosiaalinen vuorovaikutus käynnistää toimijuuden tunteen lisääntymisen, ja nämä yhdessä saavat aikaan fyysisen ja henkisen hyvinvoinnin lisääntymisen (Manninen & Meriläinen 2014, 97). Sama tulos saatiin avovastausten analyysistä (mt., 112). Tuloksia ja hyötyjen syntyprosessia selittää itsemääräämisteoria (SDT, self determination theory; Deci & Ryan 2008; Baeten, Dochy & Struyven 2013), jonka mukaan sisäinen motivaatio ja sitä kautta hyvinvointi syntyy kolmen psykologisen perustarpeen pohjalta: osaaminen (competence; tunne osaamisesta, pienet onnistumisen kokemukset), autonomia (omaehtoinen osallistumis päätös, kurssit valittu itse) ja kuuluminen (relatedness; tunne että on osa jotain ryhmää ja yhteisöä).

Sote-kulujen mahdollista vähentymistä selittävä muutosteoria pohjautuu koulutuksen ja terveyden paljon tutkittuun mutta monimutkaiseen yhteyteen (esim. Lutz & Kebede 2018). Koulutustason ja terveyden välillä on vahva korrelaatio, mutta vaikutusten kausaalisuhdetta on vaikea todentaa, koska koulutus lisää hyvinvointia, mutta myös hyvinvointi lisää koulutukseen osallistumista, eli hyvä terveydentila, sosioekonominen asema ja koulutustaso ovat monimutkaisessa vuorovaikutussuhteessa. Aikuisopiskelun tuottamista terveyshyödyistä on kuitenkin vahvaa näyttöä useiden erilaisilla tutkimusasetelmilla toteutettujen tutkimusten kautta (esim. Feinstein & Hammond 2004; OECD 2010; Schuller 2004; Hammond 2004a & b sekä 2005; Desjardins 2008; Field 2009 ja 2011; Tuijnman 1990; What works wellbeing 2017). BeLL-aineiston pohjalta näyttäisi siltä, että liikuntakurssit lisäävät heti fyysistä hyvinvointia, mutta myös muilla kursseilla on terveystvaikutuksia: kursseille osallistuminen lisää heti henkistä hyvinvointia, mikä heijastuu terveystkäyttäytymiseen ja sitä kautta viiveellä myös fyysiseen hyvinvointiin (Manninen ym. 2014; Manninen & Meriläinen 2015).

Tässä tutkimuksessa arvioidaan, eroavatko kansalaisopistossa opiskelevat erilaisten sote-palveluiden käytössä muusta väestöstä keskimäärin, ja vähentääkö kansalaisopistossa opiskelu niiden käyttöä vuoden aikana. Sote-vaikutusten arviointia vaikeuttaa koulutuksen ja terveyden monimutkaisen vuorovaikutussuhteen lisäksi se, että mahdolliset koulutuksen hyvinvointi- ja terveystvaikutukset syntyvät pidemmän ajan kuluessa. Joensuun seudun kansalaisopisto voidaan nähdä myös kunnan ja alueen sote-palveluita täydentävänä tai jopa korvaavana toimintana, ja kursseista syntyvä hyvinvoinnin lisääntyminen oletettavasti vähentää sote-palveluiden käyttöä myöhemmin. Kansalaisopisto voi toimia myös ennaltaehkäisevän terveydenedistämisen tapaan, eli vaikutukset voivat konkretisoitua ja näkyä myöhemmin. Sen vuoksi myös

pidemmällä aikavälillä suoritettujen kurssien vaikutusta pyritään arvioimaan TOSTU-rinnakkaistutkimuksen (Manninen 2018a) tulosten avulla.

2.5 Aineistojen keruu ja analyysi

2.5.1 Kyselyaineistojen keruu

Lähtötilanne- ja seurantakysely toteutettiin sähköisenä verkkokyselynä Itä-Suomen yliopiston e-lomake -järjestelmän avulla. Lähtötilannekyselyssä oli tarjolla myös mahdollisuus vastata paperisella kyselylomakkeella, mutta sitä käytti vain yksi vastaaja. Lähtötilannekyselyn vastaajaprofiili ei myöskään antanut viitteistä siitä, että esimerkiksi iäkkäämmät kurssilaiset olisivat vähentäneet vastaamista verkkolomakkeen takia. Seurantakyselyssä paperilomakkeista luovuttiin sen vuoksi kokonaan. Myös kymmenen maan BeLL-tutkimuksessa (Manninen ym. 2014) oli käytössä sekä sähköinen että paperinen kyselylomake. Vastaajaprofiileista tehtiin vertailu, jonka mukaan näitä eri vaihtoehtoja käyttäneiden vastaajien taustatiedoissa ja vastauksissa ei ollut systemaattisia eroja, jotka olisivat saattaneet vääristää tuloksia. Verkkolomake oli sen vuoksi ainoa vaihtoehto myös TOSTU-rinnakkaistutkimuksessa, ja toimi hyvin. Eri kansalaisopistotutkimusten vastaajaprofiileissa ei ole myöskään nähtävissä eroja, ja ne vastaavat myös hyvin eri osallistujatilastoista löytyviä osallistujaprofiileja.

Kyselykutsut lähetettiin kansalaisopiston kautta sen ilmoittautumisjärjestelmästä poimituille joensuulaisille aikuisille, jotka olivat ilmoittautuneet syksyllä 2017 jollekin kansalaisopiston kurssille. Sähköinen kyselykutsu meni ilmoittautuneiden sähköpostiin opiston opiskelijatiedotteen mukana. Samalla tavalla lähetettiin muutama viikko myöhemmin muistutusviestit. Lisäksi tutkimuksesta ja tulossa olevasta kyselystä tiedotettiin alkusyksystä 2017 sekä opiskelijoiden että opiston opettajien verkkotiedotteissa, minkä lisäksi päätutkija kävi esittelemässä tutkimusta opiston opettajien syksyn avaustapaamisessa kansalaisopistolla. Opisto lähetti lisäksi opettajien sähköpostilistan kautta viestin, jossa pyydettiin eri kurssien opettajia tiedottamaan kyselystä omille opiskelijoilleen kurssien yhteydessä joko opettajille jaettujen paperisten tiedotteiden tai Powerpoint-diojen avulla.

Lähtötilannekysely avattiin 22.9.2017 eli pari viikkoa syksyn kurssien alkamisen jälkeen. Viimeinen vastaus ennen kyselyn sulkemista tuli 13.11.2017, johon mennessä oli tullut 641 vastausta. Näistä poistettiin tyhjät tai muuten puutteelliset vastaukset, jonka jälkeen koossa oli 638 vastaajan vastaukset. Seurantakysely avattiin vuotta myöhemmin 21.8.2018 kansalaisopiston kurssi-ilmoittautumisen alkamisen yhteydessä. Siihen tuli 17.9.2017 mennessä 915 vastausta, minkä jälkeen kysely suljettiin. Näistä poistettiin lomakkeet, joissa vastaaja ei ollut antanut suostumusta tietojen käyttöön tutkimuksessa, muutamia tuplalomakkeita ja tyhjiä tai muuten puutteellisia lomakkeita. Jäljelle jäi 867 vastaajan lomakevastaukset.

Lähtötilanne- ja seurantakyselyn tietojen yhdistämiseen vuoden aikana tapahtuneen muutoksen arviointia varten tarvittiin lomakkeisiin mahdollisimman hyvin vastaajia yksilöivä koodi, joka ei kuitenkaan mahdollistaisi vastaajien tunnistamista. Yksi vaihtoehto olisi ollut opiskelijanumero, mutta kansalaisopiston ilmoittautumisjärjestelmässä se ei ole henkilö- vaan kurssikohtainen, eli sama henkilö saa eri opiskelijanumeron aina kun ilmoittautuu uudelle kursille. Osallistujat eivät myöskään itse käytä opiskelijanumeroa missään, eivätkä siten välttämättä muista sitä. Sosiaaliturvatunnusta taas ei voinut käyttää eettisistä ja tietoturvasyistä. Ratkaisuksi valittiin, että vastaajia pyydettiin merkitsemään lomakkeisiin oma syntymäaika muodossa pppkvv (eli esimerkiksi 270163). Ratkaisu toimi kohtuullisen hyvin, mutta vaati aineiston tarkistamisen yhteydessä jonkin verran käsin tehtäviä tarkistuksia. Osa vastaajista oli esimerkiksi kirjoittanut toiseen kyselyyn syntymäajan muodossa pppkvvvv ja toiseen ohjeen mukaan pppkvv, jolloin edellinen koodi korjattiin. Muutamilla vastaajilla oli sattumalta sama syntymäpäivä ja vuosi, näissä tapauksissa vastaajat eroteltiin toisistaan a- ja b-lisäkoodilla vertailemalla taustamuuttujien tietoja (sukupuoli, koulutustausta, osin myös mahdollisesti vuoden aikana muuttuneet siviilisääty ja työmarkkina-asema). Sama tarkistus tehtiin kaikille molempiin kyselyihin vastanneille koodien toimivuuden tarkistamiseksi, eli varmistettiin että kyseessä on saman vastaajan lähtötilanne- ja seurantakyselyvastaukset. Molempiin kyselyihin vastanneita ja koodilla yhdistettävissä olevia vastaajia oli lopulta 267, joista muodostettiin tutkimuksen seurantar ryhmä yhdistämällä vastaajan 2017 ja 2018 vastaukset SPSS-ohjelmalla.

2.5.2 Teema- ja ryhmähaastattelujen toteutus

Kyselyaineistoja täydennettiin toteuttamalla syksyllä 2018 eli vuosi kurssien aloittamisen jälkeen kymmenen teemahaastattelua ja yksi ryhmähaastattelu, johon osallistui 11 opiskelijaa. Haastattelujen informantit valikoituivat syksyllä 2018 tehdyn seurantakyselyn vastaajista, joilta verkkokyselylomakkeen lopussa kysyttiin, olisiko vastaaja kiinnostunut osallistumaan yksilö- tai ryhmähaastatteluun. Haastatteluun osallistumisesta kiinnostuneita pyydettiin jättämään yhteystietonsa ja taustatietoina ikäryhmä ja sukupuoli erillisellä verkkolomakkeella, joka avautui toiseen järjestelmään (Google Forms), jotta kyselyvastaajien henkilöllisyys ei paljastunut eikä kyselyvastauksia voitu yhdistää tiettyyn henkilöön. Vapaaehtoisia ilmoittautui yhteensä 67, joista naisia oli 50 (74,6 % eli kansalaisopiston opiskelija- ja kyselyvastaajaprofilia hyvin vastaava sukupuolijakauma).

Haastatteluista kiinnostuneet ryhmiteltiin taustatietojen mukaan kyselytulosten analyyseissa käytettyihin ikäryhmiin ja sukupuolen mukaan. Haastatteluun kutsuttavat valittiin näistä ryhmistä satunnaisotannalla siten, että kutsuttavia oli samassa suhteessa ikäluokan ja sukupuolen mukaan kuin seurantakyselyn vastaajissa ja kansalaisopiston opiskelijoissa. Mikäli kutsuttu henkilö ei päässyt haastatteluun parin viikon aikana, lähetettiin kutsu saman ryhmän listalla seuraavalle. Näin haastateltavat saatiin taustatietojen mukaan mahdollisimman hyvin vastaamaan kyselyvastaajien ja opiston opiskelijarakennetta. Esimerkiksi yli 61-vuotiaita haastateltiin kolme ja vastaavasti 18–30-vuotiaita yksi. Haastatelluissa oli kolme miestä ja seitsemän naista.

Yksilöhaastattelut nauhoitettiin ja nauhat litteroitiin. Lyhin haastattelu kesti noin 20 minuuttia ja pisin noin 50 minuuttia. Haastattelussa käytettiin teema-haastattelurunkoa (liite 2), joka oli sovellettu versio TOSTU-rinnakkaistutkimuksessa (Manninen 2018a) käytetystä haastattelurungosta. Haastattelussa edettiin lukuvuoden 2017–2018 aikana suoritettujen kurssien osallistumisyyistä ja koetuista hyödyistä koko elämän aikana suoritettuihin kursseihin sekä hyötykokemuksiin.

Myöhemmin marraskuussa 2018 toteutettiin lisäksi yksi ryhmähaastattelu ($n = 11$), jossa esiteltiin tutkimuksen päätulokset ja pyydettiin niihin kommentteja ja tulkintaa kyselyihin vastanneilta kansalaisopiston aikuisopiskelijoilta. Ryhmähaastattelun keskusteluteemat ja tiivis kuvaus päätuloksista lähetettiin etukäteen osallistujille. Tavoitteena oli ryhmätilanteessa käydystä keskustelusta hankkia lisätietoa ja paikantaa informanttien omia tulkintoja tuloksista. Ryhmähaastatteluun kutsuttiin osallistujat samalla periaatteella kuin yksilöhaastatteluihin, eli poimimalla haastattelusta kiinnostuneiden vapaaehtoisten listalta ikäryhmittäin ja sukupuolen mukaan edustavuuteen pyrkien. Osallistujista 8 oli naisia ja 3 miehiä. Iän osalta ryhmähaastatteluun osallistuneet painottuvat opiston osallistuja- ja kyselyvastaaprofiileihin verrattuna hieman iäkkäämpiin ikäryhmiin: ikäryhmästä 31–40 oli yksi osallistuja ja ikäryhmästä 41–50 samaten yksi osallistuja, muut olivat yli 51-vuotiaita.

2.5.3 Aineistojen analyysi

Kyselyaineistojen tilastolliset analyysit toteutettiin SPSS-ohjelmalla. Tilastollisissa analyysissä oli mukana yhteensä 638 lähtötilanne- ja 857 seurantakyselyvastaajaa. Näistä 267 henkilöä oli vastannut molempiin kyselyihin ja merkinneet lomakkeisiin seurantakoodin (syntymäaika), eli muodostivat seurantaryhmän, jonka elämäntilanteessa vuoden aikana tapahtuneita muutoksia on mahdollista arvioida aineiston avulla.

Kansalaisopistossa opiskelevien elämäntilannetta ja mahdollisia siihen liittyviä muutoksia (hyötyjä) mitattiin neljän edellä kuvatun hyötyryppään ja niihin sijoittuvien muuttujien avulla. Lisäksi mitattiin sote-palveluiden ja erilaisten yhteiskunnan tukien käyttöä. Koska kyselyissä käytettiin valmiita (EUROHIS8, Ystäväverkostot, Rotterin kontrolliodotus) tai BeLL-tutkimuksessa kehitettyjä ja testattuja mittareita (koulutususko, luottamus), ei niistä tehty konfirmatorista faktorianalyysia. Sen sijaan eri summamuuttujia mittaavista väittämistä laskettiin suoraan summapistemäärämuuttujat (MEANsum), joiden sisäinen konsistenssi testattiin Cronbachin α -menetelmällä ja poistettiin summamuuttujasta huonosti toimivat väittämät, mikäli α :n arvo jäi alle .07, (ks. liite 1). Analyysi tuotti yhteensä 8 summamuuttujaa, joiden reliabiliteetti oli riittävä ja joita käytettiin jatkoanalyysissä. Summamuuttujien ulkopuolelle jääneitä väittämiä analysoidaan soveltuvin osin erikseen.

Elämäntilanteessa tapahtuneita muutoksia eli kansalaisopistossa opiskelun tuottamia mahdollisia hyötyjä analysoitiin suhteessa eri taustamuuttujiin (vuoden ja koko elämän aikana suoritettujen kurssien määrä, sukupuoli, ikä,

koulutustaso). Ryhmävertailussa hyödynnettiin t-testiä ja yksisuuntaista varianssianalyysia. T-testiä käytettiin kahden toisistaan riippumattoman ryhmän (esimerkiksi naisten ja miesten) vertailuun. Kun vertailtavia ryhmiä oli useampia, vertailuun käytettiin yksisuuntaista varianssianalyysia (ANOVA). Koska yksisuuntainen varianssianalyysi kertoo vain eroavatko ryhmäkeskiarvot toisistaan, monivertailuun käytettiin LSD-testiä (Least Squared Differences). Mikäli ryhmien varianssien yhtäsuuruusoletus ei ollut voimassa, vertailussa käytettiin Dunnettin T3-testiä. Kun mitattiin elämäntilanteessa tapahtuneita muutoksia, käytettiin lähtötilannekyselyn (syksy 2017) ja seurantakyselyn (syksy 2018) keskiarvojen vertailuun toistettujen mittausten t-testiä (Nummenmaa 2009). Testissä verrataan seurantaryhmän (n = 267) kahta peräkkäistä mittaustulosta (keskiarvoa) toisiinsa. Sote-palveluiden käytön muutosta arvioitiin ANOVA:lla käyntikertojen osalta ja elämäntilannetyyppien erojen osalta ristiintaulukoinnilla (khi²-testi).

Perusanalyysien lisäksi käytettiin elämäntilannetyyppien määrittelyyn klusterianalyysia, ja joihinkin ryhmävertailuihin ristiintaulukointia.

Laadullisen aineiston eli teemahaastatteluissa mainittujen hyötyjen ja seurantakyselyssä käytettyjen koettuja muutoksia kuvaavien avovastausten analyysissa käytettiin teemoittelurunkoa, joka oli kehitetty alun perin BeLL -tutkimuksessa teemoittelemalla 4 442 kyselyvastaajan kaksi avovastausta (eli yhteensä 8 884 avovastausta) aineistolähtöisesti (Manninen ym. 2014; Sgier 2014; Manninen & Meriläinen 2015). BeLL-tutkimuksessa oli käytössä samat avo- ja haastattelukysymykset kuin tässä tutkimuksessa. Samaa teemoittelurunkoa käytettiin myös tämän tutkimuksen rinnakkaistutkimuksen (TOSTU, Manninen 2018a) haastatteluiden ja avovastausten teemoitteluun, mikä mahdollistaa tulosten vertailun. Haastatteluissa ja avovastauksissa mainittujen koettujen taloudellisten vaikutusten teemoittelu tehtiin erikseen käyttäen TOSTU-rinnakkaistutkimuksessa (Manninen 2018a) kehitettyä teemoittelurunkoa. Vaikka käytössä oli aikaisemmassa BeLL-tutkimuksessa kehitetty ja TOSTU-rinnakkaistutkimuksessa käytetty valmis teemoittelurunko, tehtiin tässä tutkimuksessa analyysi kuitenkin aineiston ehdoilla abduktiivisesti, eli jos tämän tutkimuksen haastatteluista tai kyselyn avovastauksista löytyi uusia teemoja, ne lisättiin teemoittelurunkoon. Uusia teemoja löytyi käytännössä hyvin vähän. Käytetyt teemat näkyvät hyötyryppäitä kuvaavan tulosluvun (luku 3.5) taulukoissa. Koska teemoittelurungot mahdollistavat myös laadullisten teemojen frekvenssien laskemisen eli laadullisen aineiston kvantifioinnin (Silverman 1993), voidaan eri tutkimuksissa löydettyjä teemoja vertailla myös määrällisesti (ks. kvantifioinnin tarkemmat perustelut Manninen & Meriläinen 2014, 102 ja Manninen 2018a, 45).

Teemahaastattelunauhojen litteroinnin jälkeen jokaisesta haastatellusta tehtiin oma yhteenveto, jossa näkyivät haastatellun yhden vuoden ja koko elämän aikana suorittamat kurssit, osallistumissyöt sekä niiden mahdollisesti tuottamat koetut hyödyt ja taloudelliset vaikutukset. Haastatteluaineiston analyysissa teemoiteltiin ensin yhden vuoden eli lukuvuoden 2017–2018 aikana suoritettujen kurssien tuottamat hyötykokemukset, sen jälkeen toiseen taulukoon koko elämän aikana suoritettujen kurssien tuottamat koetut hyödyt.

Tämä mahdollisti hyötykokemusten arvioinnin myös aikaperspektiiviä hyödyntäen. Haastatteluista tehtiin hyötyjen ja taloudellisten vaikutusten teemoittelun lisäksi myös kokonaisvaltaisempaa analyysia, jotta haastateltavien elämäntilanne, opiskelupolut, kurssikokemukset ja hyötykokemukset saatiin esiin myös kokonaisina kuvauksina, ei vain teemoittelurungon tuottamina hyötylistoina. Tällä tavalla määriteltiin neljä Joensuun seudun kansalaisopiston osallistujaryhmää (ks. luku 3.7) ja hyötyjen syntymekanismeja.

2.6 Tulosten luotettavuus ja mahdolliset virhelähteet

Tässä raportissa kuvatut kyselyaineistoihin perustuvat tulokset pohjautuvat kursseille osallistuneiden aikuisten omiin arvioihin elämäntilanteestaan ja sote-palveluiden käytöstä, joita he ovat arvioineet vastaamalla kyselyjen väittämiin kahtena eri ajankohtana. On myös hyvä muistaa, että kyselyssä oli myös eettisistä ja lomaketeknisistä syistä rajoitetusti mukana sote-palveluita, eli tulokset eivät kata kaikkea mahdollista sote-palveluiden käyttöä, vaan ainoastaan lomakkeella kysytyt palvelut. Ulkopuolelle jää esimerkiksi erikoissairaanhoidon palvelut, jotka ovat kalliita. Teoriassa sote-palveluiden käytöstä olisi ollut mahdollista kerätä myös faktuaalista rekisteriaineistoa, jos käytössä olisi ollut kansalaisopiston kursseille syksyllä 2017 ilmoittautuneiden sosiaaliturvatunnukset ja tutkimuslupa erilaisten sosiaali- ja terveyspalveluiden käyttörekisterien ja aikuisopiskelijoiden kyselytietojen yhdistämiseen. Tällaisen tutkimusasetelman toteuttaminen vaatisi suuremmat resurssit ja enemmän aikaa, ja siihen liittyisi myös monia eettisiä ja suostumusten hankintaan liittyviä ongelmia.

Kansalaisopistossa opiskelevien elämäntilannetta kuvaavista muuttujista (toimijuus, ystävyysuhteet jne.) on sen sijaan mahdollista saada tietoa vain kyselyväittämillä vastaajilta itseltään, koska niistä ei ole saatavilla objektiivisia rekisteriaineistoja. Kyselyvastauksissa yhden vuoden aikana tapahtuneita muutoksia voidaan sitten tulkita varovaisesti siitä näkökulmasta, onko kyseessä hyödyksi määriteltävissä oleva muutos (esim. ystävyysuhteiden lisääntyminen) ja olisiko muutokseen mahdollisesti vaikuttanut kansalaisopiston kursseille osallistuminen vuoden aikana (esimerkiksi onko vuoden aikana suoritettujen kurssien määrän ja ystävyysuhteiden muutoksen välillä jonkinlainen yhteys). Vastausjakaumien eroihin vaikuttaa kuitenkin myös perinteiset kyselytutkimuksiin liittyvät reliabiliteettiongelmat kuten satunnaisvaihtelu ja vastausvirheet. Elämäntilannetta mittaavat väittämät muodostivat kuitenkin reliabiliteetiltaan hyviä summamuuttujia (liite 1), ja samat vastaajat vastasivat pääosin hyvin samalla tavalla molemmissa kyselyissä. Itsearviointiin pohjautuvaa elämäntilanteen arviointia voinee siis pitää kohtuullisen luotettavana.

Tässä tutkimuksessa myös ja erityisesti kansalaisopistossa opiskelun tuottamien muutosten (eli laajempien hyötyjen) tunnistaminen pohjautuu itsearviointiin ja aikuisopiskelijan omiin kokemuksiin. Kurssien aikaansaamia mahdollisia muutoksia ja vaikutuksia kysyttiin teemahaastatteluissa ja seuranta-kyselyssä samoilla kahdella avokysymyksellä, joita käytettiin jo BeLL-tutkimuksessa ja TOSTU-rinnakkaistutkimuksessa (liitteet 2 ja 4). Vaikka ihmisten

omien kokemusten käyttöä tutkimusaineistona on usein kritisoitu (esim. Dolan, Fujiwara & Metcalfe 2012, 11), voidaan yhtä hyvin argumentoida, että erityisesti tämän tyyppisessä tutkimuksessa, jossa arvioidaan ihmisten kokemuksia, juuri aikuisopiskelijoiden omat kokemukset ovat ainoa käytettävissä oleva tiedonlähde (esim. Chamberlain, Camic & Yardley 2004, 69; De Jaegher 2016). Jopa terveystieteissä on osoitettu, että ns. koettu terveydentila eli henkilön oma arvio terveydestään on luotettava, ja korreloi hyvin kliinisten objektiivisten mittareiden kanssa (Chen & Yang 2014, 65).

Etenkin aikuisopiskelun ns. pehmeissä hyödyissä (esimerkiksi ystävyyssuhteet, sosiaaliset verkostot, henkinen hyvinvointi, opiskelumotivaatio; Dewson ym. 2000) on kyse yksilön kokemuksesta, ja käytännössä vain aikuisopiskelija itse voi parhaiten arvioida, onko kokenut tällaisia muutoksia, ja onko juuri kansalaisopiston kursseille osallistumisella ollut vaikutusta näiden hyötyjen syntymiseen. Tämä sulkee pois vertailuryhmien käyttämisen, mitä on usein peräänkuulutettu hyötytutkimuksissa (esim. Dolan, Fujiwara & Metcalfe 2012, 11), koska vain kursseille osallistuneilla voi olla kokemuksia niistä ja niiden aikana tapahtuneista muutoksista (Chamberlain ym. 2004, 71). Lisäksi henkilön pitää itse tunnistaa kokemansa muutokset hyödyiksi oman elämäntilanteensa näkökulmasta (Alheit 2001, 116–117)⁶. Käytännössä kansalaisopistoon hakeutuvat aikuiset ovat myös niin valikoitunut ryhmä, että olisi todella vaikeaa löytää sille taustoiltaan riittävän samanlainen vertailuryhmä, joka ei osallistu kursseille.

Suurin tulosten luotettavuuteen liittyvä mahdollinen virhelähde on vastaajien valikoitumisen vaara. Kyselyjen toteutuksessa oli käytössä ainoa mahdollinen kyselyvastaajien otantamenetelmä eli tarkoituksenmukainen otanta (convenience sampling, käännetty joskus myös mukavuusotannaksi; Hedt & Paganò 2010). Kyselykutsu siis lähetettiin kansalaisopiston sähköisen tiedotteen mukana kaikille syksyllä 2017 jollekin kansalaisopiston kurssille ilmoittautuneen joensuulaisen aikuisen sähköpostiin (arviolta noin 3 000 henkilöä, mutta tarkkaa lukua on mahdoton laskea kansalaisopiston opiskelijarekisterin tietojen pohjalta)⁷. Vastaajiksi valikoituivat ne henkilöt, jotka saivat ja lukivat tiedotteen ja olivat lisäksi kiinnostuneet vastaamaan. Tällaisessa otannassa on vaarana, että kyselyvastaajiksi valikoituu tutkittavaan palveluun myönteisemmin suhtautuvia kansalaisopiston vakioasiakkaita (vrt. Desjardins 2008), tai että vastaajajoukko on muuten vääristynyt joidenkin taustamuuttujien eli esimerkiksi iän tai koulutustaustan mukaan. Teoriassa olisi ollut mahdollista käyttää satunnaisotantaa eli lähettää kyselykutsu satunnaisesti opiskelijarekisteristä poimituille henkilöille, mutta sekään ei olisi poistanut valikoitumisongelmaa, koska vastaaminen olisi ollut siinäkin tapauksessa vapaaehtoista ja pohjautunut omaan kiinnostukseen.

⁶ *'where they have been recognized as [...] benefits by actors themselves in their concrete fields of [...] experience'* (Alheit 2001, 117).

⁷ Syksyllä 2017 kyselykutsun saaneiden poimintakriteerit (syksyllä jollekin kurssille ilmoittautuneet joensuulaiset aikuiset) täyttävät henkilöt tekivät yhteensä 3 575 kurssi-ilmoittautumista, mutta koska sama henkilö usein ilmoittautuu useammalle kurssille, ei luku kerro yksittäisten opiskelijoiden määrää.

Valikoitumista arvioitiin vertailemalla tarkkaan kyselyvastaajien ja kansalaisopiston opiskelijarekisteriin kirjattujen kaikkien syksyllä 2017 ilmoittautuneiden opiskelijoiden taustatietoja. Vertailun tulokset (luku 3.1) osoittavat, että kyselyvastaajat edustavat hyvin perusjoukkoa. Pieniä eroja löytyy siinä, että kyselyvastaajat ovat hieman iäkkäämpiä ja paremman koulutustason omaavia. Kyselyvastaajien kurssiaiheet vastaavat hyvin kansalaisopiston syksyn 2017 ilmoittautumistilaston kurssiaihejakautaa (Taulukko 9, sivu 45), joten vastaajat edustavat senkin osalta hyvin perusjoukkoa. Joensuun kyselyvastaajat ovat myös hyvin samanlaisia profiililtaan kansalaisopistojen opiskelijoista tehtyjen tilastojen ja aikaisempien tutkimusten vastaajien kanssa.

3 Tutkimustulokset: elämäntilanne ja siinä tapahtuneet muutokset

3.1 Kyselyvastaajien profiilit

Lähtötilannekyselyyn syksyllä 2017 ja seurantakyselyyn syksyllä 2018 vastanneiden taustatietoja on vertailtu seuraavassa taulukossa, jossa on erikseen kuvattu seurantaryhmän eli molempiin kyselyihin vastanneiden profiili. Lisäksi taulukossa on mukana TOSTU-rinnakkaistutkimuksen (Manninen 2018a) vastaajien taustatiedot, koska joitakin sen tuloksia käytetään vertailukohtana ja lisäaineistona tässä tutkimuksessa. Kuten taulukosta näkyy, ovat kaikki eri vastaajaryhmät lähes identtisiä taustatietojen osalta. Tärkeintä on seurantaryhmän vastaajien ja kahden eri kyselyn vastaajien taustojen samankaltaisuus, mikä osoittaa, että seurantaryhmään valikoituneet vastaajat eivät poikkea muista kyselyvastaajista.

Taulukko 6. Eri kyselyjen vastaajien taustatietojen vertailu

	Lähtötilannekysely (syksy 2017)	Seurantakysely (syksy 2018)	Molempiin kyselyihin vastanneet eli seurantaryhmä	(TOSTU-vertailuaineisto; Manninen 2018a)
Vastaajat	Joensuun seudun kansalaisopistoon syksyllä 2017 ilmoittautuneet			Vähintään 3 vuotena kansalaisopistoissa opiskelleet suomalaiset
Vastaajia	n = 638	n = 868	n = 267	n = 5 214
Sukupuoli				
naisia	497 (78,9 %)	680 (79,5 %)	207 (77,8 %)	4 103 (79,5 %)
miehiä	133 (21,1 %)	175 (20,5 %)	59 (22,2 %)	1 055 (20,5 %)
Ikäjakauma	19–81 v. ka 56,7 v.	18–83 v. * ka 58,0 v.	20–82 v. ** ka 58,9 v.	17–89 v. ka 60,2 v.
Koulutustausta				
yliopisto	226 (36 %)	272 (32 %)	94 (35 %)	1 722 (34 %)
amk	81 (13 %)	117 (14 %)	34 (13 %)	648 (13 %)
opisto	186 (30 %)	271 (32 %)	86 (32 %)	1 680 (33 %)
ammattikoulu	101 (16 %)	145 (17 %)	36 (14 %)	704 (14 %)
ammattikurssi	21 (3 %)	33 (4 %)	9 (3 %)	255 (5 %)
ei amm. koul.	16 (3 %)	21 (2 %)	7 (3 %)	134 (3 %)
Kurssien määrä elämän aikana	[ei kysytty]			
1–2		58 (7 %)	9 (3 %)	119 (2 %)
3–10		322 (37 %)	99 (38 %)	1 787 (34 %)
11–20		289 (34 %)	90 (34 %)	1 945 (37 %)
useampia		194 (23 %)	66 (25 %)	1 363 (26 %)

* huom. olivat vastaushetkellä vuoden vanhempia

** ikäjakauma syksyllä 2018

Kyselyvastaajien mahdollista valikoitumista arvioitiin vertailemalla taustatietoja Joensuun seudun kansalaisopiston opiskelijarekisterin tietoihin. Molempiin kyselyihin vastanneista eli seurantaryhmästä naisia on 77,8 prosenttia, mikä vastaa lähes täysin Joensuun seudun kansalaisopiston tilastoitua syksyllä 2017 ilmoittautuneiden sukupuolijakaumaa (naisia ilmoittautuneista oli 77,2 %)⁸. Samaan aikaan kuitenkin Joensuussa asuvista 16–90 vuotiaista naisia oli 51,4 % (THL 2018), eli suhteessa joensuulaisten väestöjakaumaan naiset ovat selvästi aktiivisempia kansalaisopisto-opiskelijoita. Kyseessä on vakiintunut suomalainen ilmiö, sillä vastaava naisten noin 77 prosentin osuus on näkynyt kaikissa kansalaisopistoja koskevissa tilastoissa jo pitkään (Vaherva ym. 2006; Kumpulainen 2008, 94; SVT 2014a ja 2017). Myös vapaan sivistystyön aikuisopiskelijoille tehtyjen kyselyjen vastaajista aina noin 70 prosenttia on naisia (Manninen & Luukannel 2008; Manninen 2018a), myös kymmenessä Euroopan maassa toteutetussa BeLL-tutkimuksessa (Manninen & Meriläinen 2015). Sama ilmiö näkyy myös Tilastokeskuksen viiden vuoden välein toteutetavassa haastattelututkimuksessa, jonka mukaan naisista on osallistunut harrastustavoitteisiin opintoihin vuodesta 1980 alkaen 23–25 prosenttia, mutta miehistä vain 11–12 prosenttia (SVT 2014a ja 2017; Silvennoinen 2018). Naiset osallistuvat muutenkin selvästi aktiivisemmin kaikkeen omaehtoiseen eli itse valittuun ja yleissivistävään aikuiskoulutukseen, vain työhön liittyvässä aikuiskoulutuksessa sukupuolijakauma on tasaisempi (Laakkonen, Manninen & Kauppila 2017).

Kyselyvastaajien koulutustaso vastaa kansalaisopiston tilastoja, ja on korkeampi kuin joensuulaisilla keskimäärin. Kyselyvastaajista 58 prosentilla on lukiopohja, ja 48 prosentilla on korkeakoulututkinto (yliopisto- tai ammattikorkeakoulu), kun joensuulaisilla korkeakoulututkinto on 31 prosentilla (THL 2018). Tässäkin on kyseessä aikuiskoulutuksen osallistumistilastoissa ja tutkimuksissa todennettu koulutuksen kasautumisilmiö, eli paremman pohjakoulutuksen omaavat osallistuvat myös aktiivisemmin aikuiskoulutukseen (Boeren 2016; Manninen 2018b). Molempiin kyselyihin vastanneiden korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus on hieman korkeampi (48 %) kuin Joensuun seudun kansalaisopiston tilastoitu syksyllä 2017 ilmoittautuneiden korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus (40 %). Näyttäisi siltä, että korkeakoulututkinnon suorittaneet suhtautuvat tutkimukseen ylipäätään myönteisemmin ja ovat sen vuoksi vastanneet kyselyihin hieman aktiivisemmin.

Kyselyvastaajista nuorin oli 18-vuotias, vanhin 83, seurantaryhmällä iän keskiarvo oli 58,9 vuotta syksyllä 2018 (joensuulaisilla 42,2 vuonna 2017). Kyselyvastaajat eroavat ikäjakauman osalta kansalaisopistoon ilmoittautuneista, jotka ovat hieman nuorempia. Ikäryhmät 51–65 ja yli 65-vuotiaat ovat vastanneet aktiivisemmin kyselyihin. Vastanneiden ja ilmoittautuneiden ikäjakamien vertailua vaikeuttaa kuitenkin hieman se, että kansalaisopiston tilastoinnissa ikäryhmä 16–20 on yhdistetty, kun taas kysely oli suunnattu yli 18-

⁸ Kiinnostavaa on, että naiset ovat yli 100 vuotta olleet vapaan sivistystyön aktiivisin osallistujajoukko (ks. Pätäri ym. 2019), ja myös Joensuun Vapaaopiston opiskelijoista jo ennen talvisotaa yli 70 prosenttia oli naisia (Välitalo 1990, 84).

vuotiaille, mikä näkyy suurena erona ikäryhmän 16–30 vastaajien ja ilmoittautuneiden välillä (Taulukko 7).

Taulukko 7. Seurantaryhmän, ilmoittautuneiden ja joensuulaisten ikäjakaumien vertailu

Ikäryhmä	Seurantaryhmä (vastannut molempiin kyselyihin) *		Ilmoittautuneet 2017 **		Joensuulaiset 2017 ***	
16–30	14	5,2 %	1 768	17,3 %	18 033	27,8 %
31–50	53	19,9 %	3 178	31,2 %	15 893	24,5 %
51–65	109	40,8 %	2 961	29,1 %	15 216	23,5 %
65 +	91	34,1 %	2 284	22,4 %	15 666	24,2 %
yhteensä	267	100 %	10 191	100 %	64 807	100 %

* ikä syksyllä 2017

** Kansalaisopiston tilastot syksy 2017

*** THL:n Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet, joensuulaiset vuonna 2017 (THL 2018)

Taulukosta käy myös ilmi, että Joensuun seudun kansalaisopistoon syksyllä 2017 ilmoittautuneiden ikäjakauma eroaa joensuulaisten ikäjakaumasta samana syksynä. Erityisesti ikäryhmään 16–30 kuuluvista joensuulaisista kansalaisopistoon hakeutuu suhteessa vähemmän osallistujia, samaten yli 65-vuotiaista. Edellisen ryhmän kohdalla vähäisempää osallistumista selittänee nuoruusvaiheeseen sijoittuvat muut opinnot ja nuorten aikuisten ruuhkavuodet, jälkimmäisen ryhmän kohdalla iän myötä heikkenevä toimintakyky. Tarkempi ikäryhmittäinen vertailu osoittaa, että suurimmat erot joensuulaisten ja kansalaisopistossa opiskelevien välillä löytyvät ikäryhmistä 16–20 (-3.5 %), 21–25 (-5.8 %) ja 26–30 (-1,2 %). Sen jälkeen kaikissa 31–75-vuotiaiden ikäryhmissä on suhteessa enemmän kansalaisopistossa opiskelevia kuin Joensuun väestössä keskimäärin, mutta 76 vuotta täyttäneiden kohdalla suhteellinen osuus menee taas miinukselle, mutta vain hieman (alimmillaan -1,3 % ikäryhmässä 81–85-vuotiaat).

Molempiin kyselyihin vastanneista työssä oli 39,5 prosenttia (ilmoittautuneista 55,3 %) ja eläkkeellä 51,1 prosenttia (ilmoittautuneista 35,7 %). Vastanneiden ja ilmoittautuneiden prosenttiosuuksien vertailu ei ole tarkka, sillä kansalaisopiston ilmoittautumislomakkeessa on käytössä erilaiset vastausvaihtoehdot kuin kyselylomakkeessa. Näyttäisi kuitenkin siltä, että eläkeiässä olevat ovat vastanneet kyselyihin aktiivisemmin kuin työssä olevat, mikä voi selittyä työssä olevien työkiireillä. Sama trendi näkyi ikäjakaumien kohdalla, kuten edellä kuvattiin.

Seurantaryhmässä eli molempiin kyselyihin vastanneissa työttömiä oli vain 5,3 prosenttia (syksyllä 2018), ilmoittautuneissa 8,9 prosenttia (syksyllä 2017). Joensuun työttömyysaste syksyllä 2017 oli kuitenkin 16,7 prosenttia (ja joulukuussa 2018 14,3 %), eli työttömien suhteellinen osuus kansalaisopistossa opiskelevista on pieni. Ilmiötä voi osittain selittää se, että työttömien kurssimaksualennus on mahdollista käyttää omien lasten kurssimaksujen pienentämiseen, joten osa työttömistä saattaa käyttää sen esimerkiksi lastensa musiikkiharrastuksen mahdollistamiseen, ja jäävät siten kyselyjen

ulkopuolelle. Näyttäisi kuitenkin siltä, ettei kansalaisopistossa opiskelu houkuttele työttömiä samassa määrin kuin työssä olevia ja eläkeläisiä. Tämä voi osin selittyä kurssimaksuilla, jotka työssä käyville ja kohtuullista eläkettä nauttiville ovat suhteellisen edullisia, mutta työttömien saamasta alennuksesta huolimatta kurssimaksut saattavat asettaa kynnyksen osallistumiselle työttömyyskorvauksien varassa eläville.

Huomionarvoista on, että syksyllä 2017 lähtötilannekyselyyn vastanneista 91prosenttia oli kansalaisopiston vakioasiakkaita, eli osallistunut myös aikaisemmin viiden edellisen vuoden aikana jonkun kansalais- tai työväenopiston kurseille. Näyttäisi siis siltä, että vain 9 prosenttia syksyllä jonkun kurssin kansalaisopistossa aloittaneista oli uusia opiskelijoita.

3.2 Mitä opiskellaan ja miksi osallistutaan?

Seurantakyselyssä ja haastattelussa kysyttiin, kuinka monta kurssia vastaajat ovat kansalaisopistossa suorittaneet lukuvuoden 2017–2018 aikana. Tulokset on yhdistetty vertailua varten seuraavassa taulukossa.

Taulukko 8. Kyselyvastaajien ja haastateltujen vuoden aikana suorittamien kurssien määrä

Kurssien määrä lukuvuoden aikana	Seurantakysely				Haastattelut	
	Kaikki 2018 vastanneet		Seurantaryhmä			
	n	%	n	%	n	%
1 kurssi	385	45 %	107	40 %	3	30 %
2 kurssia	303	35 %	92	35 %	5	50 %
3 tai useampia	175	20 %	67	25 %	2	20 %
vastaajia	863		266		10	

Suoritettujen kurssien määrän vaihteluväli oli varsin suuri, 1–12 kaikilla vastaajilla ja seurantaryhmällä 1–11. Useampia kuin neljä kurssia suorittaneita oli vain muutamia henkilöitä, mutta tulos osoittaa, että joillekin aikuisille kansalaisopisto on merkittävä elämänsisältö.

Lukuvuoden 2017–2018 aikana suoritettujen kurssien määrän lisäksi vastaajia pyydettiin merkitsemään valmista aiheuutteloa käyttäen ne aiheet, joihin liittyviä kurseja olivat suorittaneet lukuvuoden aikana. Valmiit aiheuuttelot lomakkeisiin tehtiin Joensuun seudun kansalaisopistossa käytössä olevan Hellewi-ilmoittautumisjärjestelmän aiheiden pohjalta. Samaa aiheyhmittelyä käytetään opiston tilastoinnissa. Ilmoittautumisjärjestelmässä kurssien aiheet on ryhmitelty tiettyihin aihepiireihin, jotta osallistujat löytävät esimerkiksi kielikurssit sekä hyvinvointiin ja terveyteen liittyvät kurssit oman otsikon alta opinto-ohjelmassa ja sähköisessä ilmoittautumisjärjestelmässä. Lasten ja nuorten kurssit jätettiin lomakkeelta pois, koska tutkimus ja kyselyt oli suunnattu vain aikuisopiskelijoille.

Vuoden aikana vastaajien suorittamien kurssien aiheiden jakauma on kuvattu alla (Taulukko 9). Taulukkoon on merkitty myös kansalaisopiston tilastoista poimittu eri aiheisten kurssien ilmoittautumistilanne syksyllä 2017, eli seurannan alkamishetkellä. Luvut eivät ole täysin vertailukelpoisia, sillä kurssi-ilmoittautumistilasto kertoo minkä aihepiirien kurseille on ilmoitauduttu syksyllä 2017, ja syksyn 2018 seurantakyselyn vastaajien kurssiaihejakauma kertoo, minkä aihepiirien kurseja kyselyvastaajat ovat lopulta suorittaneet koko lukuvuoden 2017–2018 aikana. Useimmille kurseille ilmoittautuminen tapahtuu erikseen syyslukukaudelle ja kevätlukukaudelle, eli kansalaisopiston kurssi-ilmoittautumistilasto kuvaa lähinnä syksyllä 2017 suoritettujen kurssien jakaumaa, mutta ei sisällä keväällä ja kesällä 2018 suoritettujen kurssien aiheita. Lisäksi suuri osa opiskelijoista osallistuu lukuvuoden aikana myös muille ja muiden aihepiirien kurseille, kuin minne olivat alun perin syksyn alussa ilmoittautuneet. Taulukossa kuvattu vertailu kertoo kuitenkin sen, että seurantakyselyn vastaajien kurssiaiheprofiili vastaa kohtuullisen hyvin kansalaisopiston kaikkien syksyllä 2017 ilmoittautuneiden aikuisten kurssiaiheprofiilia.

Taulukko 9. Vastaajien kurssiaiheet verrattuna kansalaisopiston ilmoittautumistilastoon

	Vuoden aikana suoritettujen kurssien aiheet (seurantakyselyvastaajat syksyllä 2018, n = 868)		Kurssi-ilmoittautumiset syksyllä 2017 (opiston tilasto)	
	f (kurssieja) *	%	f (kurssieja) *	%
liikunta ja tanssi	479	42,4	4 827	49,3
kielet	218	19,3	1 558	15,9
kädentaidot ja muotoilu	91	8,1	790	8,1
tieto- ja viestintäteknikka	86	7,6	403	4,1
musiikki	79	7,0	1 019	10,4
kuvataide	55	4,9	451	4,6
hyvinvointi, kauneus ja terveys	42	3,7	177	1,8
ruoka, puutarha, luonto ja koti	29	2,6	197	2,0
kirjallisuus ja kirjoittaminen	28	2,5	151	1,5
teatteri, sirkus ja ilmaisu	19	1,7	175	1,8
muu	3	0,3	52	0,5
yhteensä kurssieja tai ilmoittautumisia	1 129	100	9 800	100

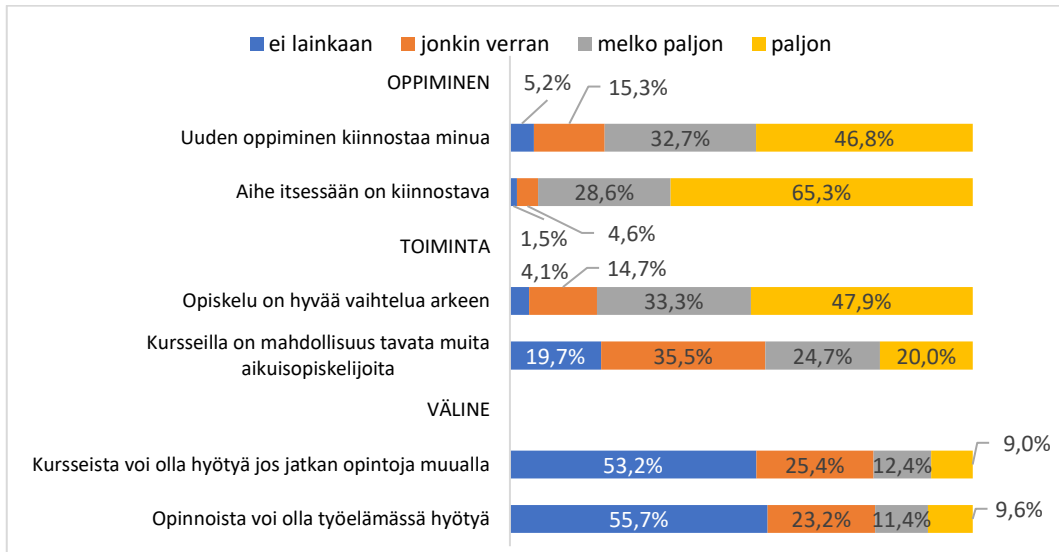
* prosentit kuvaavat kurssien aihepiirien jakaumaa, ei vastaajien tai ilmoittautuneiden määrää; opiskelija on voinut ilmoittautua ja suorittaa useampia kuin yhden kurssin

Seurantakyselyn vastaajien kurssiaiheprofiilit ovat prosenttiosuuksien pohjalta arvioiden varsin samanlaiset kuin laajemmassa koko maan opiskelijoille tarkoitetussa TOSTU-rinnakkaistutkimuksen kyselyssä. Vain liikunta- ja

tanssikurssien osuus on selvästi suurempi Joensuun vastaajilla (42,4 % kurs-siaiheista) kuin koko maan kattavassa kyselyssä (19,2 %; Manninen 2018a, 74). Eroa selittää Joensuun seudun kansalaisopiston kurssitarjonnan liikunta- ja jumppapainotus, mikä näkyy myös erilaisena osallistujarakenteena. Myös kansalaisopiston omien Hellewi-järjestelmästä poimittujen tilastojen⁹ mukaan syksyllä 2017 toteutui selvästi eniten juuri liikunta- ja tanssikursseja (313 kurssia, 38 prosenttia toteutuneista kursseista) ja niille ilmoittautui 4 827 opiskelijaa (49,3 % kaikista ilmoittautuneista).

Lähtötilannekyselyssä kysyttiin lomakkeen alkupuolella kansalaisopiston kursseille hakeutumisen syitä. Koska aikuisilla ei ole oppivelvollisuutta, selittää aikuiskoulutukseen ja erityisesti kansalaisopistoon hakeutumista yhteiskunnan asettaman velvollisuuden sijasta yksilön omat osallistumissyöt. Ne voivat olla joko välineellisiä työhön liittyviä tavoitteita (esimerkiksi kielitaidon tai atk-osaamisen lisääminen) tai itse opiskeluun liittyviä sisällöllisiä teki-jöitä (kiinnostus aiheita kohtaan tai ryhmän tarjoama sosiaalinen vuorovaiku-tus). Aikuisten syitä osallistua aikuiskoulutukseen on tutkittu paljon, ja eri tut-kimusten tulokset noudattelevat aina vanhaa Cyril O. Houlen (1961) laadulliseen haastatteluaineistoon perustuvaa kolmijakoa. Kolmijakoa on käytetty ai-kaisemminkin vapaan sivistystyön opiskelijoiden osallistumissyiden analyysi-ssä (mm. Manninen & Luukannel 2008; Manninen 2018a, jossa on tarkempi kuvaus kolmijaosta). Tulosten mukaan vapaan sivistystyön opinnoissa koros-tuu luonnostaan toiminnallisuus (eli ryhmässä opiskelu ja sosiaalinen vuoro-vaikutus) ja uusien kiinnostavien asioiden oppiminen. Joskus harvemmin kan-salaisopistossa opiskelulla voi olla myös välineellisiä tavoitteita (esimerkiksi saaristolaiivuritutkinnon suorittaminen, hyöty työelämässä tai jatko-opin-noissa). Lähtötilannekyselyssä syksyllä 2017 (n = 638) osallistumissyitä ky-syttiin kuudella Houlen kolmijakoon pohjautuvalla väittämällä, joissa vastaa-jaa pyydettiin arvioimaan, miten paljon väittämässä mainittu syy on vaikutta-nut omaan ilmoittautumiseen jollekin kansalaisopiston kurssille syksyllä 2017 (ei lainkaan, jonkin verran, melko paljon, paljon). Väittämistä aina kaksi mit-tasi jotain Houlen kolmesta osallistumissyryhmästä. Konfirmatorinen fakto-rianalyysi vahvisti väittämien sijoittumisen juuri Houlen jaottelun mukaisesti (Kuvio 3).

⁹ Kansalaisopiston tilastossa on mukana kaikki ikäryhmät ja Joensuun lisäksi kaikki neljä muuta seu-tuopiston kuntaa, mutta KASTU-tutkimushankkeen pääkohderyhmänä ovat Joensuussa kirjoilla olevat aikuiset, joten prosenttiluvut eivät ole täysin vertailukelpoisia

Kuvio 3 Kursseille osallistumisen syiden painottuminen

Kuviosta on nähtävissä, että syksyllä 2017 jonkun kurssin Joensuun seudun kansalaisopistossa aloittaneilla eniten painottuvat oppimissuuntautuneisuus, erityisesti kiinnostava aihe. Myös toiminnalliset osallistumissyöt ovat yleisiä, erityisesti opiskelun tuoma vaihtelu arkeen. Toinen toiminnallinen motiivi eli mahdollisuus tavata muita aikuisopiskelijoita on mukana myös, mutta ei niin vahvana kuin vaihtelun tarve ja oppimistavoitteet. Välineelliset syyt ovat tyyppilliseen tapaan vaikuttaneet vähemmän, yli puolella vastaajista ei lainkaan.

Taustamuuttujien ja osallistumissyiden vertailu osoittaa, että erityisesti ikäryhmien välillä on selviä tilastollisesti merkitseviä ($p < .000$) eroja eri osallistumissyiden kohdalla: välineelliset syyt eli mahdollinen hyöty työelämässä ja jatkettaessa opintoja muualla ovat mukana jonkin verran kaikissa alle 54-vuotiaiden ryhmissä, mutta heikentyvät sitten iän myötä selvästi – luonnollisesti. Sen sijaan mahdollisuus tavata muita aikuisopiskelijoita lisääntyy iän karttuessa. Kiinnostavasti sillä on tilastollisesti merkitsevä yhteys myös koulutustasoon, eli toiminnalliset osallistumissyöt vähenevät ammatillisen tutkinnon tason nousun mukaan niin, että yliopistotutkinnon suorittaneilla ne painottuvat vähiten. Sukupuolen mukaan ei ole havaittavissa tilastollisesti merkitseviä eroja.

3.3 Opiskelijoiden elämäntilanne ja siinä tapahtunut muutos summamuuttujien tasolla

Tässä alaluvussa esitetään yleiskuva Joensuun seudun kansalaisopistossa syksyllä 2017 jonkun kurssin aloittaneiden aikuisten elämäntilanteesta ja siinä vuoden aikana mahdollisesti tapahtuneista muutoksista. Yleiskuva pohjautuu kyselyaineiston tilastolliseen analyysiin, eli seurantaryhmän vastaajien ($n = 267$) elämäntilannetta kuvaavien summamuuttujien jakaumiin ja niissä tapahtuneisiin tilastollisesti merkitseviin eroihin. Tarkempi elämäntilanne- ja muutostanalyysi tehdään seuraavissa alaluvuissa hyötyryppäittäin (toimijuus,

osaaminen, sosiaalinen osallistuminen ja terveys) ja elämäntilannetyypeittäin, hyödyntämällä myös laadullista aineistoa (kyselyjen avovastaukset ja teema-haastattelut).

Tuloksia lukiessa on hyvä muistaa, että myös syksyn 2017 lähtötilannekyselyn tulokset kuvaavat ”millaisia kansalaisopistossa opiskelevat aikuiset ovat”, eivät ”kansalaisopisto-opiskelijoiden lähtötilannetta”, vaikka sen tuloksia käytetäänkin seurantaryhmän (n = 267) lähtötilanteen elämäntilanteen määrittelyyn ja vuoden aikana tapahtuvan muutoksen arviointiin. Syksyn 2017 kyselyn vastaajista vain 9 prosenttia oli uusia opiskelijoita eli ei ollut opiskellut aikaisemmin kansalaisopistossa viiden edeltävän vuoden aikana, eli 91 prosenttia oli kansalaisopistojen vakioasiakkaita. Vastaajista suurin osa oli siis jo ollut kansalaisopiston ”vaikutuksille” alttiina, osa useita vuosia, ja voi varovaisesti olettaa, että tuloksista näkyvä kansalaisopisto-opiskelijoiden hyvä elämäntilanne jo syksyllä 2017 on ainakin osittain syntynyt kansalaisopistossa aikaisempina vuosina suoritettujen kurssien myötävaikutuksella. Se kertoo myös siitä, että kansalaisopistoon valikoituu suhteellisesti enemmän hyväosaisia aikuisia.

Kyselyssä käytetty seitsemänportainen vastausasteikko on joissakin taulukoissa ja kuvioissa tiivistetty yhdistämällä vastaajien lähes kaikissa väittämässä huomattavasti vähemmän käyttämät heikompa elämäntilannetta kuvaavat vastausvaihtoehdot 1–3 (täysin eri mieltä, eri mieltä ja lähes eri mieltä) yhteen luokkaan (eri mieltä). Käytössä on siis viisi luokkaa (eri mieltä, tältä väliltä, lähes samaa mieltä, samaa mieltä, täysin samaa mieltä). Tiivistäminen selkeyttää kuvioita, mutta ei vääristä tuloksia, sillä opinnot syksyllä 2017 Joensuun seudun kansalaisopistossa aloittaneet työikäiset aikuiset arvioivat elämäntilanteensa eri alueilla varsin hyväksi. Esimerkiksi väittämässä ”Hallitsen hyvin ammattiini liittyvän tietotekniikan käytön” oli vain yhteensä 6,9 prosenttia vastaajista valinnut jonkun kolmesta eri mieltä -vaihtoehdosta.

Kansalaisopistossa vuoden aikana suoritettujen kurssien mahdollista vaikutusta elämäntilanteen muutokseen on luontevaa arvioida seurantaryhmän eli molempiin kyselyihin vastanneiden (n = 267) summamuuttujien keskiarvoja vertailemalla. Summamuuttujat (8 kappaletta) muodostettiin edellä luvussa 2.5.3 kuvatulla tavalla tiettyjä hyötyjä mittaavista väittämistä, ja niiden reliabiliteetti tarkistettiin. Summamuuttujat ja niiden reliabiliteetit on kuvattu tarkemmin liitteessä 1.

Koska kansalaisopiston jollekin kurssille syksyllä 2017 ilmoittautuneet vastasivat täysin samoihin elämäntilannetta mittaaviin väittämiin lähtötilanteessa syksyllä 2017 ja vuotta myöhemmin seurantakyselyssä syksyllä 2018, voidaan tuloksia vertailla alla olevassa taulukossa kuvatulla tavalla. Kahden eri kyselyn tuloksia summamuuttujien tasolla on vertailtu toistettujen mittausten t-testillä, joka kertoo, onko keskiarvojen ero tilastollisesti merkitsevä (ns = ei tilastollisesti merkitsevä). Elämänlaatua lukuun ottamatta muuttujien pohjana olevien väittämien vastausasteikko on 1–7, jossa suurimmat arvot kuvaavat ”hyvää elämäntilannetta” (1 = täysin eri mieltä, 2 = eri mieltä, 3 = lähes eri mieltä,

4 = tältä väliltä, 5 = lähes samaa mieltä, 6 = samaa mieltä, 7 = täysin samaa mieltä).

Taulukko 10. Vuoden aikana summamuuttujissa tapahtunut muutos (seurantaryhmä, n = 267)

	Lähtötilanne 2017	Seurantati- lanne 2018	
Summamuuttu- jat	Keskiarvo ja keskihajonta		eron tilastollinen merkitsevyys
Toimijuus	5,48 (.88)	5,49 (.93)	$t_{261} = -1,71$, ns.
Terveyskäyttäyty- minen	5,82 (1,02)	5,81 (1,02)	$t_{261} = ,159$, ns.
Elämänlaatu (asteikko 1–5)	4,01 (.55)	4,03 (.59)	$t_{264} = -,724$, ns.
Koulutususkko	6,01 (.78)	6,14 (.89)	$t_{265} = -2,417$, $p < .05$ *
Osaaminen	6,07 (.99)	6,16 (.98)	$t_{260} = -1,789$, ns.
Työ	3,78 (1,62)	3,84 (1,64)	$t_{123} = -,504$, ns.
Ystävähverkostot	5,53 (1,13)	5,63 (1,07)	$t_{263} = -2,411$, $p < .05$ *
Suvaitsevaisuus	5,90 (.78)	5,99 (.79)	$t_{261} = -2,205$, $p < .05$ *

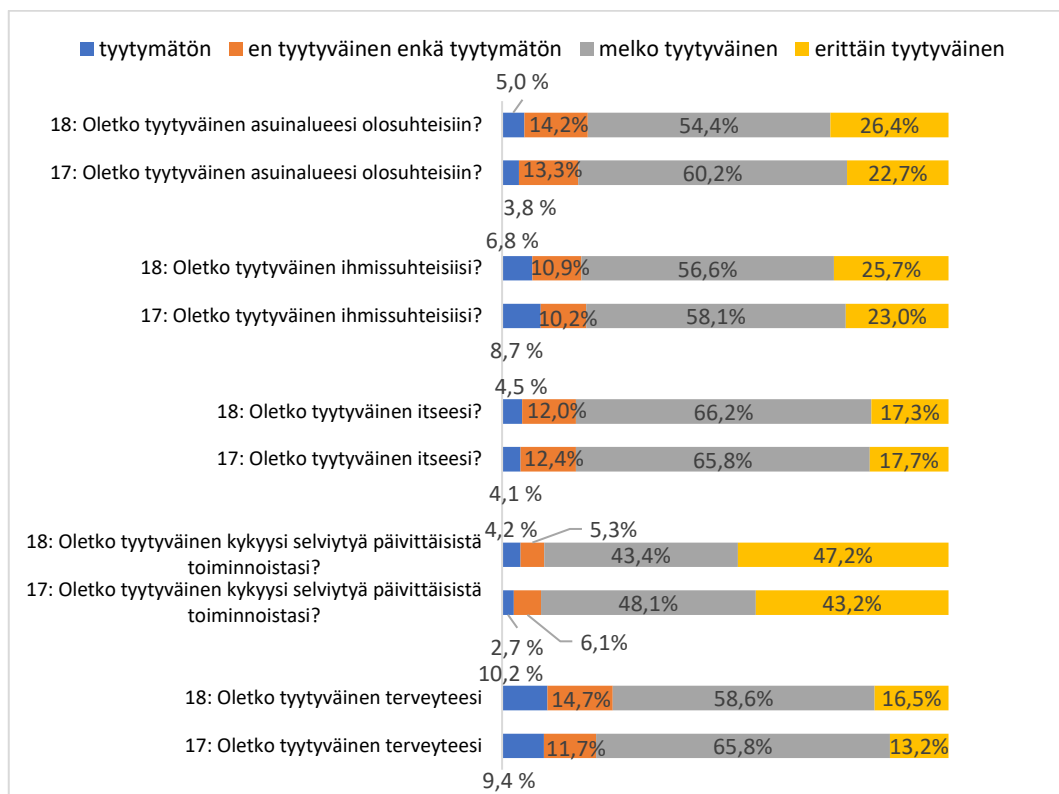
Kuten taulukko osoittaa, ovat vuoden aikana seurantaryhmän elämäntilanetta mittaavien summamuuttujien keskiarvoissa tapahtuneet muutokset pieniä. Tilastollisesti merkitsevästi ovat parantuneet koulutususkko, ystävähverkostot ja suvaitsevaisuus, joissa keskiarvojen ero alittaa viiden prosentin riskitason. Myöhemmin kuvattavat tarkemmat analyysit kuitenkin osoittavat, että muutoksia tapahtuu, ja avovastausten sekä haastatteluiden mukaan vastaajat myös selvästi tunnistavat kurssien aikaansaamia muutoksia. Muutosten näkymättömyyttä summamuuttujien keskiarvojen tasolla selittävät ainakin seuraavat seikat:

- seurantaryhmän aikuisopiskelijat ovat jo lähtötilanteessa keskimäärin varsin hyvässä elämäntilanteessa, joten se ei voi kovin paljon enää "parantua" vuoden aikana
- lomakkeissa käytetty seitsemänportainen vastausasteikko ei ole riittävän herkkä mittaamaan muutosta, eli vuoden aikana tapahtuu avovastauksissa ja haastatteluissa mainittuja muutoksia, mutta ne eivät ole niin suuria, että ne näkyisivät vastausasteikolla mitattaessa
- muutokset voivat joidenkin vastaajien kohdalla olla myös negatiivisia, jolloin koko seurantaryhmän keskiarvojen tasolla muutokset osin kumoavat toisensa.

Summamuuttujissa tapahtuneiden muutosten suuntaa ja suuruutta arvioitiin myös testaamalla, onko vastaajakohtaisesti tapahtunut summapistemäärissä positiivinen vai negatiivinen muutos, ja kuinka monella vastaajalla uusi summapistemäärä poikkeaa syksyn 2017 lähtötilannekyselyn summapistemäärästä niin paljon, että muutosta voi pitää selvänä. Tämä tehtiin laskemalla summapistemäärille muutosindeksit ja niille z-pisteet, ja tarkistamalla kuinka monella muutosindeksi on suurempi kuin +1,96 tai pienempi kuin -1,96 (eli poikkeaa normaalijakauman keskiarvosta tilastollisesti merkitsevästi 5 prosentin

riskitasolla). Näin arvioiden esimerkiksi toimijuudessa oli tapahtunut selvää heikentymistä vuoden aikana kuudella vastaajalla, ja selvää paranemista seitsemällä, mutta 249 vastaajan kohdalla se oli pysynyt lähes ennallaan.

Keskiarvot ja summamuuttujien tasolla tapahtuva vertailut eivät siis anna tarkkaa kokonaiskuvaa kansalaisopistossa opiskelevien aikuisten elämäntilanteen laadusta ja sen muutoksista, eikä etenäkään sen yksilötason eroista. Nämä hahmottaa paremmin yksittäisten väittämien vastausten frekvenssijakaumista. Alla on esimerkkinä kuvattu viiden elämänlaatua kuvaavan EUROHIS8-mittarin väittämien vastausten jakaumat (asteikko 1–5) ja niissä vuoden aikana seurantaryhmän (n = 267) vastauksissa tapahtunut muutos. Kuvioista näkee, että jo ”lähtötilanteessa” syksyllä 2017 jonkun kurssin aloittaneet opiskelijat ovat arvioineet elämänlaatunsa varsin hyväksi. Esimerkiksi 91,3 prosenttia vastaajista on ollut melko tai erittäin tyytyväinen kykyynsä selviytyä päivittäisistä toiminnoistaan, ja vain 2,7 prosenttia erittäin tai melko tyytymätön. Vuoden aikana erittäin tyytyväisten osuus on jopa noussut 43,2 prosentista 47,2 prosenttiin, mutta samalla melko tyytymättömien määrä on myös lisääntynyt, joten summamuuttujan keskiarvon tasolla muutos ei yllä tilastollisesti merkitsevän tasolle.

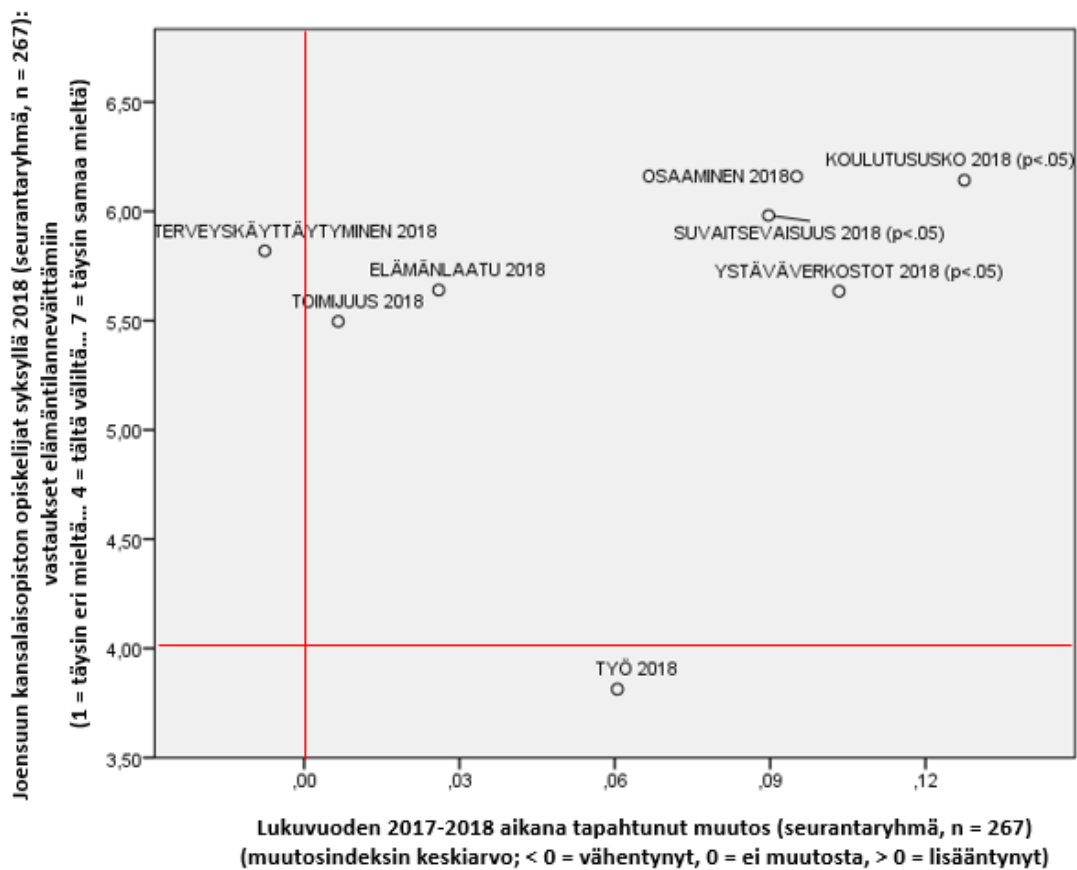

Kuvio 4 Elämänlaatua mittaavien viiden väittämien jakaumat ja niissä tapahtunut muutos

Koska kyselylomakkeen vastausasteikko ei ole riittävän herkkä vuoden aikana tapahtuneelle muutokselle, näyttäytyvät muutokset pieninä tilastollisten perusanalyysien valossa ja koko seurantaryhmän tasolla. On myös hyvä muistaa, että muutokset voivat olla myös negatiivisia, eli seurantaryhmän (n = 267) vastaaja saattaa arvioida seurantakyselyssä elämäntilannettaan myös huonommaksi kuin syksyllä 2017. Vaikutukset ovat myös yksilöllisiä ja vaihtelevat

elämäntilannetyypin (ks. seuraava luku) mukaan, mikä yhdessä tutkittavan ilmiön monimutkaisuuden kanssa tekee tulosten kuvaamisesta haastavaa. Kansalaisopiston opiskelijoiden elämäntilannetta ja siinä tapahtuneita muutoksia yritetään kuvata sen vuoksi myös muutosindeksien ja hajontakuvioiden avulla.

Kansalaisopisto-opiskelijoiden elämäntilanteen ja siinä vuoden aikana tapahtuneen muutoksen kuvausta varten laskettiin jokaiselle seurantaryhmän vastaajalle summamuuttujien muutosindeksi, eli lähtötilannekyselyn ja seuranta-kyselyn pohjalta määriteltyjen summamuuttujien¹⁰ erotus (esim. TOIMIJUUS2018 – TOIMIJUUS2017 = toimijuuden muutosindeksi). Muutosindeksien avulla on mahdollista kuvata hajontakuviona, millainen Joensuun seudun kansalaisopiston opiskelijoiden (seurantaryhmä, n = 267) elämäntilanne on syksyllä 2018, ja miten elämäntilannetta mittaavat tekijät ovat muuttuneet vuoden aikana.

Kuvio 5 Seurantaryhmän vastaajien elämäntilanne ja siinä tapahtuneet muutokset

Kansalaisopistossa opiskelevien aikuisten elämäntilanteessa suhteellisen hyvin ja jopa hieman paremmin vuoden kansalaisopisto-opiskelun jälkeen olevat tekijät löytyvät kuvion oikeasta yläkulmasta. Näistä Ystäväverkostot,

¹⁰ Huom: kuviossa Elämäntilanne-summamuuttujan vastausasteikolla 1–5 lasketut keskiarvot on muunnettu samalle asteikolle (1–7), joka on käytössä muissakin summamuuttujissa

Koulutususko ja Suvaitsevaisuus ovat lisääntyneet myös tilastollisesti merkitsevästi, kuten edellä jo kuvattiin.

Kuvioon on merkitty tulkintaa helpottamaan pystyakselille viiva osoittamaan vastausasteikon arvoa 4 eli "täältä väliltä" -vastausvaihtoehtoa, jonka yläpuolelle keskiarvon pohjalta sijoittuvat summamuuttujat kuvaavat varsin hyvää elämäntilannetta. Työhön liittyviä vaihtoehtoisia ura- ja lisätulomahdollisuuksia lukuun ottamatta vastaajien elämäntilannetta kuvaavat summamuuttujat sijoittuvat vastausasteikon arvon 6 ("samaa mieltä") tuntumaan. Seurantaryhmän vastaajat ovat siis syksyllä 2018 keskimäärin varsin hyvinvoivia.

Vastaavasti muutosindeksiä kuvaavalle vaaka-akselille on merkitty pystyviiva 0-kohtaan, jonka lähelle sijoittuvissa summamuuttujissa on tapahtunut vähiten positiivista muutosta vuoden aikana. Terveyskäyttäytyminen sijoittuu jopa sen miinusmerkkiselle puolelle, eli sen keskiarvossa on tapahtunut keskimäärin enemmän heikentymistä kuin positiivisia muutoksia. Terveyskäyttäytymistä mittaavan summamuuttujan kohdalla on hyvä muistaa, että siinä on kysytty mm. kiinnittääkö vastaaja mielestään **riittävästi** huomiota ruokavalionsa, jolloin terveellisiin elämäntapoihin liittyvä kurssi saattaa herättää huomaamaan, että omat valinnat eivät olekaan olleet aikaisemmin riittävän terveellisiä, vaikka on syksyllä 2017 ennen kurssia niin kuvitellut (tieto lisää tuskaa -ilmiö). Huolen lisääntyminen omasta terveydestä (eli heikentynyt summapistemäärä tässä summamuuttujassa) voi siis käytännössä olla positiivinen muutos, joka voi johtaa terveempiin elämäntapoihin.

Vastaava muutoskuviotehtiin käyttämällä muutosakselin määrittelyyn TOSTU-rinnakkaistutkimuksen summamuuttujia, jotka mittasivat koettua muutosta, jonka vähintään kolmen vuoden aikana suoritettujen kurssit ovat saaneet aikaan. Myös siinä koulutususko lisääntyi eniten, mutta toimijuus lähes yhtä paljon, toisin kuin yhden vuoden aikana. Tulkinta voisi olla, että koska kyseessä on elämäkokemuksen myötä muotoutuva tiedostamaton suhtautumistapa eli kontrolliodotus (locus of control), siinä tapahtuu hitaammin muutoksia. Eli vuoden aikana toimijuuden tunne ei lisääntynyt paljon, mutta pidempiaikainen kansalaisopistossa opiskelu näyttäisi vahvistavan sitä selvästi.

Tämän tutkimuksen tilastoanalyysien mukaan vuoden aikana suoritettujen kurssien määrä selittää koulutususkoa ($F_{2,852} = 3,57, p < .05$). Koulutususko oli sitä korkeampi mitä enemmän kursseja oli käyty (1, 2 ja 3 tai useampia kursseja). Selvin ryhmäero oli yhden tai kolme tai useampia kursseja käyneiden välillä ($p < .01$, Dunnett T3). Tulos on looginen ja kyseessä on vuorovaikutussuhde (vahvempi koulutususko lisää kursseille osallistumista, joka puolestaan vahvistaa koulutususkoa). Naisten ja miesten välillä oli tilastollisesti merkitsevä ero koulutususkossa ($t_{846} = -3,019, p < .01$). Naiset ovat motivoituneempia opiskelemaan aikuisiällä, näkevät aikuisopiskelun tärkeänä mahdollisuutena, luottavat oppimiskykyynsä ja kannustavat myös muita opiskelemaan.

Myös koko elämän aikana suoritettujen kurssien määrä selitti koulutususkoa ($F_{3,852} = 5,03, p < .01$). Mitä enemmän kursseja oli käyty elämän aikana, sitä enemmän koulutukseen uskottiin. Näillä oli tilastollisesti merkitsevä yhteys

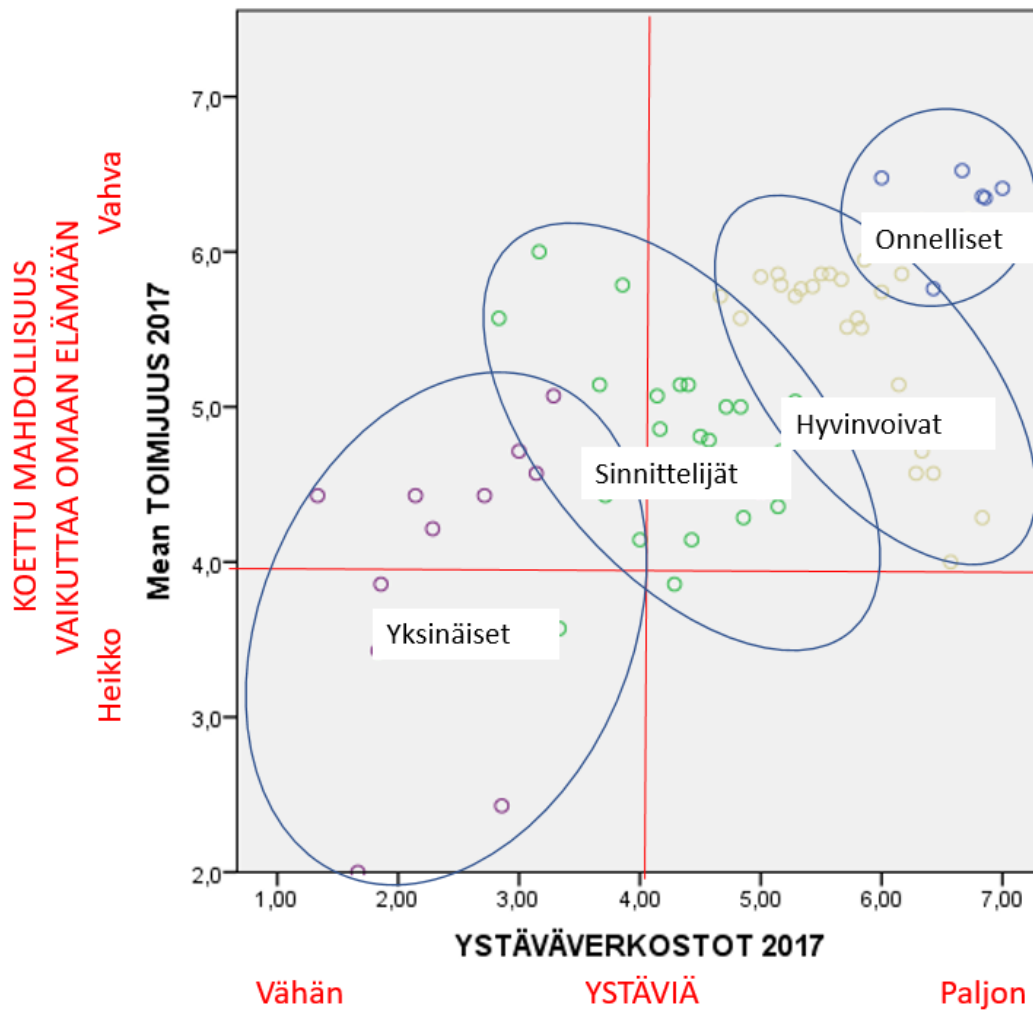
myös ystäväverkostoihin. 1–2 kurssia käyneiden käsitys on huonoin ja että he eroavat tilastollisesti melkein merkitsevästi muista ryhmistä (3–10 kurssia, 11–20 kurssia tai yli 20 kurssia suorittaneet). Samanlainen tilastollisesti merkitsevä yhteys koko elämän aikana suoritettujen kurssien määrällä oli ystäväverkostoihin. Yli 75-vuotiailla niitä oli vähemmän kuin muilla ikäluokilla, mikä on ymmärrettävää, koska ystäväverkostot saattavat harveta iän myötä. Naisilla oli tilastollisesti enemmän ystäväverkostoja kuin miehillä ($t_{847} = -2,618$, $p < .01$).

Seuraavissa alaluvuissa tarkastellaan tarkempien analyysien avulla kansalaisopisto-opiskelijoiden elämäntilannetta ja siinä vuoden aikana tapahtuneita muutoksia hyötyryppäittäin ja erilaisten elämäntilannetyyppien näkökulmasta.

3.4 Elämäntilannetyypit lähtötilanteessa syksyllä 2017

Kuten edellisessä luvussa kuvattiin, on Joensuun seudun kansalaisopistoon johonkin kurssille syksyllä 2017 ilmoittautuneiden aikuisten elämäntilanne varsin hyvä, ja siinä tapahtuu keskiarvojen tasolla vain vähän muutoksia vuoden aikana. Hyvää elämäntilannetta saattaa selittää kansalaisopisto-opiskelun (ja yleensä aikuiskoulutuksen) kasautuminen, eli kansalaisopistoissa opiskelee tilastojen ja aikaisempien tutkimusten mukaan keskimääräistä paremmassa sosioekonomisessa asemassa olevia. Joensuun seudun kansalaisopistoon hakeutuvat ovat muita joensuulaisia hieman paremmin koulutettuja ja pääosin joko palkkatyössä tai eläkkeellä olevia. Suurin osa (91 %) syksyllä 2017 jollekin kurssille ilmoittautuneista oli myös opiston vakioasiakkaita eli opiskellut aikaisemminkin kansalaisopistossa.

Osallistujien elämäntilanteesta tehtiin tarkempia analyysseja, jotta kansalaisopistossa opiskelevien aikuisten yksilöllisistä eroista saisi paremman käsityksen, ja jotta vuoden aikana mahdollisesti elämäntilanteessa tapahtuvien muutosten arviointia voisi tehdä ryhmittäin, lähtötilanteen erot huomioiden. Tätä varten määriteltiin seurantaryhmälle ($n = 267$) syksyn 2017 lähtötilannekyselyn vastausten pohjalta elämäntilannetyypit klusterianalyysin avulla. Eri analyysivaihtoehtojen kokeilun pohjalta selvimmän seurantaryhmän vastaajia erotteli kaksi varsin erilaisia asioita elämäntilanteessa kuvaavaa summamuuttujaa, **toimijuus** ja **ystäväverkostot**. Näillä tehdyn hierarkisen klusterianalyysin tulosten ja ryhmävertailujen pohjalta valittiin neljän klusterin ryhmitely. Klusterit nimettiin neljäksi elämäntilannetyypiksi, joiden sijoittuminen toimijuuden ja ystäväverkostojen muodostamaan nelikenttään on kuvattu alla olevassa kuviossa.

Kuvio 6 Elämäntilannetyyppien klusterointi

Pienin elämäntilannetyyppi ($n = 14$) nimettiin *yksinäiseksi*, koska siihen sijoittuvat vastaajat erottuvat muista selvästi ystävyys-suhteiden määrän ja laadun suhteen. Alempana on kuvattu tyyppien keskiarvojen erot eri summamuuttujissa, ja yksinäisillä ystäväverkostot -summamuuttujan keskiarvo on lähtötilanteessa syksyllä 2017 selvästi pienin (2,42 asteikolla 1–7), joka kuvaa vastaajien olleen pääasiassa eri mieltä (2) tai lähes eri mieltä (3) esimerkiksi väittämän ”Minulla on ihmisiä, joiden kanssa voin keskustella, jos tunnen itseni yksinäiseksi” kanssa. Sen sijaan *onnellisten* elämäntilannetyypiksi nimetyssä ryhmässä keskiarvo oli 6,58 (6 = samaa mieltä, 7 = täysin samaa mieltä). Onnellisten elämäntilannetyypin nimen valintaan vaikutti se, että tyyppiin sijoittuvien opiskelijoiden keskiarvo väittämässä ”Kokonaisuuden huomioiden olen onnellinen” oli selvästi suurin (6,55; Taulukko 11). Kaksi muuta elämäntilannetyyppeä nimettiin *sinnittelijöiksi* ja *hyvinvoiviksi*. Nämä sijoittuivat kaikissa summamuuttujissa ja muissa erottelevissa väittämässä yksinäisten ja onnellisten väliin. Sinnittelijöitä kuvaa hieman vaikeutuva elämäntilanne, mikä erottaa heidät hyvinvoivista, joilla puolestaan elämäntilanne on kaikilla mittareilla hyvä, mutta ei niin hyvä kuin onnellisilla.

Kaikki elämäntilannetyypit eroavat toimijuuden kokemuksen osalta selvästi toisistaan. Kuvioista voi päätellä myös sen, että ystäväverkostot ja toimijuus

korreloivat selvästi ($r = .64, p < .000$), mikä on loogista: kokemus omaan elämäntilanteeseen vaikuttamisen mahdollisuudesta on vahvempi, jos henkilöllä on sosiaalisia turvaverkostoja valintojen tekemisen ja elämänhallinnan tueksi.

Alla olevassa taulukossa on kuvattu elämäntilannetyyppeihin sijoittuvien vastaajien määrät ja keskiarvojen erot elämäntilannetta kuvaavissa summamuuttujissa ja yksittäisissä elämänlaatua, elämän tarkoituksellisuutta ja henkistä hyvinvointia mittaavissa väittämässä. Kaikissa näissä elämäntilannetyyppien keskiarvojen erot ovat tilastollisesti merkitseviä (Anova) ja lineaarisia niin, että keskiarvot laskevat sen mukaan, mitä vaikeammassa tilanteessa oleva elämäntilannetyyppi on kyseessä.

Taulukko 11. Elämäntilannetyyppien erot eri muuttujien keskiarvoissa lähtötilanteessa syksyllä 2017

Elämäntilanne syksyllä 2017	Onnelliset (n = 82, 31,2 %)	Hyvinvoivat (n = 99, 37,1 %)	Sinnittelijät (n = 68, 25,5 %)	Yksinäiset (n = 14, 5,3 %)	p
SUMMAMUUTTUJAT:	keskiarvo	keskiarvo	keskiarvo	keskiarvo	
TOIMIJUUS 2017	6,23	5,61	4,69	4,09	.000
TERVEYSKÄYTTÄYTYMINEN 2017	6,28	5,88	5,32	5,14	.000
ELÄMÄNLAATU 2017 (asteikko 1–5) *	4,39	4,08	3,66	3,17	.000
KOULUTUSUSKO 2017	6,38	6,06	5,60	5,45	.000
OSAAMINEN 2017	6,56	6,17	5,51	5,02	.000
TYÖ 2017	4,22	3,83	3,15	3,15	.022
YSTÄVÄVERKOSTOT 2017	6,58	5,71	4,64	2,42	.000
SUVAITSEVAISUUS 2017	6,28	5,88	5,53	5,64	.000
YKSITTÄISIÄ VÄITTÄMIÄ:	keskiarvo	keskiarvo	keskiarvo	keskiarvo	
<i>Suhtaudun myönteisesti elämään</i>	6,70	6,23	5,37	4,43	.000
<i>Tiedän, mitä haluan elämältäni</i>	6,37	5,64	4,72	4,07	.000
<i>Millaiseksi arvioit elämänlaatusi? (1–5) *</i>	4,43	4,04	3,63	3,31	.000
<i>Kokonaisuuden huomioiden olen onnellinen</i>	6,55	5,97	5,06	3,21	.000

* Elämänlaatumittarissa asteikko oli 1–5 (1 erittäin huono, 2 huono, 3 tältä väliltä, 4 hyvä, 5 erittäin hyvä), muissa 1–7 (1 = täysin eri mieltä, 2 = eri mieltä, 3 = lähes eri mieltä, 4 = tältä väliltä, 5 = lähes samaa mieltä, 6 = samaa mieltä, 7 = täysin samaa mieltä)

Onnellisten ja hyvinvoivien yhteenlaskettu prosenttiosuus on 68, eli enemmistö kansalaisopiston opiskelijoista näyttäisi olevan hyvässä elämäntilanteessa. Lopuilla eli sinnittelijöillä (25,5 %) ja etenkin yksinäisillä (5,3 %) näyttäisi olevan haastavampi elämäntilanne.

Alla (Taulukko 12) on lisäksi kuvattu elämäntilannetyyppien tilastollisesti merkitsevät erot eräissä taustamuuttujissa (χ^2) ja lukuvuoden 2017–2018 aikana suoritettujen kurssien määrässä (t-testi). Kurssien määrä on suurin yksinäisillä, kun taas muiden elämäntyyppien välillä ei ole kurssien keskiarvossa

eroja. Yksinäiset saattavat osallistua hieman useammille kursseille tasapainotukseen hankalampaa elämäntilannetta.

Taulukko 12. Elämäntilannetyyppien eroja kuvaavia taustamuuttujia

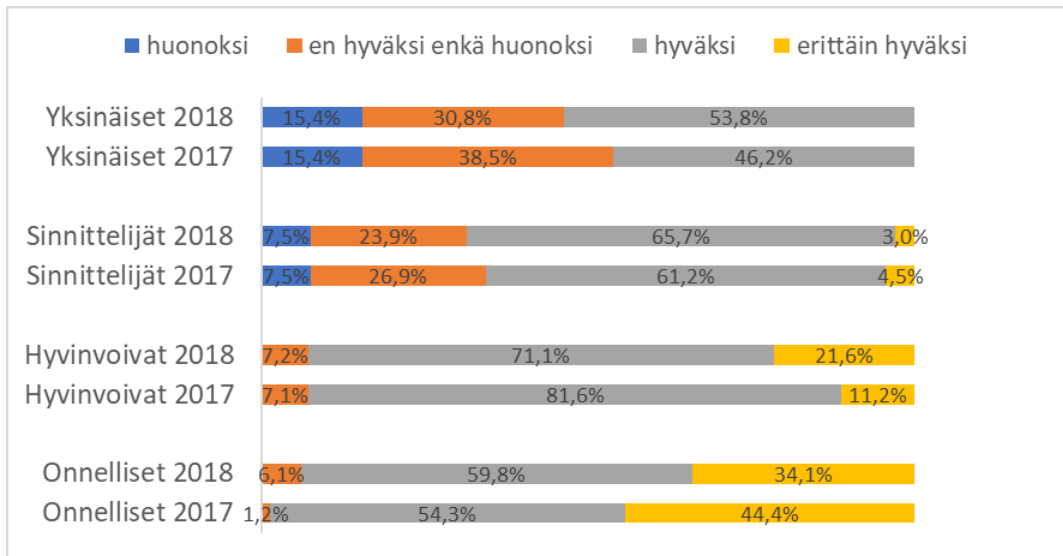
Taustamuuttujia	Onnelliset (82)	Hyvinvoivat (99)	Sinnittelijät (68)	Yksinäiset (14)
Siviilisääty (p = .079)	64 % avioliitossa	56 % avioliitossa	52 % avioliitossa	21 % avioliitossa, eniten eronneita ja naimattomia
Yksin asuvia (p = .092)	23 %	28 %	35 %	64 %
Sukupuoli (p = .002)	92 % naisia	72 % naisia	75 % naisia	57 % naisia, eli 43 % miehiä
Työmarkkinatilanne (p = .004)	Eniten työssä olevia (49 %), eläkeläisiä 45 %	Eniten eläkeläisiä, 55 %	(ei systemaattisia eroja)	Työttömät ja työkyvyttömyyseläkeläiset löytyvät pääosin tästä ryhmästä
Kursseja lukuvuoden 17–18 aikana (p = .012)	1,98	1,99	1,90	3,07

Taulukosta näkyy selvästi, että lähtötilanteessa syksyllä 2017 elämäntilannetyyppien välillä on selkeät erot siviilisäädyn, yksin asumisen, sukupuolen ja työmarkkinatilanteen suhteen. Erot ovat myös linjassa elämäntilannetta mitaavien summamuuttujien kanssa, eli yksinäisten elämäntilannetyypissä painottuu muita tyyppejä enemmän miesten osuus, yksin asuminen ja työttömyys, mikä heijastuu tutkimuksessa käytettyihin hyötyryppäisiin selvästi heikompana elämäntilanteena. Vastaavasti onnellisten elämäntilannetyypistä löytyy useammin avioliitossa eläviä, pääosin töissä tai eläkkeellä olevia naisia, mikä näyttäisi heijastuvan myös hyötyryppäissä mitattuun elämäntilanteen laatuun.

On tärkeää huomata, että vuoden aikana suoritettujen kurssien määrä ei toimi hyötyjen syntymistä selittävänä muuttujana, koska useammille kuin yhdelle tai kahdelle kurssille näyttäisi hakeutuvan enemmän vaikeammassa elämäntilanteessa olevia aikuisia, mikä vaikeuttaa lineaariseen korrelaatioon pohjautuvien tilastoanalyysimenetelmien käyttöä. BeLL-tutkimuksessa havaittiin sama ilmiö, eli koko isolla aineistolla (n = 8 646) tehty rakenneyhtälömalli (SEM) osoitti, että jo yksi vuoden aikana suoritettu kurssi ennusti laajempien hyötyjen syntymistä, eikä kurssien määrän lisääntyminen merkittävästi lisännyt hyötyjä (Manninen & Meriläinen 2014, 95–98).

Tyyppien välillä on siis elämäntilanteessa varsin suuria ja systemaattisia eroja syksyllä 2017, ja eri tyyppihin sijoittuvien vastaajien elämäntilanteessa myös tapahtuu erilaisia muutoksia vuoden aikana. Alla on kuvattu esimerkkinä yhden EUROHIS8-mittariin sisältyvän omaa elämänlaatua arvioivan väittämän vastausjakaumat elämäntilannetyypeittäin syksyllä 2017 ja vuotta myöhemmin. Etenkin yksinäisillä mutta myös sinnittelijöillä heikompi elämäntilanne näyttää heijastuvan selvästi myös koettuun elämänlaatuun. Erittäin hyvä -

arvioita löytyy pääasiassa onnellisilta ja jonkin verran hyvinvoivilta, yksinäisiltä ei yhtään.

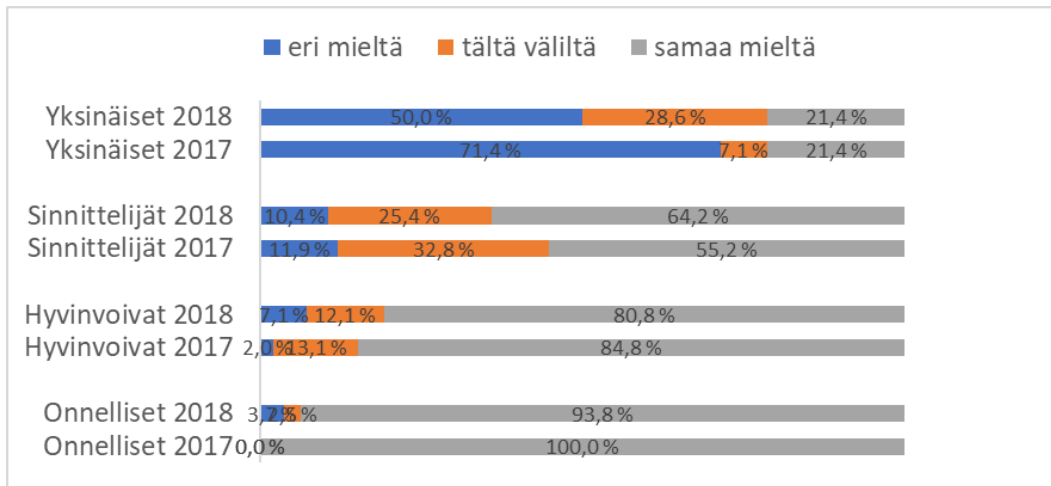

Kuvio 7 Millaiseksi arvioit elämänlaatusi -väittämän vastauksissa tapahtunut muutos

Prosentuaaliset muutokset eivät anna täysin vertailukelpoista kuvaa yksinäisten tyyppissä tapahtuneista muutoksista, koska siinä on vain 14 henkilöä (joista 13 vastasi tähän väittämään molempina vuosina). Näin yhdenkin henkilön siirtyminen toiseen vastauskategoriaan näkyy prosenttiluvuissa suurempana muutoksena kuin muissa tyypeissä. Esimerkiksi 2017 kyselyssä yksinäisten tyyppiin sijoittuvista elämänlaatunsa on arvioinut hyväksi 6 vastaajaa (46,2 %), ja vuosi myöhemmin 7 vastaajaa (53,8 %).

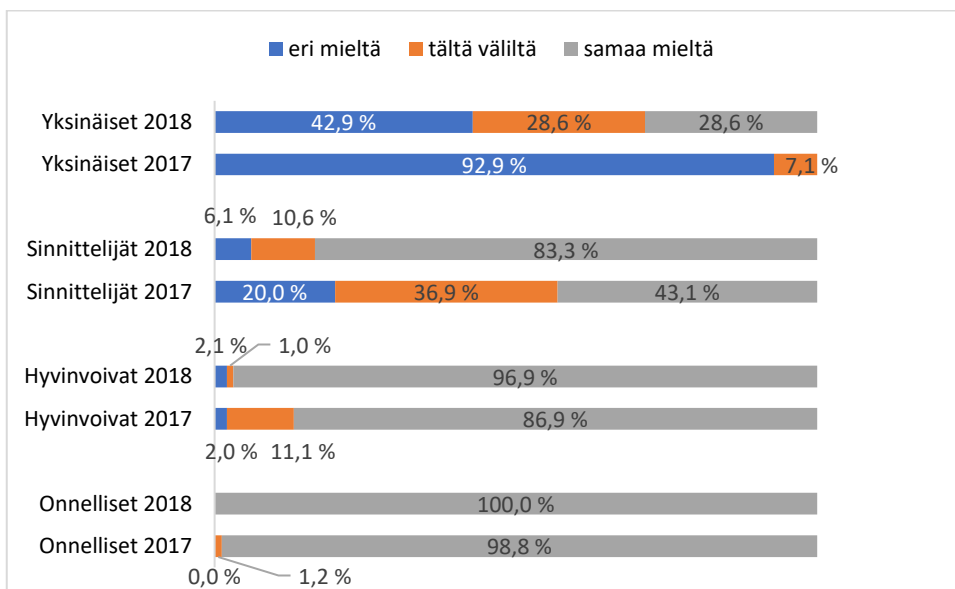
Onnellisten tyyppissä oli tapahtunut vuoden aikana muutamia siirtymisiä erittäin hyvästä hyvään elämänlaatuun. Näiden vastaajien elämäntilanteessa oli taustatietojen mukaan vuoden aikana tapahtunut joitakin muutoksia, jotka saattavat selittää elämänlaatukokemuksen pientä heikkenemistä: kaksi henkilöä oli eronnut, kaksi jäänyt leskeksi, yksi siirtynyt työkyvyttömyyseläkkeelle ja kaksi jäänyt eläkkeelle.

Samansuuntaiset erot ja muutokset tyyppien välillä näkyvät myös esimerkiksi laajempaan yhteisöön kuulumisen kokemuksissa (Kuvio 8). Kuviossa seitsemänportainen vastausasteikko on tiivistetty kolmeen.

Kuvio 8 Tunnen kuuluvani laajempaan yhteisöön -väittämän vastausjakaumat

Erityisen selvästi elämäntilannetyyppien erot ja muutosten luonne näkyy seuraavassa kuviossa, jossa on vertailtu vastauksia väittämään ”Minulla on ihmisiä, joiden kanssa voin keskustella, jos tunnen itseni yksinäiseksi”. Kyseessä on ystävyys-suhteiden määrää ja luonnetta mittaavaan De Greefin ym. (2010) mittarin yksi väittämä, joka mittaa pientä sitoutumista vaativaa ystävyys-suhdetta, jollaisia voi olettaa syntyvän kansalaisopiston kursseilla varsin helposti (esim. Pearce ym. 2016a ja b; Motschilnig 2012). Näyttäisi siltä, että hankalimmassa elämäntilanteessa syksyllä 2017 olleet (yksinäiset ja sinnittelijät) ovat hyötöneet selvästi muita tyyppisiä enemmän kurssien tarjoamasta mahdollisuudesta uusien tuttavuuksien ja yhteisöllisyyden tunteen syntymiselle.

Kuvio 9 Minulla on ihmisiä, joiden kanssa voin keskustella, jos tunnen itseni yksinäiseksi -väittämän vastausjakaumat

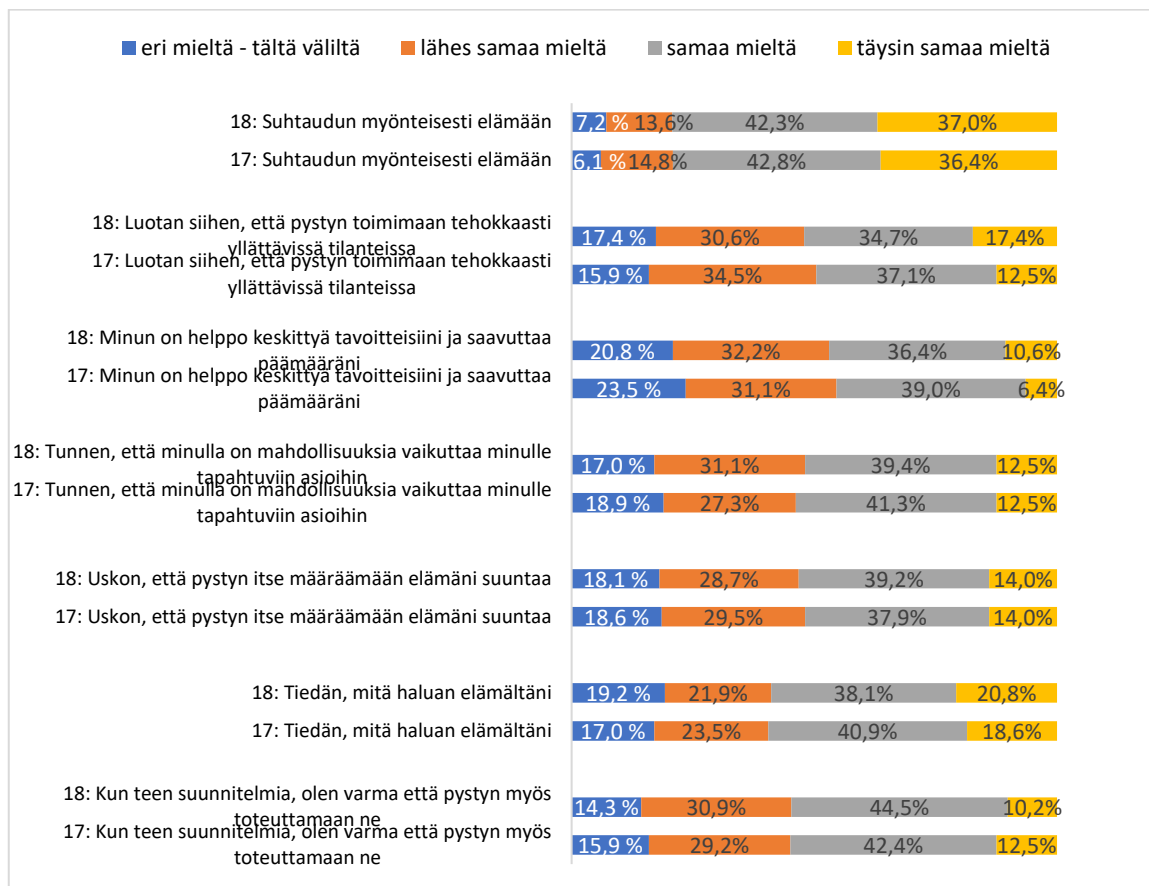
Seuraavissa alaluvuissa kuvataan hyötyryppäittäin, millainen kansalaisopistossa opiskelevien elämäntilanne oli syksyllä 2017, ja millaisia muutoksia siinä tapahtui vuoden aikana. Kuvaus pohjautuu pääosin seurantaryhmän eli

molempiin kyselyihin vastanneiden 267 henkilön vastauksiin. Seurantaryhmän lähtötilanteen eli syksyn 2017 elämäntilanne oli hyvin samanlainen kuin kaikilla lähtötilannekyselyyn syksyllä 2017 vastanneilla (n = 638), eli näiden vastaajaryhmien summamuuttujissa ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja. Seurantaryhmä edustaa siten hyvin Joensuun seudun kansalaisopistoon syksyllä 2017 ilmoittautuneita aikuisia.

3.5 Opiskelijoiden elämäntilanne ja siinä tapahtuneet muutokset hyötyryppäittäin

3.5.1 Toimijuus

Toimijuuteen liittyvien hyötyjen rypäs kuvaa elämän koettua tarkoituksellisuutta (ensimmäinen ja kuudes väittämä; Ryff 1989) ja elämäntilanteen tunnetta eli kokemusta siitä, miten paljon voi vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja tehdä omaan elämään liittyviä valintoja (muut eli Rotterin kontrolliodotusta mittaavat väittämät; Zimbardo 1985, 275). Alla olevassa kuviossa on tiivistetty yhteen vastauskategoriaan vastausvaihtoehdot 1–4 (eli täysin, lähes ja eri mieltä sekä tältä väliltä), joita käytettiin vähän.

Kuvio 10 Seurantaryhmän vastaajien toimijuus ja siinä tapahtuneet muutokset

Kuten kuvio osoittaa, noin 80 prosentilla vastaajista näyttäisi olevan ns. sisäinen kontrolliodotus, eli ainakin jonkintasoinen kokemus siitä, että voivat

tehdä erilaisia valintoja ja pystyvät vaikuttamaan omaan elämään vaikuttaviin asioihin. Kuitenkin kaikissa väittämässä kokemus jakautuu kolmeen luokkaan, eli toimijuuden tunne vaihtelee varsin paljon. Vastaavasti loput noin 20 prosenttia vastaajista näyttäisivät omaavan ulkoisen kontrolliodotuksen, eli heillä on tunne, ettei elämä ole täysin omissa käsissä. Toimijuuden tunteessa tapahtuu vuoden aikana hyvin pieniä muutoksia, mutta TOSTU-rinnakkaistutkimuksen mukaan hieman enemmän, kun arvioidaan pidemmän opiskelupolun aikana syntyneitä hyötyjä (Manninen 2018a, 62–65). Kyseessä on hitaasti muuttuva, tiedostamaton erilaisissa ongelma- ja valintatilanteissa realisoituva suhtautumistapa. Vastaajien välillä oli tilastollisesti merkitseviä eroja toimijuuden tunteessa suhteessa työmarkkinatilanteeseen ($F_{7,846} = 4,43$, $p < .000$). Toimijuuden tunne oli heikoin työkyvyttömyys- tai työttömyyseläkkeellä olevien ryhmässä, joka erosi päätoimisesti työssä olevista ($p < .00$), yrittäjänä tai toiminimellä työskentelevistä ($p < .01$) sekä eläkkeellä iän tai työvuosien perusteella olevista ($p < .00$). Toiseksi huonoin toimijuuden tunne oli työttömällä. Myös he erosivat päätoimisesti työssä olevista ($p < .01$), yrittäjänä tai toiminimellä työskentelevistä ($p < .05$) sekä eläkkeellä iän tai työvuosien perusteella olevista ($p < .01$). Vertailumielessä on kiinnostavaa, että myös akateemisten työttömien kontrolliodotusta lähes samoilla väittämällä arvioineessa tutkimuksessa (Manninen 1993) vastaajista 38,9 prosentilla oli voimakas ulkoinen kontrolliodotus. Työttömyys näyttäisi siis selvästi heikentävän uskoa oman elämän hallintaan, mikä on loogista.

Useimmilla kansalaisopisto-opiskelijoilla näyttäisi siis olevan varsin hyvä usko omaan toimijuuteen. Tulosta ei voi vertailla suomalaisten keskimääräiseen kontrolliodotukseen, koska Rotterin mittarilla kerätyjä väestöarvoja ei ole saatavilla (aihetta on tutkittu pääosin erityisryhmillä kuten yrittäjillä, työttömällä, pitkäaikaissairailla, eläköityvillä ja nuorilla, mutta ei väestötasolla).

Toimijuuteen liittyviä koettuja hyötyjä arvioitiin myös kaikkien seurantakyselyyn syksyllä 2018 vastanneiden ($n = 868$) kahteen kysymykseen kirjoittamien avovastausten sisällönanalyysin avulla. Samat kysymykset esitettiin myös teemahaastatteluissa. Kysymyksissä pyydettiin vastaajia palauttamaan mieleen lukuvuoden 2017–2018 aikana suorittamansa kansalaisopiston kurssit, ja arvioimaan ”mitä hyötyä koet tästä/näistä suorittamistasi kurseista olleen sinulle” ja ”mitä muita kurssille/kurseille osallistumisen aiheuttamia seurauksia, vaikutuksia tai muutoksia olet huomannut”? Aineisto teemoiteltiin luvussa 2.5.3 kuvatulla tavalla, ja löydetyt teemat ryhmiteltiin hyötyryppäiden mukaan. Toimijuuteen liittyvät koetut hyödyt on kuvattu seuraavassa taulukossa.

Taulukko 13. Toimijuuteen liittyvät avovastauksista paikannetut koetut hyödyt

%*	f	Kategoria	f	Hyöty	Esimerkkilausuma
0,2	2	Kontrolliodotus	2	Elämänhallinta	<i>Lisää valmiuksia arkielämään</i>
9,4	82	Minäpystyvyys	39	Luottamus omaan osaamiseen	<i>sain kursseilta [...] varmuutta käyttää älylaitteita</i>
			26	Itseluottamus	<i>uskallan kokeilla uusia juttuja helpommin</i>
			9	Minätuntemus	<i>Olen oppinut ymmärtämään itseäni paremmin</i>
			6	Oma-aloitteisuus	<i>Kurssit lisäävät aktiivisuutta</i>
			2	Itsekontrolli	<i>Jatkuvuuden tuottama kurillisuus</i>
11,7	102	Elämän tarkoituksellisuus	29	Aikastrukturi	<i>Ajankäyttöön tulee rytmi</i>
			22	Tunne yhteisöön kuulumisesta	<i>Yhteenkuuluvaisuuden tunne ryhmässä on lisääntynyt selvästi ja porukka on muodostunut kuin toiseksi "perheeksi"</i>
			16	Uudet virikkeet	<i>Tuonut elämään vaihtelua</i>
			12	Itsensä toteuttaminen ja tekemisen ilo	<i>Luovuuden ilmaisumahdollisuus</i>
			12	(Uusi) harrastus	<i>Vanha harrastus sai uusia tuulia</i>
			10	Elämänpiirin laajentuminen	<i>tulee lähdettyä jonnekin eri ympyröihin; ei vain jämähdä kotiin tai työpaikalle</i>
			1	Arvostus	<i>Kanssaeläjät näyttävät suhtautuvan [...] hieman arvostavammin, kun kerroin heille harrastuksistani</i>
1,3	11	Perhe	5	Perheen yhteinen harrastus	<i>sain mukaan myös tyttärien</i>
			3	Vanhemman roolin hallinta	<i>Opin [kieli] riittävästi tukeakseni alakouluikäisen tyttärentäni [kieli] opintoja</i>
			2	Parisuhteen vahvistuminen	<i>Kumppanin kanssa yhteinen mukava harrastus on löytynyt</i>
			1	Osaamisen jakaminen perheelle	<i>Olen voinut hyödyntää osaamistani [...] perheen iloksi</i>

* Prosentit kuvaavat hyötykategoriaan sijoittuvia hyötyjä maininneiden vastaajien osuutta.

Kontrolliodotukseen liittyviä mainintoja löytyi aineistosta vain kaksi, mikä vastaa muiden samaa teemoittelurunkoa käyttäneiden tutkimusten tuloksia. Tätä selittää se, että Rotterin teoriaan pohjautuva kontrolliodotus on tiedostamaton psykologinen suhtautumistapa, jota henkilö ei spontaanisti itse

välttämättä tunnista tai tuo esille (ks. tarkempi selitys Manninen & Meriläinen 2014, 106–107).

Verkkokyselyn avovastauksissa toimijuuteen liittyviä hyötyjä tunnistettiin etenkin minäpystyvyyden ja elämän tarkoituksellisuuden näkökulmista. Eräs vastaajista kuvaa opiskelukokemuksiaan näin:

Kurssi toi minulle kauan kadoksissa ollutta iloa. Koska kurssin opettaja oli todella loistava, pystyin luottamaan häneen ja itsetuntoni parani kurssin aihealueella, mutta myös sosiaalisessa elämässä.

Kansalaisopistossa opiskeleminen paransi vastaajan itseluottamusta ja toi iloa sekä mielihyvää, ja nämä koetut hyödyt yhdessä ovat vaikuttaneet vastaajan elämään laajemminkin.

Toimijuuteen liittyvä elämän tarkoituksellisuuden kokemus näkyi erityisesti elämän laadullisena ja sisällöllisenä kehittymisenä. Kansalaisopistossa opiskeleminen esimerkiksi jäseni vastaajien arkea ja havaittavissa oli myös elämänpäiirin laajenemiseen sekä itsensä toteuttamiseen liittyviä hyötyjä. Opiskelun tuoman jäsenellisen aikastruktuurin merkitystä yksi vastaajista kuvaa seuraavasti:

viikkoihini tuli rutiineja, jotka auttoivat minua mielenterveysongelmieni kanssa.

Tärkeä oli myös opintojen kautta muodostuva tunne yhteisöön kuulumisesta (*eläkkeelle jäätyä työelämän korvaavia uusia sosiaalisia yhteisöjä*). Toimijuuden kehittymiseen liittyvät hyödyt olivat usein sellaisia, joiden koettiin parantavan vastaajan elämänlaatua kokonaisvaltaisesti. Koetut hyödyt eivät vastaajilla rajoittuneet vain esimerkiksi oman osaamisen kehittämiseen tai harrastamiseen, vaan opiskelu lisäsi myös henkilön sosiaalista pääomaa ja antoi uusia keinoja elämänhallintaan. Yksi vastaajista kuvaa opiskelun tuomia hyötyjä arvostuksen lisääntymisen kautta:

Kanssaeläjät näyttävät suhtautuvan eläkeläisyyteeni hieman arvostavammin, kun kerron heille harrastuksistani. Oletusarvona ikäisilleni näyttää olevan joko kiikkutuolin vauhdin potkinta tai kaljan läträäminen.

Myös teemahaastattelussa toimijuuden kokemukset liittyivät etenkin elämän tarkoituksellisuuden ja minäpystyvyyden kehittymiseen. Toimijuuteen liittyviä hyötyjä mainittiin etenkin silloin, kun haastateltavat kertoivat koko elämän aikana suoritettujen kurssien vaikutuksista. Toimijuus kehittyi myös yhden lukuvuoden aikana suoritetuilla kursseilla, mutta pidempi aikaperspektiivi toi yleensä mukanaan syvällisempiä ja kokonaisvaltaisempia hyötyjä. Yksi haastatelluista kuvaa oman toimijuutensa kehittymistä pidemmän opiskelupolun aikana näin:

Et mä sanosin et se on mua ihan siis perustavan laatusesti sitä niin ku olemusta ja tekemistä ja et se on ollu niin ku, ku se on ollu kuitenkin tosi pienestä asti osa sellasta säännöllistä viikkoa ja harrastamista ja elämistä, niin sit sitä kautta on saanu niin ku sellasia välineitä katsoo tätä maailmaa ja niin kun tulkita sitä ja jotenki olla osana sitä myöskin, että. (H9)

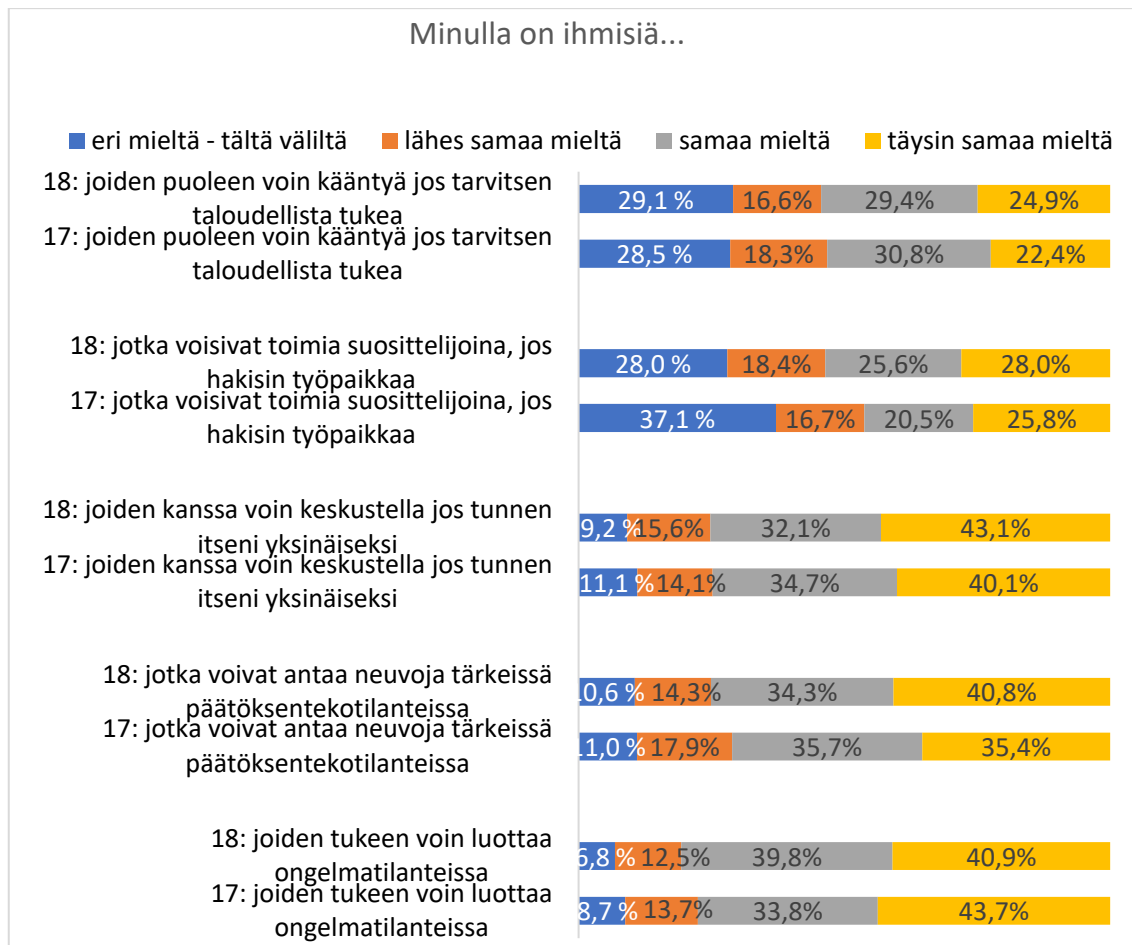
Toinen haastateltu muistelee viime lukuvuonna suoritettua kurssia ja sitä, kuinka hänen itsetuntemuksensa lisääntyi:

Että sitten yhdessä [jumppa]liikkeessä tein varmasti sen vähän väärin ja sain sitten niin kun tuon toisen puolen selästä aika juntturraan niin, niin se jotenkin taas korosti sitä, että kun jos ei ikinä ollu oma vahvuus se jotenki se oman itsen kuuntelu tai niin kun, ja varsinkaan sen tuominen julki, että tota en pysty tai kykene nyt tähän liikkeeseen niin, niin siellä jotenki niin ku oppi sit sitä, että se on vaan niin ku pakko sanoa et onks tästä jotain muuta versioo, että en kykene, en pysty tähän. (H7)

3.5.2 Sosiaalinen osallistuminen ja aktiivinen kuntalaisuus

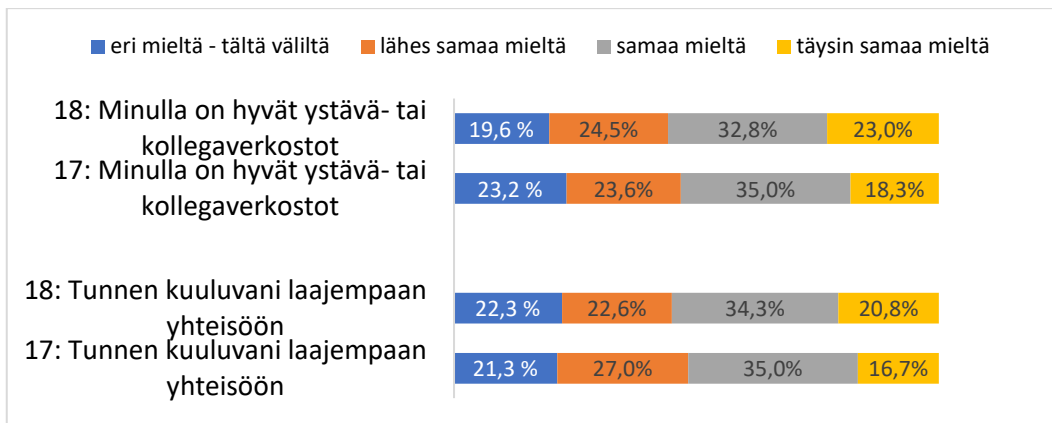
Sosiaalisen pääoman eri osatekijöitä arvioitiin kysymällä opiskelijoilta ystävyysuhteiden määrää ja luonnetta, yhteisöön kuulumisen tunnetta, luottamusta kanssaihmiin ja päättäjiin, suvaitsevaisuutta ja erilaisia aktiiviseen kuntalaisuuteen liittyviä asioita (vertaistuki, vapaaehtoistyö, lähialueen hyväksi toimiminen jne.). Kyseessä on rypäs erilaisia aktiiviseen kansalaisuuteen liittyviä ominaisuuksia, joilla on selvä tilastollinen yhteys koulutustasoon, joten niitä on usein pidetty koulutuksen tuottamina hyötyinä. Esimerkiksi koulutustasolla ja äänestysaktiivisuudella on vahva korrelaatio, ja samaten luottamuksen taso eri maissa korreloi vahvasti maiden yleisen koulutustason kanssa (Preston 2004; Field 2005).

Ehkä tärkein tähän hyötyryppäeseen kuuluva summamuuttuja on ystävyysuhteiden määrä ja luonne, jota mitattiin De Greefin ym. (2010) mittarilla. Aikaisempien tutkimusten mukaan ystävyysuhteiden syntyminen ja syventyminen on yksi keskeisimmistä aikuiskoulutukseen osallistumisen laajemmista hyödyistä, ja sille löytyy myös selitys (muutosteoria, ks. luku 2.4) ryhmämuotoisen kansalaisopisto-opiskelun kautta – opiskeluryhmissä syntyy luonnostaan vuorovaikutusta oppituntien aikana tai niiden välissä, mikä saattaa johtaa ystäväystymiseen muiden kurssilaisten kanssa. Tässä tutkimuksessa ystäväverkostot oli yksi niistä kolmesta summamuuttujasta, joissa tapahtui tilastollisesti merkitsevä muutos vuoden aikana. Seuraavassa kuviossa on kuvattu väittämien tasolla, minkälaisia ystävyysuhteita seurantaryhmän vastaajilla oli lähtötilanteessa ja vuotta myöhemmin.

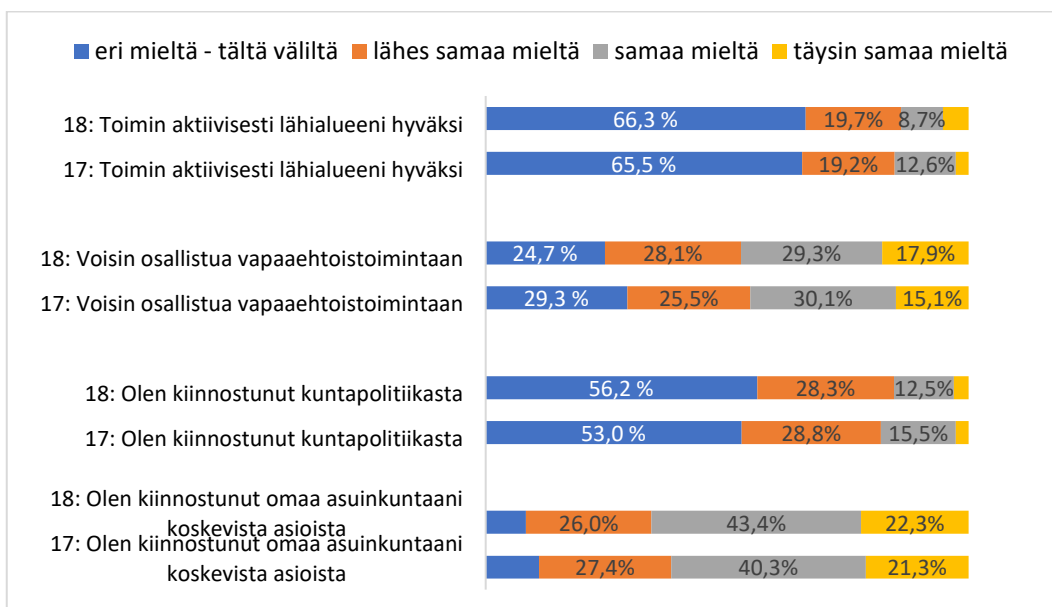
Kuvio 11 Ystävyysuhteiden määrä ja luonne

Kuten kuviosta havaitaan, on kaikissa erilaisten ystävyysuhteiden määrää ja luonnetta mittaavissa väittämässä tapahtunut hieman paranemista vuoden aikana. Samansuuntaisia muutoksia on tapahtunut ystävä- ja kollegaverkostoissa ja tunteessa laajempaan yhteisöön kuulumisessa (alla oleva kuvio). Molemmassa kuvioissa on kuitenkin hyvä huomata, että kansalaisopiston opiskelijoissa on myös varsin paljon sellaisia henkilöitä, joilta vahvat sosiaaliset tukija ystäväverkostot näyttävät puuttuvan, lähes joka kolmannella etenkin sellaisissa tilanteissa, joissa olisi tarvetta suosittelijalle työnhakutilanteessa tai saada taloudellista tukea. Tällaisia henkilöitä löytyi pääasiassa yksinäisistä ja sinnittelijöistä.

Kuvio 12 Yhteisöön kuulumisen tunne ja ystäväverkotot

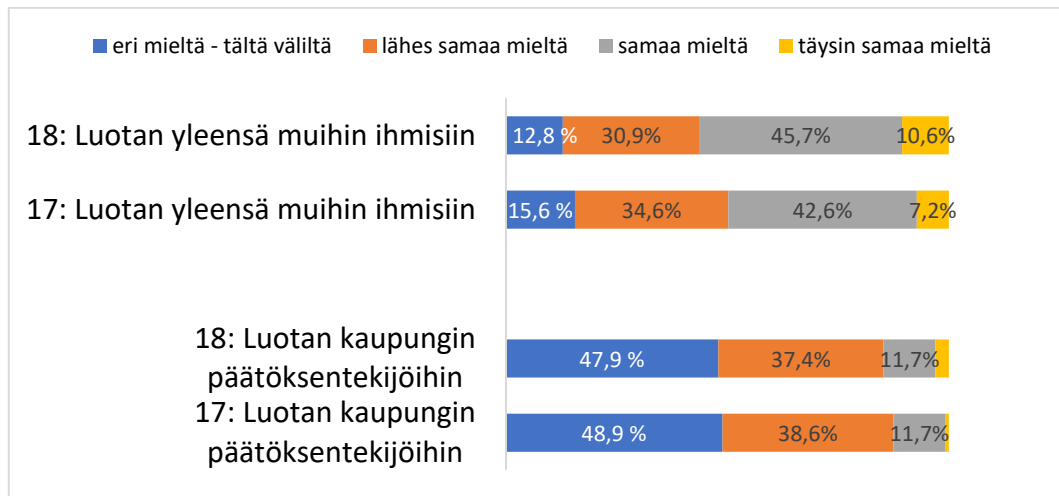
Aktiivista kuntalaisuutta mittaavien väittämien pohjalta syntyy kaksijakoinen kuva sekä suhtautumistavan että siinä tapahtuvien muutosten osalta: toimiminen oman lähialueen hyväksi ei ole kovin yleistä, eikä kuntopolitiikkakaan innosta kaikkia (toisaalta vuoden 2017 kuntavaalien äänestysprosenttikin Joensuuassa oli vain 52,6). Jälkimmäisessä tapahtuu myös hieman vähenemistä vuoden aikana. Sen sijaan suurin osa tuntee kiinnostusta omaa asuinkuntaa koskevia asioita ja myös vapaaehtoistyötä kohtaan, ja näissä tapahtuu myös lisääntymistä vuoden aikana. Vapaaehtoistyöhön asennoitumisen lisäksi lomakkeissa kysyttiin myös konkreettista vapaaehtoistyön tekemistä (useus ja tuntimäärät), jota kuvataan hieman jäljempänä.

Kuvio 13 Aktiivinen kuntalaisuus

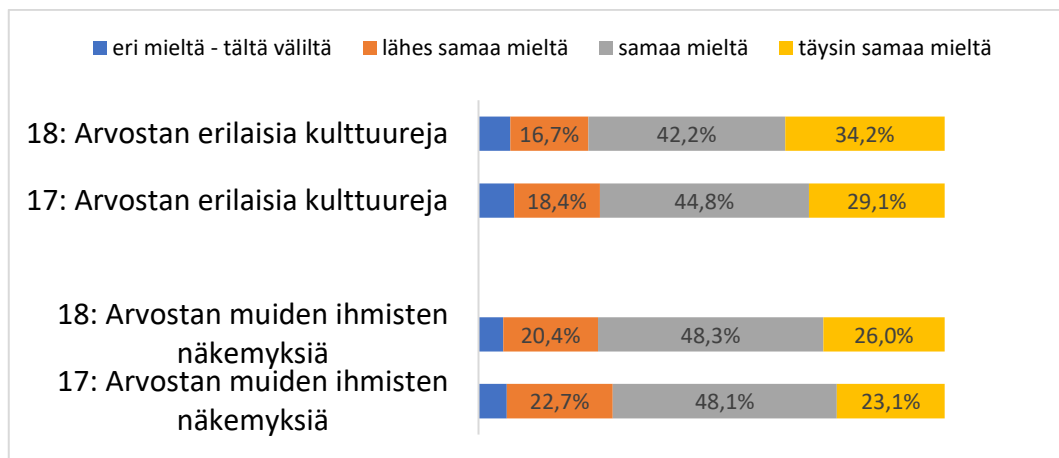
Erilaisten EU-tilastojen ja Eurobarometrin mukaan Suomessa luottamus kansalaisyhteiskuntaan on suurinta EU-maissa, ja sama ilmiö näkyy tämän tutkimuksen kansalaisopisto-opiskelijoiden vastauksissa. Alla olevasta kuviosta näkyy myös, että luottamuksen tunne jopa lisääntyy vuoden aikana. Hieman yli puolet (52,1 % syksyllä 2018) luottaa myös kaupungin päätöksentekijöihin.

Kunnallisan kehittämissäätiön Ilmapuntaritutkimuksen (KAKS 2018) mukaan suomalaisista luottaa kuntapäätäjiin 41 prosenttia, eli joensuulaisten kansalaisopisto-opiskelijoiden luottamus näyttäisi olevan hieman korkeampi kuin väestössä keskimäärin.

Kuvio 14 Luottamus kanssaihmiin ja kaupungin päätöksentekijöihin

Suvaitsevaisuutta mittaavassa kahden väittämän summamuuttujassa tapahtui vuoden aikana tilastollisesti merkitsevä muutos. Muutokset väittämätasolla on nähtävissä seuraavassa kuviossa.

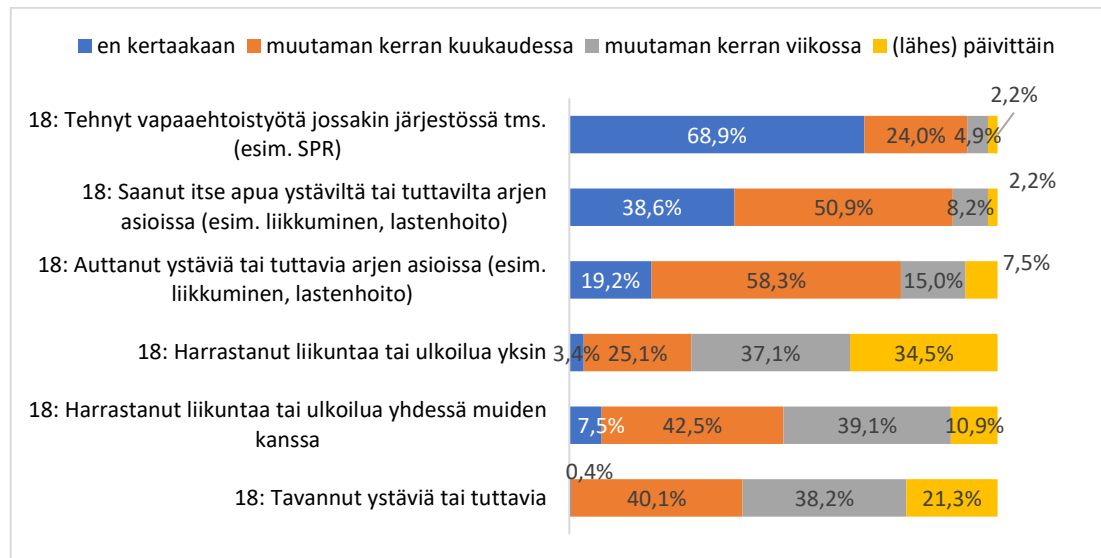

Kuvio 15 Suvaitsevaisuus ja siinä tapahtunut muutos

Suvaitsevaisuuden lisääntyminen vuoden aikana suoritettujen kurssien ansiosta selittyy avovastausten avulla (Taulukko 14 hieman alempana). Kielikurssien kautta syntyvä kulttuuriosaaminen näyttäisi suoraan lisäävän erilaisten kulttuurien arvostamista, ja muiden ihmisten näkemysten arvostusta todennäköisesti lisää eri kurssien tarjoama mahdollisuus erilaisten ihmisten kohtaamiseen, uusiin ystäväsuhteisiin ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen.

Sosiaalisen osallistumisen (vertaisavun saaminen ja antaminen, liikunta ja ulkoilu yhdessä muiden kanssa, ystävien ja tuttavien tapaaminen) useudessa ei tapahtunut vuoden aikana käytännössä muutoksia. Seuraavassa kuviossa

kuvataan sen vuoksi kaikkien seurantakyselyvastaajien jakaumat (n = 868). Vertaisapua (esimerkiksi liikkuminen, lastenhoito) sai 61,4 prosenttia vastaajista muutaman kerran kuukaudessa, viikossa tai lähes päivittäin, ja sitä antoi 80,8 prosenttia. Liikunnan harrastaminen yksin oli hieman yleisempää kuin muiden kanssa. Vastaajista 40 prosenttia tapasi ystäviä tai tuttavvia vain muutamana kerran kuukaudessa.

Kuvio 16 Sosiaalinen osallistuminen syksyllä 2018 (kaikki seurantakyselyvastaajat, n = 868)

Vapaaehtoistyön tekeminen on kiinnostava mahdollinen kansalaisopisto-opiskelun tuottama hyöty, koska sille on mahdollista laskea myös rahallinen vaikutus viitearvojen avulla. Hyötytutkimuksissa on havaittu yhteiskunnallisen osallistumisen ja aktiivisuuden kasautuvan, eli vapaaehtoistyötä saattavat todennäköisemmin tehdä henkilöt, jotka ovat myös aktiivisempia harrastajia ja aikuisopiskelijoita. BeLL-tulosten mukaan kiinnostus vapaaehtoistyön tekemistä kohtaan lisääntyi 56 prosentin kohdalla (Manninen & Meriläinen 2014, 48). Suomalaisen BeLL-aineiston pohjalta tehty oppilaitostyyppien vertailu osoitti, että kiinnostus vapaaehtoistyön tekemistä kohtaan lisääntyy enemmän järjestöjen ja opintokeskusten opiskelijoiden kohdalla, oletettavasti siitä syystä siellä opiskelu tapahtuu vertaisryhmissä ja useat vetäjistä ovat vapaaehtoisia järjestöaktiiveja, eli toimivat eräänlaisina vapaaehtoistyön roolimalleina. Toisaalta aktiivinen aikuisopiskelu kilpailee ajankäytön osalta vapaaehtoistyön tekemisen kanssa, joten lisääntynyt kurssiosallistuminen saattaa myös vähentää vapaaehtoistyön tekemistä.

Kuten muissakin muuttujissa myös vapaaehtoistyöhön suhtautumisessa ja vapaaehtoistyön tekemisessä tapahtui tässä seurantatutkimuksessa vuoden aikana sekä negatiivisia että positiivisia muutoksia. Seurantaryhmän vastaajista 27,7 prosenttia oli muuttanut suhtautumistaan vapaaehtoistyön tekemiseen hieman kielteisemmäksi, 33,7 prosenttia myönteisemmäksi ja 38,7 prosentilla suhtautuminen oli säilynyt samana kuin vuosi aikaisemmin. Muutoksia tapahtui pääasiassa yhden numeron verran vastausasteikolla 1–7 (täysin eri mieltä

– täysin samaa mieltä). Myös konkreettisessa vapaaehtoistyön tekemisessä tapahtui samanlainen muutos: osalla (30,0 %) tunteja oli kertynyt viimeisten kuuden kuukauden aikana vähemmän, osalla (23,3 %) saman verran, ja 46,7 prosentilla enemmän kuin vuosi aikaisemmin. Vapaaehtoistyönä tehtyjen tuntien määrä oli kuitenkin kokonaisuudessaan lisääntynyt: syksyllä 2017 seurantaryhmän vastaajat arvioivat tehneensä viimeisten kuuden kuukauden aikana yhteensä 1 755 tuntia vapaaehtoistyötä, ja vuotta myöhemmin 1 951 tuntia, eli 196 tuntia enemmän kuin vuosi aikaisemmin.

Seurantakyselyn avovastauksista löytyi neljä tähän hyötyryppäeseen liittyvää kategoriaa, joista sosiaalinen osallistuminen oli selvästi yleisin (sen oli maininnut 37,5 % vastaajista). Erityisesti kurssien tarjoama sosiaalinen vuorovaikutus nousee erittäin vahvasti esille vastaajien kokemuksissa.

Taulukko 14. Sosiaaliseen osallistumiseen ja aktiiviseen kuntalaisuuteen liittyvät koetut hyödyt

%	f	Kategoria	f	Hyöty	Esimerkkilausuma
2,2	19	Suvaitsevaisuus	14	Kulttuuriosaaminen	<i>kielialueen kulttuurit ovat tulleet [...] tutummaksi</i>
			5	Erilaisten ihmisten kohtaaminen	<i>On myös mahtavaa tavata eri-ikäisiä, erilaisia samasta aiheesta kiinnostuneita ihmisiä, joita ei koskaan muuten tulisi kohdanneeksi</i>
35,7	312	Sosiaalinen osallistuminen	262	Sosiaalinen vuorovaikutus	<i>Sai olla toisten ihmisten kanssa</i>
			43	Ystävät	<i>olen saanut uusia ystäviä</i>
			7	Uudet verkostot	<i>uusiin ihmisiin tutustuminen on luonut hyviä verkostoja</i>
0,5	4	Kansalaisosallistuminen	3	Kiinnostus alueen asioita kohtaan	<i>Yleinen kiinnostus [...] Joensuun asioihin on lisääntynyt</i>
			1	Yhteiskunnallinen osallistuminen	<i>liityin x-yhdistykseen</i>
0,7	6	Kansalaistaidot	3	Osaamisen jakaminen	<i>Olen voinut jakaa vinkkejä jopa muillekin</i>
			2	Avarakatseisuus	<i>maailmankuvan laajentamista</i>
			1	Asennemuutos	<i>muuttanut tapaa suhtautua ympäröivään maailmaan, tarkastella asioita eri ja ihan uudella tavalla näkökulmista</i>

Avovastausten antama kuva kurssien tuottamista hyödyistä täydentää hyvin edellä esitettyjen väittämien ja niissä tapahtuneiden muutosten antamaa kuvaa kansalaisosallistumisen ja aktiivisen kuntalaisuuden tasosta ja muutoksista. Sosiaalisen osallistumisen ja aktiivisen kuntalaisuuden hyötyryppääseen sijoittuvissa avovastauslausumissa selvästi eniten mainittiin koettuna hyötynä kansalaisopistokurssien tarjoama sosiaalinen vuorovaikutus. Aikaisempien tutkimusten (Manninen ym. 2014; Sava ym. 2016) tapaan ryhmän merkitys nousi avovastauksissa selvästi esiin monella erilaisella tavalla. Yksi vastaaja koki ”ryhmäpaineen” ja ryhmässä työskentelyn tärkeäksi:

itsensä liikkeelle saaminen ja ryhmässä työskenteleminen: on nimittäin taipumusta tehdä itsekseen ja "erakoitua".

Toinen vastaaja kuvaa sosiaalisen vuorovaikutuksen merkitystä ryhmän hyvän ilmapiirin kautta seuraavasti:

Mukava harrastus ja ennenkaikkea samanhenkistä porukkaa ryhmissä.

Kulttuuriosaamisen kehittyminen oli tyypillistä etenkin kielikursseille osallistuneille. Monilla vastaajista koettuja hyötyjä oli kuitenkin useita, kuten seuraavissa esimerkeissä, jossa mainitaan sekä sosiaaliseen vuorovaikutukseen, suvaitsevuteen että kielten oppimiseen liittyviä hyötyjä. Sosiaalinen vuorovaikutus oli monille vastaajille tärkeä myös muiden hyötyjen syntymisen käynnistäjä. Ryhmässä opiskelu oli esimerkiksi parantanut kielitaidon lisäksi vuorovaikutustaitoja, tuonut uusia ystäviä, itseluottamusta ja sosiaalisia taitoja:

Aivojen 'vaivaamisen' ja uuden oppimisen hyöty, kulttuuritietouden karttumisen hyöty ja sosiaalinen hyöty.

Ulkomailla matkailu on helpottunut. Sosiaalinen kanssakäyminen on luontevaa. Ystäväpiiri laajentunut. Itsevarmuus lisääntynyt. Olen rennompi, ystäväystyn nopeasti uusiin ihmisiin.

Kansalaisopistossa opiskeleminen myös lisäsi muutamien kohdalla kiinnostusta oman paikkakunnan asioita kohtaan:

Tulee seurattua enemmän paikkakunnan tapahtumia kuin jos olisi vain omissa oloissaan kotona.

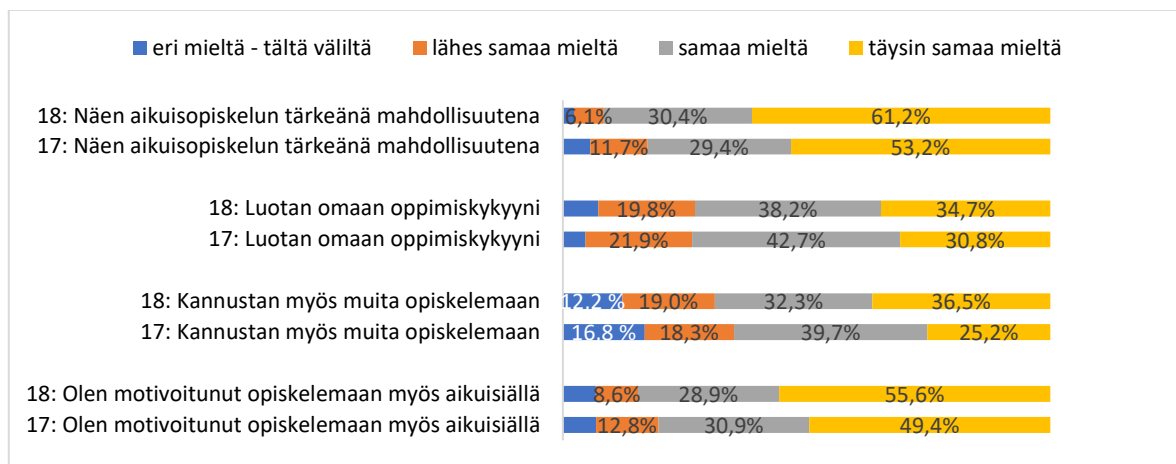
Myös teemahaastatteluissa mainittiin etenkin sosiaaliseen vuorovaikutukseen liittyviä hyötyjä. Eräs haastatelluista kertoi liikuntakurssien alussa ja lopussa tapahtuneen sosiaalisen vuorovaikutuksen jopa hieman yllättäneen:

Ihan kaikkee kuulumisia ja kaikkee ylipätäsä asioita ni ehkä sitä kautta tuli et siellä sattu olemaan sellasia osallistujia, jotka toiki ehkä yllättävän niin ku ajankohtasia aiheita siellä esille, et siellä puhuttiin myös niin ku

tietyssä vaiheessa paljon ja sit ku se varsinainen liikesarjaharjoittelu alko ni sit aina oltiin ihan hiljaa. (H4)

3.5.3 Osaaminen, työ ja koulutus

Tässä hyötyryppäessä arvioitiin koulutususkoa (opiskelumotivaatio, luottamus omaan oppimiskykyyn ja koulutusmyönteisyys), osaamisen tasoa sekä työhön ja uraan liittyviä elämäntilannetekijöitä. Koulutususko -summamuutuja oli yksi niistä kolmesta, jossa tapahtui vuoden aika tilastollisesti merkitsevä muutos. Muutokset väittämätasolla on kuvattu seuraavassa kuviossa.

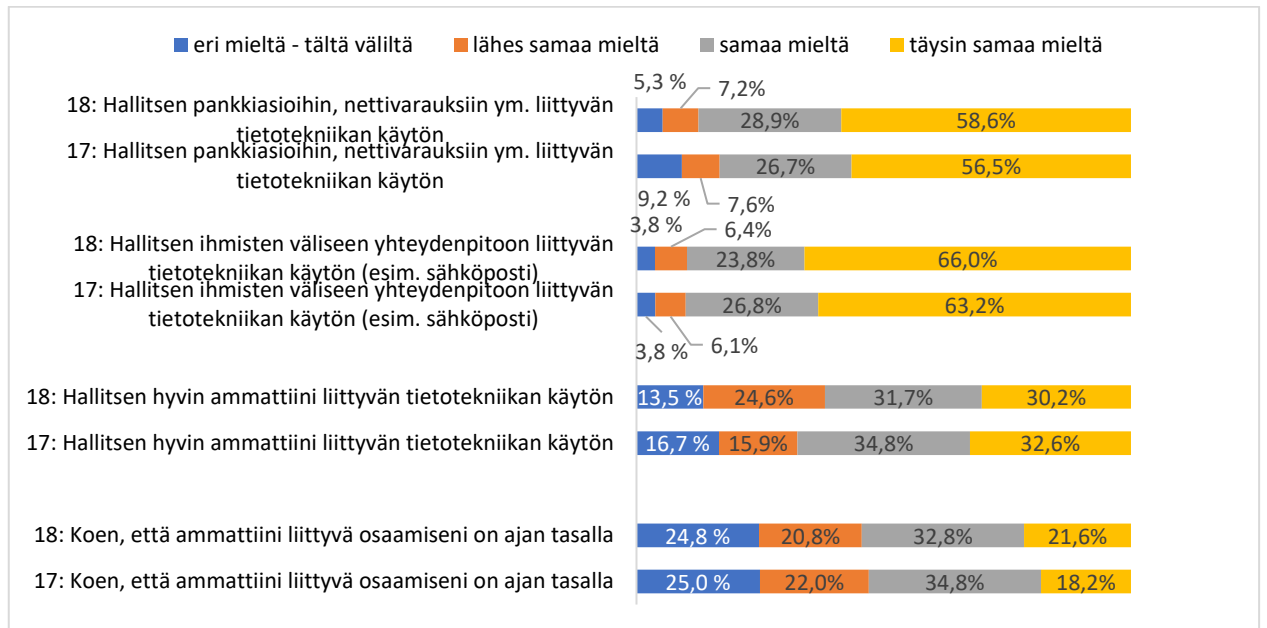

Kuvio 17 Koulutususkoon liittyvät väittämät ja niissä tapahtunut muutos

Kuviosta voidaan nähdä, että opiskelumotivaatio, luottamus omaan oppimiskykyyn ja aikuisopiskelun yleinen arvostus olivat jo lähtötilanteessa syksyllä 2017 huipputasoa, mikä on ymmärrettävää, koska kyseessä ovat aktiivisesti omaehtoiseen harrastustavoitteiseen aikuiskoulutukseen hakeutuvat aikuiset. Lisäksi lähes kaikki ovat kansalaisopiston vakioasiakkaita eli opiskelleet myös aikaisempina vuosina, osa hyvinkin aktiivisesti ja useiden vuosien ajan (59 prosenttia seurantaryhmäläisistä oli opiskellut yli 11 kurssia elämänsä aikana). Vuoden aikana jo ennestään vahva koulutususko kuitenkin lisääntyy entisestään selvästi ja tilastollisesti merkitsevästi.

Työikäisiltä seurantaryhmän vastaajilta kysyttiin arviota siitä, onko ammatillinen osaaminen ajan tasalla ja kuinka hyvin he kokevat hallitsevansa omaan ammattiin liittyvän tietotekniikan käytön. Kaikilta vastaajilta kysyttiin arjen tietotekniikan hallintaa kahdella väittämällä, joista toinen liittyi verkkoasiointiin ja toinen ihmisten väliseen verkossa tapahtuvaan vuorovaikutukseen. Seurantaryhmän kohdalla näissä kaikissa tapahtui vuoden aikana pieniä positiivisia muutoksia, mutta vain verkkoasiointiin liittyvä koettu osaaminen oli lisääntynyt tilastollisesti merkitsevästi ($p = .050$). Seuraavassa kuviossa "eri mieltä – tältä väliltä" -vastaukset on tiivistetty samaan tapaan kuin edellä yhdeksi luokaksi kuvion selkeyttämiseksi. Vastaajilla näyttäisi olevan hyvä koettu osaaminen arjen tietotekniikan käyttötaidoissa. Työikäisillä vastaukset ammattiin liittyvän osaamisen kysymyksissä jakautuivat enemmän kaikkiin

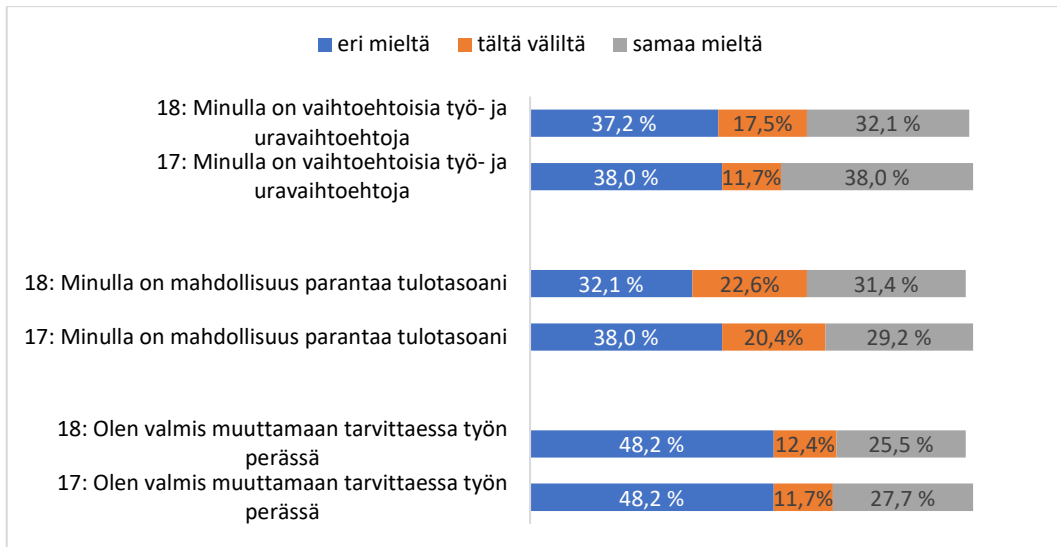
kolmeen luokkaan (lähes samaa, samaa ja täysin samaa mieltä) varsin tasaisesti, eli ammattiin liittyvässä osaamisessa on myös kehitettävää.

Kuvio 18 Seurantaryhmän vastaajien arviot omasta osaamisestaan

Pankkiasioihin ja nettivarauksiin liittyvän tietotekniikan hallinnan koettu hyvä taso on hieman yllättävä, mutta se vaihtelee ikäryhmittäin niin, että mitä iäkkäämmästä vastaajasta kyse, sitä heikommaksi oma osaaminen arvioidaan. Ikäryhmittäin täysin samaa mieltä väittämän kanssa oli 30–44 -vuotiaista 81 prosenttia, 45–64 -vuotiaista 60 prosenttia, 65–74 -vuotiaista 43 prosenttia ja 75 vuotta täyttäneistä 30 prosenttia. Kansalaisopistossa opiskelevat saattavat olla hieman valikoituneita tietotekniikkataitojen suhteen, sillä kansalaisopistossa kursseille ilmoittautuminen tapahtuu pääasiassa sähköisesti. Sen rinnalla on toki käytössä myös puhelinilmoittautuminen, mutta etenkin suosituimmille kursseille mahtuu mukaan vain verkkoilmoittautumisen kautta. Ryhmähaastattelussa yksi eläkeikäinen henkilö kuvasi kurssipaikoista kilpailua sanoilla ”pitää olla tikkana koneella, kun ilmoittautuminen alkaa”.

Työhön ja uraan liittyviä elämäntilannetekijöitä kuvataan seuraavassa kuviossa tiivistettynä, työikäisten seurantaryhmäläisten itsearvioiden pohjalta. Kokonaisuudessaan vain kolmasosa heistä näyttäisi olevan työmarkkinoilla mahdollisesti vaihtoehtoisten työmahdollisuuksien ja parempien tulojen perässä ”liikkuvia”. Näissäkin seurantaryhmän vastauksissa tapahtui vuodessa vain pieniä muutoksia, jotka eivät ole tilastollisesti merkitseviä. Halukkuus muuttaa työn perässä ei muuttunut vuoden aikana, kokemus vaihtoehtoisten työ- ja uravaihtoehtojen olemassa olostani hieman jopa heikentyi, vain koetussa mahdollisuudessa parantaa tulotasoa tapahtui hieman lisääntymistä.

Kuvio 19 Seurantaryhmän työikäisten vastaajien arviot työhön ja uraan liittyvistä elämäntilanteistään

Maantieteellinen liikkuvuus työn perässä ei herätä kovin suurta kiinnostusta edes työttömien vastaajien kohdalla. Sen kokee mahdollisuutena pääasiassa nuoremmat ja ammattiin opiskelevat vastaajat, joilla ei ole vielä alueelle tiukemmin sitovia asioita kuten omistusasuntoa ja perhettä.

Seurantakyselyn avovastauksista löytyi muutamia työhön liittyviä hyötyjä, koulutususkoon liittyviä hieman enemmän. Lomakkeella kysyttiin yhden lukuvuoden aikana suoritettujen kurssien aikaansaamia muutoksia ja vaikutuksia, ja TOSTU-rinnakkaistutkimuksen tulosten perusteella on oletettavaa, että työhön liittyvät hyödyt syntyvät vasta pidemmän opiskelupolun aikana. Samoista avovastauksista tehtiin TOSTU-rinnakkaistutkimuksen aineiston 1 000 ensimmäisen vähintään kolmena vuotena opiskelleen vastaajan avovastauksista sama teemoittelu, jossa löydettiin työ-kategoriaan liittyviä lausumia 156 kappaletta, tässä tutkimuksessa 19 kun vastaajia oli 868 (ks. tarkemmin luku 3.6).

Taulukko 15. Työelämään ja aikuisopiskeluun liittyvät koetut hyödyt

%	f	Kategoria	f	Hyöty	Esimerkkilause
2,2	19	Työ	14	Työhön liittyvä osaaminen	<i>Kurssi on pitänyt yllä ja kehittänyt ammattitaitoa</i>
			3	Välineellinen hyöty	<i>samalla saanut työpaikan [työhyvinvointitehtävän] suoritettua</i>
			1	Jatko-opinnot	<i>sain opiskelupaikan</i>
			1	Uravaihtoehdot	<i>kurssi [...] toivottavasti myös työmahdollisuuksien lisääjä</i>
10,8	94	Muutokset koulutuskokemuksissa	68	Oppimisen ilo	<i>Mukavaa ja mielenkiintoista uuden oppimista</i>
			11	Opiskeluhalukkuus	<i>itseopiskelu on lisääntynyt</i>
			9	Tunne onnistumisesta	<i>sain onnistumisen kokemuksia</i>
			4	Taito antaa ja vastaanottaa palautetta	<i>kokemusta tekstieni jakamisesta ja palautteen antamisesta</i>
			1	Opiskelutaidot	<i>muistitekniikan parantumista</i>
			1	Muiden innostaminen opiskeluun	<i>olen mainostanut x-kursseja muillekin</i>

Muutoksia oli enemmän koulutuskokemuksissa, esimerkiksi oppimisen ilon tai onnistumisen tunteen kokemisessa: *"antoi onnistumisen kokemuksia"*. Avovastauksissa mainittiin paljon erilaisia taitoja ja osaamisalueita, joita kursseille osallistuminen on tuottanut vastaajille. Näistä osaaminen-kategoriaan (seuraava taulukko) teemoiteltiin ne lausumat, joissa uudet taidot liittyivät harrastuksiin ja vapaa-aikaan, sen sijaan edellisen taulukon työ-kategoriaan teemoiteltiin lausumat, joissa mainittu osaamisen kehittyminen liittyi työhön: *"Olen [ammatti], joten tämmöiset kokemukset ovat välillä todella virkistäviä ja antavat työhönkin uusia näkökulmia"*.

Harrastuksiin ja vapaa-aikaan liittyvän osaamisen ja taitojen kehittymiseen liittyviä lausumia löytyi selvästi eniten (468 eli 53,6 % vastaajista maininnut jonkun taidon). Kategorian suurta osuutta selittää kansalaisopiston kurssien laaja kirjo ja siten niillä syntyvien erilaisten yksittäisten taitojen suuri määrä, mikä kasvattaa kategorian kokoa. Selvästi yleisin vuoden aikana kehittynyt osaamisalue oli kielitaito.

Taulukko 16. Kurssien tuottama osaaminen

%	f	Kategoria	f	Hyöty	Esimerkkilausuma
53,6	468	Osaaminen	168	Kielitaito	<i>matkalla onnistui kommunikoida osittain [x-kielillä] paikallisten kanssa</i>
			63	Taidot (ei eritelty)	<i>uusia taitoja</i>
			60	TVT-aidot	<i>digitaitojen kehittyminen</i>
			50	Kädentaidot ja taide	<i>kädentaitojen paraneminen</i>
			33	Musikaaliset taidot	<i>laulutaito on kehittynyt</i>
			23	Tiedot, yleissivistys	<i>tiedon lisääntymistäkin</i>
			14	Fyysiset taidot	<i>opin erilaisten tanssilajien perustekniikoita</i>
			12	Esiintymistaito	<i>äänenkäytön hallinta</i>
			11	Itseilmaisu ja luovuus	<i>Taitoni kasvoivat luovuuden osalta</i>
			8	Kommunikaatiotaidot	<i>vuorovaikutustaitojen ylläpitäminen</i>
			7	Ajan tasalla pysyminen	<i>tietotekniikasta ajan tasalla pysyminen tässä sosiaalisessa mediassa</i>
			6	Ruuanlaitto	<i>kannusti kokkaamaan kotona</i>
			5	Kirjoitustaito	<i>kirjoittaminen yleensä parantunut</i>
			3	Sosiaaliset taidot	<i>toisten ihmisten huomioon ottaminen</i>
			2	Kiinnostus kirjoittamista kohtaan	<i>Jatkan kirjoittamista, vaikka vain satunnaisesti</i>
			1	Lukutaito	<i>Lukupiirissä saa lukemiseensa erilaisia lähestymistapoja</i>
			1	Kiinnostus lukemista kohtaan	<i>Olen tutustunut monipuoliseen kirjallisuuteen</i>
			1	Ympäristötietoisuus	<i>kierrättäminen</i>

Varsin usein jonkin taidon kehittymisen yhteydessä mainittiin myös sen kautta syntyneen jonkun muun hyödyn syntyminen, esimerkiksi itseluottamuksen kehittyminen, kuten seuraavassa aineistoesimerkissä:

Laulutaitoni on parempi ja esiintymisvarmuus on lisääntynyt.

Yksi vastaajista kuvaa kielten opiskelun merkitystä, koulutuskokemuksen muutosta ja oman osaamisen sekä itseluottamuksen kehittymistä seuraavasti:

Olen innostunut opiskelemaan [mainitsee kielen] myös vapaa-aikanani, yritän lukea [tämän kielisiä] lehtiä ja kirjoja sekä katson ohjelmia joissa tekstitys vain [tällä kielellä]. Tein pitkän x-reissun [tähän maahan], tätä en olisi uskaltanut tehdä ilman kurssin antamaa varmuutta. Kärsin [sairaudesta] joten kielten opiskelu on kuntouttanut minua ja antanut tunteen että kykenen oppimaan vielä uutta.

Aikuisopiskelu ja oman osaamisen kehittyminen vaikutti myös elämän mielekkyyteen ja kokemukseen omasta ihmisarvosta:

Ne antavat iloa. Varmuutta esim. esiintymiseen ja voi olla toisten ihmisten seurassa. Lisäksi olen voinut ylläpitää aiemmin opiskelemiani taitoja [harrastuksen osalta]. [Nämä] opinnot ovat siitä hyvä harrastus, että ne rikkovat yksinäisyyden ja arvottomuuden tunteen.

Joskus koetut hyödyt olivat hyvin konkreettisia, kuten yksi vastaajista totesi: "Autolla ajamisen taito säilyy."

Haastatteluissa osaamisen kehittymiseen liittyviä hyötyjä tuli esiin etenkin silloin, kun käytiin läpi koko elämän aikana suoritettujen kurssien tuottamia hyötyjä. Osaamisen lisääntymisen voikin ajatella tapahtuvan hieman hitaammin, vuosien aikana. Kansalaisopiston kursseilta saamaansa työhön liittyvää hyötyä yksi vastaajista kuvaa näin:

Et silleen niin ku myös siihen työhön kyllä semmosta rohkassuu ehkä käyttää sitä [laitetta], joka paikassa. (H5)

Eräs haastatelluista kuvaa kansalaisopistosta saatavia hyötyjä työnhakuun ja osaamiseen liittyvän kehittymisen kautta:

Et kyl se mun mielestä silleen esimerkiks omaan CV:hen mä oon kyl koonnu ihan röyhkeesti kaikkii kansalaisopiston kurssisaavutuksii, et mun mielest se on niin ku kuitenkin osa sitä sun ammatillisuutta, tai osaaamisprofilia ihan niin ku kaikki muuki koulutus on, että. (H9)

Vuoden aikana suoritetuista kursseista haastatellut kertoivat tyypillisesti saaneensa hyötyä johonkin tiettyyn osaamisalueeseen, kuten esimerkiksi kielitaitoon, mutta osalle haastatelluista kurssit olivat myös tapa pysyä mukana tässä ajassa:

No ihan oman osaamisen kehittämisen niin ku tarpeesta, lähtökohdista, koska tota niin tää teknologiapainotteinen niin kun järjestelmien käyttö tai ohjelmien käyttö, ja sit ihan yksi syy niin ku tämmösenä

sivistymisenä, että se niin ku että olis tässä tämän ajan hengessä mukana, että. (H5)

Osaamisen kehittymisen ja jakamisen merkityksen nosti esiin yksi haastatelluista, joka kuvasi oman osaamisensa kehittymistä näin:

No kyllä tietysti se aina varmuutta, niin ku tos mainitsin ni nää pankki-asiat ja ihan nää, kun sielläki on semmosia joilla ei oo mitään käsitystä, eikä mitään esimerkiksi hiiren käyttöä yksistään jollakin, sanotaan et vanha [mainitsee tietyn ammatin edustajan] tulee sinne [nauraa], käsi on niin jäykkä tai jotain ja, se niin kun pelkää niin ku. Itsekin pelkäsin tietokonetta, silloin kun ensimmäisiä kertoja x-ohjelmaa käytiin läpi ja varsinki sitten kun oli, tulin pankkitilit ja niitä hoidellaan näillä tietokoneilla taikka kyllähän siinä aina oli semmonen, ettei vaan nyt satu joku väärä tunnusluku tai muuta. (H3)

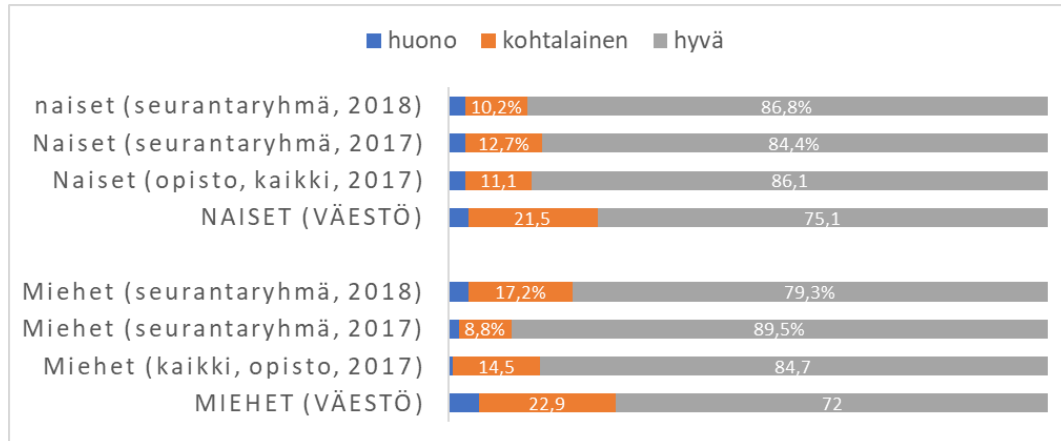
3.5.4 Terveys ja hyvinvointi

Tässä tutkimuksessa fyysisen terveydentilan, henkisen hyvinvoinnin ja elämänlaadun mittaamiseen käytettiin hyvinvointitutkimuksissa yleisesti käytettyä itsearviointia (self-rated health), joka on todettu toimivaksi terveydentilan mittariksi, koska se korreloi hyvin kliinisten arvioiden kanssa (Chen & Yang 2014, 65; Nummela, Sulander, Karisto & Uutela 2009). Lisäksi arvioitiin terveyskäyttäytymistä, eli pyrkimystä terveiden elämäntapojen ja ruokavalion noudattamiseen, liikuntaa, tupakointia ja alkoholin käyttöä (Feinstein & Hammond 2004). Lisäksi seurantakyselyssä vuosi myöhemmin kysyttiin vielä erikseen, onko tupakoinnissa ja alkoholin käytössä tapahtunut vähenemistä. Terveyskäyttäytymistä arvioivat kysymykset oli poimittu BeLL-mittarista.

Elämänlaatua arvioitiin EUROHIS8-mittarilla, jossa vastaajia pyydettiin arvioimaan erilaisia elämänlaatuun liittyviä asioita asteikolla 1–5, jossa 5 kuvaa parasta elämänlaatua. Joensuussa jonkun kurssin syksyllä 2017 aloittaneilla kaikilla lähtötilannekyselyyn vastanneilla (n = 638) elämänlaatu oli mittarin mukaan varsin hyvä, eli keskiarvo oli 4,03 (keskihajonta 0,56, miesten ja naisten välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa).

Mittarissa on yksi konkreettinen koettua elämänlaatua mittaava itsearviointiväittäjä (millaiseksi arvioit elämänlaatusi). Kun sen 5-portaisen vastausasteikon tulokset tiivistää kolmeen arvoon (huono, kohtalainen, hyvä elämänlaatu), nähdään että suurin osa lähtötilannekyselyn vastaajista arvioi elämänlaatunsa hyväksi (84 % vastaajista). Miehistä elämänlaatunsa arvioi hyväksi 85 ja naisista 86 prosenttia. Lähtötilannekyselyn vastaajat arvioivat elämänlaatunsa paremmaksi kuin kaikki suomalaiset, sillä väestöarvojen mukaan miehistä 72 ja naisista 75 prosenttia arvioi elämänlaatunsa hyväksi (Saarni, Luoma, Koskinen & Vaarama 2012). Tähän väittämään saatuja eri vastaajaryhmien vastauksia vertaillaan sukupuolen mukaan väestöarvoihin seuraavassa kuviossa (Kuvio 20). Kuten kuvioista nähdään, arvioivat kansalaisopistossa jonkun kurssin syksyllä 2017 aloittaneet kaikki lähtötilannekyselyn mies- ja naisvastaajat elämänlaatunsa paremmaksi kuin koko väestö. Tulos ei kerro,

onko kansalaisopistossa opiskelu lisännyt elämänlaatua (vastaajista 91 prosenttia oli opiskellut aikaisemminkin kansalaisopistossa), vai valikoituuko kansalaisopistoon parempiosaisempia aikuisia. Molemmat selitykset saattavat olla yhtä aikaa voimassa, eli osallistumisen ja elämänlaadun välillä on todennäköisesti vuorovaikutussuhde.

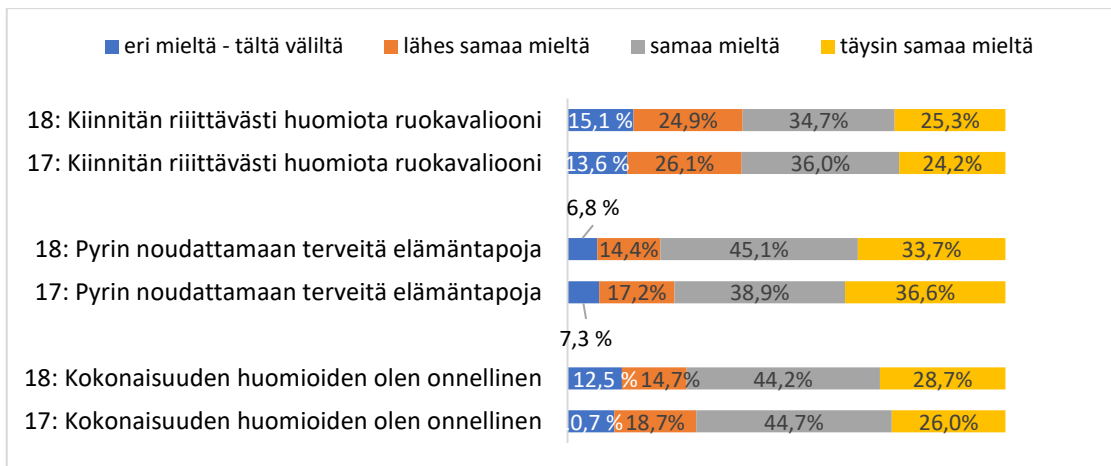

Kuvio 20 Kansalaisopistossa opiskelevien arvio omasta elämänlaadusta verrattuna koko väestöön

Kuviossa on vertailtu sukupuolen mukaan myös seurantaryhmän lähtötilannetta ja vuoden aikana tapahtuvaa muutosta koetussa elämänlaadussa. Seurantaryhmän miehet ovat arvioineet syksyllä elämänlaatunsa hieman paremmaksi kuin kaikki lähtötilannekyselyyn vastanneet miehet, naisilla sen sijaan ei ole vastaavaa eroa nähtävissä. Seurantaryhmään kuuluvien naisten elämänlaatu myös paranee hieman vuoden aikana. Seurantaryhmän miehillä sen sijaan elämänlaatu näyttäisi hieman heikkenevän vuoden aikana.

Muiden EUROHIS8-mittarin väittämien jakaumia ja niissä tapahtuneita muutoksia kuvattiin jo edellä (Kuvio 4, sivu 50). Jakaumat ovat niissä hyvin samantyyppiset kuin edellä kuvatussa yhdessä elämänlaatuväittämässä. Ryhmätasolla lähes kaikissa väittämässä oli tapahtunut pientä paranemista. Vain tyytyväisyys itseen oli pysynyt täysin samana vuoden ajan. Kuviossa mainittujen lisäksi mittarissa oli vielä väittämät, joissa kysyttiin arjessa tarvittavan tarmon riittävyyttä ja arviota, onko riittävästi rahaa omiin tarpeisiin nähden. Molemmilla tapahtui vuoden aikana pientä parannusta, mutta muutokset eivät ole tilastollisesti merkitseviä.

Elämänlaatumittarin väittämät kuvaavat hyvin Joensuun seudun kansalaisopistossa opiskelevien terveyspääomaa (Im 2018). Siihen liittyy myös terveyskäyttäytyminen, jota kyselyissä arvioitiin seuraavassa kuviossa kuvatuilla ensimmäisellä ja toisella väittämällä. Kolmas väittämä mittaa yleistä onnellisuuden kokemusta. Nämäkin antavat kansalaisopisto-opiskelijoiden elämäntilanteesta varsin positiivisen kuvan, mutta muutokset ovat hyvin pieniä ja osa niistä on myös negatiivisia.

Kuvio 21 Kansalaisopistossa opiskelevien terveyskäyttäytyminen ja koettu onnellisuus

Terveyskäyttäytymiseen liittyy myös tupakointi ja alkoholin käyttö. Vastaa- jista eli Joensuun kansalaisopisto-opiskelijoista hyvin harva tupakoi (lähtöti- lannekyselyn mukaan naisista 92 ja miehistä 87 prosenttia ei polta tupakkaa lainkaan). Säännöllisesti tupakoivia oli naisissa vain 3 ja miehistä 5 prosenttia. Väestöarvoihin verrattuna kansalaisopisto-opiskelijoissa on vähemmän tupa- koivia kuin keskivertoväestössä (väestössä miehistä ei polta 76 ja naisista 82 prosenttia; Heloma, Helakorpi, Heliövaara & Ruokolainen 2012). Myös alkoholi- linkäyttö on vähäisempää kansalaisopisto-opiskelijoilla verrattuna väestöar- voin (Mäkelä, Alho, Knekt, Männistö & Peña 2012). Opiskelevista naisista ei alkoholia juo lainkaan 23 prosenttia (väestössä 18 %) ja miehistä 14 prosent- tia (väestössä 13 %). Opiskelijoiden joukossa suurin ryhmä oli 'kohtuukäyttä- jät' eli satunnaisesti alkoholia nauttivat, joita oli molempien sukupuolien koh- dalla enemmän kuin väestössä, mikä tarkoittaa, että alkoholia säännöllisesti käyttäviä (naisista 7,3 %, miehistä 18,7 %) löytyy kansalaisopistosta vähem- män kuin väestöstä keskimäärin. Vuoden aikana ei tupakoinnissa tapahtunut muutosta, mutta alkoholinkäytössä oli hieman yllättäen tapahtunut hieman li- sääntymistä.

Liikuntaa joko yksin tai yhdessä muiden kanssa kertoi harrastavansa vähin- tään kerran kuukaudessa yli 90 prosenttia seurantaryhmäläisistä, eikä siinä tapahtunut muutosta.

Terveyden ja hyvinvoinnin hyötyryppäeseen sijoittuvat avovastauksista löy- detyt hyödyt on kuvattu seuraavassa taulukossa. Henkisen hyvinvoinnin li- sääntyminen oli selvästi eniten mainittu hyötykategoria (453 mainintaa, ja sen oli maininnut 51,9 % vastaajista). Lähes yhtä monta kertaa mainittiin fyysinen hyvinvointi. Sen korostumista selittää Joensuun seudun kansalaisopiston kurssitarjonnan liikuntapainotus, eli myös vuoden aikana suoritetuista kurs- seista 42 prosenttia oli liikunta- ja tanssikursseja. Lisäksi jotkut vastaajat toi- vat esiin terveystyötytymiseen liittyviä hyötyjä.

Taulukko 17. Terveyteen ja hyvinvointiin liittyvät koetut hyödyt

%	f	Kategoria	f	Hyöty	Esimerkkilausuma
47,9	418	Fyysinen hyvinvointi	418	Liikunta ja terveys-hyödyt	<i>Niska-hartiaseutu pysyy kunnossa ja hyvät lihasvoimat</i>
8,7	76	Terveyskäyttäytyminen	46	Terveydestä huolehtiminen	<i>herätti miettimään ravinnon merkitystä ja valitsemaan enemmän kasvisperäisiä tuotteita</i>
			26	Terveysosaaminen	<i>olen saanut oppia tapoja tehdä samat [voimistelu] liikkeet päivittäin kotonani</i>
			4	Terveystietoisuus	<i>Sain lisää teoreettista tietoa sopivammista ravintoaineista</i>
51,9	453	Henkinen hyvinvointi	165	Arjessa jaksaminen	<i>virkestyin</i>
			163	Mielihyvä	<i>hyvä mieli</i>
			65	Mielenterveys	<i>psykkisen hyvinvoinnin ylläpito</i>
			26	Työssä jaksaminen	<i>pitänyt huolta jaksamisesta työssä</i>
			16	Elämänlaatu	<i>saan sisältöä [...] elämään</i>
			11	Stressin vähentyminen	<i>stressinpoistoa</i>
			6	Selviytymisen tunne	<i>kurssi auttoi minua terapeutteisestikin.</i>
			1	Tarkoituksellisuuden kokemus	<i>opinnot rikkovat yksinäisyyden ja arvottomuuden tunteen</i>

Seurantakyselyyn vastanneet mainitsivat avovastauksissa paljon erityisesti terveyteen ja henkiseen hyvinvointiin liittyviä hyötyjä, kuten edellä olevasta taulukosta näkyy. Tulos on linjassa aikaisempien tutkimusten tulosten kanssa: harrastustavoitteisella opiskelulla näyttäisi olevan selviä terveysvaikutuksia. Fyysisen hyvinvoinnin parantumisesta vastaajat kuvailevat näin:

Erittäin paljon hyötyä seniorille kunto- ja allasjumpasta sekä vesitreenistä. Olen kiitollinen, että tällaisia mahdollisuuksia on tarjolla.

Kun olen vuosikymmeniä käynyt näillä Vapaaopiston/Kansalaisopiston liikuntakursseilla olen sitä mieltä, että nämä ovat ihan ratkaisevasti

vaikuttaneet siihen, että näin monisairaana ihmisenä olen vielä tässäkin kunnossa ja liikuntakykyinen.

Opiskelusta saatiin myös henkistä hyvinvointia ja jaksamista arkeen:

Todella virkistävää, sosiaalinen kanssakäyminen, parhainta terapiaa itselle. Omaa aikaa, oppii uusia asioita ja tekee uusia oivalluksia ko. aiheesta.

Uuden oppiminen on kiehtovaa. Saan siitä tyydytystä ja lohtua, kun elinpiiri on supistunut ja haasteita on vähemmän verrattuna työelämän aikoihin.

Tulee parempi mieli, tulin iloiseksi. Hymyilin usein tunnin aikana. Toisella kurssilla rentouduin ja unohdin vähäksi aikaa kaikki huoleni.

Arjessa jaksamisen lisäksi vastaajat kertoivat saavansa kursseilta tukea myös työssäjaksamiseen (*Jaksaa paremmin työelämässä*). Osalle kansalaisopistossa opiskeleminen toi laaja-alaisia hyötyjä sekä omaan henkiseen hyvinvointiin että arkeen ja työhön:

Kurssi oli ihanaa vastapainoa työelämälle. Oli todella virkistävää, että oli pitkästä ajasta oma harrastus, jonka parissa viettää mielekkäästi vapaa-aikaa ja tavata muita ihmisiä. Koin paljon onnistumisen kokemuksia ja ryhmästä muodostui tärkeä yhteisö. Kurssikertojen jälkeen olo oli aina rentoutunut ja hyvä.

Muutama vastaaja kertoi joutuvansa tekemään valintoja, sillä kaikkeen kiinnostavaan ja hyvinvointia lisäävään toimintaan ei ollut mahdollisuuksia osallistua:

Ei pääse erakoitumaan kotiin, kun lähtee jumpalle. kielet kiinnostaisivat myös, mutta taloudellisten rajoitteiden takia en voi osallistua molempiin, joten olen valinnut fyysisen hyvinolon älyllisen haasteen sijaan.

Haastattelujen yhteydessä vuoden aikana suoritettujen kurssien yhteydessä haastatellut toivat esiin etenkin henkiseen hyvinvointiin liittyviä hyötyjä:

No varmaan joo sellasta niin kun taas enemmän tällasta mielenterveyteen liittyvää. Et semmosta mielekästä tekemistä työn vastapainoksi. Ja sit varmaan niin ku vähän sitä sosiaalista kanssakäymistäkin, että tulee vähän niitä sosiaalisia suhteita, vaikka sieltä nyt ei mitään niin ku ystävyyssuhteita jäänykään. Sellasta niin ku mielenterveyden, mielenterveydellistä vaikutusta varmaan, hyvää mieltä. (H6)

Liikuntakursseille osallistuneet kertoivat fyysisen hyvinvoinnin parantumisesta esimerkiksi näin:

On, siis se on se syy, siis se että siitä on kokenu saavansa hyödyn ja sitten tota myöskin sen et se antaa nimenomaan kun se vahvistaa [...] lihaksia tuolla sisällä mitä ei huomaakkaan. Plus siihen tulee sit se venyttelyvaikutus, kaikki nivelten liikeradat ja muut sitten saadaan vähän laajemmiksi ja tota varsinki ku ikää tulee lisää, niin yleensä sitä suunta on toinen, mutta tää antaa sen vastapainon sitten sille ikääntymiselle, voisko näin sanoa. Ikääntymisen tuomille fyysisille rajoitteille, niin siitä saa niin ku sitä voimaa ja energiaa sitten haettua. (H7)

Osalle haastatelluista fyysiseen hyvinvointiin ja terveyteen liittyvät hyödyt olivat hyvin konkreettisia. Kurssit esimerkiksi vähensivät istumatyöstä tulevia haittoja, tai ne toimivat eräänlaisena omaehtoisena kuntoutusmuotona ja jopa vaihtoehtona kalliimpien fysioterapiapalveluiden käytölle.

3.6 Avovastausten ja haastatteluiden tulosten kokoava tarkastelu

Haastateltujen kursseille osallistumisyy oli yhteydessä koettuihin hyötyihin. Jos henkilö esimerkiksi halusi parantaa fyysistä kuntoaan, usein ensimmäisenä mainitut koetut hyödyt liittyivät juuri fyysisen hyvinvoinnin parantumiseen. Kansalaisopisto-opinnoista saatiin alkuperäisten tavoitteiden lisäksi kuitenkin myös muita hyötyjä. Eräs haastateltavista kuvaa syitä osallistua liikuntakurssille näin:

[osallistuin] Joo, ihan siis tämmönen niin ku oman terveyden tai tämmösen niin ku. Ei se nyt varmaan sitä kunnon ylläpitoa, mut just tällänen et kun tietää että tota töissä rasittuu ne tietyt lihakset ja paikat, ni sit ihan tällasta kuntouttavaa tai huoltavaa liikuntaa, et jotain sellasta halusin silloin syksyllä sisällyttää. (H6)

Kysyttäessä kurssien tuottamia koettuja hyötyjä, hän vastasi seuraavasti:

No kyl se varmaan just semmonen, se oma, oman kunnon ylläpitämisessä ja tämmösen niin ku oman terveyden ylläpitämisessä. Ja varmasti myöskin niin ku ihan sen työkyvyn ylläpitämisessä niin, on siit varmaan sellasta hyötyä ollu. [...] No varmaan joo sellasta niin kun taas enemmän tällasta mielenterveyteen liittyvää. Et semmosta mielekästä tekemistä työn vastapainoksi. Ja sit varmaan niin ku vähän sitä sosiaalista kanssakäymistäkin, että tulee vähän niitä sosiaalisia suhteita, vaikka sieltä nyt ei mitään niin ku ystävyyssuhteita jäänykään. Sellasta niin ku mielenterveyden, mielenterveydellistä vaikutusta varmaan, hyvää mieltä. (H6)

Tällainen koettuihin hyötyihin liittyvä vastausrakenne oli haastatteluissa tyyppillistä. Osallistumisyy oli usein jokin tietty, melko selkeästi määriteltävissä oleva tarve tai toive: esimerkiksi fyysisen kunnon parantaminen, kielitaidon kehittäminen tai jonkin uuden taidon oppiminen. Koettuja hyötyjä kysyttäessä alkuperäiseen osallistumisyyhyyn liittyvät hyötynäkökulmat mainittiin usein ensin, mutta niiden ympärille oli saattanut syntyä myös muita hyötyjä.

Esimerkiksi edellisen informantin osalta fyysisen hyvinvoinnin (alkuperäinen osallistumissyys) lisäksi kurssi paransi työssä jaksamista, toi iloa ja mielihyvää sekä tarjosi sosiaalista vuorovaikutusta.

Eräällä toisella haastatellulla kurssille hakeutumista selittää kurssiesitteen tuoma mielikuva ja kurssin sopiva ajankohta:

Mie aina selaan sitä kurssiesitettä innoissani ja tuota, se tuntu jotenkin semmoselta hyvältä niin ku se kurssin kuvaus ja sit tuota toinen juttu, joka mulle on ollu nyt viime aikoina aika tärkeä on ollu et mul on tosi vähän niitä ajankohtia millon pystyn osallistumaan. Ni se sattu olemaan silleen sopivana aikana [kertoo ajan] niin se onnistu sit sitä kautta se osallistuminen (H4)

Haastatellun harrastamismahdollisuuksiin vaikuttivat perhe-elämän mukanaan tuomat haasteet, ja kursseilta haettiin iloa sekä omaa aikaa ja jaksamista arkeen. Informantille kurssi toi mukanaan iloa ja arjessa jaksamista (alkuperäiset osallistumissyyt), mutta lisäksi sillä oli vaikutusta fyysiseen hyvinvointiin – ja ryhmä myös yllätti siinä mielessä, että osallistujien kanssa oli mahdollista käydä keskustelua kiinnostavista ajankohtaisista teemoista. Kurssin tuomia hyötyjä haastateltu kuvasi seuraavasti:

Ainaki tuota, kun teen paljon x-töitä, niin ihan toi niin ku niska-hartia-seutu kyllä voi selkeästi paremmin. Ja sit se oli hyvä, kun se oli aina niin ku heti [kellonaika] jälkeen. Mie menin aina suoraan töistä sinne, niin se oli se ajankohta jotenki aivan ihana, että tuntu, että pääs heti siitä töitten jälkkeen niin ku tekemään niitä oikein hyviä [liikkeitä] ja muuta, niin se oli siinä mielessä tosi hyvä. No varmaan sen ilmapiirin takia erityisesti ni siitä jäi myös tosi hyvä mieli [...] siellä kun tehtiin aina alussa varsinki semmosia alkuvienyttelyä ni siellä juteltiin myös niin ku paljon. Ihan kaikkee kuulumisia ja kaikkee ylipäätäsä asioita ni ehkä sitä kautta tuli et siellä sattu olemaan sellasia osallistujia, jotka toiki ehkä yllättävän niin ku ajankohtasia aiheita siellä esille, et siellä puhuttiin myös niin ku tiettyssä vaiheessa paljon ja sit ku se varsinainen [liikkeiden] harjottelu alko ni sit aina oltiin ihan hiljaa. (H4)

Koko elämän aikana suoritettujen kurssien osalta hyötyjen sisältö ja painotus muuttuu jonkin verran. Niiden osalta haastateltujen oli usein hieman helpompi tunnistaa laaja-alaisempia tai kokonaisvaltaisempia hyötyjä sekä vaikutuksia, mikä kertonee siitä, että nämä syntyvät pidemmän ajan kuluessa. Se kuinka merkitykselliseksi kansalaisopisto-opiskelu koettiin, oli kuitenkin yksilöllistä. Koko elämän aikana suoritettujen kurssien hyötyjä eräs vastaajista kuvasi henkisen hyvinvoinnin parantumisen näkökulmasta, eli koki saaneensa työkaluja haastavien tilanteiden ratkaisemiseen:

No ihan semmosia konkreettisia, työn niin ku vastapainoksi. Niin, että ei oo tarvinnu sairaslomaa, että niin ku kun jos työssä teki mikä se nyt on jotain niin ku tiettyä liikettä paljon tai muuta, et tuli sitä vastapainoa ja sitte sitten myös se, että kun on niitä kursseja käyny ja muuta niin, niin se

myös ettei oo tarvinnu niin ku sen psyykkeenkään takia niitä sairaslomia, että on pysyny paremmassa kunnossa ja sit ihan niin ku silleen pitemmässä juoksussa niin kun se, että on vaikka nyt se [harrastus], niin jääny siihen elämään silleen, että parashan se ois, kun sitä tekis ihan säännöllisesti ja välillä teinki, ja oli tosi hyvä olo. Mutta että nyt, jos rupee niin ku vähänkään tuntuu, niin tietää mitä tehdä ja mistä niin ku saa sitä apua...(H8)

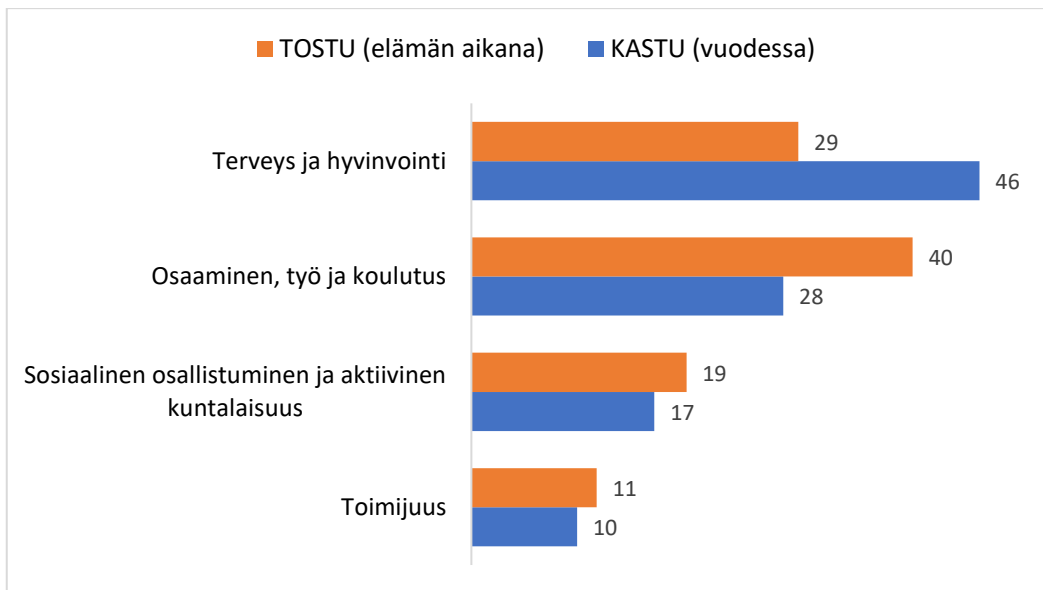
Osalla haastatelluista pidempään jatkunut kansalaisopistossa opiskelu on vaikuttanut työuraan:

On varmaan ollu kyllä ihan äärettömän paljon, et mä oon käyny siis lapsena just tuolla kotikaupungissani ihan ne [tämän aiheen] perusopetuksen niin ku kansalaisopiston kautta. Et se on sit vielä erillinen tavallaan mitä oon käyny, niin tota kyllähän sillä on ollu ihan megalomaanisen suuret vaikutukset just silleen, et millaselle uralle on vaikka halunnu hakeutua ja minkä kokee niin ku elämässään tärkeäks. (H9)

Yhden lukuvuoden ja koko elämän aikana suoritettujen kurssien tuottamissa koetuissa hyödyissä on hieman eroja. Edellisen vuoden aikana suoritettujen kurssien hyötyinä tunnistetaan tyypillisesti konkreettisia ja hyvin muistissa olevia hyötyjä (esimerkiksi kunnan paraneminen). Koko elämän aikana suoritettujen kurssien osalta tuodaan esille laajempia vaikutuksia, joiden syntyminen vie enemmän aikaa (esimerkiksi minäpystyvyys, elämän tarkoituksellisuuden kokemus, osaaminen; jälkimmäisen osalta haastatellut mainitsivat jonkin taidon lisääntymisen 14 kertaa vuoden aikana suoritettujen kurssien yhteydessä, mutta 40 kertaa kun kuvailtiin koko opiskelupolun tuottamia hyötyjä). Jotkut hyödyt eivät siis synny heti vaan useamman vuoden kurssien pohjalta. Esimerkiksi vieraan kielen useamman vuoden opiskelun vaikutus saattaa näkyä työuralla vasta vuosien päästä. Osa hyödyistä onkin haastateltujen osalta todennäköisesti vasta tulossa.

Sama ilmiö on nähtävissä avovastauksissa. Kun tämän tutkimuksen (KASTU; vuoden aikana syntyneet hyödyt, n = 868) tuloksia verrataan¹¹ rinnakkaistutkimuksen (TOSTU; vähintään kolmen vuoden aikana suoritettujen kurssien tuottamat hyödyt, n = 5 214, joista on analysoitu 1 000 ensimmäisen vastaajan kaksi avovastautusta), nähdään selvästi, että pidemmällä opiskelupolulla syntyy pääosin enemmän koettuja hyötyjä, mutta niiden tunnistamisessa on erilaisia painotuksia hyötyryppäittäin.

¹¹ Molemmissa tutkimuksissa oli käytössä samat haastattelu- ja avokysymykset sekä sama teemoittelurunko.

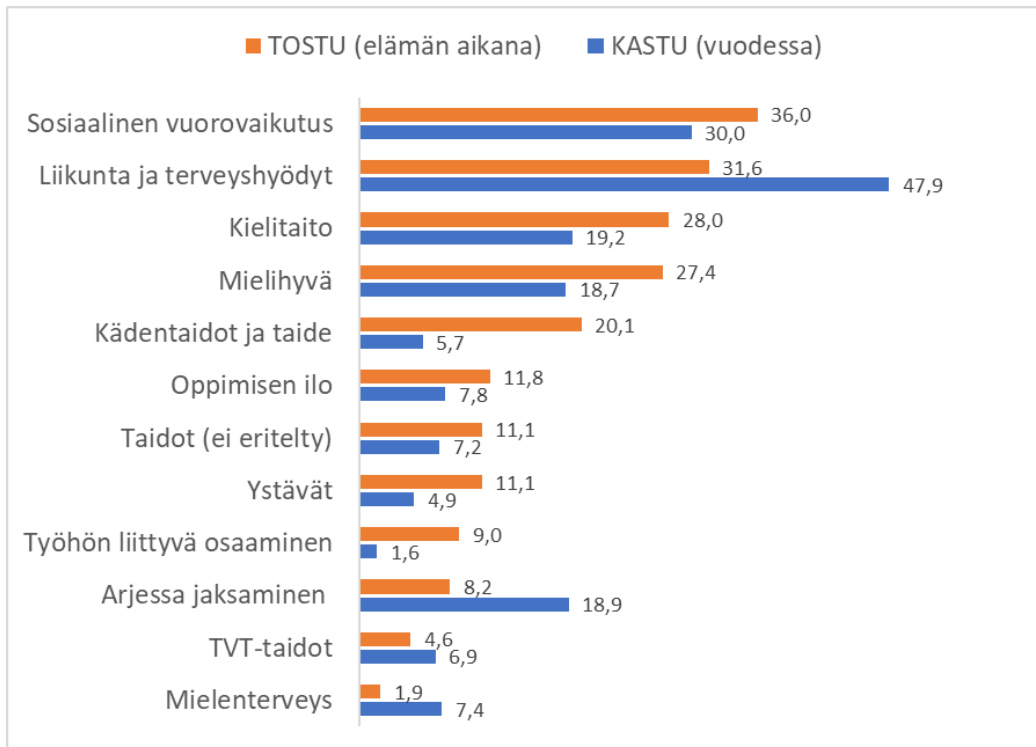

Kuvio 22 Eri Hyötyryppäisiin liittyvät maininnat eri kyselyjen avovastauksissa (%)

Kuviosta näkyy, että kun vähintään kolmena vuotena kansalaisopistoissa opiskelleilta (TOSTU-rinnakkaistutkimus) kysytään koko elämän aikana suoritettujen kurssien tuottamia hyötyjä, he tunnistavat hieman enemmän kolmeen hyötyryppäeseen liittyviä hyötyjä, mutta yhden lukuvuoden aikana syntyneissä hyödyissä (tämä tutkimus) painottuu terveyteen ja hyvinvointiin liittyvä hyötyryppäs. Tätä voi selittää pääosin Joensuun seudun kansalaisopiston selvä liikunta ja tanssi -aiheisten kurssien vahva painotus sekä kurssitarjonnassa että Joensuun vastaajien suorittamissa kursseissa. Myös sillä voi olla vaikutusta, että hyvinvointiin liittyvät hyödyt ovat tuoreemmassa muistissa vastaajilla, jolloin niitä tuodaan avovastauksissa useammin esiin.

Tulkinta saa tukea, kun vertaillaan alla olevassa kuviossa, mitkä kymmenen useimmin mainittua yksittäistä hyötyä kahdessa eri aineistossa nousi esiin. Nämä olivat pääosin samat kymmenen hyötyä, mutta vuoden aikana syntyneistä kymmenestä kärkihyödystä kaksi (tvt-aidot ja mielenterveys) eivät nousseet koko elämän aikana suoritettujen kurssien listalla kymmenen kärkihyödyn joukkoon. Vastaavasti koko elämän aikana syntyneiden koettujen hyötyjen kärkilistalla oli kaksi koettua hyötyä (ystävät ja työhön liittyvä osaaminen), joita ei löytynyt vuoden aikana syntyneiden hyötyjen kymmenen eniten mainintoja saaneiden listalta. Ero on selitettävissä sillä, että syvällisempien ystävyysuhteiden ja työhön liittyvän osaamisen kehittyminen kestää useamman vuoden, mutta konkreettiset tv-taidot ja mielenterveyshyödyt tunnustetaan helpommin jo yhden vuoden opintojen jälkeen.

Kuviossa on siis 12 useimmin joku TOSTU- tai KASTU-aineistossa mainittua hyötyä, joista neljä oli vain toisen tutkimuksen kymmenen kärkilistalla.

Kuvio 23 Avovastauksissa yleisimmin mainitut hyödyt eri tutkimuksissa (% vastaajista maininnut)

Vuoden aikana suoritettujen kurssien tuottamissa hyödyissä nousee enemmän esille liikunta- ja terveyshyödyt, arjessa jaksaminen ja mielenterveyden paraneminen, jotka on siis mainittu useammin tämän tutkimuksen avovastauksissa kuin rinnakkaistutkimuksessa useamman vuoden opiskelupolun tuottamina hyötyinä. Ne kaikki sijoittuvat terveys- ja hyvinvointi hyötyryppäeseen, ja niiden kohdalla on kyse nopeasti syntyvästä omaan hyvinvointiin välittömästi vaikuttavasta ja siten hyvin muistissa olevasta hyödystä.

Samat painotukset ja erot näkyvät myös tämän tutkimuksen teemahaastatteluiden pohjalta tehdyissä analyyseissa, kun on teemoiteltu erikseen yhden lukuvuoden ja koko elämän aikana suoritettujen kurssien tuottamia hyötyjä.

3.7 Teemahaastattelun pohjalta määritellyt osallistujaryhmitt

Haastatellut aikuisopiskelijat (n = 10) voidaan jakaa taustan, kansalaisopisto-opiskelun luonteen ja koettujen hyötyjen pohjalta neljään osallistujaryhmään:

- Harrastajiin
- Suurhyötyjiin
- Voimautujiin
- Kuntoutujiin

Näistä harrastajat, suurhyötyjät ja voimautajat tulivat esiin jo TOSTU-rinnakkaistutkimuksessa (Manninen 2018a), jossa tehtiin 29

teemahaastattelua. Tässä tutkimuksessa haastatelluista löydettiin yksi uusi osallistujaryhmä, joka nimettiin *kuntoutujiksi*. Kyseessä on todennäköisesti Joensuun seudun kansalaisopiston kurssien vahvalla liikuntapainotuksella selittyvä osallistujaryhmä, jota ei löydetty rinnakkaistutkimuksessa kolmesta muusta kansalaisopistosta poimittujen haastateltavien joukosta. Kuntoutujat opiskelevat Joensuun seudun kansalaisopistossa kuntouttaakseen itseään omaehtoisesti. Heillä on taustalla jokin fyysinen vamma tai terveysongelma, joka määrittelee, millaisille kursseille he osallistuvat. Opiskelun koetut hyödyt liittyvät erityisesti fyysiseen hyvinvointiin ja terveyteen. Kansalaisopisto on yksi keskeinen tapa ylläpitää kuntoa ja minimoida fyysisen vamman aiheuttama terveyshaittaa. Opiskelu on näin ollen eräänlaista omaehtoista kuntoutusta, fysioterapian kanssa rinnakkaista tai sille korvaavaa toimintaa. Taustalla on kuitenkin pidempi opiskelupolku kansalaisopistossa, eli aikaisemmin on suoritettu erilaisia harrastuskursseja useampien vuosien ajan, ja lukuvuonna 2017–2018 on sitten hakeuduttu tuttuun opistoon erityisesti liikuntakurssille. Kyseessä on siten osallistujaryhmä, joka tuntee kansalaisopiston ja sen kurssitarjonnan, ja hyödyntää sitä, kun kuntoutuksen tarvetta ilmenee. Joku vastaavassa tilanteessa oleva mutta jolla ei ole aikaisempaa opiskelukokemusta ei välttämättä tiedosta kansalaisopiston kurssien tarjoamaa mahdollisuutta.

Tämän tutkimuksen haastatteluihin osallistuneet jakautuivat osallistujaryhmiin seuraavasti:

Taulukko 18. Kansalaisopiston osallistujaryhmät

Osallistujaryhmät	Koodi	Osallistumissyyt	Koetut hyödyt
Harrastajat	H2, H6 ja H10	Omasta kunnosta ja hyvinvoinnista huolehtiminen, kiinnostus jotakin aihetta kohtaan	1) Mielihyvä ja ilo 2) Fyysinen tai henkinen hyvinvointi 3) Taidollinen ja osaamiseen liittyvä 4) Sosiaalinen vuorovaikutus
Suurhyötyjät	H3, H4, H5 ja H9	Halu kehittää itseä ja omaa osaamista, hyvinvoinnin lisääminen	1) Taidollinen ja osaamiseen liittyvä kehittyminen 2) Henkinen hyvinvointi, minätuntemus 3) Sosiaalinen vuorovaikutus 4) Fyysinen hyvinvointi
Voimautajat	H8	Sisältöä arkeen ja elämään, psyykinen ja fyysinen hyvinvointi, selviytyminen	1) Paraneminen tai selviytyminen 2) Sosiaalinen vuorovaikutus 3) Fyysinen hyvinvointi
Kuntoutujat	H1 ja H7	Merkittävä terveydellinen syy (leikkaus, onnettomuus tai terveysongelmat)	1) Terveysteen liittyvä (selkeä) fyysinen hyöty 2) Henkinen hyvinvointi 3) Sosiaalinen vuorovaikutus 4) Taidollinen ja osaamiseen liittyvä

Harrastajat arvioivat käyneensä kymmenillä kursseilla elämänsä aikana ja aihepiirejä on useita. Viime vuoden kursseilta he ovat saaneet etenkin fyysiseen hyvinvointiin liittyviä hyötyjä.

No kyl se varmaan just semmonen, se oma, oman kunnon ylläpitämisessä ja tämmösen niin ku oman terveyden ylläpitämisessä. Ja varmasti myöski niin ku ihan sen työkyvyn ylläpitämisessä niin, on siit varmaan sellasta hyötyä ollu. (H6)

No onhan niistä aina kun ihminen liikkuu ja varsin vanha ihminen liikkuu niin kyllä siitä on hyötyä (H2).

Harrastajille kansalaisopisto on erilaisten kurssien ja harrastusmahdollisuuksien paikka. Opiston tarjoamat kurssit ovat hinnaltaan tai aikataulultaan sopivia, tarvittaessa voitaisiin käyttää myös yksityisiä palveluntarjoajia (vrt. Manninen 2018a, 81). Tälle opiskelijatyypille kansalaisopisto näyttäytyykin ennen kaikkea mielekkään vapaa-ajan tekemisen monipuolisena mahdollistajana.

Mitenhän ton nyt muotoilis, tota no kyllä tietyllä tavalla ihan tärkeä, et se on kuitenkin semmonen, joka mahdollistaa harrastamisen, et mitä niin ku tekee vapaa-ajalla ja varmistaa tavallaan sellasen niin ku mielellään tekemisen sillä vapaa-ajalla. (H6)

Niin, välillä oli semmosia, oli niin kun vuosikausia etten käyny missään mutta. Ja nyt on jääny nää kädentaidot ja kielet, unholaan mutta tota, tai ei unholaan, mut kun mä aina joka syksy mietin että mihin lähtee, lähtiskö johonkin. Mutta tota, on se, kyllä mä pidän suuressa arvossa. Ja se on sen rahan, niin kun sen niitten maksujen väarti kyllä moninkertaisesti. (H2)

Harrastajat haluavat huolehtia omasta terveydestään ja hyvinvoinnistaan sekä osallistuvat mielellään hyvin erilaisillekin kursseille. Harrastamisesta saatu mielihyvä tuo iloa ja vaihtelua arkeen, usein myös uusia tai erilaisia sosiaalisia kontakteja.

Suurhyötyjille kansalaisopisto on erottamaton osa elämää, sillä opiston merkityksestä kysyttäessä suurhyötyjien on vaikea nähdä omaa elämäänsä ilman opistoa ja kansalaisopistossa opiskelua.

No kyllä mä sanon et se on kuitenkin semmonen yks osa elämää ja jotenkin ei voi olla, jollakin tavalla pitää niin ku olla mukana” (H3)

Siis olis kyllä ihan kauheeta jos Joensuussa ei tämmöstä olisi...ois se aika, aika niin ku tota niin hurjaa” (H5)

Osalle suurhyötyjistä kansalaisopisto on ollut kiinteä osa elämää jo lapsuudesta saakka, kuten kaksi vastaajista kuvaa:

...mie oon ollu oikeestaan semmonen kansalaisopistoaktiivi ja ihan vois sanoo et melkein niin ku lapsesta asti, että muistan et ainaki 12-vuotiaana olin kyllä [kansalaisopistossa] aikanaan ihan aktiivinen opiskelija, et ainaki [kurssiaihe] sillon opiskelin siellä ja, ja tuota, mitä millon milläki kursilla. Varmaan joka vuosi olin jollaki kansalaisopiston kurssilla. (H4)

Et jotenki meillä ehkä kotona oli sellanen ilmapiiri, et äitiki niin ku tosi paljon kävi aina siel niin ku kansalaisopiston kaikil kursseil ja se oli jotenki tosi luontevaa sitte, että no niin nyt tuli syksy ja nyt katotaas täältä jotain kivaa tekemistä ja. (H9)

Suurhyötyjien näkemykset kansalaisopiston tuottamista hyödyistä ovat laaja-alaisia. Vastaajat kokevat, että kansalaisopistolla on ollut merkittävä vaikutus vastaajien oman elämänpolun rakentamiseen ja elämänsisältöön. Yksi vastaajista kertoo kansalaisopistossa opiskelemisen merkityksestä seuraavasti:

Porukka tuntee aika hyvin toisesa ja tietää kaikki, sanotaan kaikkee niitä, kerrotaan kalansaaliita ja omenasadot ja tämmöset. Se ei oo pelkkää

[harrastamista], vaan siinä on paljon muutaki [...] Me on käyty [tapahtumassa] ja sitten [toisessa tapahtumassa] ja sillon se niin ku tää ympyrä laajenee pois tästä omasta pienestä piiristä tonne laajempiin, laajempiin kuvioihin sitte. (H3)

Suurhyötyjät kehittävät kansalaisopistossa osaamistaan ja lisäävät opiskelun kautta etenkin omaa henkistä hyvinvointiaan. Suurhyötyjät arvostavat myös kurssien kautta tulevaa sosiaalista vuorovaikutusta ja kursseilta saadaan usein myös uusia tuttavuuksia tai ystäviä. Kursseilla voi olla vaikutusta myös suurhyötyjien minäpystyvyyteen:

Niin, ehkä varmaan silleen niin ku jos miettii sitä omaa pystyvyyttä tai minäkokemusta, tai tämmöstä käsitystä, ni sitä kautta varmaan saa sitä tukea siihen omaan ilmaisuun, niin sit pääsee tavallaan avaamaan sellaisia ovia, mitä ei niin ku ilman tällasia kursseja uskaltais lähteä kokeilemaan. (H9)

Tälle osallistujaryhmälle kansalaisopisto näyttäytyy merkittävänä ennaltaehkäisevää työtä tekevänä instituutiona, jonka yhteiskunnallinen merkitys on suuri. Kansalaisopisto on ollut tärkeä osa suurhyötyjien elämää tyypillisesti kymmenien vuosien ajan. Opisto on ollut mukana vastaajien eri elämänvaiheissa, kiinteänä osana ihmisenä kasvamisen prosessia.

Voimautajat ovat osallistujaryhmä, jonka elämäntilannetta on leimannut vaikea elämäntilanne tai vaikeiden kokemusten yhdistelmä (Manninen 2018a, 85). Voimautujia tämän tutkimuksen vastaajissa oli yksi, jolle kansalaisopistossa opiskeleminen oli tuonut merkittäviä henkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin liittyviä hyötyjä:

No ihan ensimmäisen niin ku tai se isoin hyöty on nimenomaan se oma hyvinvointi. Et miten paljon parempi olo on itellä, että kun sitä tekkee aktiivisesti [...] niin no sen mie jo aikasemmin tosiaan sanoin sen sosiaalisen merkityksen mikä näillä oli ja sit siihen omaan [terveyteen] liittyen nämä, et ei tullu sitä semmosta erakoitumista tai semmosta, että ku, jos meinaa [sairauden oireita] tulla, niin ite sitte kartan ihmisiä. Ja niin siinäki mielessä ihan tosi tosi hyvä juttu ja sitte se rytmi vielä siihen arkeen ja semmosia kiva asia, mitä odottaa että. (H8)

Kursseille osallistuminen vaikutti myös vastaajan itseluottamukseen ja minäpystyvyyteen;

No se ehkä vahvimpana, että jotenkin niin kun tavallaan aina ku se [x-kurssin tunti] alko lähestyy, niin sitä aina yritti jotenki et no onhan mulla nyt vähän flunssaa, en voi lähteä ja näin, tälleen näin, niin et sit sinne kuitenkin meni, niin sit se mieleton niin ku voittajafilis, että vaikka se oli niin ku tosi rankkaa ja muuta, mut että siitä selvisi ja niitten omien kykyjesä mukaan niin, niin se oli ehottomasti niin ku semmonen ja. (H8)

Voimautujalle kansalaisopistossa opiskeleminen oli keskeinen tapa selviytyä sairauden mukanaan tuomista haasteista. Opiskelu lisäsi myös vastaajan fyysistä ja henkistä hyvinvointia merkittävästi, toi mukanaan elämänsisältöön, minäpystyvyyteen, itseluottamukseen ja elämänpiirin laajenemiseen liittyviä hyötyjä. Opiskelu oli vastaajalle keino pysyä kunnossa, aktiivisena ja osallistuvana sekä terveempänä kansalaisena.

Kuntoutujia yhdisti fyysisen vamman tuottama haitta ja tarve omaehtoiseen kuntoutukseen. Opiskelu nähtiinkin keskeisenä tapana ylläpitää kuntoa ja minimoida vamman terveysvaikutukset:

No syy oli se, että [vuosi] olin [leikkauksessa] ja sitten siinä tuli [komplikaatioita] ja sitten tätä kunnon ylläpittoo niin kaikkein parhaiten pysty tuossa niin kun [liikuntakurssi] harjottamaan ja se on nyt varmaan minun loppuiän urakka tämä että tuota kannattaa harrastaa. (H1)

Joo, siis se hommahan lähti liikkeelle siitä ehkä x vuotta sitten, kun mul oli [fyysinen vamma] ja sitten tuo [lääkäri] suositteli [tätä lajia], mikä oli mulle silloin aivan vieras [...]. Ja tota sitten menin sinne ja ohjaaja oli hyvä. Se oli just sellanen alotti, alotti hyvin alkeelliselta tasolta, että pääsi hyvin mukaan ja muutenkin tykkään tämän kyseenomaisen ohjaajan tyylistä, sattumoisin ohjannu sitten kaikki kurssit siitä alkaen. Muutamilla muilla paikkauskursseilla oon käyny kyllä ja sieltä se sitte lähti, se [laji] imas mukaansa. Siinä huomaa ne hyödyt, millanen se on ja kun sitte tää kurssi kuitenkin kestää aina lukukauden, niin tota se on säännöllistä ja siinä tulee tehtyä ne asiat paljon huolellisemmin kuin mitä itse tekis. (H7)

Hyötyjen osalta vastaajille on erityisen tärkeää kuntouttaa itseä, tai ainakin ylläpitää nykyistä tilannetta:

No tota onhan siit tietysti se fyysinen hyöty tietenkin, sitä vartenhan siellä käy, että sieltä saa tuota ohjatun toiminnan ja liikunnan ja tätä kautta myöskin sitten todennäköisesti se vaikuttaa yleensäkin elämiseen ja arkipäivään ja työhön, jaksaa paremmin, kun on käyny vahvistamassa itseensä. Ja ei välttämättä oo sitä riskiä, että löysistyy niin paljon että tota tulis niitä samoja ongelmia. Onhan se aina mahdollista, mutta tota hyvä esimerkki oli tässä tänä vuonna alotti yks henkilö, joka joutu olikse se vuoden vai kaks paussia ja hänellä oli sinä aikana tullu [tämä ongelma], kun hän lopetti sen, että tota. Se nimittäin palas sinne, eli tota ei se tietysti johdu näistä, mutta toisaalta oisko tullu, jos ois jatkanu. Niin se on se kysymys, tämmösiä esimerkkejä on. Ja sitten toinen tietysti siellä tapaa ihmisiä ja enemmän tai vähemmän tulee kuitenkin juteltua, että onhan se nyt vähän semmonen pieni sosiaalinen tapahtuma myös. (H7)

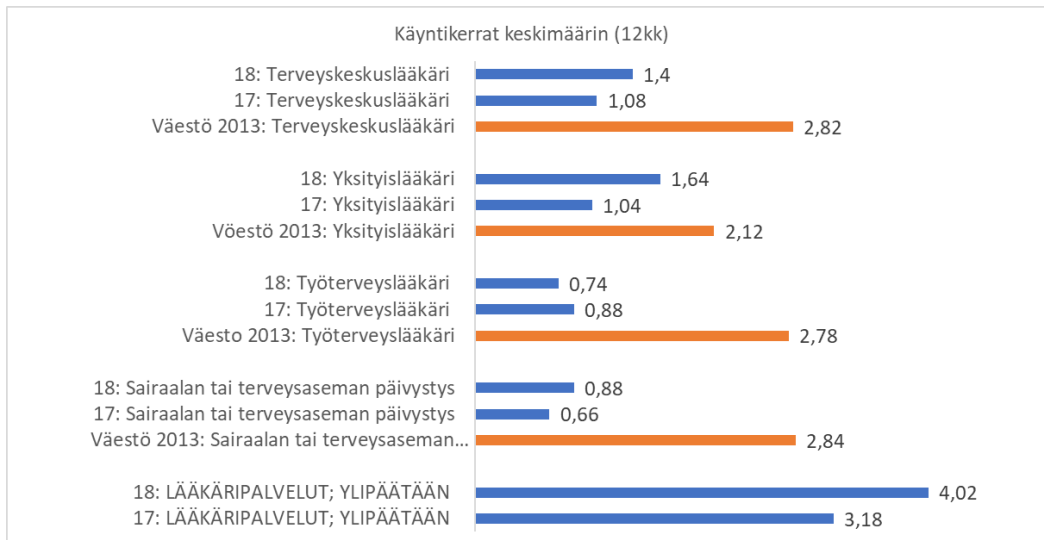
...ja tota kyllä siinä semmonen homma että, sen huomaa että nää liikunnat, vaikka ne on tälleen vammojen aiheuttamat jäykät normaalisti. Ne sitte se vetristyyt [...] niin kyllä se on ihan ihan rentouttava vaikutus. Ja yöunen saapi paremmasti. (H1)

Kuntoutujat hakivat kursseilta etenkin terveyteen liittyvää (fyysistä) hyötyä, mutta kurssit tarjosivat myös sosiaalista vuorovaikutusta ja henkistä hyvinvointia, ja myös vastaajien fyysiset taidot lisääntyivät. Kansalaisopisto näyttötyy vastaajille paikkana, joka mahdollistaa omasta fyysisestä terveydestä huolehtimisen. Kurssit ovatkin eräänlaista omaehtoista kuntoutusta.

3.8 Muutokset erilaisten sosiaali- ja terveyspalveluiden käytössä

Lähtötilanne- ja seurantakyselyssä pyydettiin vastaajia arvioimaan, kuinka paljon he ovat viimeisten kuuden kuukauden aikana käyttäneet erilaisia sosiaali- ja terveyspalveluita. Terveyspalveluiden osalta kysymykset olivat muotoa ”Kuinka monta kertaa olet viimeisen 6 kk:n aikana käynyt...” ja sosiaalipalveluiden ja tukien osalta muotoa ”Oletko saanut/käyttänyt jotain näistä viimeksi kuluneiden 6 kk:n aikana”. Tavoitteena oli paikantaa näiden palveluiden käytössä vuoden aikana tapahtuneet konkreettiset (vaikkakin vastaajan omaan muistinvaraiseen arvioon pohjautuvat) muutokset, jotta voidaan arvioida kansalaisopisto-opiskelun mahdollisia hyvinvointivaikutuksia ja näiden mahdollista heijastumista sosiaali- ja terveyspalveluiden käyttöön. Erilaisten lääkäri- ja hoitajakäyntien määristä tehtiin summamuuttujat kuvaamaan näiden palvelujen käyttökertoja edeltävien kuuden kuukauden aikana syksyllä 2017 ja vuotta myöhemmin syksyllä 2018. Analyyseja ja väestöarvoihin vertailua varten laskettiin sote-palveluiden käyttöä vuoden aikana kuvaavat muuttujat kertomalla kuuden kuukauden käyntimäärä kahdella. Kysymysten muotoilussa ja kyselyvastausten vertailussa väestöarvoihin käytettiin Terveiden- ja hyvinvoinnin laitoksen Suomalaisten hyvinvointi ja palvelut 2013 -tutkimuksen tuloksia ja sähköistä tietoaaineistoa (Moisio 2018).

Kansalaisopisto-opiskelijoiden sosiaali- ja terveyspalveluiden käyttö oli vähäisempää kuin väestöllä keskimäärin sekä alku- että loppumittauksessa (2017 ja 2018). Kansalaisopisto-opiskelijoista suurin osa oli käynyt vähintään kerran lääkärissä (75 %) ja hoitajalla (56 %) viimeisen vuoden aikana. Eniten kansalaisopisto-opiskelijat olivat käyttäneet terveyskeskuksen palveluita niin lääkärin kuin hoitajienkin osalta. Sama näkyy myös väestötasolla (Nguyen ym. 2012). Yksityisten sosiaali- ja terveyspalveluiden käyttö oli lisääntynyt vuoden aikana 27 prosentista 37 prosenttiin, mutta ero ei ole tilastollisesti merkitsevä. Lääkäri- ja hoitajakäyntien määrät väestössä (Moisio 2018) sekä seurantar ryhmässä 2017 ja 2018 on eritelty seuraavissa kuvioissa. Kuvioista on poistettu opiskelijaterveydenhoidon palveluiden käyttö, joka kansalaisopistossa opiskelevien korkeakouluopiskelijoiden pienen määrän vuoksi oli hyvin vähäistä.

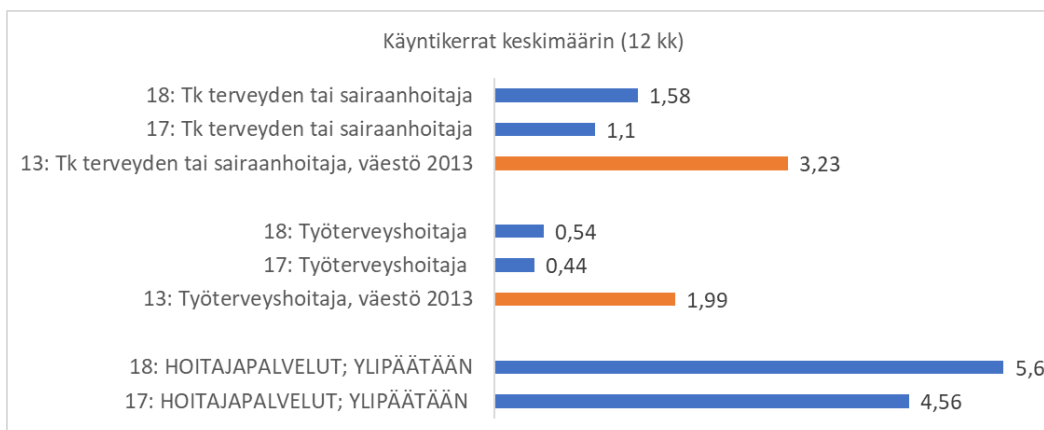

Kuvio 24 Käyntikerrat lääkärissä viimeisten 12 kk aikana

Kuten kuviosta näkyy, ovat seurantaryhmän (n = 267) vastaajat käyneet esimerkiksi terveyskeskuslääkärin vastaanotolla keskimäärin yhden kerran, mutta väestö keskimäärin hieman alle kolme kertaa. Seurantaryhmän käyntikertojen keskiarvoissa tapahtuu vuoden aikana hyvin pientä lisääntymistä, joka ei ole tilastollisesti merkitsevää. Lisääntyminen selittyy kokonaan yhden vastaajan lääkäri- ja hoitajakäyntien huomattavalla lisääntymisellä (37 käyntiä enemmän kuuden kuukauden aikana syksyllä 2018 kuin vuotta aikaisemmin;

Taulukko 21, sivu 94).

Sama tulos näkyy seuraavassa kuviossa, jossa on vertailtu kansalaisopistossa opiskelevien aikuisten hoitajakäyntien määrää väestöarvoihin.

Kuvio 25 Käyntikerrat hoitajalla viimeisten 12 kk aikana

Myös sosiaalipalveluiden käyttö ja tukien hyödyntäminen oli vähäistä sekä alku- että loppumittauksessa. Lähes kaikissa tapahtuu pientä vähentymistä, mutta muutokset eivät ole tilastollisesti merkitseviä. Suurin osa kansalaisopisto-opiskelijoista ei ollut käyttänyt mitään sosiaalitoimen palveluita (85 %) eikä myöskään ollut saanut mitään taloudellista tukea (82 %) yhteiskunnalta

viimeisen kuuden kuukauden aikana. Palveluittain eriteltyt tulokset ovat nähtävillä seuraavissa taulukoissa. Esimerkiksi mielenterveyspalveluita kansalaisopisto-opiskelijoista käytti vain 3–4 prosenttia. Väestössä keskimäärin käytetään mielenterveyspalveluita enemmän, sillä naisista 7 ja miehistä 4 prosenttia oli käyttänyt viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana terveyspalveluita mielenterveysongelmien takia (Suvisaari & Lindfors 2012).

Taulukko 19. Onko saanut seuraavia tukia viimeisten 6 kk aikana

	2017	2018
Toimeentulotukea	3,0 %	2,2 %
Asumistukea	10,1 %	9,4 %
Sairauspäivärahaa	2,6 %	2,6 %
Työmarkkinatukea/työttömyysturvan peruspäivärahaa	4,9 %	4,1 %
Ansiosidonnaista työttömyysturvaa	4,9 %	3,7 %

Suurin osa vastaajista oli valinnut kysymyksessä vaihtoehdon ”En mitään näistä” (syksyllä 2017 81,6 %, vuotta myöhemmin 81,3 %).

Taulukko 20. Onko käyttänyt seuraavia palveluita viimeisten 6 kk aikana

	2017	2018
Kaupungin työllisyyspalveluita	1,5 %	1,5 %
TE-keskuksen työvoimatoimiston palveluja	6,4 %	4,1 %
Kelan kuntoutus-, terapia- jne. palveluja	6,0 %	6,4 %
Sosiaalitoimiston palveluja	1,9 %	1,5 %
Päihdepalveluja	0,7 %	0,7 %
Mielenterveyspalveluja	3,7 %	3,0 %

Tässäkin kysymyksessä suurin osa vastaajista ei ollut käyttänyt mitään näistä palveluista (molempina vuosina 85 %).

Sote-palveluiden käytön keskiarvovertailut eivät kuitenkaan kerro sitä, miten niiden käyttö ja siinä tapahtuvat muutokset jakautuvat vastaajajoukossa. Käytännössä kansalaisopisto-opiskelijat jakautuvat erilaisiin ryhmiin palveluiden käyttönsä suhteen. Lääkäri- ja hoitajapalveluiden käyttöä kuvaavasta summa-
muuttujasta tehtiin sen vuoksi vähennyslaskulla yksi muutosmuuttuja, jossa negatiiviset arvot kuvaavat käyntikertojen vähentymistä, positiiviset arvot käyntien lisääntymistä ja nolla käyntien pysymistä ennallaan vuoden aikana. Seurantaryhmän (n = 267) vastaajista muutosmuuttuja oli laskettavissa 151 vastaajalle. Muutosten analyysi osoittaa, että lääkäri- ja hoitajakäyntien määrissä on tapahtunut vuoden aikana sekä vähentymistä (31,8 % vastanneista) että lisääntymistä (37,1 %), osalla (31,1 %) arvio käyntimäärästä on pysynyt samana. Alla olevassa taulukossa on kuvattu muutosten painottuminen ja luonne. Taulukosta näkyy, että keskimääräinen vähennys on ollut -2,40 käyntikertaa ja lisäys 3,46 käyntikertaa. Jälkimmäistä keskiarvoa nostaa huomattavasti yksi erityisen poikkeava arvo eli käyntikertojen lisääntyminen 37

käynnillä yhden henkilön kohdalla (avovastausten perusteella kyseessä on henkilö, jolla on terveysongelmia, joihin hän on myös hakenut kansalaisopiston kursseilta apua). Seuraavaksi suurin lisäys on 11 käyntikertaa yhden vastaajan kohdalla. Suurin osa muutoksista on pieniä, eli välillä -3 ja +3 käyntikertaa, sitä suurempia muutoksia on vain yksittäisten vastaajien kohdalla.

Taulukko 21. Vuoden aikana tapahtunut muutos lääkäri- ja hoitajakäynneissä

	n (%)	keskiarvo	hajonta	minimi	maksimi
Vähentynyt	48 (31,8)	-2,40	1,899	-9	-1
Ei muutosta	47 (31,1)	,00	,000	0	0
Lisääntynyt	56 (37,1)	3,46	5,074	1	37
Kaikki yhteensä	151 (100)	,52	4,076	-9	37

Koska lääkäri- ja hoitajakäynneissä tapahtuu sekä vähentymistä että lisääntymistä vuoden aikana, kumoavat nämä muutokset toisensa keskiarvotarkasteleissa. Mitattujen muutosten yhteyttä kansalaisopistossa opiskeluun on myös hyvin vaikea arvioida tilastoanalyysimenetelmien avulla, sillä ihmisten elämäntilanteet ovat hyvin erilaisia, ja muutoksista suuri osa tapahtuu muista syistä. Sen vuoksi on kiinnostavaa vertailla kansalaisopisto-opiskelijoiden omaa kokemusta sote-palveluiden käytön vähenemisestä seuranta-aineiston avulla mitattuihin muutoksiin. Myöhemmin raportissa (Kuvio 27, sivu 98) kuvataan, että syksyn 2018 seurantakyselyvastaajista 5,7 prosenttia arvioi vuoden aikana suoritettujen kurssien vähentäneen lääkäri- ja terveyspalveluiden käyttöä, mutta mitattua vähentymistä oli tapahtunut 31,8 prosentin kohdalla. Eroa selittää koettua muutosta koskevan kysymyksen sanamuoto, jossa pyydettiin arvioimaan, onko nimenomaan vuoden aikana suoritetuilla kansalaisopiston kursseilla ollut tällaista vaikutusta, kun taas mitattu muutos sisältää kaikista eri syistä tapahtuneet muutokset. Näitä voivat olla esimerkiksi satunnainen sairastuminen, muut elämäntilanteessa muuttuneet tekijät tai sattuma, eli kansalaisopistossa suoritettuihin kursseihin liittymättömät syyt. Tässä tapauksessa siis tuo koettua muutosta kuvaava 5,7 prosenttia on periaatteessa parempi luku kuvaamaan kurssien vaikutusta lääkäri- ja hoitajakäyntien vähentymiseen, mutta toisaalta ihmisen oman kokemuksen varaan pohjautuvia analyyseja pidetään myös epäluotettavina.

Terveys- ja sosiaalipalveluiden käyttöä tarkasteltiin myös eri elämäntilannetyyppien (onnelliset, hyvinvoivat, sinnittelijät ja yksinäiset) avulla. Tilastollisesti merkitseviä eroja sote-palveluiden käytössä ei löytynyt eri elämäntilannetyyppeihin kuuluvien välillä, mutta yksi painotus näkyy selvästi: sinnittelijöiden tyyppiin kuuluvilla kansalaisopisto-opiskelijoilla oli enemmän lääkäri- ja hoitajakäyntikertoja (lähes 4 käyntikertaa) kuin muilla ryhmillä (onnelliset ja hyvinvoivat 2,6 käyntikertaa, yksinäisillä 1,7 kertaa).

Myös eroja sosiaalipalveluiden ja tukien käytössä elämäntilannetyypeittäin tarkasteltiin (khi²-testi, seurantar ryhmä, n = 267, syksyn 2018 vastaukset).

Tällöin tilastollisesti merkitseviä eroja elämäntilannetyypeittäin löytyi mielenterveyspalveluiden, asumistuen ja ansiosidonnaisen työttömyysturvan käytön suhteen. Yksinäisten ryhmään kuuluvat kansalaisopisto-opiskelijat olivat käyttäneet mielenterveyspalveluita enemmän (14,3 %) kuin onnellisiin, hyvinvoiviin tai sinnittelijöihin kuuluvat (1,0–5,9 %). Sinnittelijöiden ryhmään kuuluneet opiskelijat taas käyttivät enemmän asumistukea (17,6 %) kuin muut ryhmät (2,4–14,3 %). Ansiosidonnaista työttömyysturvaa käyttivät myös eniten yksinäisten ryhmään kuuluvat (14,3 %) kuin muut (1,0–7,3 %; Taulukko 22).

Taulukko 22. Elämäntilannetyyppien erot sosiaalipalveluiden ja tukien käytössä

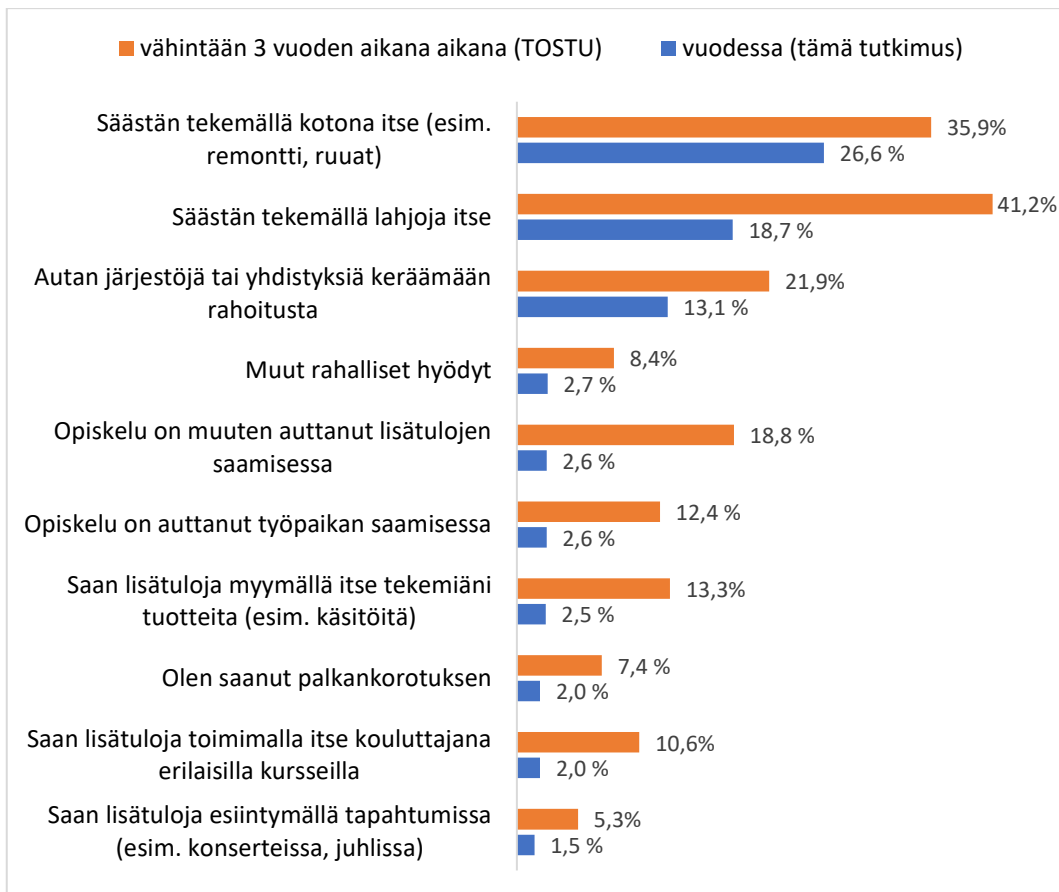
Palvelu/tukimuoto	Onnelliset, käyttänyt palvelua %	Hyvinvoivat, käyttänyt palvelua %	Sinnittelijät, käyttänyt palvelua %	Yksinäiset, käyttänyt palvelua %	Erojen merkitsevyys (khi ²)
Mielenterveyspalvelut	1,2	1,0	5,9	14,3	p=0,017
Asumistuki	2,4	8,1	17,6	14,3	p=0,012
Ansiosidonnainen työttömyysturva	7,3	1,0	1,5	14,3	p=0,018

4 Mahdolliset taloudelliset vaikutukset

Tässä luvussa kuvataan ja arvioidaan, onko mahdollista paikantaa tutkimustulosten pohjalta joitakin kansalaisopistossa opiskelun tuottamia taloudellisia vaikutuksia, ja millaisia ne voisivat olla. Arvioinnin runkona käytetään Merenmiehen (2012) erilaisia rahan muotoja (absoluuttisena rahana näkyvät, näyttöön pohjautuvat ja arvioon pohjautuvat vaikutukset) jotka kuvattiin raportissa aikaisemmin (luku 1.3). Arviointi pohjautuu kahteen erityyppiseen aineistoon: (1) Koettuihin ja (2) mitattuihin vaikutuksiin. Koettuja eli kansalaisopistossa vuoden aikana opiskelleiden itse esille tuomia mahdollisia taloudellisia vaikutuksia on arvioitu seurantakyselyn väittämällä ja avokysymyksellä syksyllä 2018 (n = 868). Lisäksi teemahaastattelussa kysyttiin samaa, eli onko vuoden aikana suoritetuilla kursseilla ollut jotain taloudellisia vaikutuksia. Lisäksi mitattujen vaikutusten arviointia tehdään seuranta-aineiston avulla, eli paikantamalla vuoden aikana tapahtuneita muutoksia, joiden pohjalta tehdään taloudellisten vaikutusten arviointia. Aineiston muodostaa seurantaryhmän (n = 267) lähtötilannevastausten (syksy 2017) ja seurantakyselyvastausten (syksy 2018) vertailu. Pääasiassa lasketaan, onko tiettyjen lomakkeella kysytyjen sote-palveluiden ja tukien käytössä tapahtunut muutosta vuoden aikana (käyntikerrat esim. terveyskeskuslääkärillä, ansiosidonnainen työttömyystuki). Näiden lisäksi arvioidaan muutamia muita rahassa arvioitavia muutoksia, esimerkiksi vapaaehtoistyötuntien määrää 2017 ja 2018.

4.1 Vastaajien tunnistamat koetut taloudelliset vaikutukset

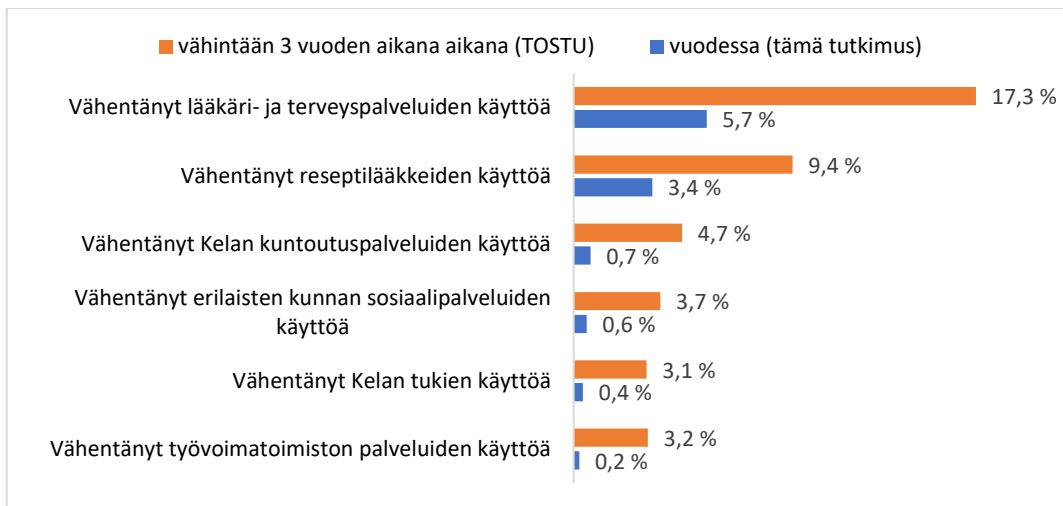
Seurantakyselyssä pyydettiin vuoden aikana kansalaisopistossa kursseja suorittaneita arvioimaan valmiiden väittämien avulla, onko kursseista ollut jotain rahallista hyötyä. Väittämät oli määritelty alun perin aineistolähtöisesti erilaisten laadullisten aineistojen pohjalta, eli niillä on vahva empiirinen pohja. Toisin sanoen ne kuvaavat rahallisia vaikutuksia, joita kansalaisopistossa opiskelevat aikuiset ovat itse tuoneet spontaanisti esiin. Pohjana on käytetty TOSTU-rinnakkaistutkimuksen teemahaastatteluita (n = 29) ja sen testikyselyn avovastauksia (n = 71). Näiden laadullisten aineistojen teemoittelun pohjalta muodostettiin kyselyväittämät, joita käytettiin sekä TOSTU-rinnakkaistutkimuksessa että tässä tutkimuksessa. Tämä mahdollistaa myös tulosten vertailun, eli voidaan arvioida, tuottavatko vähintään kolmen vuoden aikana suoritettut kurssit (TOSTU) yhtä paljon ja samanlaisia taloudellisia vaikutuksia kuin yhden vuoden aikana suoritettut (tämä tutkimus). Kyselyväittämien toimivuutta kuvaa myös se, että molempien kyselyiden avovastausten analyysistä löytyi käytännössä lähes samat teemat, joita oli käytetty kyselyväittämissä (ks. Manninen 2018a, 90–101 ja Taulukko 23 alempana). Kyselyissä käytetyt väittämät ja tulokset on kuvattu seuraavassa kuviossa.

Kuvio 26 Kyselyvastaajien arviot kurssien rahallisista vaikutuksista

Kuviosta näkyy selvästi, että kun vastaajia pyydetään arvioimaan useamman (vähintään kolmen) vuoden aikana suoritetun kurssin tuottamia rahallisia vaikutuksia (TOSTU-rinnakkaistutkimus), niitä tunnustetaan enemmän kuin kysyttäessä samaa yhden vuoden aikana suoritetun kurssin osalta (tämä tutkimus). Kuviosta näkyy myös se, että työuraan ja lisätuloihin liittyvät rahalliset hyödyt syntyvät pidemmän ajan kuluessa (esimerkiksi kurssien kokee edistäneen työpaikan saamista 12,4 prosenttia vähintään kolmena vuotena kansalaisopistoissa opiskelleista TOSTU-vastaajista, mutta vain 2,6 prosenttia tämän tutkimuksen vastaajista, jotka arvioivat vain yhden vuoden aikana suoritetun kurssin vaikutuksia).

Samalla tavalla laadullisten aineistojen pohjalta muodostettiin kyselylomakkeisiin seuraavassa kuviossa olevat erilaisten sote-palveluiden käytössä tapahtunutta koettua muutosta arvioivat väittämät. Samoja asioita mitattiin tämän tutkimuksen kyselylomakkeilla myös toisella tavalla, eli kysymällä sekä lähtötilanne- että seurantakyselyssä, kuinka paljon on käyttänyt erilaisia sote-palveluita viimeisten kuuden kuukauden aikana, ja laskemalla onko siinä tapahtunut vuoden aikana muutosta (näitä tuloksia kuvattiin edellä luvussa 3.8).

Kuvio 27 Kyselyvastaajien arviot muutoksista, joille voi laskea rahallisen arvon

Myös tässä kuviossa näkyy selvästi, että terveyteen ja hyvinvointiin liittyvät taloudelliset vaikutukset syntyvät viiveellä, pidemmän ajan kuluessa. Joensuun seudun kansalaisopiston opiskelijoista todella harva tunnisti tällaisia vaikutuksia – mikä on täysin vastaava tulos, joka saatiin mitattaessa näiden palveluiden käyttöä ja siinä tapahtunutta muutosta toisella tavalla (luku 3.8). Eli myös seurantar ryhmän kohdalla sote-palveluiden käytön muutokset vuodessa olivat hyvin pieniä. Lääkäri- ja terveystalouden sekä lääkekulujen osalta hieman useampi tunnistaa muutoksia, ja tämä saa tukea myös haastatteluista. Esimerkiksi yksi haastateltava kuvailee tätä seuraavasti:

Ja kyllä mie aattelen, että sit semmonen rahallinen hyötyki on ollu se, että tota ei oo tarvinnu käyvä lääkäriissä niin kun et kun tulee sitä monipuolisempaa liikuntaa [...] sillen kun oli vielä jatkuva niin ku siis lääkitys [...] kyllähän niihin meni kuitenkin [kuukaudessa] suunnilleen kolmekymppiä, kun niistä kuitenkin KEELA-korvauksia [...] sai, niin no mie aattelen, että varmaan niin ku semmosen vuositasolla se säästö on joku semmonen 150–300 riippuen pikkusen siitä minkä verran niitä lääkkeitä ois tarvinnu, että iso raha meikäläiselle, niin.

Rinnakkaistutkimuksen raportissa (Manninen 2018a, 95) kuvataan, että kansalaisopistossa opiskelevien on vaikea arvioida terveysvaikutuksia, koska heillä ei ole vertailukohtaa sille, millainen oma hyvinvointi olisi tällä hetkellä, jos ei olisi opiskellut kansalaisopistossa (osa useita vuosia). Sekä TOSTU-tutkimuksen että tämän tutkimuksen haastatteluissa ja avovastauksissa käytettiin usein sanoja kuten *ehkä, mahdollisesti, uskon ja olettaisin*, kun puhuttiin terveyshyötyjen vaikutuksista sote-palveluiden käyttöön.

Molempien tutkimusten kyselylomakkeessa rahallisia hyötyjä mittaavien väittämien jälkeen pyydettiin vastaajia avokysymyksessä tarkentamaan sanallisesti, millaisia muita rahallisia hyötyjä opiskelu oli tuottanut, jos he olivat valinneet sen väittämässä tarjolla olevista vaihtoehdoista. Nämä avovastaukset teemoiteltiin yhdessä toisen avokysymyksen vastausten kanssa (*Onko kursseille osallistumisella ollut vielä jotain muita taloudellisia vaikutuksia sinulle*

itsellesi, lähipiirillesi, työnantajalle tai yhteiskunnalle?). Teemoittelun tulokset on kuvattu seuraavassa taulukossa, johon on vertailua varten merkitty myös TOSTU-rinnakkaistutkimuksen vastaavien kysymysten teemoittelun tulokset.

Taulukko 23. Tämän tutkimuksen ja TOSTU-kyselyn avovastauksissa mainitut taloudelliset vaikutukset

TOSTU (n = 5 214)		Tämä tutki- mus (n = 868)		Koettu vaikutus	Esimerkkilausumat (tästä tutkimuksesta)
%*	f	%*	f		
3,3	173	4,0	35	Sote-säästöt	<i>Pysyn terveenä ja virkeänä, koska liikun. Se vähentää sairauspoissaoloja ja vaikuttaa myönteisesti mielenterveyteen.</i>
2,3	120	0,5	4	Säästö harrastusku- luissa	<i>Edullista, mutta laadukasta liikuntaa halvalla.</i>
2,3	119	0,5	4	Osaaminen ja työn tehokkuus	<i>nostaa työtehoa</i>
2,2	116	1,9	17	Itse tekeminen	<i>Sain tietoa, ei tarvitse joka kerta ongelman ilmaantuessa ostaa oma-guru palvelua Elisalta tai Gigantin hinnakkaasta palvelunumeroista.</i>
1,3	70	0,7	6	Lisätulot	<i>Saan tekijänpalkkioita n. xxxx €/vuosi. X-kurssi on osaltaan auttanut sujuvan tekstin tuottamisessa.</i>
1,0	52	0,2	2	Työpaikka/uralla eteneminen	<i>olen avannut urapolkua laajentamalla omaa osaamistani.</i>
0,9	47	0,5	4	Vapaaehtois- ja järjestötyö	<i>X-kurssi on hyödyttänyt yhdistystä ja parantanut [mainitsee kaupun-gille syntyneitä hyötyjä].</i>
0,3	17	0,5	4	Myyntitulot	<i>Tekemiäni tuotteiden myynnillä rahoitin [...] ulkomaanmatkan.</i>
0,3	15	0	0	Työnantaja säästää koulutuskuluissa	
0,2	12	0,2	2	Hyöty lähipiirille	<i>Kielen opiskelun vuoksi osaan kääntää yksinkertaista tekstiä läheisilleni etteivät tarvitse turvautua aina ammattilaisiin.</i>
0,2	11	0	0	Palkankorotus	
0,2	11	1,9	17	Työhyvinvointi	<i>työnantajalle taloudelliset vaikutukset näkyvät [...] jaksamisena työssä</i>
0,2	11	0,5	4	Kierrätys ja ekologisuus	<i>Vanhat huonekalut ovat kunnossa ja käytettävissä kotonani => ei tarvitse ostaa uusia huonekaluja.</i>
0,2	10	0	0	tulot ryhmälle	
0,1	4	0,2	2	Säästöt ulkomailla	<i>X-kielen osaamisesta oli hyötyä [maan nimi] matkalla, esim. ostoksilla (tarjousten kysyminen) ja ruokaa tilatessa. En siis maksanut liikaa palveluista.</i>
0	0	0,2	2	Uusia asiakkaita	<i>Olen voinut myydä syntyneelle opiskelijayhteisölle [...] kurssilla tekemiäni juttuja.</i>

* % = kuinka monta prosenttia vastaajista maininnut vaikutuksen; f = lausumien frekvenssi

Taulukossa kuvatut prosentit on laskettu kaikista kyselyvastaajista, ja ovat sen vuoksi pieniä; molemmissa kyselyissä suuri osa oli jättänyt kokonaan vastaamatta avokysymykseen, esimerkiksi TOSTU-kyselyssä vain 648 ja tässä tutkimuksessa 103 vastaajaa oli maininnut jonkun taloudellisen vaikutuksen. TOSTU-raportissa olevassa vastaavassa taulukossa prosenttiluvut on kuvattu avokysymykseen vastanneista, joista esimerkiksi sote-säästöt oli maininnut 26,7 prosenttia, ja haastatteluihin osallistuneista vieläkin useampi eli 69 prosenttia (Manninen 2018a, 94). Haastatteluissa tulee pääsääntöisesti esille enemmän koettuja hyötyjä ja taloudellisia vaikutuksia, mikä on luonnollista, koska avovastauksiin käytetään aikaa muutamia minuutteja ja kuvataan ensimmäisinä muistettavat asiat, mutta tunnin haastattelun aikana niitä palautuu mieleen enemmän.

Suuri tyhjien avovastausten määrä saattaa selittyä sillä, että kysymys on joko koettu vaikeaksi ja jätetty sen vuoksi vastaamatta (tässä tutkimuksessa 674 henkilöä ei ollut vastannut tähän avokysymykseen) tai sitten sen vuoksi, ettei taloudellisia vaikutuksia ole koettu syntyneen. Avokysymykseen jotain vastanneista 77 kirjoitti, etteivät ole tunnistanee taloudellisia vaikutuksia, ja lisäksi neljä henkilöä oli vastannut, ettei osaa sanoa. Lisäksi 18 vastaajaa oli kirjoittanut, että opiskelusta on ollut ”vain menoja” esimerkiksi matka- tai tarvikkeiden vuoksi. TOSTU-rinnakkaistutkimuksessa avovastauksissa oli lähes identtisiä kommentteja, ja lisäksi yllättävän suuri määrä vastaajia (382 eli 7,3 %) jotka vastasivat, etteivät opiskele kansalaisopistossa taloudellisen hyödyn vaan harrastuksen tai itsensä sivistämisen takia (ks. Manninen 2018a, 92–93). Tämä varsin yleinen kansalaisopisto-opiskeluun liittyvä vahva harrastusvoittoisuuden ja työelämään liittymättömän yleissivistävän opiskelun mielikuva vaikeuttaa vapaan sivistystyön taloudellisten vaikutusten arviointia, koska niitä ei juurikaan pohdita eikä tunnisteta spontaanisti.

Tämän tutkimuksen teemahaastatteluissa (n = 10) puolet vastaajista mainitsee sote-säästöihin liittyviä taloudellisia vaikutuksia ja neljä vastaajaa erilaisien asioiden itse tekemisestä syntyvät säästöt. Lisäksi kaksi henkilöä mainitsee työhyvinvoinnin lisääntymisen mahdollisesti tuottavan työnantajalle jotain taloudellista hyötyä, ja kaksi mainitsi järjestö- ja vapaaehtoistyön kautta syntyvät vaikutukset. Muutamia henkilöitä olivat saaneet myyntituloja, säästäneet rahaa ulkomailla ja harrastuskuluissa, yksi oli mahdollistanut harrastusryhmälle lisätulojen saamisen. Haastattelijien pohjalta muodostettujen osallistujaryhmien välillä oli selvä ero sen suhteen, miten konkreettisia ja minkä tyyppisiä taloudellisia vaikutuksia tunnistettiin, kuten seuraava taulukko osoittaa.

Taulukko 24. Osallistujaryhmien tunnistamat taloudelliset vaikutukset

Osallistujaryhmät	Osallistumissyyt	Taloudelliset vaikutukset
Harrastajat (3)	Omasta kunnosta ja hyvinvoinnista huolehtiminen, kiinnostus jotakin aihetta kohtaan	Taloudellisen hyödyt epäsuoria ja tarkkaa syy-yhteyttä on haastava määrittellä <i>"Mut varmaan aika vaikeeta niin kun mitata sit, että no mitä se tilanne ois jos en oisi näille kurseille osallistunu et tota (H6)"</i>
Suurhyötyjät (4)	Halu kehittää itseä ja omaa osaamista, hyvinvoinnin lisääminen	Näkevät taloudellisen hyödyn tulevaisuudessa, osaamisen kehittymisen tai hyvinvoinnin lisääntymisen kautta. <i>"...ne kokemukset on vaikka siellä CV:ssä ja saattaa sit avata niin ku jatkossa jonkunlaisii portteja...ja "se on ennen kaikkee sellasta ennaltaehkäisevää tekemistä ja sosiaalista verkostoitumista" (H9)</i> <i>"...semmosta sosiaalista pääomaa, tai sellasta et mä voisin olla just näissä yhistyksen asioissa tuottamassa tai tekemässä..." (H5)</i>
Voimautajat (1)	Sisältöä arkeen ja elämään, psyykinen ja fyysinen hyvinvointi, selviytyminen	Taloudelliset hyödyt laajoja hyvinvoinnin ja terveyden parantumisen ansiosta <i>"vuositasolla se säästö on joku 150–300 riippuen pikkusen siitä minkä verran niitä lääkkeitä ois tarvinnu" (H8)</i>
Kuntoutajat (2)	Merkittävä terveydellinen syy (leikkaus, onnettomuus tai muut terveysongelmat) kurssille osallistumiseen	Taloudelliset hyödyt konkreettisia ja selkeimmin erotettavissa <i>"varmaan olisin paljon enemmän tarvinnut tätä KELAn kautta saatavaa kuntoutusta..." (H1)</i> <i>"lähen edelleen siitä sairausloma-ajatukselta, että jos tällä on pystynyt estämään, että ei oo tarvinnu olla sairauslomalla..." (H7)</i>

Harrastajien kokemat hyödyt kursseilta liittyvät tyypillisesti yleiseen hyvinvoinnin parantumiseen ja mielihyvään. Hyötynäkökulma ei kuitenkaan ole erityisen syvä, vastaajan elämänsisältöä tai suuntaa jollakin tavalla määrittelevä. Harrastajien on myös haastava määrittellä selkeitä taloudellisia hyötyjä:

No voi olla, että mä oon ollu juuri sen takia niin terve. En, sitä on vaikeeta, ihan mahoton arvioida. (H2)

Suurhyötyjät näkevät taloudellisen hyödyn syntymisen joko konkreettisesti tai mahdollisena joskus tulevaisuudessa, hyvinvoinnin lisääntymisen kautta:

...liikuntajutuista voi olla semmonen ennaltaehkäisevä taloudellinen vaikutus [...] ihmisten aktivoimisesta on niin kun pitkässä juoksussa paljon hyötyä (H4)

Voimautujalle kansalaisopiston aikaansaamat mahdolliset taloudelliset vaikutukset näyttäytyivät konkreettisina säästöinä lääke- ja lääkärikuluissa, kuten taulukon aineistolainauksesta näkyy. Taloudellisia vaikutuksia syntyi siis sekä vastaajalle itselleen että yhteiskunnalle.

Uskon vakaasti, että kansalaisopiston kursseilla on ollut suuri merkitys psyykkiselle hyvinvoinnilleni, joten en ole tarvinnut osastohoitoja. (H8)

Kuntoutujilla kursseille osallistuminen vähentää ainakin oman kokemuksen mukaan varsinaisen kuntoutuksen tai fysioterapian tarvetta, joten mahdolliset taloudelliset vaikutukset kohdistuvat paitsi vastaajan fyysiseen hyvinvointiin, myös yhteiskuntaan. Kuntoutujista H7 sanoi vältäneensä kurssien avulla leikkauksen ja toinen vastaajista kertoo taloudellisista vaikutuksista seuraavasti:

No kyllä siinä suhteessa, varmaan olisin paljon enemmän tarvinnut tätä KELAn kautta saatavaa kuntoutusta jos ei ois tätä ollu. (H1)

Kyselytulokset ja haastattelut siis osoittavat, että ihmiset tunnistavat jonkin verran koettuja taloudellisia vaikutuksia, ja lisäksi elämäntilanteessa tapahtuvia muutoksia, joille voisi olla laskettavissa rahallinen arvo. Konkreettisten rahasummien (eli mahdollisissa SROI-laskelmissa tarvittavien viitearvojen) määrittely on kuitenkin vaikeaa. Yksittäistapauksissa esimerkiksi lääkekulujen vähenemisen kohdalla vastaaja saattaa esittää konkreettisen arvion summasta, joka säästyy vuositasolla (kuten edellä yksi haastateltava mainitsee summan 150–300 € omien lääkekulujen osalta, josta voisi periaatteessa arvioida myös Kela-korvauksen osuuden eli yhteiskunnalle syntyvän säästön, jos tiedossa olisi onko kyseessä peruskorvattava eli 40 prosentin vai alemman erityiskorvauksen eli 65 prosentin lääke). Joissakin avovastauksissa ja haastatteluissa mainitaan myös tarkkoja summia esimerkiksi omien tuotteiden myyntituloista, mutta niidenkin pohjalta on vaikea määritellä keskimääräisiä summia.

4.2 Näyttöön ja arvioihin pohjautuvat mahdolliset taloudelliset vaikutukset

Kansalaisopisto-opiskelijoiden käyntikertoina mitattu terveystaloudellisten palveluiden käyttö oli vähäisempää kuin väestössä keskimäärin, ja siten myös niiden käytöstä ryhmätasolla syntyvät kustannukset pienempiä. Kustannusten tarkastelussa tulee huomioida, että mukana on vain rajattu määrä terveystaloudellisia palveluita, eli esimerkiksi erikoissairaanhoidon palvelut jäävät laskelman ulkopuolelle, koska niitä ei kysytty lomakkeissa. Kustannukset on laskettu hyödyntämällä kyselystä saatuja keskimääräisiä palvelukohtaisia käyntimäärätietoja (6 kk käyntimäärät kerrottu kahdella, jotta on saatu arvioitua käyntimäärät yhden

vuoden osalta), ja terveydenhuollon yksikkökustannuksia, jotka on otettu Kaipaisen (2011) yksikkökustannukset-teoksesta. Väestökohtaiset käyntimäärien keskiarvot on otettu Moisio (2018) tutkimuksesta.

Vuosittaiset kansalaisopisto-opiskelijan terveystalvokustannukset keskimäärin on kuvattu seuraavassa taulukossa. Sen mukaan ne ovat kyselyssä käytetyille palveluille vuodessa 464 € kansalaisopisto-opiskelijaa kohden. Väestössä taas vastaava keskimääräinen kustannus vuodessa on 1 049 €, koska väestö käyttää keskimäärin enemmän terveystalvokustannuksia. Kansalaisopisto-opiskelijat ovat siis ”edullisempia” sote-palveluiden käyttäjiä ja kuntalaisia. Laskelmasta ei kuitenkaan voi päätellä syy- ja seuraussuhteita eli sitä, lisääkö kansalaisopisto-opiskelu hyvinvointia, vai ovatko kansalaisopisto-opiskelijat valikoituneita jo opistoon tullessaan. Laskelmassa on myös mukana vain rajallinen määrä palveluita. Tarkempaan tutkimusasetelmaan päästäisiin, mikäli käytettävissä olisi terveydenhuollon rekistereistä poimittu kansalaisopisto-opiskelijoiden tosiasiallinen sote-palveluiden käyttö kokonaisuudessaan, ja kansalaisopisto-opiskelijoihin sosioekonomisilta taustoiltaan kaltaistetut väestöverrokot.

Taulukko 25. Kansalaisopisto-opiskelijoiden terveystalvokustannukset verrattuna väestöön

	Väestö, keskimäärin henkilö/vuosi	Kansalaisopisto-opiskelija, keskimäärin henkilö/vuosi
Sairaalan tai terveystalvokustannuksen päivystysvastaanotto	273 €	86 €
Työterveyslääkäri	145 €	54 €
Yksityislääkärin vastaanotto	100 €	60 €
Terveystalvokustannuslääkäri	310 €	172 €
Työterveyshoitajan vastaanotto	68 €	21 €
Terveystalvokustannuksen terveyden tai sairaanhoitajan vastaanotto	153 €	71 €
YHTEENSÄ	1 049 €	464 €

Vastaavalla tavalla voidaan viitearvojen avulla arvioida kansalaisopistossa opiskelevien joensuulaisten aikuisten tekemän vapaaehtoistyön rahallinen arvo. Viitearvo yhdelle vapaaehtoistyönä tehdylle työtunnille on määritetty Laasasen (2011) tutkimuksessa. Seuraavassa taulukossa kuvataan seurantarvokustannuksen vastaajien tekemien vapaaehtoistyötuntien määrä ja rahallinen arvo viimeisten kuuden kuukauden aikana vuonna 2017 ja 2018. Tuntimäärät syksyllä 2017 ja syksyllä 2018 pohjautuvat vastaajien omaan arvioon kahdessa eri kyselyssä.

Taulukko 26. Vapaaehtoistyön tekeminen tunteina ja siinä vuoden aikana tapahtunut muutos

Ajankohta	tunteina	arvo euroina (á 12,44 €; Laasanen 2011, 19)
Vapaaehtoistyön tekeminen viimeisten 6 kk aikana (syksy 2017)	1755 tuntia	21 832,20 €
Vapaaehtoistyön tekeminen viimeisten 6 kk aikana (syksy 2018)	1951 tuntia	24 270,44 €
Muutos vuoden aikana	+ 196 tuntia	+ 2 438,24 €

Taulukosta on nähtävissä, että kokonaisuutena koko seurantaryhmän tekemien vapaaehtoistuntien arvo vuonna 2018 on 24 270 € puolen vuoden ajalta. Tuntien kokonaismäärä on hieman lisääntynyt vuoden aikana, ja rahassa tämä lisäys olisi 2 438 €. Jos luvut kertoo kahdella, saadaan koko vuotta kuvaavat luvut (arvo 48 540 €, lisäys 4 876 €) ja jakaa seurantaryhmän vastaajien määrällä, näyttäisi vapaaehtoistyön arvo vuodessa olevan 182 € ja arvon lisäyksen 18 € opiskelijaa kohti.

Seuraavaan taulukkoon on koottu yhteenvedonomaaisesti kyselyvastaajien koetut muutokset, joilla voisi olla rahassa mitattavia taloudellisia vaikutuksia joko yksilölle itselleen tai yhteiskunnalle. Tulokset on ryhmitelty erilaisten rahan muotojen (Merenmies 2012) mukaan. Koettujen muutosten kohdalla prosenttiluvut kuvaavat niiden seurantakyselyvastaajien (n = 868) osuutta, jotka ovat tunnistaneeet omalla kohdallaan kyseisen vaikutuksen. Vastaava mutta vähintään kolmen vuoden aikana suoritettujen kurssien vaikutuksia kuvaava taulukko löytyy TOSTU-rinnakkaistutkimuksen raportista (Manninen 2018a, 99).

Taulukko 27. Koonta koetuista vuoden aikana syntyneistä taloudellisista vaikutuksista

Rahan muodot	Hyötyjänä yksilö	Hyötyjänä yhteisö & yhteiskunta
Absoluuttisena rahana näkyvät vaikutukset	• Auttanut saamaan lisätuloja (2,6 %) • Saan lisätuloja myymällä itse tekemiäni tuotteita (esim. käsitöitä) (2,5 %) • Saan lisätuloja toimimalla itse kouluttajana erilaisilla kursseilla (2,0 %) • Auttanut saamaan palkankorotuksen (2,0 %) • Saan lisätuloja esiintymällä tapahtumissa (esim. konserteissa, juhlissa) (1,5 %)	• Autan järjestöjä tai yhdistyksiä keräämään rahoitusta (13,1 %)
Näyttöön pohjautuvat vaikutukset	• Säästän tekemällä lahjoja itse (18,7 %) • Säästän tekemällä kotona itse (esim. remontti, ruuat) (26,6 %) • Vähentänyt lääkäri- ja terveyspalveluiden käyttöä (5,7 %; omavastuun osuus) • Vähentänyt reseptilääkkeiden käyttöä (3,4 %; omavastuun osuus)	• Vähentänyt lääkäri- ja terveyspalveluiden käyttöä (5,7 %) • Vähentänyt reseptilääkkeiden käyttöä (3,4 %) • Vähentänyt Kelan kuntoutuspalveluiden käyttöä (0,7 %) • Vähentänyt erilaisten kunnan sosiaalipalveluiden käyttöä (0,6 %) • Vähentänyt työvoimatoimiston palveluiden käyttöä (0,2 %) • Vähentänyt Kelan tukien käyttöä (0,4 %)
Arvioon pohjautuvat vaikutukset	• Auttanut saamaan työpaikkoja (2,6 %)	

Yksilötason absoluuttisena rahana näkyvien mahdollisten taloudellisten vaikutusten euromäärää voi arvioida seuraavassa taulukossa kuvatulla tavalla. Siinä on huomioitu kyseisen vaikutuksen tunnistaneiden seurantakyselyn (n = 868) vastaajien prosenttiosuus, arvioitu vaikutuksen keskimääräinen rahallinen viitearvo, ja kerrottu se vaikutuksen tunnistaneiden vastaajien määrällä.

Taulukko 28. Arvio yksilötason taloudellisten vaikutusten rahallisesta arvosta

Koetut muutokset:	Vaikutus vuodessa	Muutosta tunnistaneet		yhteensä
	Viite- arvot	%	n	
Auttanut saamaan lisätuloja (2,6 %)	500 €	2,6 %	23	11 284 €
Saan lisätuloja myymällä itse tekemiäni tuotteita (esim. käsitöitä) (2,5 %)	500 €	2,5 %	22	10 850 €
Saan lisätuloja toimimalla itse kouluttajana erilaisilla kursseilla (2,0 %)	500 €	2 %	17	8 680 €
Auttanut saamaan palkankorotuksen (2,0 %)	1 200 €	2 %	17	20 832 €
Saan lisätuloja esiintymällä tapahtumissa (esim. konserteissa, juhlissa) (1,5 %)	300 €	1,5 %	13	3 906 €
yhteensä				55 552 €

Viitearvot on määritelty hyvin maltillisesti ja mahdollisuuksien mukaan haastattelu- ja avovastausaineistojen pohjalta. Esimerkiksi itse tehtyjen tuotteiden myyntituloja saaneista TOSTU-rinnakkaistutkimuksen (Manninen 2018a, 94 - 98) haastatelluista yksi oli perustanut korumyyntiyrityksen ja hankkinut sillä muutamia tuhansia euroja parin vuoden ajan. Toinen arvioi tienanneensa noin 1 000 € myyntituloina. Yksi tämän tutkimuksen vastaajista kertoi saaneensa lisätuloja useamman tuhannen euron verran. Laskuriin merkitty 500 € on siis varovainen arvio siitä, mikä voisi olla keskimääräinen lisätulo. Vastaavasti seurantakyselyn vastaajista 2 prosenttia eli 17 henkilöä oli saanut palkankorotuksen; jos oletetaan, että palkankorotus olisi keskimäärin maltillinen 100 € kuukaudessa, tarkoittaisi se 1 200 € lisätuloa vuodessa eli vaikutuksen tunnistaneiden vastaajien määrään suhteutettuna koko ryhmän tasolla 20 832 € vuodessa. Näin arvioituna näiden koettujen taloudellisten vaikutusten kokonaissumma voisi olla vähintään 55 552 € vuodessa.

Myös jotkut mitatut muutokset tuottavat mahdollisia taloudellisia vaikutuksia, jotka kohdistuvat vastaavalla tavalla joko yksilölle (mahdollisuus parantaa tulotasoa, vaihtoehtoiset uravaihtoehdot) tai yhteiskunnalle (esim. edellä kuvattu vapaaehtoistyönä tehtyjen tuntien lisääntyminen ja lisäksi ammattiin liittyvän osaamisen tuottama lisäarvo työnantajalle). Osalle näistä on kuitenkin hyvin vaikea määritellä viitearvoja.

Koettuja ja mitattuja muutoksia kuvaavat prosenttiluvut eivät ole vertailukelpoisia. Esimerkiksi koettu muutos ”Auttanut saamaan lisätuloja (2,6 %)” kertoo, että 2,6 prosenttia kyselyvastaajista on tunnistanut tällaisen konkreettisen – ja nimenomaan suoritettujen kurssien aikaansaaman – vaikutuksen omalla kohdallaan. Sen sijaan väittämä ”Minulla on mahdollisuuksia parantaa tulotasoa” kuvaa tunnetta tällaisen mahdollisuuden olemassaolosta, ei siis konkreettista vuoden aikana toteutunutta tulotason paranemista. Prosenttiluku 37,4 kuvaa niiden vastaajien määrää, joiden tunne tällaisen mahdollisuuden olemassaolosta on vahvistunut. Tämä voi kuitenkin pidemmällä aikavälillä johtaa myös konkreettiseen tulotason paranemiseen.

4.3 Voiko Joensuun seudun kansalaisopiston sosiaalista tuottavuutta arvioida?

Yksi tutkimuksen tavoitteista oli arvioida, onko mahdollista laskea Joensuun seudun kansalaisopiston sosiaalinen tuottavuus luvussa 1.3 kuvatun SROI-laskentamallin (Maier ym. 2015) avulla. Laskentamallia testattiin jo esitutkimuksessa (Manninen 2016) mutta ilman seuranta-aineistoa, jolla vuoden aikana kansalaisopistossa opiskelevien aikuisten elämäntilanteessa tapahtuneita muutoksia voisi arvioida. Tämän seurantatutkimuksen tulosten pohjalta sosiaalisen tuottavuuden arviointi on edelleen haastavaa, mikä johtuu ainakin seuraavista havainnoista:

- lähes kaikki Joensuun seudun kansalaisopistossa syksyllä 2017 jonkun kurssin aloittaneet olivat kansalaisopistojen vakioasiakkaita ja jo lähtötilanteessa keskimäärin hyvinvoivempia ja paremmassa elämäntilanteessa kuin väestö keskimäärin.
- jo lähtötilanteessa hyvinvoivilla aikuisopiskelijoilla tapahtuu vuoden aikana vain pieniä muutoksia, kun niitä mitataan kyselyjen väittämässteikoilla.
- käytössä olevat selittävät muuttujat (koko elämän ja vuoden aikana suoritettujen kurssien määrät) eivät riittävästi erottele vastaajia, koska lähes kaikki ovat vakioasiakkaita ja suorittavat useampia kursseja vuoden aikana. Hyötyjen syntymisen ja kurssiosallistumisen yhteyttä on sen vuoksi vaikea todentaa tilastollisesti, vaikka laadullinen aineisto osoittaa kurssien vaikutusten olemassaolon.
- avovastauksissa ja haastatteluissa vastaajat tunnistavat samat hyödyt kuin aikaisemmissakin tutkimuksissa, mutta niiden suuruusluokkaa on vaikea arvioida laadullisen aineiston pohjalta.
- TOSTU-rinnakkaistutkimuksen (Manninen 2018a) tulosten mukaan suuri osa hyödyistä ja etenkin koetuista taloudellisista vaikutuksista näyttäisi syntyvän vasta useamman vuoden kansalaisopistossa opiskelun myötä. SROI-laskelmissa pitäisi sen vuoksi huomioida myös ajallinen ulottuvuus, mikä vaikeuttaa laskelmien tekemistä entisestään.
- elämäntilanteissa tapahtuu erisuuntaisia muutoksia, eli myös esimerkiksi sote-palveluiden käytön lisääntymistä tai heikentymistä elämänlaadussa, ja ryhmätason keskiarvotarkasteluissa nämä muutokset usein kumoavat toisensa.
- syksyllä 2017 opistoon ilmoittautuneet aikuiset olivat erilaisissa elämäntilanteissa, ja elämäntilannetyyppien välillä oli suuria eroja hyötyjen syntymisen suhteen. Ryhmien pienet numerukset kuitenkin vaikeuttavat tarkempaa tyyppitason tilastollista analyysia.
- kaikki mitatut muutokset eivät ole kansalaisopistossa suoritettujen kurssien aikaansaamia, joten tuloksissa on ylitulkinnan vaara.
- kaikissa eri rahan muodoissa (absoluuttinen sekä näyttöön tai arvioon pohjautuva) on haasteena arvioida euromääräiset summat, vaikka osalle löytyisikin suhteellisen luotettavat viitearvot esimerkiksi kunnan tai maakunnan sote-kulujen keskiarvoista.

Tarkkoja Joensuun seudun kansalaisopiston sosiaalisen tuottavuuden osoittavia SROI-laskelmia on siis hyvin haastavaa tehdä. SROI-kertoimiin vaikuttaa myös se, mitä kaikkia taloudellisia vaikutuksia laskelmaan on mahdollista ottaa mukaan. Sosiaalinen tuottavuus on kokonaisuus, jossa investointia (148 € opiskelijaa kohden) verrataan kaikkiin taloudellisiin vaikutuksiin, joita vuoden aikana suoritetuilla kursseilla saattaisi olla. Tämän aineiston pohjalta rahallisessa muodossa voidaan kohtuullisen järkevästi määrittellä esimerkiksi vapaaehtoistyön tekemisen lisääntyminen, joka kuvattiin edellisessä luvussa (arvonlisäys 18 € opiskelijaa kohden vuodessa), mutta esimerkiksi palkankorotuksen keskihintaa on hyvin vaikea arvioida luotettavasti. Myös lääkäri- ja hoitajapalveluiden käytössä tapahtuneiden muutosten taloudellisista vaikutuksista yritettiin tehdä vastaavia laskelmia, mutta niissä tarvittiin niin paljon oletuksia, ettei laskelmista tule luotettavia. Yksi koelaskelma pohjautui oletuksiin, että kansalaisopiston osallistujiksi saataisiin keskiarvoväestö, ja sen kohdalla vuoden aikana tapahtuvat muutokset lääkäri- ja hoitajakäyntien määrässä olisivat saman suuruisia kuin tämän seurantatutkimuksen vastaajilla. Opiskelijakohtainen säästö vuodessa olisi silloin 22 € eli suhteutettuna Joensuun seudun kansalaisopiston koko opiskelijamäärään (vuodessa 10 901 aikuista) säästö olisi vuodessa 224 513 €. Samalla koelaskelmalla kaikkien kyselyssä olleiden sote-menojen säästöt opiskelijaa kohden saattaisivat olla 14 €. Summat ovat kuitenkin teoreettisia, sillä laskelmiin sisältyy paljon oletuksia (esimerkiksi se, että jokaisella aikuisella sote-palveluiden käyttö ja siinä tapahtuva muutos on samansuuntainen), joiden toteutumista käytännössä on mahdotonta arvioida.

Konkreettisempia laskelmia voidaan tehdä kuitenkin mitattujen käyntimäärien ja yksikköhintojen pohjalta, kuten aikaisemmin kuvattiin (Taulukko 25). Esimerkiksi terveyskeskuslääkärikäynnin keskihinta on 110 € ja väestö käyttää kyseistä palvelua keskimäärin 2,82 kertaa, eli kustannukset henkilöä kohti ovat 310 €. Joensuulaiset kansalaisopisto-opiskelijat kuitenkin käyvät terveyskeskuslääkäriä lähes puolet harvemmin, jolloin kustannukset aikuisopiskelijaa kohden ovat vain 172 €. Teoriassa säästö yhteiskunnalle olisi siten 138 € henkilöä kohden, jos voitaisiin osoittaa, että juuri kansalaisopistossa eri vuosina suoritettut kurssit ovat lisänneet hyvinvointia niin paljon, että terveyskeskuspalveluiden käyttö on vähentynyt. Näinhän ei tietenkään ole, vaan kansalaisopistoon myös hakeutuu hieman paremmin koulutettuja ja paremmassa sosioekonomisessa asemassa olevia aikuisia, mikä selittää suuren osan väestön ja kansalaisopisto-opiskelijoiden eroista.

Peruskuva kuitenkin on, että kansalaisopistossa opiskelu tuottaa lukuisia hyötyjä, joilla on myös mahdollisesti taloudellisia vaikutuksia sekä yksilö- että yhteiskuntatasolla. Tarkkoja rahallisia arvioita on kuitenkin vaikea tehdä, ja sosiaalisen tuottavuuden laskeminen luotettavasti on erittäin vaikeaa. Tämän tutkimuksen tulokset syötettiin koemielessä esitutkimuksessa (Manninen 2016, 74–75) kehitettyyn SROI-laskentapohjaan. Siinä käytetyt hyödyt eivät ole täysin vertailukelpoiset tässä tutkimuksessa paikannettuihin hyötyihin, mutta esitutkimuksen ja tämän tutkimuksen tulokset sosiaalisen tuottavuuden osalta näyttäisivät olevan samansuuntaisia. Joensuun seudun kansalaisopiston investoinnin (148 € vuodessa opiskelijaa kohden; luku 1.5)

sosiaalinen tuottavuus näyttäisi olevan yksilötasolla 1,3 € ja yhteiskuntatasolla 2,9 €, eli kokonaisuutena 4,2 € (eli yksi valtion, kunnan ja opiskelijan yhdessä kansalaisopistoon investoima euro tuottaisi 4,2 € hyödyt). Käytännössä kansalaisopiston sosiaalisen tuottavuuden arviointi on vaikeaa, ja lukuihin pitää suhtautua varauksella. Laskelmasta myös puuttuvat kaikki SROI-laskelmissa tarvittavat tarkistukset (esimerkiksi nolla- ja syrjäyttämisaikutusten estimointi; ks. Manninen 2016, 47).

5 Pohdinta ja johtopäätökset

5.1 Yhteenveto tuloksista

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että kansalaisopistossa opiskelevat aikuiset itse tunnistavat paljon erilaisia kurssien tuottamia hyötyjä, kun niitä arvioidaan laadullisen aineiston eli kyselyjen avovastausten ja teemahaastatteluiden avulla. Myös vuoden aikana kerätyn seuranta-aineiston analyysin pohjalta voidaan osoittaa, että vastaajien elämäntilannetta mittaavissa muuttujissa on tapahtunut muutamia tilastollisesti merkitseviä muutoksia, joihin vuoden aikana suoritettavat kurssit ovat saattaneet vaikuttaa. Syksyllä 2017 Joensuun seudun kansalaisopistoon ilmoittautuneiden aikuisten elämäntilanteet, kurssivallinnat ja osallistumisyyt ovat kuitenkin hyvin erilaisia ja yksilöllisiä, ja siten myös opiskelun tuottamat hyödyt ovat moninaisia. Hyötyjen syntymekanismi vaihtelee selvästi eniten elämäntilannetyypin mukaan niin, että heikommassa lähtötilanteessa olevat hyötyvät enemmän vuoden aikana suorittamistaan kursseista.

Laadullinen aineisto eli seurantalomakkeen avovastaukset (n = 864) ja teemahaastattelut (n = 10) tuottavat kansalaisopistossa opiskelun hyödyistä lähes identtisen kuvan aikaisempien tutkimusten tulosten kanssa. Tämän tutkimuksen laadullisen aineiston analyysi tuottaa esimerkiksi samat hyötyteemat kuin TOSTU-rinnakkaistutkimuksen (Manninen 2018a) avovastausten ja 29 teemahaastattelun analyysi, sillä erotuksella että TOSTU-tuloksissa hyötyjen frekvenssit olivat hieman suurempia, koska niiden syntymistä kysyttiin pidemmän opiskelupolun ajalta. Molempien tutkimusten tulokset vastaavat myös hyvin kahden aikaisemman tutkimuksen (Manninen & Luukannel 2008; Manninen ym. 2014) tuloksia, kuten niistä tehty laadullinen meta-analyysi osoittaa (Pätäri ym. 2019, 243–248). Joensuun seudun kansalaisopiston kursseille vuoden aikana osallistuneet aikuiset tunnistavat selvästi eniten henkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin liittyviä hyötyjä, jotka mainitsee joka toinen vastaaja. Lähes yhtä moni mainitsee mahdollisuuden sosiaaliseen vuorovaikutukseen muiden osallistujien kanssa. Se näyttäisi olevan tärkeä hyöty ja samalla muiden hyötyjen syntymistä generoiva tekijä. Lisäksi noin joka kymmenes vastaaja mainitsee spontaanisti elämän tarkoituksellisuuden tunteen, minäpystyvyyden ja opiskelumotivaation parantumisen. Lisääntyvän osaamisen erilaisten kursseilla opittujen taitojen muodossa mainitsee yli puolet vastaajista. Taitoalueita mainitaan yhteensä 18, kärjessä kielitaito, tietotekniikkaosaaminen, kädentaidot ja musiikki.

Tilastollinen kyselyaineisto ja seurantaryhmän (n = 267) kahden eri mittauskerran (syksy 2017 ja syksy 2018) vastausten vertailu osoittaa, että kansalaisopistoon hakeutuvat aikuiset ovat paremmassa elämäntilanteessa kuin väestö keskimäärin, kun sitä arvioidaan esimerkiksi elämänlaadun, terveyskäyttäytymisen, osaamisen, aktiivisen kuntalaisuuden ja sote-palveluiden käytön näkökulmasta. Vuoden aikana tilastollisesti merkitsevästi lisääntyvät ystävöverkostot, suvaitsevaisuus ja koulutususkko. Muutokset ovat kuitenkin kyselyasteikoilla mitattuna pieniä, mikä ainakin osin selittyy jo lähtötilanteessa eli

syksyllä 2017 jonkun kurssin kansalaisopistossa aloittaneiden joensuulaisten varsin hyvästä elämäntilanteesta. Seuranta-aineistoon pohjautuvat tulokset vastaavat hyvin Pearcen ym. (2016a ja b) seuranta-tutkimuksen tuloksia, jotka oli kerätty samanlaisilta harrastustavoitteisilta kursseista vuoden aikana (ks. myös Cocquyt ym. 2017, jossa tutkittiin ammatillisia kursseja).

Kokonaisuudessaan tässä tutkimuksessa kahdella erityyppisellä aineistolla (seuranta-aineiston avulla mitattu muutos ja laadulliseen aineistoon pohjautuvat koetut muutokset) luotu kokonaiskuva kansalaisopisto-opiskelun tuottamista laajemmista hyödyistä saa vahvistusta kaikista aikaisemmista tutkimuksista, joiden tuloksia kuvattiin raportin alkupuolella luvussa 1.2.

Kyselyssä määriteltyjen sote-palveluiden käyttäjinä Joensuun seudun kansalaisopistossa opiskelevat aikuiset ovat puolet edullisempia yhteiskunnalle kuin väestö keskimäärin. Lääkäri- ja hoitajapalveluita käytetään vuoden aikana vähemmän kuin väestössä, ja erilaisia yhteiskunnan tukia ja sosiaalipalveluita hyvin vähän. Näiden käytössä tapahtuu vain vähän muutoksia vuoden aikana. Eroja väestöarvoihin ja ylipäätään kansalaisopisto-opiskelijoiden hyvää elämäntilannetta saattaa selittää kaksi toisiinsa liittyvää tekijää, eli hyväosaisten aktiivisempi hakeutuminen kansalaisopistoon ja aikaisemman kansalaisopistossa opiskelun tuottamat hyvinvointivaikutukset. Syksyllä 2017 kansalaisopistoon ilmoittautuneista 91 prosenttia oli vakioasiakkaita eli opiskelut jo aikaisempina vuosina.

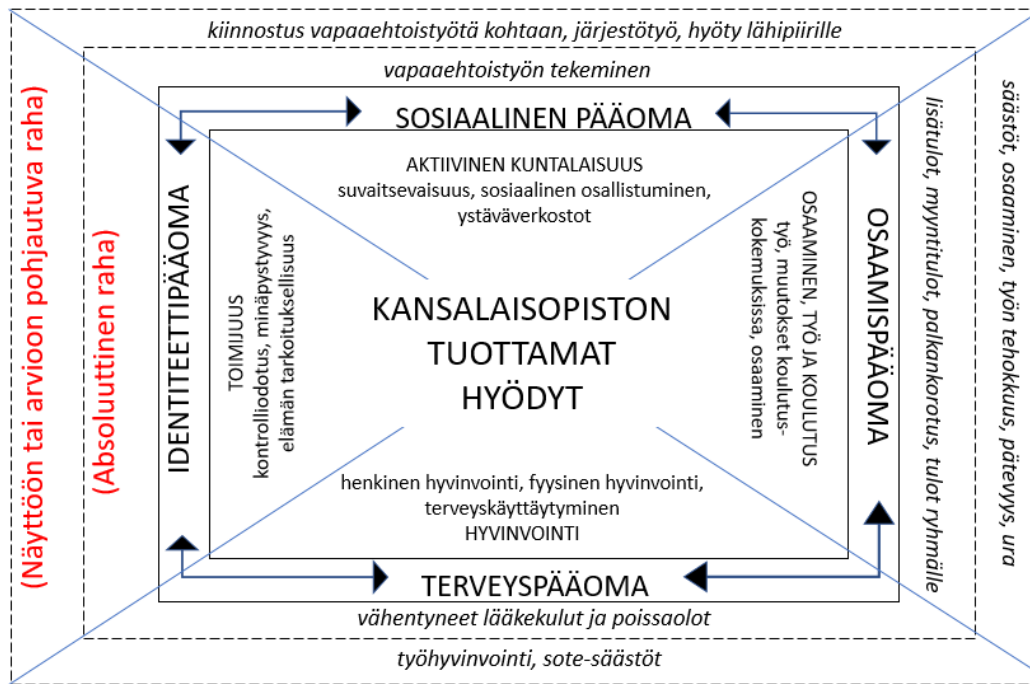
Tarkempi elämäntilannetyyppien avulla tehty analyysi kuitenkin osoittaa, että seurantaryhmän aikuisopiskelijat eivät ole heterogeeninen ryhmä, sillä osalla oli syksyllä 2017 vaikeampi elämäntilanne. Hyvässä elämäntilanteessa olevien kahden elämäntilannetyypin (onnelliset ja hyvinvoivat) lisäksi löytyi sinnittelijöiden tyyppi ja pienempi mutta selvästi omaleimainen yksinäiset. Näistä molemmilla kaikki elämäntilanteen laatua mittaavat muuttujat (erityisesti toimijuuden kokemus ja ystäväverkostojen määrä) saivat heikompia arvoja kuin kaksi paremmassa elämäntilanteessa olevaa tyyppiä. Elämäntilannetyyppien välillä oli selviä eroja sen suhteen, minkälaisia hyötyjä opiskelu vuoden aikana tuotti: heikommassa tilanteessa olevat aikuiset näyttäisivät hyötävän muita tyyppiejä enemmän kansalaisopiston kursseista. Sama tulos on havaittu myös muissa tutkimuksissa (esim. Manninen ym. 2014). Kansalaisopiston tyyppistä matalan kynnyksen osallistumismahdollisuutta aikuiskoulutukseen on sen vuoksi nostettu esille jopa EU-tasolla yhtenä syrjäytymistä ehkäisevänä keinona (Eurydice 2015, 58; Manninen 2017, 321).

Yksi tutkimuksen tavoitteista oli arvioida, onko kansalaisopistossa suorite- tuilla kursseilla myös rahassa arvioitavissa olevia vaikutuksia joko osallistu- jille itselleen tai yhteiskunnalle. Jotkut vastaajat tunnistivat avovastauksissa ja haastatteluissa tällaisia taloudellisia vaikutuksia, joita vuoden aikana suorite- tut kurssit ovat tuottaneet. Samat vaikutukset löydettiin TOSTU- rinnakkaistutkimuksessa (Manninen 2018a). Tällaisia ovat esimerkiksi kurs- seilla hankitun uuden osaamisen mahdollistamat lisätulot tai palkankorotus, sekä yhteiskuntatasolla mahdolliset hyvinvoinnin ja terveydentilan paranemi- sesta syntyvät sote-kulujen säästöt kaupungille ja alueelle. Koettujen

vaikutusten lisäksi tutkimuksessa laskettiin sote-palveluiden käytön ja siinä vuoden aikana tapahtuneiden muutosten pohjalta arvio kansalaisopisto-opiskelijoiden tuottamista sote-kuluista ja niissä tapahtuvasta muutoksesta. Vastaavasti vapaaehtoistyönä tehtyjen tuntien määrä lisääntyi hieman vuoden aikana sen verran, että seurantaryhmän vastaajamäärään suhteutettu euromääräinen hyöty yhteiskunnalle näyttäisi olevan 18 € opiskelijaa kohden. Varsinaista Joensuun seudun kansalaisopiston sosiaalista tuottavuutta on kuitenkin vaikea laskea SROI-menetelmällä (Banke-Thomas & al. 2015), sillä kaikkien kansalaisopiston tuottamien erilaisten hyötyjen arvottaminen euroina on hyvin hankalaa (Fujiwara 2015; Manninen 2016, 47-48 ja 58-61). Lisäksi kansalaisopiston opiskelijat ovat taustoiltaan ja elämäntilanteeltaan hyvin erilaisia, ja siten myös kurssien tuottamat hyödyt ja mahdolliset taloudelliset vaikutukset monimutkaisia ja henkilökohtaisia, ja siten myös vaikeasti empiirisesti todennettavissa (Fujiwara 2012; Field 2011, 288; Manninen 2018a, 120).

Kansalaisopistotoiminnan taloudellisten vaikutusten tarkan laskemisen sijaan pitäisikin puhua sen taloudellisista perusteluista, kuten Kettunen (2019) ehdottaa. Tämän ja TOSTU-rinnakkaistutkimuksen tulokset osoittavat, että kansalaisopistossa opiskelusta syntyy taloudellisia vaikutuksia ja siellä opiskelevat ovat myös – syystä tai toisesta – edullisempia kuntalaisia sote-kulujen näkökulmasta. Kursseille osallistumisen, hyötyjen syntymisen ja taloudellisten vaikutusten tunnistamisen kausaaliketjua ei pysty tämän tutkimuksen aineistolla tilastollisesti todentamaan, koska kansalaisopistoon syksyllä 2017 haकेutuneet olivat valikoitunut ryhmä sekä aikaisemman osallistumisen että myös hyvinvoinnin osalta. Vuoden aikana myös tapahtui vain vähän tilastollisesti merkitseviä muutoksia, ja pienehköksi kutistunut seurantaryhmä eli sekä lähtötilanne- että seurantakyselyyn vastanneet (n = 267) ei mahdollistanut kaikkia tilastoanalyyssejä. TOSTU-rinnakkaistutkimuksen laajempi (n = 5 214) ja pidemmän opiskelupolun kattava aineisto kuitenkin osoittaa erittäin selvästi, että vähintään kolmen vuoden aikana kansalaisopistossa suoritettujen kurssien määrällä on vahva tilastollisesti merkitsevä yhteys hyötyjen ja taloudellisten vaikutusten tunnistamiseen, ja hyötyjen määrällä myös erikseen yhteys taloudellisiin vaikutuksiin (Manninen 2018a, 104).

Tämän ja rinnakkaistutkimuksen tulokset voidaan tiivistää seuraavaan kuvioon, jota käytettiin myös hieman eri muodossa TOSTU-rinnakkaistutkimuksen raportissa (Manninen 2018a, 118). Siinä on tiivistetty kansalaisopisto-opiskelun tuottamat hyödyt ryppäinä neljän pääoman alle, ja kuvattu ulkokehillä mahdollisia taloudellisia vaikutuksia, joita vastaajat ovat tunnistaneet tai joita on pystytty mittaamaan vuoden aikana tapahtuneiden muutosten pohjalta. Hyötyryppäät on muodostettu erityisesti kuntalaisen ja kunnan hyvinvoinnin kannalta keskeisistä laajemmista hyödyistä (ks. luku 2.2), joita omaehtoisen harrastustavoitteinen aikuisopiskelu tuottaa tämän ja aikaisempien tutkimusten mukaan.

Kuvio 28 Yhteenveto tutkimustuloksista

Hyötyryppäiden yläotsikoiksi nostetut neljä erilaista pääoman lajia linkittävät yksittäisen kansalaisopisto-opiskelijan hyödyt yhteisötason hyödyiksi. Erilaiset pääomat ovat myös yhteisön (eli tässä kunnan ja alueen) ominaisuuksia. Esimerkiksi sosiaalinen pääoma on yhteisöllinen ilmiö, koska luottamus, verkostot ja ystävyysuhteet ovat vastavuoroisia ja vaativat syntyäkseen yksilö- ja ryhmätasoaikin laajemman kontekstin. Sosiaalista pääomaa mitataan yleensä maittain tai maanosien mittakaavassa, ja voidaan puhua esimerkiksi Pohjoismaiden vahvasta sosiaalisesta pääomasta. Samalla tavalla osaamispääoma, terveystypääoma ja jopa identiteettipääoma tulee nähdä koko kunnan ja alueen vahvuutena, sillä osaavat, terveet ja aktiiviset kuntalaiset tuottavat kunnan ja alueen hyvinvoinnin.

5.2 Hyötyjen ja taloudellisten vaikutusten jatkotutkimustarpeet

Tutkimuksessa paikannetut hyödyt ovat lähes samat kuin aikaisemmissa tutkimuksissa, eli sinänsä tutkimus ei varsinaisesti tuottanut uutta tietoa tästä näkökulmasta. Vuoden aikana toteutettu kansalaisopisto-opiskelijoiden seuranta tutkimus kuitenkin on tietyvästi ensimmäinen Suomessa, ja se tarkensi kuvaa hyötyjen syntymisestä. Tilastollisesti mitattuna hyötyjen syntyprosessi näyttäisi olevan melko hidas, eli käytetyillä väittämäasteikoilla arvioituna tilastollisesti merkitseviä muutoksia tapahtuu vuoden aikana vähän. Vastaajien omat kokemukset hyödyistä ovat kuitenkin identtiset aikaisemmissa tutkimuksissa paikannettujen hyötyjen kanssa, ja ne osoittavat, että jo vuoden opiskelu tuottaa merkittäviä hyötyjä. Jatkotutkimuksissa olisi hyvä toteuttaa pidempi eli vaikkapa kolmen vuoden seuranta, ja kehittää mittarit, joissa on laajempi (eli herkempi) asteikko muutosten mittaamiseksi. Kansalaisopistoon

tulisi myös saada mukaan uusia ja erilaisia aikuisia, erityisesti heikommassa elämäntilanteessa olevia, jotta mahdolliset hyötyjen syntymisen yksilölliset erot saataisiin paremmin esiin. Jatkossa myös laajoihin väestötason terveys- ja hyvinvointitutkimuksiin olisi hyvä saada mukaan muutama kysymys harrastustavoitteisesta aikuisopiskelusta. Näin olisi mahdollista arvioida väestötasolla isommilla aineistoilla kansalaisopisto-opiskelun yhteyksiä hyvinvointiin ja terveyteen.

Vaikka kansalaisopiston sosiaalisen tuottavuuden arviointi osoittautui tällä aineistolla vaikeaksi, olisi hyvä jatkaa tämän tyyppisen kuntapalvelun taloudellisten vaikutusten arviointia, sillä ikääntymisen myötä kiristyvä kunta- ja valtiontalous ei ainakaan vähennä erilaisten palveluiden taloudellisten perustelujen tarvetta. Kansalaisopisto on esimerkiksi fysioterapiapalveluihin ja osastohoitoihin verrattuna erittäin edullinen, ja jos hyvinvoinnin lisääntyminen kansalaisopistossa auttaa vähentämään näiden käyttöä – kuten tulokset näyttäisivät osoittavan – olisi perusteltua laajentaa ja kehittää kansalaisopistotoimintaa myös sote-palveluita täydentävänä palveluna. On myös hyvä muistaa, että myös muilla kuin liikunta- ja jumppakursseilla on hyvinvointivaikutuksia, joilla voi olla taloudellista merkitystä yksilön lisäksi myös työnantajalle (työssä jaksaminen, työpoissaolojen vähentyminen) ja alueelle.

Kansalaisopiston tyyppisen yleishyödyllisen ja yleissivistävän kuntapalvelun taloudellista arviointia ja perusteluja olisi hyvä tarkastella jatkossa vielä tarkempien tutkimusasetelmien ja laajempien aineistojen avulla. Tarkastelussa tulisi myös hyödyntää lisää poikkitieteellisyyttä eli (terveys)taloustieteen näkökulmia, joita kuvattiin raportin alkupuolella (luku 1.3). Kansalaisopiston roolia voisi tarkastella esimerkiksi siitä näkökulmasta, onko se kunnan tai alueen palveluita täydentävä komplementtihyödyke (esimerkiksi Joensuun seudun kansalaisopistolla alueen eli Siun soten kuntoutuspalveluita täydentävä rooli) tai niitä korvaava substituuttihyödyke. Taloudellisissa perusteluissa on hyvä pitää mielessä, että koulutuksella on aina positiivisia ulkoisvaikutuksia kansalaisopiston käyttäjän ulkopuolisille tahoille (McMahon 2018; Sitra 2019, 32–34), minkä vuoksi kunnan ja valtion kannattaa tukea ja rahoittaa toimintaa, jotta sitä käytetään yhteiskunnan näkökulmasta optimaalisesti. Kansalaisopisto on kuntakontekstissa koulutuspalvelu eli ns. meriittihyödyke (Suoniemi, Tanninen & Tuomala 2003) jonka käyttö tuottaa hyötyä sekä osallistujalle itselleen että ulkoisvaikutusten kautta myös yhteiskunnalle. Kansalaisopistossa opiskelun voimakas kasautuminen parempiosaisille ja vakioasiakkailla on usein nähty ongelmaksi (esim. Manninen 2015), mutta ulkoisvaikutusten näkökulmasta löytyy taloustieteellisiä perusteluja kansalaisopiston julkiselle rahoitukselle myös nykyisillä osallistujarakenteilla. Toisaalta – kuten edellä todettiin – vaikeammassa elämäntilanteessa olevat ja syrjäytymisvaarassa olevat näyttäisivät hyötyvän kansalaisopistossa opiskelusta muita ryhmiä enemmän, joten osallistujarakenteiden muuttaminen ja kurssitarjonnan kohdentaminen vielä paremmin yhteisöllisyyttä, sosiaalista vuorovaikutusta ja pieniä onnistumisen kokemuksia tarjoavaan suuntaan tulisi asettaa tavoitteeksi.

Jatkotutkimuksissa voisi verrata kansalaisopistoa muiden terveyden edistämisen keinojen ja hankkeiden tuottamiin hyötyihin ja vaikutuksiin, ja vertailla näiden kustannustehokkuutta. Pitää kuitenkin muistaa, että kansalaisopisto tuottaa myös muita hyötyjä terveyden kohentumisen rinnalla, mitä joku vaihtoehtoinen keino (esimerkiksi hintatuettu kuntosalikortti) ei välttämättä tarjoa. Esimerkiksi osa kansalaisopiston opiskelijoista käytti vesijumpaa fysioterapian korvikkeena, ja sai samalla mahdollisuuden sosiaaliseen vuorovaikutukseen muiden osallistujien kanssa. Vertailuryhmien käytössä on omat luvussa 1.2 kuvatut haasteensa, mutta niiden käyttöä voisi kokeilla. Myös perinteisiä koeasetelmia voisi kokeilla, eli poimia ja ohjata tiettyihin riskiryhmiin (tai edes tavallisiin, ei-valikoituneisiin kuntalaisiin) lukeutuvia aikuisia, ja ohjata heidät esimerkiksi liikunta-, kulttuuri- ja opintoseteleillä erilaisten hyvinvointia lisäävien kunta- ja aluepalveluiden käyttäjiksi. Jatkotutkimuksissa pitäisi myös huomioida, että osa hyödyistä syntyy pidemmän ajan kuluessa, eli seuranta tulisi tehdä useamman vuoden ajan.

Kiinnostavia tutkimusasetelmia saisi aikaan, jos olisi mahdollista yhdistää sote-rekisteritietoja kansalaisopistossa opiskelun tietoihin ja hyötykyselyihin. Erityisesti ensimmäistä kertaa kursseille osallistuneiden, vakioasiakkaiden ja osallistumattomien vertailu vaikkapa viiden vuoden sote-käytön osalta voisi tuottaa kiinnostavia tuloksia. Siihen liittyy kuitenkin paljon eettisiä ongelmia, minkä lisäksi kansalaisopistojen nykyinen opiskelijatilastointijärjestelmä ei mahdollista rekisteriaineistojen käyttöä tutkimuksessa (Kuusipalo 2018).

5.3 Joensuun seudun kansalaisopiston merkitys kaupungille ja alueelle

Kun kansalaisopiston tuottamia hyötyjä peilaa hyötyryppäinä raportin alkupuolella (luku 1.1) kuvattuihin tulevaisuuden kunnan rooleihin, näkyy selvästi, että kansalaisopisto on kunnalle, kuntalaisille ja alueelle merkittävä resurssi ja palvelumuoto. Sen tuottamat hyödyt eivät rajaudu vain sivistystehtävän toteuttamiseen (vaikka kansalaisopisto onkin ainoa aikuisille suunnattu kunnallinen koulutuspalvelu), vaikka osallistujien osaamisen ylläpito ja lisääntyminen nousee tuloksissa selvästi esiin. Jopa merkittävämpiä näyttäisivät olevan terveys- ja hyvinvointihyödyt, joiden merkitys korostuu erityisesti ikääntyvien ja ikääntyneiden kuntalaisten kohdalla. Ikärakenteen muuttuessa kunnat ja alueet ovat suurien haasteiden edessä, eivät vain sosiaali- ja terveyspalveluiden kustannusten osalta, vaan yleisemmin kuntalaisten hyvinvoinnin näkökulmasta. Kansalaisopistolla on myös selkeä rooli ikääntyvien arjen tietotekniikkataitojen ylläpitäjänä. Työikäisillä kansalaisopisto näyttäisi lisäksi tuottavan ja ylläpitävän jonkin verran myös työhön liittyvää osaamista ja hyötyjä (työssä jaksaminen, työllistettävyys, uravaihtoehdot, opiskelumotivaatio, oppimiskyky).

Kunnat ja valtio ovat osarahoittaneet vapaata sivistystyötä ja erityisesti työväen- ja kansalaisopistoja jo niiden syntymisen alkuvaiheista alkaen, koska toiminnalla on nähty olevan jotain lisäarvoa yhteiskunnalle. Samalla niille on asetettu eri aikoina rahoituksen ehtoina erilaisia yhteiskunnallisia tavoitteita,

viimeksi vuoden 1998 laissa (Laki vapaasta sivistystyöstä 21.8.1998/632; Pätäri ym. 2019; Mäki 2019). Kansalaisopiston vaikuttavuuden (effectiveness) arvioinnin näkökulmasta haasteena on kansalaisopistoille asetettujen lakisääteisten tavoitteiden yleisyys. Vaikuttavuuden tutkimus on aina tavoitekeskeistä, eli arviointitutkimusta tehdään suhteessa toiminnalle asetettuihin tavoitteisiin ja arvioidaan, onko ne saavutettu ja miten kustannustehokkaasti. Kansalaisopistojen toiminnalle asetetut viralliset tavoitteet on määritelty vapaan sivistystyön laissa seuraavasti:

*Vapaan sivistystyön tarkoituksena on järjestää elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta yhteiskunnan **eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta** tukevaa koulutusta. Vapaana sivistystyönä järjestettävän koulutuksen tavoitteena on edistää **ihmisten monipuolista kehittymistä, hyvinvointia sekä kansanvaltaisuuden, moniarvoisuuden, kestävän kehityksen, monikulttuurisuuden ja kansainvälisyyden toteutumista**. Vapaassa sivistystyössä korostuu omaehtoinen oppiminen, yhteisöllisyys ja osallisuus. (Laki vapaasta sivistystyöstä 21.8.1998/632)*

Tämän ja aikaisempien tutkimusten (Manninen & Luukannel 2008; Manninen ym. 2014; Manninen 2018a) tulokset osoittavat, että kansalaisopiston tuottamat hyödyt itse asiassa liittyvät varsin hyvin ainakin osaan laissa asetettuihin tavoitteisiin. Esimerkiksi yhteiskunnan eheys tarkoittaa juuri sosiaalisen pääoman vahvistumista (luottamus, suvaitsevaisuus, verkostot, sosiaalinen koheesio; Schuller ym. 2002). Tuloksissa näkyy myös aktiivinen kuntalaisuus, ihmisen monipuolinen kehittyminen, hyvinvointi ja kansainvälisyydenkin toteutuminen kielikurssien tuottaman kielitaidon ja kulttuuriosaamisen kautta. Hyötyryppäistä on vaikeampi paikantaa tasa-arvotavoitteen, moniarvoisuuden ja kestävän kehityksen suuntaisia vaikutuksia. Kestävä kehitys näkyy vain yhden henkilön mainitsemana kierrätysosaamisen lisääntymisenä sekä neljän henkilön tunnistaman kierrätykseen ja ekologisuuteen liittyvän taloudellisen vaikutuksen kohdalla. Lakitavoitteiden huomioimista edistettiin 2010-luvun lopulla jakamalla laatu- ja kehittämisavustuksia kansalaisopistoille, mutta hakemusten sisällönanalyysi osoitti, että kestävään kehitykseen liittyviä kehittämisideoita esitettiin hyvin vähän, ja ne olivat hyvin perinteisiä kompostointikurssien tyyppisiä ehdotuksia (Markkanen, Lang, Lillas, Lovio, Manninen, Takatalo, Kamppi, Knubb-Manninen & Pietiläinen 2012). Samassa arvioinnissa myös monikulttuurisuuden edistämiseen liittyvät ideat näyttäytyivät varsin perinteisinä ja niissä painotus oli maahanmuuttajataustaisten omien kurssien kehittämisessä, ei kulttuurisia kohtaamisia mahdollistavissa sekaryhmissä. Vaikka kymmenessä vuodessa kansalaisopistojen kurssitarjonnassa on tapahtunut paljon kehitystä näiden kahden tavoitteen osalta, olisi toiminnassa mahdollisuus vastata paljon paremmin kestävän kehityksen ja monikulttuurisuuden haasteisiin, jotka ovat aivan uudella tavalla nousseet yhteiskunnan haasteiksi viime aikoina. Erityisen tärkeää olisi kehittää uudentyyppisiä kurssi-suunnittelukäytäntöjä ja erilaisen taustan omaavien yhteisryhmissä tapahtuvaa harrastamista ja opiskelua (Käyhkö & Manninen 2019).

Tämän ja muiden hyötytutkimusten tulokset osoittavat, että kansalaisopistossa opiskelu tuottaa myös muita hyötyjä kuin varsin tulkinnanvaraisessa laitekstissä mainittuja tavoitteita. Näitä ovat tämän tutkimuksen

summamuuttujista ystävöverkostot, toimijuus, elämänlaatu, koulutususkon ja työhön liittyvät hyödyt. Kansalaisopiston tuottaminen laajempien hyötyjen arvioinnissa onkin enemmän kyse tavoitevapaasta arvioinnista, eli kaikkien mahdollisten vaikutusten (outcomes) arvioinnista. Tällöin tarkastellaan laajemmin ja avoimemmin kaikkia kansalaisopiston tuottamia vaikutuksia eli hyötyjä, ei vain tiettyjen lakisääteisten tavoitteiden saavuttamista (ks. myös Pätäri ym. 2019, 239).

Kansalaisopistossa opiskelevat aikuiset ovat toimijuuden näkökulmasta keskimäärin varsin hyvässä asemassa, vaikka osalla syksyllä 2017 kursseille ilmoittautuneista tunne mahdollisuudesta tehdä omaan elämään liittyviä valintoja onkin heikentynyt. Kyseessä on tärkeä oman elämän hallintaan liittyvä suhtautumistapa, jota useamman vuoden opiskelu kansalaisopistossa näyttäisi vahvistavan (Manninen 2018a, 62–65). Kansalaisopistoon hakeutuvat aikuiset ovat keskimäärin hieman aktiivisempia kuntalaisina, ja luottavat hieman enemmän kuntapäätäjiin kuin väestö keskimäärin. Luottamus kanssaihmissiin on vahvaa, ja erilaisten ihmisten kohtaamisen kautta suvaitsevaisuus ja erilaisten kulttuurien arvostaminen lisääntyy vuoden aikana. Ehkä tärkein hyötyrypäs ovat sosiaalisen pääoman alle sijoittuvat ystävöverkostot, mahdollisuus sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja muiden ihmisten tapaamiseen. Nämä ovat etenkin erilaisten elämänmuutosten (erot, eläköityminen, leskeksi jääminen) kanssa kamppaileville merkittävä hyöty, mutta myös muista syistä yksinäisille. Kansalaisopiston kursseista näyttäisivätkin hyötyvän erityisesti hankalammassa elämäntilanteessa olevat aikuiset, joiden aktiivisempaa hakeutumista opistoon tulisi pyrkiä tukemaan, esimerkiksi kunnan ja alueen sosiaali- ja terveystalveluiden ja kansalaisopiston yhteistyötä entisestään kehittämällä. Joensuun seudun kansalaisopistolla ja Siun sotella on jo yhteistyötä ja kansalaisopiston rooli hyvinvoinnin edistäjänä on tunnustettu kaupungin ja Siun soten hallinnossa. Kansalaisopiston mahdollisuuksia terveystalveluiden kehittämisenä voisi hyödyntää kuitenkin vielä enemmän. Kansalaisopistot olisivat mielekkästä nähdä sote-uudistuksessa yhtenä hyvinvointia ja terveyttä ylläpitävänä keinona ja ottaa tämä rooli huomioon ennaltaehkäiseviä talveluita kehitettäessä. Mallia voi ottaa jo käynnissä olevista hankkeista, esimerkiksi Itä-Suomen hyvinvointivoimalasta, jossa pyritään kehittämään kulttuuri-, hyvinvointi- ja terveystalveluiden yhteistyötä (Voimala 2019).

Aivan uusina tehtävinä kansalaisopistoille on tullut viimeisen parin vuoden aikana maahanmuuttajien kotouttamista tukevat kurssit ja aikuisten perustaitokoulutus esimerkiksi digitaalitojen osalta. Jälkimmäistä on motivoinut PIAAC-tutkimuksen osoittamat ikääntyvien suomalaisten taitopuutteet. Molemmilla alueilla Joensuun seudun kansalaisopisto on ollut aktiivisesti kehittämässä uutta kurssitarjontaa.

Suomessa on noussut viime aikoina taas noin 15 vuoden tauon jälkeen elinikäisen oppimisen merkitykseen liittyvä keskustelu esimerkiksi Sitran raporttien kautta (Sitra 2019a ja b). Vaikka niissä ei erikseen mainita vapaata sivistystyötä ja kansalaisopistoja, löytyy raporteissa asetetuista osaamisen kehittämiseen, sivistykseen ja hyvinvointiin liittyvistä tavoitteista juuri sellaisia, joita kansalaisopisto pystyy tuottamaan, jopa ammatillista ja formaalia

koulutusta paremmin (esimerkiksi oppimisen ilo, opiskelumotivaatio, yleissivistys). Myös vapaan sivistystyön tuore meta-analyysi (Pätäri ym. 2019) kuvaa, miten tärkeä rooli elinikäisen oppimisen kokonaisuudessa sillä on ollut suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan kehittämisessä yli sadan vuoden ajan. Vaikka kansalaisopistoa ei kannattaisi muuntaa liikaa puuttuvien perus- ja työelämätaitojen paikkaajaksi, tarjoavat omaehtoiseen ja harrastustavoitteeseen opiskeluun pohjautuvat työtavat siihen erityisesti vähän koulutettuja aikuisia palvelevia vaihtoehtoja (Eurydice 2015, 321). Myös 2000-luvun alussa EU:n elinikäisen oppimisen linjausten yhteydessä esille nousseet osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen ovat palanneet koulutuspoliittiseen keskusteluun, ja niiden tukemisessa kansalaisopistoilla voisi olla selkeämpi rooli. Kansalaisopisto myös tuottaa useita ns. geneerisiä taitoja (esimerkiksi sosiaaliset taidot, vuorovaikutustaidot, opiskelutaidot) joita tarvitaan sekä työelämässä että arjessa ja kansalaisena.

Kansalaisopistoilla voisi kuntatasolla olla myös aikuisten ohjausta ja itsensä kehittämiseen motivointia tukeva rooli, sillä pienet onnistumisen kokemukset (Deci & Ryan 2008; Manninen & Meriläinen 2015) innostavat jatkamaan opiskelua, ja oma erityisosaaminen saattaa kansalaisopiston kursseilla hahmottua uudella tavalla. Käytännössä kaikilla aikuisilla on tarvetta uudistaa tai ainakin ylläpitää perustaitoja läpi elämän, ja matalan kynnyksen rento kansalaisopisto on tähän luonteva paikka. Yhteiskunnan pitäisi myös tunnustaa nykyistä paremmin harrastustavoitteisen opiskelun, taiteen ja kulttuurin merkitys ja rooli osallisuuden ja yhteisöllisyyden rakentumisessa.

Lähteet

Alheit, P. (2001). 'Social capital', 'Education' and the 'Wider Benefits of Learning'. *New Perspectives of 'Education' in Modernised Modern Societies*. In: Künzel, K. (Ed.): *Internationales Jahrbuch der Erwachsenenbildung*. Bd. 28/29. *Welches Lernen braucht das Leben?* Köln, pp. 97–120.

AONTAS (2009). *The Costs and Benefits of Undertaking Adult Education Courses from the Perspective of the Individual*. Dublin: AONTAS - The National Adult Learning Organisation.
<https://www.aontas.com/knowledge/publications/?t=aontas-research>

Archer, M. S. (2003). *Structure, agency and the internal conversation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Asplund, R. & Maliranta, M. (2006). *Koulutuksen taloudelliset vaikutukset*. Sitran raportteja 60. Helsinki: Sitra.

Baeten, M., Dochy, F. & Struyven, K. (2013). The effects of different learning environments on students' motivation for learning and their achievement. *British Journal of Educational Psychology* (2013), 83, 484–501.

Banke-Thomas, A., Madaj, B., Charles, A. & van den Broek, N. (2015). Social Return on Investment (SROI) methodology to account for value for money of public health interventions: a systematic review. *BMC Public Health* (2015) 15:582.

Boeren, E. (2016). *Lifelong learning participation in a changing policy context: An interdisciplinary theory*. Houndmills: Palgrave Macmillan.

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J.G. Richardson (ed.) *Handbook of theory and research for Sociology of education*. Westport, CT: Greenwood Press, pp. 241–258.

Brauschle, P. & Schmidt, K. (2004). Contemporary approaches for assessing outcomes on training, education and HRD programs. *Journal of Industrial Teacher Education*, Vol. 41, No. 3.

Brasset-Grundy, A. (2004). Family life and learning. In: T. Schuller, J. Preston, C. Hammond, A. Brasset-Grundy & J. Bynner (Eds.): *The benefits of learning. The impact of education on health, family life and social capital*. London and New York, pp. 80–98.

Breuer, E., Lee, L., De Silva, M. & Lund, C. (2016). Using theory of change to design and evaluate public health interventions: a systematic review. *Implementation Science* (2016) 11:63.

Bärnighausen, T., Bloom, D., Canning, D., Friedmana, A., Levinec, O., O'Brien, J., Privor-Dumm, L. & Walker, D. (2011). Rethinking the benefits and costs of childhood vaccination: The example of the Haemophilus influenzae type b vaccine. *Vaccine* 29 (2011) 2371–2380.

Castrén, Z. (1929). *Valtio ja vapaa sivistystyö*. Komiteamietintö. Helsinki: Opetusministeriö.

Carr-Hill, R. (1999). Economics of adult learning. In: Singh, M. (ed) (1999). *The Economics and Financing of Adult Learning*. Report of CONFINTEA V. Hamburg: UNESCO.

Cervone, Artisitco & Berry (2006). Self-efficacy and Adult Development. In: Hoare, C. (Ed.): *Handbook of Adult Development and Learning*. New York.

Chamberlain, K., Camic, P. & Yardley, L. (2004). Qualitative analysis of experience: grounded theory and case studies. In: David F Marks, Lucy Yardley (eds). *Research methods for clinical and health psychology*. London: Sage.

Chen, D. & Yang, T-C. (2014). The pathways from perceived discrimination to self-rated health: an investigation of the roles of distrust, social capital, and health behaviours. *Social Science & Medicine* 104 (2014), 64–73.

Cocquyt, C., Diep, N. A., Zhu, C., De Greef, M., & Vanwing, T. (2017). Examining social inclusion and social capital among adult learners in blended and online learning environments. *European Journal for Research on the Education and Learning of Adults*, 7(2), 1.

Coleman, J.S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *The American Journal of Sociology*, 94, 95–120.

Côté, J. E. (2005). Identity capital, social capital and the wider benefits of learning: generating resources facilitative of social cohesion. *London Review of Education*. Volume 3, Issue 3, 2005.

De Greef, M., Segers, M., & Verté, D. (2010). Development of the SIT, an instrument to evaluate the transfer effects of adult education programs for social inclusion. *Studies in Educational Evaluation*, 36(1–2), 42–61.

De Greef, M., Segers, M. & Verté, D. (2012). Understanding the effects of training programs for vulnerable adults on social inclusion as part of continuing education. *Studies in Continuing Education*. DOI: 10.1080/0158037X.2012.664126.

De Jaegher, H. (2016). Intersubjectivity in the study of experience. *Constructivist Foundations*, Vol 11, No 2, 2016, 393–395.

- Deci, E. & Ryan, R. (2008). Facilitating Optimal Motivation and Psychological Well-Being Across Life's Domains. *Canadian Psychology* 2008, Vol. 49, No. 1, 14–23.
- Desjardins, R. (2003). Determinants of Economic and Social Outcomes from a Life-Wide Learning Perspective in Canada. *Education Economics*. Vol. 11, No. 1, 2003.
- Desjardins, R. (2008). Researching the links between education and well-being. *European Journal of Education*, Vol. 43, No. 1, 2008.
- Dewson, S., Eccles, J., Tackey, N., & Jackson, A. (2000). Measuring soft outcomes and distance travelled, Research Report RR219. Nottingham: DfEE.
- Dolan, P. & Fujiwara, D. (2012). Valuing adult learning: comparing wellbeing valuation to contingent valuation. BIS Research Paper number 85. London: Department for Business Innovation & Skills.
- Dolan, P., Fujiwara, D. & Metcalfe, R. (2012). Review and Update of Research into the Wider Benefits of Adult Learning. BIS research paper number 90. London: Department for Business Innovation & Skills.
- Duncan, S. (2015). Biographical learning and non-formal education: Questing, threads and choosing how to be older. *Studies in the Education of Adults* Vol. 47, No. 1, Spring 2015.
- Ecclestone, K., Biesta, G. and Hughes, M. (2010) *Transitions and learning through the life course*. London: Routledge.
- Edwards, A. & Mackenzie, L. (2005) Steps towards participation: the social support of learning trajectories, *International Journal of Lifelong Education*, 24:4, 287–302.
- Eurydice (2015). *Adult Education and Training in Europe: Widening Access to Learning Opportunities*. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Evans, K. (2007). Concepts of bounded agency in education, work, and the personal lives of young adults. *International Journal of Psychology*, 42(2), 85–93.
- Feinstein, L., & Hammond, C. (2004). The contribution of adult learning to health and social capital. *Wider Benefits of Learning, Research Report No. 8*. London: Institute of Education
- Feinstein, L., Budge, D., Vorhaus, J. & Duckworth, K. (2008). *The social and personal benefits of learning: A summary of key research findings*. London: Centre for Research on the Wider Benefits of Learning.

- Fujiwara, D. (2012). Valuing the Impact of Adult Learning. An analysis of the effect of adult learning on different domains in life. Leicester: NIACE.
- Fujiwara, D. (2015). The seven problems of SROI. London: Simetrica.
- Fujiwara, D., Dolan, P. & Metcalfe, R. (2012). Review and Update of Research into the Wider Benefits of Adult Learning. BIS research paper number 90. London: Department for Business Innovation & Skills.
- Fujiwara, D., Kudrna, L. & Dolan, P. (2014). Quantifying and Valuing the Well-being Impacts of Culture and Sport. London: Department for Culture, Media & Sport.
- Field, J. (2005): Social Capital and Lifelong Learning. Bristol: Policy Press.
- Field, J. (2009). Well-being and happiness. IFLL Thematic Paper 4. Leicester: NIACE.
- Field, J. (2011). Researching the benefits of learning: the persuasive power of longitudinal studies. *London Review of Education*, 9, 3, 283-92.
- Field, J. (2012). Is lifelong learning making a difference? Research-based evidence on the impact of adult learning. In David Aspin, Judith Chapman, Karen Evans and Richard Bagnall (eds.). *Second international handbook of lifelong learning* (pp. 887-897). Dordrecht: Springer.
- Field, J. (2016). Social capital. London: Routledge.
- Gläser, J. & Laudel, G. (2013). Life With and Without Coding: Two Methods for Early-Stage Data Analysis in Qualitative Research Aiming at Causal Explanations. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 14(2), Art. 5, <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs130254>.
- Gilleskie, D. B., Han, E., & Norton, E. C. (2017). Disentangling the contemporaneous and dynamic effects of human and health capital on wages over the life cycle. *Review of Economic Dynamics*, 25, 350–383.
- Goodlad, C. (2007). The rise and rise of learning careers: a Foucauldian genealogy. *Research in Post-Compulsory Education*, 12:1, 107–120.
- Gorard, S., Rees, G., Fevre, R. & Welland, T. (2001). Lifelong learning trajectories: Some voices of those “in transit.” *International Journal of Lifelong Education*, 20, 167–187.
- Hammond, C. (2002). What is it about education that makes us healthy? Exploring the education-health connection. *International Journal of Lifelong Education*, 21(06), pp.551–571.

Hammond, C. (2004a). Impacts of lifelong learning upon emotional resilience, psychological and mental health: fieldwork evidence. *Oxford Review of Education*, 30(4), 551–568.

Hammond, C. (2004b). The impacts of learning on well-being, mental health and effective coping. In: T. Schuller, J. Preston, C. Hammond, A. Brasset-Grundy & J. Bynner (Eds.): *The benefits of learning. The impact of education on health, family life and social capital*. London and New York (pp. 37–56).

Hammond, C. (2005). The wider benefits of adult learning: an illustration of the advantages of multi-method research. *International Journal of Social Research Methodology*. Vol. 8, No. 3, July 2005, pp. 239–255.

Hedt, B. & Pagano, M. (2010). Health indicators: Eliminating bias from convenience sampling estimators. *Statistics in Medicine* 30(5), 560–568.

Heloma, A., Helakorpi, S., Heliövaara, M. & Ruokolainen, O. (2012). Tupa-kointi. Teoksessa: Koskinen S, Lundqvist A-M, Ristiluoma N (toim.). *Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa 2011. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, raportti 68/2012, Tampere 2012.*

Henki ja elämä (2012). *Kansalaisopistojen sosiaalisen ja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden arviointiraportti*. Suonenjoki: Suonenjoen kaupunki.

Hoeckel, K. (2008). *Costs and benefits in vocational education and training*. EDU/EDPC/CERI(2008)3. Paris: OECD.

Houle, C. O. (1961). *The inquiring mind*. Madison, WI: University of Wisconsin Press.

Huusko, A., & Luukkainen, A. (2007). *Vaikuttava hakeva toiminta Noste-hankkeissa. Joensuun yliopisto, Sosiologian laitos, Noste-ohjelma*. Huusko, A., & Luukkainen, A. (2007). *Vaikuttava hakeva toiminta Noste-hankkeissa. Joensuun yliopisto, Sosiologian laitos, Noste-ohjelma.*

Hyry-Honka, O., Määttä, K. & Uusiautti, S. (2012) The role of health capital in health promotion. *International Journal of Health Promotion and Education*, 50:3, 125–134.

Hyyppä, M. (2004). Kertyykö sosiaalisesta pääomasta kansanterveyttä? *Yhteiskuntapolitiikka*. 2004:4. Stakes. Helsinki. s. 380–386.

Hyyppä, M., Mäki, J., Impivaara, O. & Aromaa, A. (2005). Leisure participation predicts survival: a population-based study in Finland. *Health Promotion International*, Vol. 21 No. 1.

Im, H. (2018). Constructing health capital in ecological systems: A qualitative evaluation of community-based health workshops in the refugee community. *Health & social care in the community*. 2018; 1–11.

Jensen, R. (1999). *The Dream Society: How the Coming Shift from Information to Imagination Will Transform Your Business*. McGraw-Hill.

Joensuun kaupunki (2019). Joensuu lukuina. <http://www.joensuu.fi/joensuu-lukuina> [luettu 19.2.2019]

Jokinen, J., Poikela, E. & Sihvonen, J. (2012). *Sivistyshyöty ja sosiaalinen pääoma vapaassa sivistystyössä*. Vapaan Sivistystyön Yhteisjärjestö r.y: Helsinki.

KAKS (2018). Kansalaiset luottavat tasavallan presidenttiin, tiedotusvälineisiin ja kannattamaansa puolueeseen – oppositio ja hallitus vähiten luotettuja. <https://kaks.fi/uutiset/kansalaiset-tasavallan-presidentti-ylivertaisesti-luotetuin-oppositio-hallitus-ja-eduskunta-vahiten-luotettuja/> (luettu 21.3.2019)

Kapiainen, S., Väisänen, A. & Haula, T. (2014). *Terveyden- ja sosiaalihuollon yksikkökustannukset Suomessa vuonna 2011*. THL Raportti 3/2014.

Kansalaisopistotoiminnan vaikuttavuus (2001). Kaiku-projektin I osa. Tampere: Tampereen työväenopisto.

Kantasalmi, K., & Hake, B. (1997). Popular adult education in Finland 1890–1939: A critical reinterpretation of the “people’s enlightenment project”. *History of Education*, 26(4), 353–374.

Karjalainen, E. & Toiviainen, T. (1984). *Suomen vapaan kansansivistystyön vaiheet*. Espoo: Weilin+Göös.

Kettunen, A. (2019). Kansalaisopiston ja vastaavien kuntapalveluiden taloudellisia perusteluja ja niiden arviointitapoja. Esitys KASTU-tutkimusprojektin asiantuntijatyöpajassa Pieksämäellä 5.2.2019. Julkaisematon.

Keto, L. & Takamaa, M. (2008). Kansalaisopiston aika, paikka ja merkitys yhteiskunnassa. Selvitys kansalaisopistoista alueensa kulttuuritoiminnan kehittäjinä. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 1/2008.

Koerselman, K. & Uusitalo, R. (2014). The Risk and Return of Human Capital Investments. *Labour Economics*. Volume 30, October 2014, pp 154–163.

Koski, L., & Filander, K. (2013). Transforming causal logics in Finnish adult education: Historical and moral transitions rewritten. *International Journal of Lifelong Education*, 32(5), 583–599.

Kumpulainen, T. (toim.) (2008). *Aikuiskoulutuksen vuosikirja*. Tilastotietoja aikuisten opiskelusta 2006. Opetusministeriön julkaisuja 2008:22.

Kuusipalo, P. (2018). Tiedonkeruun traditiot ja osallistuminen vapaan sivistystyön opintoihin. *Aikuiskasvatus* 1/2018, 46–54.

Käyhkö, K. & Manninen, J. (2019). Using Strategic Alliances in Developing More Inclusive Liberal Adult Education. In: Annette Sprung, Angela Pilch Ortega (Eds.) (2019). Conference Proceedings: Building Solidarities for Anti-Racist Adult Education, 13th – 15th June 2018, Edinburgh, UK. 42–55.

Laakkonen, E., Manninen, J. & Kauppila, J. (2017). Nuoret aikuiset naiset elinikäisinä oppijoina. *Aikuiskasvatus* 1/2017, 4–18.

Laasanen, H. (2011). Vapaaehtoistyön kansantaloudelliset vaikutukset. Raportteja 70. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti.

Laitinen, M. (2013). Library Statistics with Confidence: Facts from Figures with no Fear. *Qualitative and Quantitative Methods in Libraries (QQML)* 4: 459–467.

Laki 1998/632. Laki vapaasta sivistystyöstä.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980632>

Lappalainen, T. (2015). Hinnoittelu Joensuun seudun kansalaisopistossa. Opinnäyte, Liiketalouden koulutusohjelma. Joensuu: Karelia AMK.

Lutz, W., & Kebede, E. (2018). Education and health: redrawing the Preston curve. *Population and development review*, 44(2), 343–361.

Maier, F., Schober, C., Simsa, R., & Millner, R. (2015). SROI as a method for evaluation research: Understanding merits and limitations. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 26(5), 1805–1830.

Manninen, J. (1993). Akateemiset työttömät työnhakijat - elämäntilanne ja työvoimakoulutus. Helsingin yliopisto, kasvatustieteen laitos, tutkimuksia 137.

Manninen, J. (2004). Mielikuvat ohjaavat aikuisten osallistumista koulutukseen. *Aikuiskasvatus* 3/2004.

Manninen, J. (2006). Development of participation models. From single predicting elements to modern interpretation. In Lattke, S. (ed.) *Participation in Adult Education. Theory, research, practice*. Mechelen: ERDI Consortium of European Research and Development Institutes for Adult Education, 11–21.

Manninen, J. (2010). Sopeuttavaa sivistystyötä? *Aikuiskasvatus* 3/2010.

Manninen, J. (2015). Mikä nakertaa vapaan sivistystyön vapautta, työtä ja sivistävyyttä? Teoksessa: Pätäri, J., Turunen, A., & Sivenius, A. *Vapaa, vallaton ja vangittu sivistystyö?* 2015. Helsinki: VSY. <http://www.sivistystyo.fi/index.php?k=14670>

Manninen, J. (2016). Suomi nousuun sivistystyöllä? Kansalaisopisto-opiskelun tuottamien hyötyjen taloudellinen merkitys. Kansalaisopistojen liiton julkaisuja 2. Helsinki: Kansalaisopistojen liitto KOL.
kansalaisopistojenliitto.fi/wp-content/uploads/2016/02/2015_kansalaisopisto-opiskelun_hyodyt.pdf

Manninen, J. (2018a). Kansalaisopiston aikuisopiskelijat luokkakuvassa. Kansalaisopiston merkitys kuntalaisille ja kunnalle. Kansalaisopistojen liiton julkaisuja 3. Helsinki: Kansalaisopistojen liitto KOL.

Manninen, J. (2018b). Book review: Lifelong learning participation in a changing policy context: An interdisciplinary theory (Ellen Boeren). *International Review of Education* (2018) 64: 679–683.
<https://doi.org/10.1007/s11159-018-9712-3>

Manninen, J., Sgier, I., Fleige, M., Thöne-Geyer, B., Kil, M., Možina, E., Danielhelková, H., Mallows, D., Duncan, S., Meriläinen, M., Diez, J., Sava, S., Javrh, P., Vrečer, N., Mihajlovic, D., Kecap, E., Zappaterra, P., Kornilow, A., Ebner, G. & Operti, F. (2014). Benefits of Lifelong Learning in Europe - Main results of the BeLL-project. Bonn: DIE. http://www.bell-project.eu/cms/?page_id=10

Manninen, J. & Luukannel, S. (2008). Omaehtoisen aikuisopiskelun vaikutukset. Vapaan sivistystyön opintojen merkitys ja vaikutukset aikuisten elämässä. Helsinki: VSY.

Manninen, J. & Meriläinen, M. (2014). Benefits of Lifelong Learning - BeLL Survey Results. Work Package report. Project BeLL – Benefits for Lifelong Learning No. 519319-LLP-1-2011-1-DE-KA1-KA1SCR Bonn: DIE.
http://www.bell-project.eu/cms/?page_id=10

Manninen, J. & Meriläinen, M. (2015). Monimenetelmällinen näkökulma omaehtoisen opiskelun hyötyihin. *Aikuiskasvatus* 2/2015.

Manninen, J. & Vartiainen, A-K. (2018). Hyvinvoivia ja hyväosaisia? Joensuun seudun kansalaisopistossa syksyllä 2017 aloittaneiden aikuisopiskelijoiden elämänlaatu, sosiaalinen pääoma ja sote-palveluiden käyttö. Teemaryhmäesitys, Aikuiskasvatuksen tutkimuspäivät, Joensuu 15-16.2.2018.

Malin, A., Sulkunen, S. & Laine, K. (2012). PIAAC 2012. Kansainvälisen aikuistutkimuksen ensituloksia. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2013:19. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Markkanen, M., Lang, T., Lillas, A., Lovio, M., Manninen, J., Takatalo, E., Kamppi, P., Knubb-Manninen, G. & Pietiläinen, V. (2012). Kansalaisopistojen oppilaitos- ja ylläpitäjä rakenteen arviointi. Osaraportti 2: Rakenteellisten muutosten, lakiuudistusten ja oman toiminnan arviointivelvoitteen toteuttaminen. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 60.

- Mason, J. (2006). Six strategies for mixing methods and linking data in social science research. NCRM Working Paper Series, 4/06, ESRC National Centre for Research Methods.
- Matrix Knowledge Group (2009). Lifelong Learning and Well-being: An Analysis of the Relationship Between Adult Learning and Subjective Well-being. IFL Public Value Paper 3. Leicester: NIACE.
- McIntyre, J. (2012). The development and recovery of social capital through community-based adult learning. *International Journal of Lifelong Education*, 31:5, 607–621.
- McMahon, W.W. (1987). Externalities of Education. *Economics of Education*, 133–137.
- McMahon, W. (1998). Conceptual framework for the analysis of the social benefits of lifelong learning. *Education Economics*, Vol. 6, No. 3.
- McMahon, W. W. (2018). The total return to higher education: Is there underinvestment for economic growth and development? *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 70, 90–111.
- Mezirow, J. (1998). Uudistava oppiminen: kriittinen reflektio aikuiskoulutuksessa. Helsinki: Helsingin yliopisto, Lahden tutkimus ja koulutuskeskus.
- Merenmies, J. (2012). Diaesitys: Syfo Oy:n esitys Vastuulliset viestijät -infossa 23.8.2012. <https://www.slideshare.net/NinaAlivirta/syfo-oy-n-esitys-vas-tuulliset-viestijt-infossa-2382012>
- Merenmies, J. & Kostilainen, H. (toim., 2007). Sosiaalisten vaikutusten mittaaminen ja hyödyntäminen – esimerkkejä sosiaalisia päämääriä tavoittelevista organisaatioista. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. <http://www.sosiaalinenyritys.fi/service.cntum?pageId=118222>
- Merriam, S.B. & Kee, Y. (2014). Promoting community well-being: the case for lifelong learning for older adults. *Adult Education Quarterly*. Vol. 64 (2), 128–144.
- Mikkola, T. & Nemlander, A. (2018). Suurten kaupunkien terveydenhuollon kustannukset vuonna 2017. Espoo, Helsinki, Jyväskylä, Kouvola, Kuopio, Oulu, Pori, Tampere, Turku, Vantaa. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Moisio, P. (2018). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Suomalaisten hyvinvointi ja palvelut 2013 [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 2.0 (2018-09-26). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3037>
- Motschilnig, R. (2012). Wider Benefits of Adult Education - An Inventory of Existing Studies and Research. In *Adult Education and Development*. DVV International, European Association for the Education of Adults, 79–89.

Murto J, Kaikkonen R, Pentala-Nikulainen O, Koskela T, Virtala E, Härkänen T, Koskenniemi T, Jussmäki T, Vartiainen E & Koskinen S. (2017). Aikuisten terveys-, hyvinvointi- ja palvelututkimus ATH:n perustulokset 2010–2017. Verkkojulkaisu: www.thl.fi/ath

Musgrave, R. (1957). A Multiple Theory of Budget Determination. FinanzArchiv.

Mäkelä, P., Alho, H., Knekt, P., Männistö, S. & Peña, S. (2012). Alkoholin käyttö. Teoksessa: Koskinen S, Lundqvist A-M, Ristiluoma N (toim.). Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa 2011. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, raportti 68/2012, Tampere 2012.

Mäki, M. (2019). Sopeutuminen, resurssit ja alueellisuus vapaassa sivistystyössä. Tampere: Tampereen yliopisto, aluetieteen laitos.

Nguyen, L., Sauni, R., Koponen, P., Alha, P. & Häkkinen, U. (2012). Käynnit lääkärin ja terveyden- tai sairaanhoitajan vastaanotolla. Teoksessa: Koskinen S, Lundqvist A-M, Ristiluoma N (toim.). Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa 2011. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, raportti 68/2012, Tampere 2012.

Nicholls, A. (2009). 'We do good things, don't we?': 'Blended Value Accounting' in social entrepreneurship. *Accounting, Organizations and Society* 34 (2009) 755–769.

Nummenmaa, L. (2009). Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät. Helsinki: Tammi.

Nummela O, Sulander T, Karisto A, Uutela A. (2009). Self-rated health and social capital among aging people across the urban-rural dimension. *International Journal of Behavioral Medicine* 16(2), 189–94.

OK-Opintokeskus (2015). Sosiaalisen hyödyn mittaamisen periaatteita. Verkko materiaali. <http://www.okopintokeskus.fi/sosiaalisen-hy%C3%B6dyn-mittaamisen-periaatteita>. (luettu 2.11.2015)

OECD (2000a). Where are the resources for lifelong learning? Paris: OECD.

OECD (2000b) Estimating Economic and Social Returns to Learning: Session 3 Issues for Discussion. DEELSA/ED/CERI/CD/INES/GA(2000)8. Paris: OECD.

OECD (2007). Understanding the Social Outcomes of Learning. Paris: OECD.

OECD (2009). Education at a Glance 2008. Paris: OECD.

OECD (2010). Improving Health and Social Cohesion through Education. Paris: OECD

Ohisalo, M. (2017). Murusia hyvinvointivaltion pohjalla. Leipäjonot, koettu hyvinvointi ja huono-osaisuus. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 148.

Opetustoimen valtionosuussovellus (2017).
<https://vos.oph.fi/rap/vos/v17/v09yk6l17.html>. Luettu 13.2.2019

OPH (2017). Opetus- ja kulttuuritoimen rahoitus - yksikköhintojen ja rahoituksen määräytyminen vuonna 2017. Oppaat ja käsikirjat 2017:7. Helsinki: Opetushallitus.

Oreopoulos, P. & Salvanes, K. (2011). Priceless: The Nonpecuniary Benefits of Schooling. *Journal of Economic Perspectives*. Volume 25, Number 1, Winter 2011, Pp 159–184.

Pallas, A. M. (2003). Educational transitions, trajectories, and pathways. In J. T. Mortimer & M. J. Shanahan (Eds.), *Handbook of the Life Course* (pp. 165–184). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Panitsides, E. (2013) Researching returns emanating from participation in adult education courses: a quantitative approach, *International Journal of Lifelong Education*, 32:5, 600-619, DOI: 10.1080/02601370.2012.753123

Pearce, E., Launay, J., MacCarron, P. & Dunbar, R. (2016a). Tuning in to others: Exploring relational and collective bonding in singing and non-singing groups over time. *Psychology of Music*, 2016, 1–17.

Pearce, E., Launay, J., Machin, A., & Dunbar, R. (2016b). Is group singing special? Health, well-being and social bonds in community-based adult education classes. *Journal of Community & Applied Social Psychology*. Advance online publication. doi:10.1002/casp.2278.

Pehkonen-Elmi, T., Kettunen, A., Surakka, A. & Piirainen, K. (2015). vaikeasti työllistyville suunnattujen aktivointitoimenpiteiden taloudellinen analyysi – esimerkkeinä korkein korotettu palkkatuki ja kuntouttava työtoiminta. *Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A Tutkimuksia 42*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Pitkänen, K., Hievanen, R., Kirjavainen, T., Suortamo, M. & Lepola, L. (2017). Valtiontalouden säästöjen vaikutukset sivistyksellisiin oikeuksiin. *Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 27:2017*.

Pohjois-Karjalan Maakuntaliitto (2019). Tilastot ja ennakointi.
<http://www.pohjois-karjala.fi/tilastot> [luettu 19.2.2019]

Putnam, R. (1995). Bowling alone: The collapse and revival of American community. *Journal of Democracy* Vol. 6 (1995) 1, 64–78.

Preston, J. (2004). A continuous effort of sociability. Learning and social capital in adult life. In: T. Schuller, J. Preston, C. Hammond, A. Brasset-Grundy & J. Bynner (Eds.): *The benefits of learning. The impact of education on health, family life and social capital.* London and New York (pp. 119–136).

Preston, J. & Feinstein, L. (2004). *Adult education and attitude change.* London. Centre for Research on the Wider Benefits of Learning.

Pöysä, V., Käyhkö, M. & Armila, P. (2018). Kun koulut ovat kaukana: syrjäkylässä asuvien nuorten kouluvalintoihin kiinnittyvät sisäkkäiset siirtymät. Teemaryhmäesitys, Aikuiskasvatuksen tutkimuspäivät, Joensuu 15-16.2.2018.

Pätäri, J. (2015). *Selvitys vapaan sivistystyön opintosetelikurssien hyödyistä ja vaikutuksista.* Helsinki: Vapaa sivistystyö ry.

Pätäri, J., Teräsahde, S., Harju, A., Manninen, J. & Heikkinen, A. (2019). Vapaa sivistystyö eilen, tänään, huomenna. Vapaan sivistystyön rooli, asema ja merkitys suomalaisessa koulutusjärjestelmässä ja yhteiskunnassa. Helsinki: Vapaa Sivistystyö ry. <http://www.vapausjavastuu.fi/svv-toiminta/julkaisut/vst-eilen-tanaan-huomenna/>

Riihimäki, K. & Saarenpää-Numminen, M. (2005). *Kansalaisopisto – kulttuuria ja elämälaatua kuntaan.* Hämeenkyrö: Kansalaistoiminnan kulttuuriyhteisöllinen vaikuttavuus –hanke.

Rinne, R., Kivinen, O. & Ahola, S. 1992. Aikuisten kouluttautuminen Suomessa. Osallistuminen, kasautuminen ja preferenssit. Turun yliopisto, Koulutussoiologian tutkimusyksikkö, Tutkimusraportteja 10.

Rubenson, K. & Desjardins, R. (2009). The Impact of Welfare State Regimes on Barriers to Participation in Adult Education. A Bounded Agency Model. *Adult Education Quarterly* 59(3), 187–207.

Rotter, J. B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs: General and Applied.* 80 (1), 1–28

Ryff, C. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 1069–1081.

Räty, H., & Snellman, L. (1998). Social representations of educability. *Social Psychology of Education*, 1, 359–373.

Saari, J. (2016). *Yksinäisten Suomi.* Helsinki: Gaudeamus.

Saarni S, Luoma M-L, Koskinen S, Vaarama M. (2012). Elämänlaatu. Teoksessa: Koskinen S, Lundqvist A-M, Ristiluoma N (toim.). *Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa 2011. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, raportti 68/2012*, Tampere 2012, ss. 159–162.

Sava, S., Thöne-Geyer, B., Duncan, S. & Manninen, J. (2016). Inner quality of the teaching - learning process - a learners' perspective on the role of the teacher in the development of the wider benefits of liberal adult education. In: Aleksandra Pejatovic, Regina Egetenmeyer & Maria Slowey (2016). *Contribution of research to improvement of adult education quality*. Belgrade: Institute for Pedagogy and Andragogy, Faculty of Philosophy, University of Belgrade.

Schuller, T. (2004). Three capitals: A framework. In *The Benefits of Learning: The Impact of Education on Health, Family Life and Social Capital*. February 26, 2004, Pp 12–33. London: Routledge.

Schuller, T., Brassett-Grundy, A., Green, A., Hammond, C. & Preston, J. (2002). *Learning, Continuity and Change in Adult Life, Wider Benefits of Learning Research Report No. 3*. Centre for Research on the Wider Benefits of Learning. London: Institute of Education.

Schuller, T. & Desjardins, R. (2010): The wider benefits of adult education. In *International Encyclopedia of Education* (pp. 229–233) Oxford.

Schuller, T., Preston, J., Hammond, C., Brassett-Grundy, A., & Bynner, J. (2004). *The benefits of learning: The impact of education on health, family life and social capital*. London: Routledge.

Schuller, T. & Watson, D. (2009). *Learning through life. Inquiry into the future for lifelong learning*. Leicester: NIACE.

Sgier, I. (2014). *Qualitative Data Analysis Report – Analysis of the BeLL interviews in 10 countries: overall report*. Bonn: DIE. http://www.bell-project.eu/cms/?page_id=10

Sihvonen, J. (2015). *Vielä kerran – onko vapaat sivistystyöt tehty?* Teoksessa: Pätäri, J., Turunen, A., & Sivenius, A. *Vapaa, vallaton ja vangittu sivistystyö?* 2015. Helsinki: VSY. <http://www.sivistystyo.fi/index.php?k=14670>

Silvennoinen, H. (2018). *Eikö aikuiskoulutus kiinnosta? Aikuiskasvatus* 38 (2018), 1.

Silvennoinen, H. & Lindberg, M. (2015). *Aikuiskoulutukseen osallistuminen Suomessa*. *Aikuiskasvatus* 36(4).

Silverman, D. 1993. *Interpreting qualitative data. Methods for analysing talk, text and interaction*. London: Sage.

Simsa, R., Herndler, M. & Totter, M. (2015). Meta-Analysis of SROI Studies – Indicators and Proxies. TSI Working Paper Series No. 6. Seventh Framework Programme (grant agreement 613034), European Union. Brussels: Third Sector Impact.

Siun sote (2019). Saatavilla: <http://www.siunsote.fi/siun-sote> Luettu: 29.1.2019.

Sitra (2013). Luonnon hyvinvointivaikutusten taloudellinen merkitys. Taus-taraportti. Helsinki: Sitra.

[https://www.sitra.fi/julkaisut/muut/Luonnon hyvinvointivaikutusten ta-loudellinen merkitys.pdf](https://www.sitra.fi/julkaisut/muut/Luonnon_hyvinvointivaikutusten_taloudellinen_merkitys.pdf)

Sitra (2019a). Kohti osaamisen aikaa. 30 yhteiskunnallisen toimijan yhteinen tahtotila elinikäisestä oppimisesta. Sitran selvityksiä 146. Helsinki: Sitra.

Sitra (2019b). Kohti elinikäistä oppimista. Yhteinen tahtotila, rahoituksen pe-riaatteet ja muutoshasteet. Sitran selvityksiä 150. Helsinki: Sitra.

Soten rahapuu (2019). Saatavilla: [http://sotenrahapuu.fi/2017/asukaskoh-taiset kustannukset/](http://sotenrahapuu.fi/2017/asukaskoh-taiset_kustannukset/)

Spackman, M. (2013). Handling non-monetised factors in project, programme and policy appraisal. Policy paper. London: Centre for Climate Change Eco-nomics and Policy & Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment. www.lse.ac.uk/.../PP-non-monetised-factors-project-programme-policy.pdf

Suomen Kuntaliitto (2016a). Tule tekemään tulevaisuuden kuntaa. Sini Salli-nen (toim.). Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Suomen Kuntaliitto (2016b). Kansalaisopistojen toiminta ja talous 2017. <https://www.kuntaliitto.fi/asiantuntijapalvelut/kansalaisopistojen-toiminta-ja-talous-vuonna-2016> (luettu 10.11.2018)

Suoniemi, I., Tanninen, H & Tuomala, M. (2003). Hyvinvointipalvelujen rahoit-usperiaatteet. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja. Helsinki: STM. Saa-tavissa: [https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/han-dle/10024/70955/Hyvinvointipalveluiden_rahointusperiaatteet_tiivis-telma_fi.pdf?sequence=1](https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70955/Hyvinvointipalveluiden_rahointusperiaatteet_tiivistelma_fi.pdf?sequence=1)

Suvisaari, J. & Lindfors, O. (2012). Terveyspalvelujen käyttö mielenterveyson-gelmien vuoksi. Teoksessa: Koskinen S., Lundqvist A-M., Ristiluoma N. (toim.). Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa 2011. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, raportti 68/2012, Tampere 2012.

SVT (2014a). Suomen virallinen tilasto SVT (2014): Aikuiskoulutustutkimus [verkkojulkaisu]. Aikuiskoulutukseen osallistuminen 2006, 4. Yli 500 000

vapaa-aikaan tai harrastuksiin liittyvässä koulutuksessa. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 9.6.2014].

http://www.stat.fi/til/aku/2006/01/aku_2006_01_2008-06-03_kat_004_fi.html

SVT (2014b). Suomen virallinen tilasto SVT: Oppilaitosten aikuiskoulutus [verkkajulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 13.8.2015].

http://stat.fi/til/oaio/2014/oaio_2014_2015-12-10_tie_001_fi.html

SVT (2017). Suomen virallinen tilasto SVT: Aikuiskoulutukseen osallistuminen [verkkajulkaisu]. 2017, 4. Lähes 390 000 aikuista vapaa-aikaan tai harrastuksiin liittyvässä koulutuksessa. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 29.4.2018].

http://www.stat.fi/til/aku/2017/aku_2017_2018-01-12_kat_004_fi.html

Taloustutkimus (2018). Vapaaehtoistyön tekeminen Suomessa. Helsinki: Taloustutkimus.

THL (2018). Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Tilasto- ja indikaattori-pankki Sotkanet.fi. <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/index> [viitattu 10.12.2018].

Tikka, P. (2018). 2000-luvun taantuman vaikutus kansalaisopistojen toimintaan ja rahoitukseen. Opinnäytetyö, Liiketalouden koulutusohjelma. Helsinki: Haaga-Helia AMK.

Tuijnman, A. (1990). Adult Education and the Quality of Life. *International Review of Education*. 36, 3, pp. 283–298.

Tuomala, M. (2009). *Julkistalous*. Helsinki: Gaudeamus.

Zimbardo, P. G. (1985). *Psychology and life*. Boston: Allyn & Bacon

Vaherva, T., Malinen, A., Moisio, A., Raivola, R., Salo, P., Kantasalmi, K., Kamppi, P., Silvennoinen, H. (2006). Vapaan sivistystyön oppilaitosrakenne ja palvelukyky. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 16. Jyväskylä: Koulutuksen arviointineuvosto.

Vaherva, T., Malinen, A., Moisio, A., Raivola, R., Salo, P., Kuusipalo, P., Silvennoinen, H. & Vaahtera, H. (2007). Vapaan sivistystyön vaikuttavuus ja suunta- viivaopinnot. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 25. Jyväskylä: Koulutuksen arviointineuvosto.

Valkonen, E. (2016). ”Me myymme ja markkinoimme kurseja” – markkinaorientaation piirteet kansalaisopistoissa. *Publications of the University of Eastern Finland, Dissertations in Education, Humanities, and Theology*, No 79. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

Vila, L. (2000). The non-monetary benefits of education. *European Journal of Education*, Vol. 35, No. 1.

Viren, M. (2013). Johdatus lukukausimaksujen talouteen. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 109, s. 101–105.

Voimala (2019). Itä-Suomen hyvinvointivoimala. <http://www.hyvinvointivoimala.fi/> (luettu 27.3.2019).

Välitalo, L. (1990). Luentolautakunnasta oppilaitokseksi. Joensuun Vapaaopisto 70 vuotta. Joensuu: Joensuun Vapaaopisto.

What works wellbeing (2017). Briefing - adult learning and wellbeing. Work and Learning Evidence Programme What Works for Wellbeing. www.what-works-wellbeing.org

Williams, D. (2006), On and Off the 'Net: Scales for Social Capital in an Online Era. *Journal of Computer Mediated Communication*, 11: 593–628.

Liitteet

LIITE 1. Kyselyissä käytetyt väittämät ja niiden pohjalta tehdyt summamuuttajat

LIITE 2. Teemahaastattelurunko

LIITE 3. Lähtötilannekyselyssä käytetty kyselylomake

LIITE 4. Seurantakyselyssä käytetty kyselylomake

LIITE 1. Kyselyissä käytetyt väittämät ja niiden pohjalta tehdyt summamuuttajat

HYÖTYRYPÄS	Väittämät ja summamuuttajat sekä summamuuttajien reliabiliteetti (Cronbachin α , laskettu syksyllä 2018 seurantakyselyyn vastanneilla, n=857)
TOIMIJUUS	TOIMIJUUS (.92) * Kun teen suunnitelmia, olen varma että pystyn myös toteuttamaan ne. * Tiedän, mitä haluan elämältäni. * Uskon, että pystyn itse määräämään elämäni suuntaa. * Tunnen, että minulla on mahdollisuuksia vaikuttaa minulle tapahtuviin asioihin. * Minun on helppo keskittyä tavoitteisiini ja saavuttaa päämääräni. * Luotan siihen, että pystyn toimimaan tehokkaasti yllättävissä tilanteissa. * Suhtaudun myönteisesti elämään.
TERVEYS JA HYVINVOINTI	TERVEYSKÄYTTÄYTYMINEN (.85) * Pyrin noudattamaan terveitä elämäntapoja. * Kiinnitän riittävästi huomiota ruokavaliooni. Ei mukana summamuuttujassa: * Kokonaisuuden huomioiden olen onnellinen. ELÄMÄNLAATU (.85; EUROHIS8, asteikko 1-5) Millaiseksi arvioit elämänlaatusi? Onko sinulla riittävästi tarmoa arkipäivän elämääsi varten? Onko sinulla tarpeeksi rahaa tarpeisiisi nähden? Oletko tyytyväinen terveyteesi? Oletko tyytyväinen kykyysi selviytyä päivittäisistä toiminnoistasi? Oletko tyytyväinen itseesi? Oletko tyytyväinen ihmissuhteisiisi? Oletko tyytyväinen asuinalueesi olosuhteisiin? Yksittäisiä väittämiä, jotka analysoitu erikseen:

	Poltatko tupakkaa? (en lainkaan - kyllä, satunnaisesti - kyllä säännöllisesti) Käytätkö alkoholia? Harrastanut liikuntaa tai ulkoilua yksin (asteikko 0= en lainkaan – 3= päivittäin)
KOULUTUS, OSAAMINEN JA TYÖ	KOULUTUSUSKO (.82) Olen motivoitunut opiskelemaan myös aikuisiällä. Näen aikuisopiskelun tärkeänä mahdollisuutena. Luotan omaan oppimiskykyyni. Kannustan myös muita opiskelemaan.
	OSAAMINEN (.76) Koen, että ammattiini liittyvä osaamiseni on ajan tasalla. Hallitsen hyvin ammattiini liittyvän tietotekniikan käytön. Hallitsen pankkiasioihin, nettivarauksiin ym. liittyvän tietotekniikan käytön. Hallitsen ihmisten väliseen yhteydenpitoon liittyvän tietotekniikan käytön (esim. sähköposti).
	TYÖ (.84) Minulla on mahdollisuus parantaa tulotasoani. Minulla on vaihtoehtoisia työ- ja uravaihtoehtoja. Ei mukana summamuuttujassa: * Olen valmis muuttamaan tarvittaessa työn perässä toiselle paikkakunnalle.
SOSIAALINEN OSALLISTUMINEN JA AKTIIVINEN KUNTALAISUUS	YSTÄVÄVERKOSTOT (.87) Tunnen ihmisiä, jotka voisivat toimia suosittelijoina, jos hakisin työpaikkaa. Tunnen kuuluvani laajempaan yhteisöön. Minulla on hyvät ystävä- tai kollegaverkostot. Minulla on ihmisiä, joiden tukeen voin luottaa ongelmatilanteissa. Minulla on ihmisiä, jotka voivat antaa neuvoja tärkeissä päätöksentekotilanteissa. Minulla on ihmisiä, joiden kanssa voin keskustella, jos tunnen itseni yksinäiseksi. Tunnen henkilöitä, joiden puoleen voin kääntyä, jos tarvitsen taloudellista tukea.
	SUVAITSEVAISUUS (.74) Arvostan muiden ihmisten näkemyksiä. Arvostan erilaisia kulttuureja
	Yksittäisiä väittämiä, jotka analysoitu erikseen (summamuuttujan reliabiliteetti ei riittävä): Luottamus: * Luotan kaupungin päätöksentekijöihin. * Luotan yleensä muihin ihmisiin.

	Sosiaalinen osallistuminen (kiinnostus ja asenne): * Olen kiinnostunut omaa asuinkuntaani koskevista asioista. * Olen kiinnostunut kuntopolitiikasta. * Toimin aktiivisesti lähialueeni hyväksi. * Voisin osallistua vapaaehtoistoimintaan. Sosiaalinen osallistuminen (toiminta; asteikko 0=ei lainkaan, 3=päivittäin): Auttanut ystäviä tai tuttavien arjen asioissa (esim. liikkuminen, lastenhoito). Tehnyt vapaaehtoistyötä jossakin järjestössä tms. (esim. SPR). Saanut itse apua ystäviltä tai tuttavilta arjen asioissa (esim. liikkuminen, lastenhoito). Tavannut ystäviä tai tuttavien kanssa Harrastanut liikuntaa tai ulkoilua yhdessä muiden kanssa

Sosiaali- ja terveyspalveluiden sekä erilaisten tukien käyttöön liittyvät kysymykset

SOTEPALVELUIDEN JA TUKIEN KÄYTTÖ	Lääkäri- ja terveyspalveluiden käyttö: terveyskeskuslääkärillä sairaalan tai terveyskeskuksen päivystysvastaanotolla työterveyslääkärillä yksityislääkärin vastaanotolla opiskelijaterveydenhuollon lääkärin vastaanotolla terveyskeskuksen terveyden- tai sairaanhoitajan vastaanotolla työterveyshoitajan vastaanotolla opiskelijaterveydenhuollon terveyden- tai sairaanhoitajan vastaanotolla
	Tukien käyttö: toimeentulotukea asumistukea sairauspäivärahaa työmarkkinatukea/työttömyysturvan peruspäivärahaa ansiosidonnaista työttömyysturva en mitään näistä
	Palveluiden käyttö: mielenterveyspalveluja päihdepalveluja sosiaalitoimiston palveluja Kelan kuntoutus-, terapia- jne. palveluja TE-keskuksen työvoimatoimiston palveluja

	Kaupungin työllisyyspalveluita (kuntouttava työtoiminta, yksilövalmennus ja työllistymispalvelut) en mitään näistä

LIITE 2. Teemahaastattelurunko

Aloitus: suostumuslomakkeen läpikäynti ja allekirjoitus.

Aloitus

Kiitos että pystyit osallistumaan tähän haastatteluun! Tässä on tavoitteena arvioida, mitä hyötyjä ja muita vaikutuksia Joensuun seudun kansalaisopistossa viime lukuvuoden aikana suorittamillasi kursseilla on ollut sinulle.

A. Suoritetut kurssit lukuvuonna 2017-2018:

1. *Olit siis ilmoittautunut vuosi sitten syksyllä ainakin yhdelle Joensuun seudun kansalaisopiston kurssille. Kuinka monta kurssia suoritit yhteensä vuoden aikana?*
2. *Mitkä kurssit suoritit? (tai yksikössä, jos vain yksi kurssi; nimi jos muistissa, aihepiiri)*

Tämän jälkeen kunkin kurssin osalta erikseen seuraavat kysymykset:

3. *Kerro hieman, minkälainen tuo x-kurssi oli?*
4. *Muistatko, miksi osallistuit juuri sille kurssille?*
5. *Mitä opit sillä kurssilla?*
6. *Minkälaisia muita kokemuksia sinulle jäi siitä mieleen?*

B. Hyödyt:

7. *Osaatko arvioida, mitä hyötyä näistä viime vuoden aikana kansalaisopistossa suorittamistasi kursseista on ollut sinulle?*
 - *apukysymyksiä: minkälaisia muutoksia olet huomannut elämässäsi kurssien ansiosta? Minkälaisia vaikutuksia kursseille osallistumisella on ollut sinulle?*
8. *Osaatko vielä arvioida, minkälaisia erityisesti terveyteen ja hyvinvointiin liittyviä hyötyjä ja vaikutuksia kursseille osallistumisella on ollut sinulle? [käytä tarvittaessa samoja apukysymyksiä kuin kysymyksessä 7]*
9. *Minkälaisia erityisesti osaamiseen ja aikuisopiskeluun liittyviä hyötyjä ja vaikutuksia kursseille osallistumisella on ollut sinulle? [käytä tarvittaessa samoja apukysymyksiä kuin kysymyksessä 7]*
10. *Entä onko kursseista ollut hyötyä*
 - *[työikäiset] työn tai uran näkökulmasta?*
 - *[eläkeläiset] vapaaehtois- tai yhdistystyön näkökulmasta, jos teet sellaista? [käytä tarvittaessa samoja apukysymyksiä kuin kysymyksessä 7]*

C. Mahdolliset taloudelliset vaikutukset

11. Osaatko arvioida, onko viime lukuvuonna suorittamillasi kursseilla ollut mahdollisesti jotain taloudellisia vaikutuksia sinulle itsellesi, ihan mitä tahansa?
12. Entä lähipiirillesi (perhe, ystävät, tuttavat)
13. Entä työnantajallesi (ei kysytä eläkeläisiltä) tai järjestöille ja yhdistyksille, jos toimit sellaisissa?
14. Entä kaupungille ja yhteiskunnalle laajemmin?
 - apukysymyksiä kaikkiin kohtiin: mainitsit tuolla aikaisemmin, että opiskelu on [lisännyt/edistänyt/hyödyttänyt/vaikuttanut – mainitse hyöty], oliko sillä mitään taloudellisia vaikutuksia?
 - jos vastaaja tuo esiin jotain taloudellisia vaikutuksia: osaatko kuvata tarkemmin, millä tavalla se näkyi? Miten suuri rahallinen hyöty syntyi? [jos mahdollista arvioida, esim. palkankotus] Millä tavalla rahallinen hyöty syntyi?

D. Aikaisemmin koko elämän aikana suoritettut kurssit ja niiden tuottamat hyödyt

15. Edellä oli siis kyse viime vuonna suorittamistasi kursseista, mutta oletko osallistunut elämäsi aikana myös aikaisemmin jonkun kansalais- tai työväenopistojen kursseille? Jos, muistatko kuinka monelle? (arvio riittää)
16. Osaatko arvioida, mitä hyötyä näistä aikaisemmin koko elämäsi aikana suorittamistasi kursseista on ollut sinulle?
 - apukysymyksiä: minkälaisia muutoksia olet huomannut elämässäsi kurssien ansiosta? Minkälaisia vaikutuksia kursseille osallistumisella on ollut sinulle?
17. Millainen merkitys kansalaisopistolla on ollut ja on elämässäsi tällä hetkellä?

E. Loppukysymys

17. Kiitos, kysymykset olivat tässä! Tuleeko sinulle vielä mieleen jotain muuta, mitä en ole osannut kysyä, tai mitä haluaisit kertoa tai itse kysyä?

LIITE 3. Lähtötilannekyselyssä käytetty kyselylomake

Hyvä aikuisopiskelija!

Tämän kyselyn tarkoituksena on koota Joensuun seudun kansalaisopistossa syksyllä 2017 jollekin kurssille ilmoittautuneiden aikuisten kokemuksia kansalaisopisto-opiskelusta ja erilaisista asuinkuntaan ja hyvinvointiin liittyvistä asioista. Vastaaminen tapahtuu täysin nimettömänä, eikä yksittäisen vastaajan henkilöllisyys tule tutkijoiden tietoon. Kaikki vastaukset käsitellään ja tulokset raportoidaan luottamuksella siten, ettei yksittäistä vastaajaa voi tunnistaa missään vaiheessa.

Kysely liittyy Itä-Suomen yliopiston tutkimukseen "Kansalaisopiston tuottamat sivistyshyödyt ja sosiaalinen tuottavuus kuntakontekstissa", joka toteutetaan Joensuun seudun kansalaisopistossa 1.9.2017 – 31.12.2018. Tutkimuksen rahoittaa Kunnallissalan Kehittämissäätiö. Tulosten pohjalta arvioidaan kansalaisopiston merkitystä osallistujille ja kunnille. Kokemuksesi ovat siten erityisen arvokkaita.

Lomakkeen täyttämiseen on hyvä varata aikaa noin 10 minuuttia.

Ota yhteyttä, jos haluat mieluummin täyttää paperilomakkeen tai jos sinulla on kysyttävää tutkimuksesta tai tästä lomakkeesta.

prof. Jyri Manninen
Kasvatustieteiden ja psykologian osasto
Itä-Suomen yliopisto
PL 111, 80101 Joensuu
jyri.manninen@uef.fi, puh. 050-3815359

KYSELY KANSALAIOPISTOSSA OPISKELEVILLE AIKUISILLE

OSALLISTUMINEN

Kirjoita aluksi syntymäaikasi muodossa ppkkvv [päivä, kuukausi ja vuosi, eli esim. 270163, jos olet syntynyt 27. tammikuuta 1963]; Syntymäaika tarvitaan, jotta tämän kyselyn ja vuoden kuluttua syksyllä 2018 toteutettavan jatkokyselyn tuloksia voidaan vertailla.

Syntymäaika
(ppkkvv):

Olet ilmoittautunut ainakin yhdelle Joensuun seudun kansalaisopiston kurssille nyt syksyllä 2017. Mihin aihepiiriin kurssisi liittyy (voit valita useamman, jos olet ilmoittautunut monelle kurssille):

- kuvataide
- teatteri, sirkus ja ilmaisu
- kirjallisuus ja kirjoittaminen
- musiikki
- tieto- ja viestintätekniikka
- kielet
- kädentaidot ja muotoilu
- ruoka, puutarha, luonto ja koti
- hyvinvointi., kauneus ja terveys
- liikunta ja tanssi
- muu

Jos vastasit
muu, mikä?

Kerro omin sanoin, miksi hakeuduit tänä syksynä kansalaisopistoon opiskelemaan ja juuri tälle kurssille/kurssseille:

Arvioi vielä, miten paljon seuraavat asiat vaikuttivat siihen, että ilmoitit nyt syksyllä kansalaisopiston kurssille/kursseille?

	ei lainkaan	jonkin verran	melko paljon	paljon
Opinnoista voi olla työelämässä hyötyä	☐	☐	☐	☐
Aihe itsessään on kiinnostava	☐	☐	☐	☐
Kursseilla on mahdollisuus tavata muita aikuisopiskelijoita	☐	☐	☐	☐
Opiskelu on hyvää vaihtelua arkeen	☐	☐	☐	☐
Kursseista voi olla hyötyä jos jatkan opintoja muualla	☐	☐	☐	☐
Uuden oppiminen kiinnostaa minua	☐	☐	☐	☐

Oletko osallistunut aikaisemmin jonkun kansalais- tai työväenopiston kurssille viimeisten viiden (5) vuoden aikana?

- en ole osallistunut aikaisemmin
- olen osallistunut aikaisemmin 1-2 kurssille
- olen osallistunut aikaisemmin kolmelle tai useammalle kurssille

Mikä seuraavista kuvaa parhaiten tilannettasi tällä hetkellä?

- Työssä päätoimisesti
- Yrittäjä tai toiminimi
- Työssä osa-aikaisesti
- Päätoiminen opiskelija
- Kotona (esim. vanhempain- tai hoitovapaa)
- Työtön
- Lomautettu
- Eläkkeellä iän tai työvuosien perusteella
- Työkyvyttömyys- tai työttömyyseläkkeellä
- Muu

Jos vastasit
muu, mikä?

OSAAMINEN JA AIKUISOPISKELU

Alla on kuvattu erilaisia aikuisena opiskeluun ja osaamiseen liittyviä asioita. Arvioi, miten hyvin väittämät kuvaavat omaa kokemustasi. Jos olet epävarma, valitse se vastausvaihtoehto, joka vaikuttaa sopivimmalta. Usein sopivin vastaus on se, joka ensimmäiseksi tulee mieleen. Käytä asteikkoa:

(1) täysin eri mieltä (2) eri mieltä (3) lähes eri mieltä (4) tältä väliltä (5) lähes samaa mieltä (6) samaa mieltä (7) täysin samaa mieltä

	1	2	3	4	5	6	7
Olen motivoitunut opiskelemaan myös aikuisiällä	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hallitsen pankkiasioihin, nettivarauksiin ym. liittyvän tietotekniikan käytön	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kannustan myös muita opiskelemaan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Luotan omaan oppimiskykyyni	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hallitsen ihmisten väliseen yhteydenpitoon liittyvän tietotekniikan käytön (esim. sähköposti)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Näen aikuisopiskelun tärkeänä mahdollisuutena	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

OSALLISTUMINEN JA AKTIIVINEN KAUPUNKILAISSUUS

Alla on kuvattu erilaisia kaupunkilaisen rooliin ja kaupunkiyhteisöön liittyviä asioita. Arvioi, miten hyvin väittämät kuvaavat omaa kokemustasi? Käytä asteikkoa:

(1) täysin eri mieltä (2) eri mieltä (3) lähes eri mieltä (4) tältä väliltä (5) lähes samaa mieltä (6) samaa mieltä (7) täysin samaa mieltä

	1	2	3	4	5	6	7
Olen kiinnostunut omaa asuinkuntaani koskevista asioista	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arvostan muiden ihmisten näkemyksiä	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arvostan erilaisia kulttuureja	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Luotan kaupungin päätöksentekijöihin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Olen kiinnostunut kuntapolitiikasta	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Luotan yleensä muihin ihmisiin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Voisin osallistua vapaaehtoismintaan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tunnen kuuluvani laajempaan yhteisöön	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Minulla on hyvät ystävä- tai kollegaverkostot	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Toimin aktiivisesti lähialueeni hyväksi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kokonaisuuden huomioiden olen onnellinen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Minulla on ihmisiä, joiden tukeen voin luottaa ongelmatilanteissa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Minulla on ihmisiä, jotka voivat antaa neuvoja tärkeissä päätöksentekotilanteissa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Minulla on ihmisiä, joiden kanssa voin keskustella jos tunnen itseni yksinäiseksi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tunnen henkilöitä, joiden puoleen voin kääntyä jos tarvitsen taloudellista tukea	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pyrin noudattamaan terveitä elämäntapoja	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kiinnitän riittävästi huomiota ruokavaliooni	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

TOIMIJUUS

Alla on kuvattu erilaisia arkipäivään ja elämään liittyviä asioita. Arvioi, miten hyvin väittämät kuvaavat omaa kokemustasi? Käytä asteikkoa:

(1) täysin eri mieltä (2) eri mieltä (3) lähes eri mieltä (4) tältä väliltä (5) lähes samaa mieltä (6) samaa mieltä (7) täysin samaa mieltä

	1	2	3	4	5	6	7
Kun teen suunnitelmia, olen varma että pystyn myös toteuttamaan ne	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tiedän, mitä haluan elämältäni	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Uskon, että pystyn itse määrittämään elämäni suuntaa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tunnen, että minulla on mahdollisuuksia vaikuttaa minulle tapahtuviin asioihin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Minun on helppo keskittyä tavoitteisiini ja saavuttaa päämääräni	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Luotan siihen, että pystyn toimimaan tehokkaasti yllättävissä tilanteissa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Suhtaudun myönteisesti elämään	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Arvioi, kuinka usein olet tehnyt seuraavia asioita viimeksi kuluneiden 6 kk:n aikana.

	en kertaakaan	muutaman kerran kuukaudessa	muutaman kerran viikossa	(lähes) päivittäin
Tavannut ystäviä tai tuttavlia	☐	☐	☐	☐
Harrastanut liikuntaa tai ulkoilua yhdessä muiden kanssa	☐	☐	☐	☐
Harrastanut liikuntaa tai ulkoilua yksin	☐	☐	☐	☐
Auttanut ystäviä tai tuttavlia arjen asioissa (esim. liikkuminen, lastenhoito)	☐	☐	☐	☐
Saanut itse apua ystäviltä tai tuttavilta arjen asioissa (esim. liikkuminen, lastenhoito)	☐	☐	☐	☐
Tehnyt vapaaehtoistyötä jossakin järjestössä tms. (esim. SPR)	☐	☐	☐	☐

JOS olet tehnyt vapaaehtoistyötä jossakin järjestössä tms. (esim. SPR, seurakunta) viimeisten 6 kk aikana, arvioi kuinka monta tuntia keskimäärin kuukaudessa:

tunteja
kuukaudessa:

HYVINVOINTI JA TERVEYS

Pyydämme sinua alla olevien kysymysten avulla arvioimaan elämänlaatuasi, terveyttäsi ja muita arkielämän asioita. Mieti elämäsi kahden viimeksi kuluneen viikon aikana.

	erittäin huonoksi	huonoksi	en hyväksi enkä huonoksi	hyväksi	erittäin hyväksi
Millaiseksi arvioit elämänlaatuasi?	☐	☐	☐	☐	☐

	ei lainkaan	vähän	kohtuullisesti	lähes riittävästi	täysin riittävästi
Onko sinulla riittävästi tarmoa arkipäivän elämääsi varten?	☐	☐	☐	☐	☐
Onko sinulla tarpeeksi rahaa tarpeisiisi nähden?	☐	☐	☐	☐	☐

Kuinka tyytyväinen olet...

	erittäin tyytymätön	melko tyytymätön	en tyytyväinen enkä tyytymätön	melko tyytyväinen	erittäin tyytyväinen
...terveyteesi	☐	☐	☐	☐	☐
...kykyysi selviytyä päivittäisistä toiminnoistasi?	☐	☐	☐	☐	☐
...itseesi?	☐	☐	☐	☐	☐
...ihmissuhteisiisi?	☐	☐	☐	☐	☐
...asuinalueesi olosuhteisiin?	☐	☐	☐	☐	☐

	en lainkaan	kyllä, satunnaisesti	kyllä, säännöllisesti
Poltatko tupakkaa?	☐	☐	☐
Käytätkö alkoholia	☐	☐	☐

PALVELUIDEN KÄYTTÖ

Alla on vielä muutamia terveyteen ja erilaisten terveys- ja hyvinvointipalveluiden käyttöön liittyviä kysymyksiä. Vastaukset käsitellään nimettöminä ja luottamuksellisesti.

Kuinka monta kertaa olet viimeksi kuluneiden 6 kk:n aikana käynyt...

terveyskeskuslääkärillä

sairaalan tai terveyskeskuksen päivystysvastaanotolla

työterveyslääkärillä

yksityislääkärin vastaanotolla

opiskelijaterveydenhuollon lääkärin vastaanotolla

terveyskeskuksen terveyden- tai sairaanhoitajan vastaanotolla

työterveyshoitajan vastaanotolla

opiskelijaterveydenhuollon terveyden- tai sairaanhoitajan vastaanotolla

Seuraavassa luetellaan kunnan, Kelan ja eläkelaitosten tarjoamia tukia. Oletko saanut jotain niistä viimeksi kuluneiden 6 kk:n aikana?

- toimeentulotukea
- asumistukea
- sairauspäivärahaa
- työmarkkinatukea/työttömyysturvan peruspäivärahaa
- ansiosidonnaista työttömyysturvaa
- en mitään näistä

Seuraavassa luetellaan erilaisia kunnan ja Kelan tarjoamia palveluja. Oletko käyttänyt jotain niistä viimeksi kuluneiden 6 kk:n aikana?

- mielenterveyspalveluja
- päihdepalveluja
- sosiaalitoimiston palveluja
- Kelan kuntoutus-, terapia- jne. palveluja
- TE-keskuksen työvoimatoimiston palveluja
- Kaupungin työllisyyspalveluita (kuntouttava työtoiminta, yksilövalmennus ja työllistymispalvelut)
- en mitään näistä

TAUSTATIEDOT

Lopuksi kysymme vielä muutamia taustatietoja:

Sukupuoli?

mies nainen

Ikä vuosina

(esimerkiksi:

43):

Mikä on kotikuntasi?

- Joensuu
- Kontiolahti
- Liperi
- Polvijärvi
- Outokumpu
- muu

Mikä on yleissivistävä peruskoulutuksesi?

- Vanha kansa- tai kansalaiskoulu
- Peruskoulu tai vanha keskikoulu
- Lukio
- muu

Jos vastasit
muu, mikä?

Mikä on ylin suorittamasi ammatillinen koulutus tai tutkinto?

- Ei ammatillista koulutusta
- Ammattikurssi tai vastaava
- Koulutasoinen ammattikoulutus (ammattikoulu)
- Opistotason tutkinto (tekninen-, sairaanhoito- tai kauppaopisto tms)
- Ammattikorkeakoulututkinto
- Yliopistotutkinto
- muu

Jos vastasit
muu, mikä?

Siviilisäätö?

naimaton

avoliitossa

avioliitossa

eronnut

leski

Kuinka monta henkilöä kotitaloudessasi asuu?

aikuisia?

lapsia?

Haluaisitko sanoa vielä jotain muuta lomakkeen aihepiiristä tai kansalaisopistosta, tai antaa palautetta lomakkeesta?

TIETOJEN LÄHETYS

Tallenna

Esitäyttö URL

Kiitos vastauksestasi! Klikkaa vielä "seuraava" ja sen jälkeen "Valmis", jotta vastauksesi tallentuvat.

Järjestelmänä Eduix E-lomake

LIITE 4. Seurantakyselyssä käytetty kyselylomake

Hyvä aikuisopiskelija!

Tämän seurantakyselyn tarkoituksena on koota Joensuun seudun kansalaisopistossa vuosi sitten eli syksyllä 2017 jollekin kurssille ilmoittautuneiden aikuisten kokemuksia kansalaisopisto-opiskelusta ja erilaisista asuinkuntaan ja hyvinvointiin liittyvistä asioista.

Vastaaminen tapahtuu täysin nimettömänä, eikä yksittäisen vastaajan henkilöllisyys tule tutkijoiden tietoon. Kaikki vastaukset käsitellään ja tulokset raportoidaan luottamuksella siten, ettei yksittäistä vastaajaa voi tunnistaa missään vaiheessa.

Kysely liittyy Itä-Suomen yliopiston tutkimukseen ”Kansalaisopiston tuottamat sivistyshyödyt ja sosiaalinen tuottavuus kuntakontekstissa”, joka toteutetaan Joensuun seudun kansalaisopistossa 1.9.2017 – 31.12.2018. Tutkimuksen rahoittaa Kunnallissalan Kehittämissäätiö. Tulosten pohjalta arvioidaan kansalaisopiston merkitystä osallistujille ja kunnille. Kokemuksesi ovat siten erityisen arvokkaita.

Lomakkeen täyttämiseen on hyvä varata aikaa noin 10 minuuttia.

Ota yhteyttä, jos sinulla on kysyttävää tutkimuksesta tai tästä lomakkeesta.

prof. Jyri Manninen
Kasvatustieteiden ja psykologian osasto
Itä-Suomen yliopisto
PL 111, 80101 Joensuu
jyri.manninen@uef.fi, puh. 050-3815359

SEURANTAKYSELY JOENSUUN SEUDUN KANSALAIPOPISTOSSA OPISKELEVILLE AIKUISILLE

OSALLISTUMINEN

Tämä on seurantakysely syksyllä 2017 Joensuun seudun kansalaisopistossa jonkun kurssin aloittaneille. Voit vastata tähän kyselyyn riippumatta siitä, vastasitko jo ensimmäiseen vuosi sitten tehtyyn kyselyyn.

Suostun siihen, että vastauksiani saa käyttää tässä tutkimuksessa (tietosuojaseloste: siirrä hiiri kysymysmerkin päälle): ?

- kyllä
 en

Kirjoita aluksi syntymäaikasi muodossa pppkkvv [päivä, kuukausi ja vuosi, eli esim. 270163, jos olet syntynyt 27. tammikuuta 1963]; Syntymäaika tarvitaan, jotta tämän seurantakyselyn ja vuosi sitten syksyllä 2017 toteutetun lähtötilannekyselyn tuloksia voidaan vertailla.

Syntymäaika:

Muistatko, vastasitko myös ensimmäiseen kyselyyn syksyllä 2017? Kyllä
 En muista/en ole varma
 En

Olit ilmoittautunut ainakin yhdelle Joensuun seudun kansalaisopiston kurssille syksyllä 2017. Kuinka monelle kurssille osallistuit lukuvuoden 2017-2018 aikana?

Kurssien määrä lukuvuonna 2017-2018:

Minkä aihepiirien kurssin/kursseja suoritit lukuvuoden 2017-2018 aikana (voit valita useamman, jos olet suorittanut useampia kursseja):

- kuvataide
- teatteri, sirkus ja ilmaisu
- kirjallisuus ja kirjoittaminen
- musiikki
- tieto- ja viestintätekniikka
- kielet
- kädentaidot ja muotoilu
- ruoka, puutarha, luonto ja koti
- hyvinvointi, kauneus ja terveys
- liikunta ja tanssi
- muu

Jos vastasit muu aihepiiri, mikä?

Mieti hetki lukuvuoden 2017-2018 aikana Joensuun seudun kansalaisopistossa suorittamaasi kurssia (tai kursseja). Alla on muutama kysymys opiskelun mahdollisesti tuottamista hyödyistä ja vaikutuksista.

Mitä hyötyä koet tästä/näistä suorittamistasi kursseista olleen sinulle?

Mitä muita kursseille/osallistumisen aiheuttamia seurauksia, vaikutuksia tai muutoksia olet huomannut?

Muistele, kuinka monelle jonkun kansalais- tai työväenopiston kurssille olet osallistunut koko elämäsi aikana, mukaanlukien nyt Joensuun kansalaisopistossa lukuvuonna 2017-2018 suorittamasi kurssi/kurssit?

- Kuinka monelle kansalais- tai työväenopiston kurssille olet osallistunut elämäsi aikana?
- 1-2
 - 3-10
 - 11-20
 - useammalle

Jos olet elämäsi aikana osallistunut useammalle kuin 20 kurssille, arvioi kuinka monelle: kurssille

Mikä seuraavista kuvaa parhaiten tilannettasi tällä hetkellä?

- Työssä päätoimisesti
- Yrittäjä tai toiminimi
- Työssä osa-aikaisesti
- Päätoiminen opiskelija
- Kotona (esim. vanhempain- tai hoitovapaa)
- Työtön
- Lomautettu
- Eläkkeellä iän tai työvuosien perusteella
- Työkyvyttömyys- tai työttömyyseläkkeellä
- Muu

Jos vastasit muu, mikä?

OSAAMINEN JA AIKUISOPISKELU

Alla on kuvattu erilaisia aikuisena opiskeluun ja osaamiseen liittyviä asioita. Arvioi, miten hyvin väittämät kuvaavat omaa kokemustasi. Jos olet epävarma, valitse se vastausvaihtoehto, joka vaikuttaa sopivimmalta. Usein sopivin vastaus on se, joka ensimmäiseksi tulee mieleen. Käytä asteikkoa:

(1) täysin eri mieltä (2) eri mieltä (3) lähes eri mieltä (4) tältä väliltä (5) lähes samaa mieltä (6) samaa mieltä (7) täysin samaa mieltä

	1	2	3	4	5	6	7
Olen motivoitunut opiskelemaan myös aikuisiällä	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hallitsen pankkiasioihin, nettivarauksiin ym. liittyvän tietotekniikan käytön	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kannustan myös muita opiskelemaan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Luotan omaan oppimiskykyyni	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hallitsen ihmisten väliseen yhteydenpitoon liittyvän tietotekniikan käytön (esim. sähköposti)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Näen aikuisopiskelun tärkeänä mahdollisuutena	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

TYÖ

Alla on kuvattu erilaisia työelämään liittyviä asioita. Arvioi, miten hyvin väittämät kuvaavat sinun omaa kokemustasi. Käytä asteikkoa:

(1) täysin eri mieltä (2) eri mieltä (3) lähes eri mieltä (4) tältä väliltä (5) lähes samaa mieltä (6) samaa mieltä (7) täysin samaa mieltä

	1	2	3	4	5	6	7
Olen valmis muuttamaan tarvittaessa työn perässä	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Minulla on mahdollisuus parantaa tulotasoani	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Minulla on vaihtoehtoisia työ- ja uravaihtoehtoja	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tunnen ihmisiä, jotka voisivat toimia suosittelijoina, jos hakisin työpaikkaa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Koen, että ammattiini liittyvä osaamiseni on ajan tasalla	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hallitsen hyvin ammattiini liittyvän tietotekniikan käytön	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

OSALLISTUMINEN JA AKTIIVINEN KAUPUNKILAISSUUS

Alla on kuvattu erilaisia kaupunkilaisen rooliin ja kaupunkiyhteisöön liittyviä asioita. Arvioi, miten hyvin väittämät kuvaavat omaa kokemustasi? Käytä asteikkoa:

(1) täysin eri mieltä (2) eri mieltä (3) lähes eri mieltä (4) tältä väliltä (5) lähes samaa mieltä (6) samaa mieltä (7) täysin samaa mieltä

	1	2	3	4	5	6	7
Olen kiinnostunut omaa asuinkuntaani koskevista asioista	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arvostan muiden ihmisten näkemyksiä	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Arvostan erilaisia kulttuureja	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Luotan kaupungin päätöksentekijöihin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Olen kiinnostunut kuntapolitiikasta	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Luotan yleensä muihin ihmisiin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Voisin osallistua vapaaehtoistoimintaan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tunnen kuuluvani laajempaan yhteisöön	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Minulla on hyvät ystävä- tai kollegaverkostot	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Toimin aktiivisesti lähialueeni hyväksi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kokonaisuuden huomioiden olen onnellinen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Minulla on ihmisiä, joiden tukeen voin luottaa ongelmatilanteissa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Minulla on ihmisiä, jotka voivat antaa neuvoja tärkeissä päätöksentekutilanteissa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Minulla on ihmisiä, joiden kanssa voin keskustella jos tunnen itseni yksinäiseksi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tunnen henkilöitä, joiden puoleen voin kääntyä jos tarvitsen taloudellista tukea	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pyrin noudattamaan terveitä elämäntapoja	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kiinnitän riittävästi huomiota ruokavaliooni	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

TOIMIJUUS

Alla on kuvattu erilaisia arkipäivään ja elämään liittyviä asioita. Arvioi, miten hyvin väittämät kuvaavat omaa kokemustasi? Käytä asteikkoa:

(1) täysin eri mieltä (2) eri mieltä (3) lähes eri mieltä (4) tältä väliltä (5) lähes samaa mieltä (6) samaa mieltä (7) täysin samaa mieltä

	1	2	3	4	5	6	7
Kun teen suunnitelmia, olen varma että pystyn myös toteuttamaan ne	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tiedän, mitä haluan elämältäni	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Uskon, että pystyn itse määrittämään elämäni suuntaa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tunnen, että minulla on mahdollisuuksia vaikuttaa minulle tapahtuviin asioihin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Minun on helppo keskittyä tavoitteisiini ja saavuttaa päämääräni	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Luotan siihen, että pystyn toimimaan tehokkaasti yllättävissä tilanteissa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Suhtaudun myönteisesti elämään	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Arvioi, kuinka usein olet tehnyt seuraavia asioita viimeksi kuluneiden 6 kk:n aikana.

	en kertaakaan	muutamana kerran kuukaudessa	muutamana kerran viikossa	(lähes) päivittäin
Tavannut ystäviä tai tuttavuuksia	☐	☐	☐	☐
Harrastanut liikuntaa tai ulkoilua yhdessä muiden kanssa	☐	☐	☐	☐
Harrastanut liikuntaa tai ulkoilua yksin	☐	☐	☐	☐
Auttanut ystäviä tai tuttavuuksia arjen asioissa (esim. liikkuminen, lastenhoito)	☐	☐	☐	☐
Saanut itse apua ystäviltä tai tuttavilta arjen asioissa (esim. liikkuminen, lastenhoito)	☐	☐	☐	☐
Tehnyt vapaaehtoistyötä jossakin järjestössä tms. (esim. SPR)	☐	☐	☐	☐

JOS olet tehnyt vapaaehtoistyötä jossakin järjestössä tms. (esim. SPR, seurakunta) viimeisten 6 kk aikana, arvioi kuinka monta tuntia keskimäärin kuukaudessa:

Vapaaehtoistyötä keskimäärin kuukaudessa: tuntia:

HYVINVOINTI JA TERVEYS

Pyydämme sinua alla olevien kysymysten avulla arvioimaan elämänlaatuasi, terveyttäsi ja muita arkielämän asioita. Mieti elämäsi kahden viimeksi kuluneen viikon aikana.

	erittäin huonoksi	huonoksi	en hyväksi enkä huonoksi	hyväksi	erittäin hyväksi
Millaiseksi arvioit elämänlaatuasi?	☐	☐	☐	☐	☐

	ei lainkaan	vähän	kohtuullisesti	lähes riittävästi	täysin riittävästi
Onko sinulla riittävästi tarmoa arkipäivän elämääsi varten?	☐	☐	☐	☐	☐
Onko sinulla tarpeeksi rahaa tarpeisiisi nähden?	☐	☐	☐	☐	☐

Kuinka tyytyväinen olet...

	erittäin tyytymätön	melko tyytymätön	en tyytyväinen enkä tyytymätön	melko tyytyväinen	erittäin tyytyväinen
...terveyteesi	☐	☐	☐	☐	☐
...kykyysi selviytyä päivittäisistä toiminnoistasi?	☐	☐	☐	☐	☐
...itseesi?	☐	☐	☐	☐	☐
...ihmissuhteisiisi?	☐	☐	☐	☐	☐
...asuinalueesi olosuhteisiin?	☐	☐	☐	☐	☐

	en lainkaan	kyllä, satunnaisesti	kyllä, säännöllisesti
Poltatko tupakkaa?	☐	☐	☐
Käytätkö alkoholia	☐	☐	☐

PALVELUIDEN KÄYTTÖ

Alla on vielä muutamia terveyteen ja erilaisten terveys- ja hyvinvointipalveluiden käyttöön liittyviä kysymyksiä. Vastaukset käsitellään nimettöminä ja luottamuksellisesti.

Kuinka monta kertaa olet viimeksi kuluneiden 6 kk:n aikana käynyt...

	kertaa
Terveyskeskuslääkärillä	____
sairaalan tai terveyskeskuksen päivystysvastaanotolla	____
työterveyslääkärillä	____
yksityislääkärin vastaanotolla	____
opiskelijaterveydenhuollon lääkärin vastaanotolla	____
terveyskeskuksen terveyden- tai sairaanhoitajan vastaanotolla	____
työterveyshoitajan vastaanotolla	____
opiskelijaterveydenhuollon terveyden- tai sairaanhoitajan vastaanotolla	____

Seuraavassa luetellaan kunnan, Kelan ja eläkelaitosten tarjoamia tukia. Oletko saanut jotain niistä viimeksi kuluneiden 6 kk:n aikana?

- toimeentulotukea
- asumistukea
- sairauspäivärahaa
- työmarkkinatukea/työttömyysturvan peruspäivärahaa
- ansiosidonnaista työttömyysturvaa
- en mitään näistä

Seuraavassa luetellaan erilaisia kunnan ja Kelan tarjoamia palveluja. Oletko käyttänyt jotain niistä viimeksi kuluneiden 6 kk:n aikana?

- mielenterveyspalveluja
- päihdepalveluja
- sosiaalitoimiston palveluja
- Kelan kuntoutus-, terapia- jne. palveluja
- TE-keskuksen työvoimatoimiston palveluja
- Kaupungin työllisyyspalveluita (kuntouttava työtoiminta, yksilövalmennus ja työllistymispalvelut)
- en mitään näistä

KANSALAI SOPISTO-OPISKELUN MAHDOLLISET TALOUDELLISET VAIKUTUKSET

Kansalaisopistossa opiskellaan yleensä harrastuksen vuoksi, eikä kurseista odoteta saatavan rahallista tai työhön liittyvää hyötyä. Siksi seuraavat kysymykset saattavat tuntua hieman oudoilta. Mutta tutkimusten mukaan aikuisopiskelusta voi sivutuotteena olla myös taloudellista hyötyä monilla eri tavoin, joko osallistujalle itselleen, lähipiirille tai yhteiskunnalle.

Mieti siis taas hetki lukuvuonna 2017-2018 Joensuun seudun kansalaisopistossa suorittamaasi kurssia/kursseja. Arvioi seuraavien kysymysten avulla, onko sillä tai niillä mahdollisesti ollut joitain taloudellisia vaikutuksia (joko sinulle itsellesi, lähipiirillesi, työnantajalle tai esim. järjestöille, joissa mahdollisesti toimit, tai yhteiskunnalle laajemmin).

Alla on aluksi listattu taloudellisia vaikutuksia, joita aikuisopiskelijat ovat tunnistaneet aikaisemmissa tutkimuksissa. Arvioi, onko sinun kohdallasi joku näistä toteutunut, nimenomaan lukuvuoden 2017-2018 aikana suorittamasi kurssin/kurssien ansiosta?

Kurssin/kurssien tuottamat mahdolliset rahalliset hyödyt	ei lainkaan	jonkun verran	melko paljon	paljon
Saan lisätuloja myymällä itse tekemiäni tuotteita (esim. käsitöitä)	☐	☐	☐	☐
Saan lisätuloja esiintymällä tapahtumissa (esim. konserteissa, juhlissa)	☐	☐	☐	☐
Saan lisätuloja toimimalla itse kouluttajana erilaisilla kursseilla	☐	☐	☐	☐
Olen saanut palkankorotuksen	☐	☐	☐	☐
Opiskelu on muuten auttanut lisätulojen saamisessa	☐	☐	☐	☐
Opiskelu on auttanut työpaikan saamisessa	☐	☐	☐	☐
Säästän tekemällä kotona itse (esim. remontti, ruuat)	☐	☐	☐	☐
Säästän tekemällä lahjoja itse	☐	☐	☐	☐
Autan järjestöjä tai yhdistyksiä keräämään rahoitusta	☐	☐	☐	☐
Muut rahalliset hyödyt	☐	☐	☐	☐

Jos vastasit muut rahalliset hyödyt, kuvaile millaisia?

Onko kurseille osallistumisella ollut vielä jotain muita taloudellisia vaikutuksia sinulle itsellesi, lähipiirillesi, työnantajalle tai yhteiskunnalle?

Arvioi vielä, onko kurssille/kurseille osallistuminen vuoden aikana kohdallasi...	[en käytä lainkaan]	ei ole vähentänyt	jonkin verran	paljon	[en osaa sanoa]
Vähentänyt tupakointia	☐	☐	☐	☐	☐
Vähentänyt alkoholin käyttöä	☐	☐	☐	☐	☐
Vähentänyt erilaisten kunnan sosiaalipalveluiden käyttöä	☐	☐	☐	☐	☐
Vähentänyt Kelan tukien käyttöä	☐	☐	☐	☐	☐
Vähentänyt Kelan kuntoutuspalveluiden käyttöä	☐	☐	☐	☐	☐
Vähentänyt työvoimatoimiston palveluiden käyttöä	☐	☐	☐	☐	☐
Vähentänyt lääkäri- ja terveyspalveluiden käyttöä	☐	☐	☐	☐	☐
Vähentänyt reseptilääkkeiden käyttöä	☐	☐	☐	☐	☐

TAUSTATIEDOT

Lopuksi kysymme vielä muutamia taustatietoja:

Sukupuoli?

mies nainen

Ikä vuosina
(esimerkiksi: 43):

Mikä on kotikuntasi?

- Joensuu
- Kontiolahti
- Liperi
- Polvijärvi
- Outokumpu
- muu

Mikä on yleisivistävä peruskoulutuksesi? (eli yleensä 7-18 vuotiaana suoritettut opinnot)

- Vanha kansa- tai kansalaiskoulu
- Peruskoulu tai vanha keskikoulu
- Lukio
- muu

Jos vastasit
muu, mikä?

Mikä on ylin suorittamasi ammatillinen koulutus tai tutkinto? (eli yli 16-vuotiaana suoritettu koulutus)

- Ei ammatillista koulutusta
- Ammattikurssi tai vastaava
- Koulutasoinen ammattikoulutus (ammattikoulu)
- Opistotason tutkinto (tekninen-, sairaanhoito- tai kauppaopisto tms)
- Ammattikorkeakoulututkinto
- Yliopistotutkinto
- muu

Jos vastasit
muu, mikä?

Siviilisääty?

naimaton	avoliitossa	avioliitossa	eronnut	leski
☐	☐	☐	☐	☐

Kuinka monta henkilöä kotitaloudessasi asuu? aikuisia? lapsia?

Haluaisitko sanoa vielä jotain muuta lomakkeen aihepiiristä tai kansalaisopistosta, tai antaa palautetta lomakkeesta?

TIETOJEN LÄHETYS

Tallenna Esitäyttö URL

Kiitos vastauksistasi! Klikkaa vielä "seuraava" ja sen jälkeen "Valmis", jotta vastauksesi tallentuvat.

Järjestelmänä Eduix E-lomake

Kunnallisalan kehittämissäätiön Julkaisut-sarjassa ovat ilmestyneet

1 Sami Borg & Sari Pikkala
KUNTAVAALITRENDIT (2017)

2 Toim. Soile Pohjonen & Marika Noso
KANSALAINEN KESKIÖÖN! NÄKÖKULMIA SOTE-UUDISTUKSEEN (2017)

3 Markku Lehto
MIKSI HANKE EI ONNISTUNUT – VAI ONNISTUIKO SE? (2017)

4 Tapio Häyhtiö
OSALLISUUTTA SOTE-PALVELUIHIN PALVELUMUOTOILEIMALLA? (2017)

5 Veera Värtinen
TUTKIJAT JA SOSIAALISEN MEDIAN KÄYTTÖ (2017)

6 Esko Hussi, Esa Mäkinieniemi & Erkki Vauramo
IKÄÄNTYVÄ VÄESTÖ JA TOIMINTAKYVYN YLLÄPITO (2017)

7 Matti Wiberg (toim.)
FAKTAT JA POLITIIKKA (2017)

8 Antti Mykkänen
VALTUUTETTUIJEN ILMAPUNTARI 2017- KUNNAT, MAAKUNNAT JA YHTEISTYÖ (2017)

9 Sanna Laulainen, Helena Taskinen, Jere Rajaniemi, Erja Rappe, Päivi Topo & Sari Rissanen
KUMPPANUUDELLA KUNTOON–KUNTIEN JA JÄRJESTÖJEN YHTEISTYÖ IÄKKÄIDEN TERVEYDEN EDISTÄMISESSÄ (2017)

10 Auli Valli-Lintu
SOTE- JA KUNTARAKENTEEN PITKÄ KUJANJUOKSU (2017)

11 Esa Ahonen, Maire Ahopelto, Matti Heikkinen, Marjo Huovinen-Tervo & Eeva Mäntymäki
NÄIN TEHDÄÄN SAUMATON SOTE -KAINUUN HILJAINEN TIETO 2003–2017 (2017)

12 Anneli Hujala & Johanna Lammintakanen
PALJON SOTE-PALVELUJA TARVITSEVAT IHMISET KESKIÖÖN (2018)

13 Anita Kangas
AKTIIVISET OSALLISTUJAT – KUNTALAISET KULTTUURI- JA LIIKUNTAPALVELUJEN KEHITTÄJINÄ (2018)

- 14 Juha Talvitie
100 VUOTTA KAAVOITUSTA – MUUTTUVA MAANKÄYTTÖ (2018)
- 15 Erkki Vauramo, Seppo Ranta, Jonna Taegen & Ira Verma
SOTE-PALVELUT MUUTTUVAT UUDISTUKSESTA HUOLIMATTA -
KONSORTION TYÖN TULOKSET 2015–2017 JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET
(2018)
- 16 Kaija Saranto, Eija Kivekäs, Sari Palojoki, Ulla-Mari Kinnunen, Olli Sjöblom
& Reima Suomi
TIEDONKULUN VAIKUTUS SOTE-PALVELUJEN MAINEESEEN (2018)
- 17 Jasmin Penttinen
ARVIO KUNTIEN KOTISIVUISTA (2018)
- 18 Tomi Venho
KABINETIN PUOLELLA
SÄÄTIÖT JA PUOLUERAHOITUS SUOMESSA (2018)
- 19 Niina Laine, Paula Timonen, Anne Halmetoja, Suvi Hakoinen, Heini Kari &
Hanna Kortejärvi
HOIVAYKSIKÖISSÄ LÄÄKEHUOLLON JA -HOIDON PITÄISI OLLA
JOUKKUEPELIÄ (2018)
- 20 Roosa Talvitie, Hannu Rantanen & Eeva Hämäläinen
KUNNAN ROOLI TURVALLISUUDESSA KOROSTUU (2018)
- 21 Raitio Katja, Sevón Eija & Rönkä Anna
DIGITAALINEN OPPIMISPELI VAUVAPOLKU: VANHEMMUUTEEN
VALMISTAUTUMISTA PELILLISEN OPPIMISEN KEINAIN (2019)
- 22 Hannes Manninen & Tapani Tölli
HELSINKI VS. MUU SUOMI – VASTAKKAINASETTELUSTA
YHTEISYMMÄRRYKSEEN (2019)
- 23 Timo Aro, Susanna Haanpää ja Anna Laiho
YRITYSDYNAMIIKKA KUNTIEN ELINVOIMATEKIJÄNÄ (2019)
- 24 Jyri Manninen, Anna Karttunen, Matti Meriläinen, Anna Jetsu &
Anna-Kaisa Vartiainen
HYVINVOINTIA JA SOSIAALISTA PÄÄOMAA – KANSALAIPOISTON HYÖDYT
OSALLISTUJILLE, KAUPUNGILLE JA ALUEELLE (2019)

Jyri Manninen, Anna Karttunen, Matti Meriläinen,
Anna Jetsu & Anna-Kaisa Vartiainen

Hyvinvointia ja sosiaalista pääomaa – kansalaisopiston hyödyt osallistujille, kaupungille ja alueelle

Millaisia hyötyjä kansalaisopisto tuottaa opiskelijoille,
kunnalle ja alueelle?

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan Joensuun seudun
kansalaisopiston hyötyjä yksilön hyvinvoinnin,
osaamisen ja sosiaalisen pääoman ja aktiivisen
kuntalaisuuden näkökulmasta. Hyötyjä arvioidaan myös
kunnan ja alueen kannalta.

Tulokset kertovat myös, miten kansalaisopiston asiakkai-
den sosiaali- ja terveyspalveluiden käyttö on muuttunut
ja millaisia taloudellisia vaikutuksia kansalaisopistolla
voi olla.